

T.C
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

**KAYNAKLARINA GÖRE VERGİ TÜRLERİ VE EKONOMİK
PERFORMANS İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

SEMRA AYDOĞDU BAĞCI

DANIŞMAN
PROF. DR. ERŞAN SEVER

AKSARAY 2020

T.C
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ İKTİSAT
ANABİLİM DALI

**KAYNAKLARINA GÖRE VERGİ TÜRLERİ VE EKONOMİK
PERFORMANS İLİŞKİSİ**

DOKTORA TEZİ

SEMRA AYDOĞDU BAĞCI

DANIŞMAN
PROF. DR. ERŞAN SEVER

AKSARAY 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren(....) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :Semra
Soyadı :AYDOĞDU BAĞCI
Bölümü :İktisat
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Kaynaklarına Göre Vergi Türleri ve Ekonomik Performans İlişkisi
İngilizce Adı :Relationship Between the Tax Types According to Sources and Economic Performance

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Semra AYDOĞDU BAĞCI

İmza :

JÜRİ ONAY SAYFASI

Semra AYDOĞDU BAĞCI tarafından hazırlanan “Kaynaklarına Göre Vergi Türleri ve Ekonomik Performans İlişkisi” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı’nda / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Prof. Dr. Erşan SEVER
İktisat Politikası/ Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Prof. Dr. İbrahim BAKIRTAŞ
İktisat Teorisi/ Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Prof. Dr. Birol MERCAN
İktisat Teorisi/ Necmettin Erbakan Üniversitesi

.....

Üye: Doç. Dr. Munise ILIKKAN ÖZGÜR
İktisat Politikası/ Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İNAN
Mali İktisat / Harran Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 23/07/2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih

ve..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Semra AYDOĞDU BAĞCI

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

İmza

Sevgili eşime ve yavrularıma,

TEŞEKKÜR

Tezimin başından sonuna kadar desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Erşan SEVER'e teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmam boyunca gösterdiği sabrı, desteği ve anlayışı için canım eşime ve bana yaşama sevinci veren sevgili yavrularıma sonsuz teşekkür ederim.

Hayatımın her aşamasında olduğu gibi tez aşamasında da manevi destekleriyle benim yanımda olan sevgili aileme tüm kalbimle teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAYNAKLARINA GÖRE VERGİ TÜRLERİ VE EKONOMİK
PERFORMANS İLİŞKİSİ

(Doktora Tezi)

Semra AYDOĞDU BAĞCI, Aksaray 2020

ÖZET

Devlet, görevini ve ekonomik faaliyetleri yürütebilmek için kamu gelirlerine ihtiyaç duymaktadır. Kamu gelirleri içerisinde vergiler, önemli paya sahiptir. Vergiler kaynaklarına göre; gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ve harcamalar üzerinden alınan vergiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Kaynaklarına göre vergilerin dağılımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık göstermektedir. 1990-2018 yıllarını kapsayan 29 gelişmiş ülkede gelir üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin %34'ünü, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %30'unu, sosyal sigorta primi toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %26'sını, servet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %6'sını, diğer vergiler ise toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %4'ünü oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise; mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin %49'unu, gelir üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin %31'ini, sosyal sigorta primi toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %15'ini, servet üzerinden alınan vergiler toplam vergi gelirlerinin %3'ünü, diğer vergiler ise toplam vergi gelirlerinin %2'sini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Panel-Autoregressive Distributed Lag (ARDL) yöntemi kullanılarak vergi türleri ve ekonomik performans ilişkisi araştırılmıştır. Panel-ARDL analiz sonuçlarına göre; gelişmiş ülkelerde uzun dönemde temel vergilerden gelir ve servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının kişi başı GSYH'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Alt vergiler incelendiğinde ise gelişmiş ülkelerde kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranının kişi başı GSYH'yi pozitif etkilerken; gelir vergisi gelirlerinin ve Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) gelirlerinin GSYH'ye oranının kişi başı GSYH'yi negatif etkilediği saptanmıştır. Gelişmiş ülkelerde gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı nihai tüketim harcamalarını artırırken, emlak vergisi gelirleri ve MTV gelirlerinin GSYH'ye oranı nihai

tüketim harcamalarını azaltmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı doğrudan yabancı yatırımlarını azaltmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını azaltırken kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını artırmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı enflasyon oranını artırırken, MTV gelirlerinin GSYH'ye oranı enflasyon oranını azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise temel vergilerden gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı kişi başı GSYH'yi pozitif etkilerken, servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı kişi başı GSYH'yi negatif etkilemektedir. Alt vergiler incelendiğinde ise gelişmekte olan ülkelerde kurumlar vergisi gelirlerinin ve sosyal sigorta primi gelirlerinin GSYH'ye oranı kişi başı GSYH'yi artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı nihai tüketim harcamalarını azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı net yurt içi tasarrufları artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kurumlar vergisi ve gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımları artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı net doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde gelir vergisi gelirlerinin ve sosyal sigorta primi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını artırmaktadır.

Bilim Kodu : 111907

Anahtar Kelimeler : Vergi Türleri, Ekonomik Performans, Panel-ARDL

Sayfa Adedi : 282

Danışman : Prof. Dr. Erşan SEVER

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
RELATIONSHIP BETWEEN THE TAX TYPES ACCORDING TO
SOURCES AND ECONOMIC PERFORMANCE

(Ph.D Thesis)

Semra AYDOĞDU BAĞCI, Aksaray 2020

ABSTRACT

The state needs public revenues to carry out its duties and economic activities. Taxes have an important share in public revenues. Taxes according to sources are; taxes on income, taxes on wealth and taxes on expenditures.

The distribution of taxes according to their sources varies in developed and developing countries. In developed countries covering the years 1990-2018 are taxes on income for approximately 34% of total tax revenues and taxes on goods and services accounted for approximately 30% of total tax revenues, social security premium about 26% of total tax revenues, taxes on wealth about 6% of total tax revenues and other taxes 4% of total tax revenues. In developing countries; taxes on goods and services are accounted for 49% of total tax revenues, taxes on income approximately 31% of total tax revenues, social security premium about 15% of total tax revenues, taxes on wealth about 3% of total tax revenues and other taxes are nearly 2% of total tax revenues.

In this study, the relationship between tax types and economic performance was investigated by using the Panel-Autoregressive Distributed Lag (ARDL) method. According to the results of Panel-ARDL analysis, it is determined that from basic taxes the tax revenues on income to GDP ratio and tax revenues on wealth to GDP ratio affect GDP per capita in developed countries positively. When subtaxes are analyzed in developed countries, corporate tax revenues to GDP ratio affects economic growth positively; while income tax revenues to GDP ratio and motor vehicles tax revenues to GDP ratio affect GDP per capita negatively. In developed countries income tax revenues to GDP ratio increases final consumption expenditure, while property tax revenues to GDP ratio and motor vehicles tax revenues to GDP ratio decrease final consumption expenditure. Customs and import duties revenues to GDP ratio reduce the inflows of foreign direct investment in developed countries. While customs and import duties revenues to GDP ratio reduce the employment rate, corporate tax revenues to GDP ratio increases the employment rate in

developed countries. Motor vehicles tax revenues to GDP ratio decrease the inflation rate, while customs and import duties revenues to GDP ratio increase the inflation rate. While from basic taxes, tax revenues on income to GDP ratio and tax revenues on goods and services to GDP ratio affect GDP per capita positively; tax revenues on wealth to GDP ratio affect economic growth negatively in developing countries. When subtaxes are analyzed, corporate tax revenues to GDP ratio and social security contributions revenues to GDP ratio increase GDP per capita in developing countries. In developing countries value added tax revenues to GDP ratio decreases final consumption expenditure, while tax revenues on wealth to GDP ratio increase the gross domestic saving rate in developing rate. Corporate tax revenues to GDP ratio and customs and import duties revenues to GDP ratio increase net investment rate in nonfinancial assets in developing countries. In developing countries, corporate tax revenues to GDP ratio increase the inflows of foreign direct investment rate. The income tax revenues to GDP ratio and social security contributions revenues to GDP ratio increase the employment rate in developing countries.

Science Code : 111907

Key Words : Taxes, Economic Performance, Panel-ARDL

Page Number : 282

Supervisor : Prof. Dr. Erşan SEVER

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iv
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	4
1. VERGİ KAVRAMI VE KURAMSAL YAKLAŞIMDA VERGİ KONUSU	4
1.1. Vergi Kavramı.....	4
1.2. Vergi ile İlgili Kavramlar	5
1.2.1. Verginin Konusu.....	6
1.2.2. Vergi Mükellefi ve Sorumlusu	6
1.2.3. Vergiyi Doğuran Olay	6
1.2.4. Verginin Matrahı	9
1.2.5. Verginin Yansıması	10
1.2.6. Vergi Yüğü	13
1.3. Türkiye’de Kaynaklarına Göre Vergi Türleri	14
1.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler	14
1.3.1.1. Gelir Vergisi.....	15
1.3.1.2. Kurumlar Vergisi	18
1.3.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler	19
1.3.2.1. Veraset ve İntikal Vergisi (VİV).....	20
1.3.2.2. Emlak Vergisi	22
1.3.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV).....	23

1.3.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler.....	24
1.3.3.1. Katma Değer Vergisi (KDV).....	25
1.3.3.2. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV).....	26
1.3.3.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV).....	28
1.3.3.4. Şans Oyunları Vergisi	29
1.3.3.5. Özel İletişim Vergisi (ÖİV)	30
1.3.3.6. Damga Vergisi	32
1.3.3.7. Gümrük Vergisi	33
1.3.3.8. Harçlar.....	36
1.4. Verginin Tarihsel ve Teorik Gelişimi	36
1.4.1. Dünyada Verginin Tarihsel Gelişimi.....	37
1.4.1.1. Avrupa Ülkelerinde Verginin Gelişimi.....	37
1.4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Verginin Gelişimi	40
1.4.2. Verginin Teorik Gelişimi.....	47
1.4.2.1. Rasyonalist-Ferdiyetçi Devlet Görüşüne Dayanan Vergi Teorileri (Faydalanma Teorisi ya da İstifade Teorisi)	48
1.4.2.2. Organik-Kollektivist Devlet Görüşüne Dayanan Vergi Teorileri (Ödeme Gücü ya da İktidar Teorisi).....	50
1.5. Temel İktisadi Yaklaşımlarda Vergi ve Vergi Politikasının Yeri	51
1.5.1. Merkantilist Yaklaşımda Vergi	51
1.5.2. Fیزیokratik Yaklaşımda Vergi.....	52
1.5.3. Klasik Yaklaşımda Vergi.....	53
1.5.4. Neo-Klasik Yaklaşımda Vergi.....	53
1.5.5. Keynesyen Yaklaşımda Vergi	54
1.5.6. Monetarist Yaklaşımda Vergi.....	55
1.5.7. Kamu Tercihi Yaklaşımda Vergi.....	56
1.5.8. Arz Yanlı İktisadi Yaklaşımda Vergi	57
1.5.9. Yapısalcı Yaklaşımda Vergi	59
1.5.10. Diğer İktisadi Yaklaşımlarda Vergi.....	59
BÖLÜM 2	62
2. VERGİNİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE ETKİLERİ	62
2.1. Verginin Amaçları.....	62
2.1.1. Verginin Mali Amacı.....	62
2.1.2. Verginin Mali Olmayan Amaçları	63
2.2. Vergilerin Ekonomik Performans Üzerine Etkileri.....	66
2.2.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi	66
2.2.2. Vergilerin Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri	78

2.2.3. Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri	99
2.2.4. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri.....	108
2.2.5. Vergilerin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri.....	114
2.2.6. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkileri	124
2.3. Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı.....	135
BÖLÜM 3	141
3. VERGİLEME VE EKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE EKONOMETRİK ANALİZ	141
3.1. Vergileme ve Ekonomik Performans İlişkisi: Literatür Araştırması	141
3.1.1. Vergileme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi	141
3.1.2. Vergileme ve Tüketim İlişkisi	153
3.1.3. Vergileme ve Tasarruf İlişkisi	155
3.1.4. Vergileme ve Yatırım İlişkisi	158
3.1.5. Vergileme ve Finansal Piyasalar İlişkisi	163
3.1.6. Vergileme ve Emek Arzı İlişkisi	167
3.1.7. Vergileme ve Enflasyon İlişkisi	170
3.2. Araştırmanın Amacı	172
3.3. Araştırmanın Önemi	172
3.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları.....	173
3.5. Araştırmanın Verileri	174
3.6. Araştırmanın Metodolojisi, Veri Seti ve Varsayımları	174
3.7. Ekonometrik Yöntem	177
3.7.1. Panel Veri Modelinin Anlamlılığının Test Edilmesi (Regresyon Analizi) ...	177
3.7.2. Modelin Tahmin Yönteminin Belirlenmesi.....	189
3.7.2.1. Klasik Model.....	190
3.7.2.2. Sabit Etkili Panel Veri Modeli	191
3.7.2.3. Tesadüfi (Rassal) Etkili Panel Veri Modeli	191
3.7.2.4. Hausman Testi	192
3.7.3. Yatay Kesit Bağımlılığı (Birimler Arası Korelasyon).....	194
3.7.3. Temel Varsayım Testleri	196
3.7.3.1. Durağanlık ve Birim Kök Testleri	196
3.7.3.2. Heteroskedasite (Değişen Varyans):.....	201
3.7.3.3. Otokorelasyon:.....	203
3.8. Bulgular.....	206
SONUÇ.....	222
KAYNAKÇA.....	228
EKLER.....	253

EK 1. Gelişmiş Ülkeler Listesi	253
EK 2. Gelişmekte Olan Ülkeler Listesi.....	254
EK 3. Gelişmiş Ülkeler İçin Driscoll-Kraay’ın Standart Hatalarla Pooled OLS ile Tahmin Edilmiş Regresyon Sonuçları.....	255
EK 4. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Driscoll-Kraay’ın Standart Hatalarla Pooled OLS ile Tahmin Edilmiş Regresyon Sonuçları	257
EK 5. Tez Değerlendirme Formu.....	259

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları	176
Tablo 2. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 1a, 1b, 2, 3, 6, 7).....	178
Tablo 3. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 4)	179
Tablo 4. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 5)	179
Tablo 5. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 1a, 1b, 5 ve 6)	180
Tablo 6. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 2 ve 3).....	180
Tablo 7. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 4)	181
Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 7)	181
Tablo 9. Gelişmiş Ülkeler için Modelin Anlamlılığının Test Edilmesi	183
Tablo 10. Gelişmekte Olan Ülkeler için Modelin Anlamlılığının Test Edilmesi	186
Tablo 11. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için F Testi	190
Tablo 12. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Hausman Testi	193
Tablo 13. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran's CD Testi	195
Tablo 14. Gelişmiş Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 1a, 1bd, 2, 4d, 6, 7d).....	197
Tablo 15. Gelişmiş Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 5d)	198
Tablo 16. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 1a, 1bd, 5d, 6d).....	199
Tablo 17. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 2d)	200
Tablo 18. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 3d)	200
Tablo 19. Gelişmekte Olan Ülkeler için Phillips Perron Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 4d)	201
Tablo 20. Sabit Etkiler Modelinde Heteroskedasitenin Değiştirilmiş Wald Testi.....	202
Tablo 21. Tesadüfi Etkiler Modelinde Heteroskedasitenin Levene, Brown ve Forsythe Testi ile Sınanması.....	203
Tablo 22. Otokorelasyonun Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Değiştirilmiş Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez (LBI) Testleri ile Sınanması.....	204
Tablo 23. Delta Testi Sonuçları	210
Tablo 24. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1ad)	211
Tablo 25. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1bd)	212
Tablo 26. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 2d)	213
Tablo 27. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 4d)	214
Tablo 28. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 5d)	214

Tablo 29. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 6)	215
Tablo 30. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 7dd)	216
Tablo 31. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1a).....	217
Tablo 32. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1bd)	218
Tablo 33. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 2dd)	218
Tablo 34. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 3d)	219
Tablo 35. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 4d)	219
Tablo 36. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 5d)	220
Tablo 37. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 6dd)	221

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Verginin Yansımasını Belirleyen Faktörler.....	11
Şekil 2. Cep Telefonuna Sahip Olma Maliyetinin Unsurları.....	31
Şekil 3. Laffer Eğrisi.....	58
Şekil 4. Kurumlar Vergisindeki Azalmanın GSYH Büyüme Oranını Artırma Kanalları	68
Şekil 5. Keynesyen Yaklaşımına Göre (Talep Yanlı) Vergi İndirimlerinin RGSYH Üzerindeki Etkisi	72
Şekil 6. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımına Göre Vergi İndiriminin Etkisi.....	73
Şekil 7. Talep Yanlı (Keynesçi) Vergi İndirimlerinin Arz Yanlı Vergi İndirimleri ile Telafi Edilmesi.....	74
Şekil 8. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve Kişi Başı GSYH (US \$) ...	75
Şekil 9. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Kişi Başı GSYH (US \$) Gelişmeleri.....	77
Şekil 10. Keynesyen Yaklaşımına Göre Tüketim Fonksiyonu.....	80
Şekil 11. IS-LM Modelinin Dengesi.....	81
Şekil 12. Kısmi Dışlama Etkisi.....	82
Şekil 13. Tam Dışlama Etkisi	83
Şekil 14. Nispi Gelir Hipotezi.....	84
Şekil 15. Klasik Görüşe Göre Tasarruf ve Yatırım Fonksiyonu.....	85
Şekil 16. Keynes'e Göre Tasarruf Fonksiyonu.....	86
Şekil 17. Vergilerdeki İndirimin Tasarruf Üzerindeki Etkisi (Standart Görüş).....	87
Şekil 18. Tüketim ve Tasarrufun Marjinal Faydası	88
Şekil 19. Tüketimin ve Tasarrufun Gelir Esneklikleri.....	90
Şekil 20. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri	92
Şekil 21. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri	94
Şekil 22. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH Gelişmeleri.....	96
Şekil 23. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH Gelişmeleri	98
Şekil 24. Neoklasik Yatırım Teorisine Göre Kurulum Fonksiyonu	101
Şekil 25. Arz Yanlı İktisat Teorisine Göre Vergi İndirimlerinin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	102
Şekil 26. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH Gelişmeleri.....	105
Şekil 27. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH	107
Şekil 28. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH Gelişmeleri	111
Şekil 29. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH Gelişmeleri	113

Şekil 30. Esnek Emek Arzı	115
Şekil 31. Esnek Olmayan Emek Arzı	115
Şekil 32. Sabit Oranlı Gelir Vergisi İle Emek Gelirinin Vergilendirilmesi-Gelir Etkisinin İkame Etkisinden Üstün Olduğu Durum.....	118
Şekil 33. Sabit Oranlı Gelir Vergisi ile Emek Gelirinin Vergilendirilmesi-İkame Etkisinin Gelir Etkisinden Üstün Olduğu Durum	118
Şekil 34. Artan Oranlı Gelir Vergisi ile Emek Gelirinin Vergilendirilmesi	120
Şekil 35. Gelişmiş Ülkeler için Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdamın Nüfusa Oranı Karşılaştırması	121
Şekil 36. Gelişmekte Olan Ülkeler için Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı Gelişmeleri.....	123
Şekil 37. Klasik Makro İktisat Teorisinde Maliye Politikasının Etkinliği	125
Şekil 38. Yeni Klasik Makro İktisat Teorisinde Maliye Politikasının Etkinliği.....	127
Şekil 39. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı Gelişmeleri.....	132
Şekil 40. Gelişmekte Olan Ülkeler Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı Gelişmeleri.....	134
Şekil 41. Gelişmiş Ülkelerde Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	135
Şekil 42. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı	136
Şekil 43. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirlerinin Dağılımı	137
Şekil 44. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirlerinin Dağılımı.....	139

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AIC	: Akaike Bilgi Kriteri
ARDL	: Gecikmesi Dağıtılmış Otoregresif
BRIC-T	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin-Türkiye
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
C	: Nihai Tüketim Harcamalarının GSYH'ye Oranı
CID	: Gümrük ve İthalat Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
CIT	: Kurumlar Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
CMG	: İlişkili Grup
DFE	: Dinamik Sabit Etkiler
DGÖ	: Dünya Gümrük Örgütü
DOLS	: Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EIGT	: Veraset ve İntikal Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
ER	: İstihdamın Nüfusa Oranı
FCT	: Finans ve Sermaye İşlemlerinden Alınan Vergilerin GSYH'ye Oranı
FDI	: Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının GSYH'ye Oranı
FED	: ABD Merkez Bankası

FMOLS	: Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GDP	: Kişi Başı GSYH (US Dolar)
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla, Milli Gelir
GST	: Mal ve Hizmet Üzerinden Alınan Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
I	: Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımların GSYH'ye Oranı
IR	: Tüketici Fiyatlarındaki Yıllık Değişim Oranı, Enflasyon oranı
IT	: Gelir Üzerinden Alınan Vergilerin GSYH'ye Oranı
JT	: Emlak Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
KDV	: Katma Değer Vergisi
MG	: Ortalama Grup
MTV	: Motorlu Taşıtlar Vergisi
MVT	: Motorlu Taşıtlar Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OLS	: Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi
ÖİV	: Özel İletişim Vergisi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PCSE	: Standart Hataları Düzeltilmiş Panel
PIT	: Gelir Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
PMG	: Karma Ortalama Grup
POOLED OLS	: Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi

PT	: Servet Üzerinden Alınan Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
RGSYH	: Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
S	: Net Yurt İçi Tasarruflarının GSYH'ye Oranı
SSC	: Sosyal Sigorta Priminin GSYH'ye Oranı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TL	: Türk Lirası
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TSLs	: İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi
VAT	: Katma Değer Vergisi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı
VECM	: Vektör Hata Düzeltme Modeli
VİV	: Veraset ve İntikal Vergisi
VUK	: Vergi Usul Kanunu

GİRİŞ

Kamu ekonomisinin önemli bir gelir kaynağını oluşturan vergilerin mali ve mali olmayan amaçları bulunmaktadır. Vergilerin kamusal mal ve hizmetleri finanse etmek amacıyla kullanılması vergilerin mali amacını oluşturmaktadır. Vergilerin mali olmayan amaçları ise; iktisadi, sosyal ve diğer amaçları olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Vergilerin tam istihdam, fiyat istikrarı ve dış ticaret dengesi gibi ekonomik istikrarı sağlayan temel değişkenleri dengede tutmak amacıyla kullanılması vergilerin iktisadi amacını oluştururken, vergilerin adaletli ve herkesin gelirine uygun olarak alınması verginin sosyal amacına hizmet etmektedir. Verginin diğer amaçları ise; ithalatta kullanılarak ülkeyi dış rekabete karşı korumak, tekel firmaların aşırı kâr etmelerini engellemek veya negatif dışsallıkları içselleştirmektir.

Vergiler kaynaklarına göre sınıflandırıldığında gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınmaktadır. Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız vergiler olarak adlandırılırken, harcama üzerinden alınan vergiler dolaylı vergiler olarak adlandırılmaktadır.

Gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergiler; ekonomik performans göstergelerinden reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (RGSYH), tüketim, tasarruf, yatırım, doğrudan yabancı yatırım, istihdam ve enflasyon değişkenleri başta olmak üzere pek çok gösterge üzerinde etkili olabilmektedir. Bu bağlamda özellikle 1990 yılından itibaren ekonomik büyüme dinamikleri ile ilgili araştırmalarda, vergilerin büyüme katsayısı üzerindeki belirleyicilik yönü ele alınmıştır. Bu çalışmalar genellikle ülkeler ya da ülke grupları bağlamında zaman serisi ya da panel veri analizi yöntemi yardımıyla yapılmıştır. Bu çalışmaların bulgularına göre; bazı ülkelerde kurumlar vergisi, gelir vergisi, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ekonomik büyümeyi negatif etkilerken; bazı ülkelerde ise bu vergi çeşitlerinin ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Öte yandan ekonomik performansın diğer göstergeleri olan tüketim, tasarruf, yatırım, doğrudan yabancı yatırım, istihdam ve enflasyon ile vergileme arasındaki ilişki ile ilgili çalışmalar çok fazla olmamakla birlikte; özellikle harcama üzerinden alınan vergilerin ve gelir vergisinin tüketim ve tasarruf üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan

çalışmalarda; yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde özellikle kurumlar vergisinin, istihdam üzerinde gelir ve kurumlar vergisi ile sosyal sigorta priminin, enflasyon oranı üzerinde ise harcama üzerinden alınan vergilerden özellikle Katma Değer Vergisi (KDV)'nin etkili olduğu saptanmıştır. Yapılan araştırmaların çoğunda; ekonomik performans göstergeleri ile vergiler arasındaki ilişki tek tek incelenmiş ve vergi değişkeni olarak genellikle toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı olan vergi yükü değişkeni veya dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYH'ye oranı ele alınmıştır. Kaynaklarına göre vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını araştıran çalışmaların sayısı sınırlı düzeydedir. Bununla birlikte literatürde kaynaklarına göre vergi gelirlerinin ekonomik performans göstergeleri üzerindeki etkilerini ölkelere göre toplu biçimde ele alan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada, kaynaklarına göre vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile ekonomik performans dinamikleri arasındaki ilişki incelenmiş ve gelişmiş ile gelişmekte olan ölkelerin güncel verileri kullanılarak yeni bir yöntem olan Gecikmesi Dağıtılmış Otoresif modeli olarak çevrilen Autoregressive Distributed Lag (ARDL) yöntemi uygulanmıştır. Bu çalışmada gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ve harcama üzerinden alınan vergiler ile ekonomik performans göstergeleri arasındaki ilişkiye detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı; kaynaklarına göre vergi türlerinin ekonomik performans göstergeleri üzerindeki etkisini araştırmak ve böyle bir etkinin olması durumunda bu etkinin pozitif ya da negatif yönlü olduğunu saptamaktır. Bu araştırmada kapsamlı olarak bütün ekonomik performans göstergeleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişki, 1990-2018 yılları için gelişmiş ve gelişmekte olan ölkelere göre incelenmiştir. Bu şekilde çalışma, vergilerin ekonomik performansa olan etkisini ortaya çıkarmakta ve ekonomik performansı iyileştiren ve kötüleştiren vergiler konusunda politika yapıcılara bilgi sunmaktadır. Bu alışma, özellikle Türkiye gibi harcamalar üzerinden alınan vergilerin payının çok, gelir üzerinden alınan vergilerin payının daha az ve servet üzerinden alınan vergilerin payının ise her ikisine göre çok daha az olduğu gelişmekte olan ölkelerde vergi paylarını sorgulayarak ekonomik performansı etkileyen vergilerin katkısının ölçölmesi ve bu katkının gelişmiş ölkeler ile karşılaştırılması bakımından da önem arz etmektedir.

Bu doğrutuda çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün birinci kısmında, vergi kavramı açıklanmıştır. İkinci kısımda, vergi ile ilgili bilinmesi gereken kavramlara değinilmiştir. Üçüncü kısımda, Türkiye'de kaynaklarına göre vergi türlerine yer verilmiştir. Dördüncü kısımda, verginin tarihsel ve teorik gelişimi açıklanmıştır. Verginin tarihsel gelişimi kısmında, Avrupa ölkelerinde ve Osmanlı Devleti'nde verginin tarihsel gelişimine

yer verilmiştir. Avrupa ülkelerinde verginin gelişimi; Eskiçağ, Ortaçağ ve Mutlakiyet Dönemi, Yeniçağ ve Yakınçağ dönemlerinde tek tek ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde verginin gelişimi, Tanzimat dönemine kadar olan vergiler ve Tanzimat döneminden itibaren alınan vergiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Verginin teorik gelişimi kısmında vergi teorileri açıklanmıştır. Vergi teorileri; rasyonalist-ferdiyetçi devlet görüşüne dayanan istifade teorisi ve organik-kollektivist devlet görüşüne dayanan iktidar teorisi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Beşinci kısımda ise merkantilist, fizyokratik, klasik, neo-klasik, keynesyen, monetarist, kamu tercihi yaklaşımı, arz yanlı iktisadi yaklaşımı, yapısalcı yaklaşım ve diğer iktisadi yaklaşımlarda vergi ve vergi politikasının yeri anlatılmıştır.

İkinci bölümün birinci kısmında verginin amaçlarına yer verilmiştir. İkinci kısımda ise vergilerin ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma, tüketim, tasarruf, yatırım, finansal piyasalar, emek arzı ve enflasyon gibi ekonomik performans göstergelerine olan teorik etkilerine yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise kaynaklarına göre vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ülkelere göre dağılımı anlatılmıştır. Bu kısımda ayrıca dolaylı, dolaysız ve toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile ekonomik performans göstergeleri arasındaki ilişki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre şekiller yardımıyla gösterilmiş ve açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde vergileme ve ekonomik performans ilişkisini ele alan literatüre değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca araştırmanın amacı, önemi, kapsam ve sınırları, araştırmanın verileri, metodolojisi ve veri seti ve varsayımları ile ilgili bilgiler verilmiştir. ARDL metodunun kullanıldığı çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kurulan modellerin sonuçları ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

BÖLÜM 1

1. VERGİ KAVRAMI VE KURAMSAL YAKLAŞIMDA VERGİ KONUSU

1.1.Vergi Kavramı

Belli amaçlara hizmet eden verginin kavram olarak ne ifade ettiği ve vergi ile ilgili kavramların ne olduğunun bilinmesi vergilerin daha iyi anlaşılması için önem arz etmektedir. Vergi, literatürde çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.

Neumark (1965) vergiyi, devlet veya vergilendirme yetkisine sahip diğer kurumlar tarafından karşılıksız olarak talep edilebilen cebri ödemeler olarak açıklamaktadır.

Erdem, Şenyüz ve Tatlıoğlu (2013) vergiyi, devlet veya vergilendirme yetkisine sahip kamu kuruluşları tarafından kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi ve/veya sosyo-ekonomik amaçlara ulaşılması için kişilerden karşılıksız ve egemenlik hakkına dayanarak (cebir yoluyla) hukuki olarak alınan ekonomik değerler olarak tanımlamışlardır.

Bilici ve Bilici (2016) vergiyi, mali güce göre gerçek ve tüzel kişilerden kamu giderlerini karşılamak üzere zora dayanarak alınan mali yükümlülükler olarak ifade etmektedir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak genel bir tanım yapmak gerekirse; vergi, devlet veya vergilendirme yetkisine sahip kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçek ve tüzel kişilerden kamu giderlerini karşılamak veya sosyo-ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla hukuki cebir altında ve karşılıksız olarak alınan ekonomik değerler şeklinde ifade edilebilir.

Vergiler; kaynaklarına göre sınıflandırıldığında gelir, servet ve harcama üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Geçmiş dönemlerde savaş giderlerini karşılamak amacıyla alınan gelir vergisi, zamanla düzenli bir vergi halini almıştır. Gelir vergisinin savunucularına göre; gelir vergisi, kişinin ödeme gücünü ifade eden gelirin dağılımını eşitleyerek, sosyal refahın maksimize edilmesini sağlamaktadır. Kurumlar vergisi de gelir vergisi gibi savaş giderlerini karşılamak amacıyla

ortaya çıkmış ve zaman içerisinde kalıcı bir vergi haline dönüşmüştür. Servet üzerinden alınan vergiler; Veraset ve İntikal Vergisi (VİV), emlak vergisi ve MTV'dir. Savaş ve kriz dönemi vergileri olarak ortaya çıkan servet vergilerinin ilk olarak uygulanışı eski Yunan ve Roma İmparatorluğu'nda görülmekte ve zamanla düzenli bir vergi olarak alınmaya başlanılmıştır. VİV, kişilerin emek harcamadan servet edinme haklarının kısıtlanması ve kişiler arasında servet dağılımındaki farklılıkların giderilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Emlak vergisi, ödeme gücünün göstergesi olan bina, arazi ve arsa gibi taşınmaz malların mülkiyeti karşılığında ödenen bir servet vergisidir. MTV; motorlu taşıtların mülkiyetine bağlı olarak alınan özel bir servet vergisidir. Harcama üzerinden alınan vergiler, gelirin veya servetin tüketim amacıyla harcanması yoluyla alınmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ilk olarak eski Mısır ve Roma'da karşımıza çıkmaktadır (Aktan, 2018: 68). Harcamalar üzerinden alınan vergiler; KDV, Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV), Şans Oyunları Vergisi, Özel İletişim Vergisi (ÖİV), Damga Vergisi, Gümrük Vergisi ve Harçlardır. KDV; üretim, dağıtım ve hizmetin her aşamasında alınan ve aşamalar arasındaki işlemleri vergilendirerek bu aşamaları gerçekleştiren kişilerin menfaatlerini korumak amacıyla alınmaya başlanmıştır. İlk olarak M.Ö. 2200 yılında Çin İmparatorluğu tarafından tuz üzerinden alınmaya başlayan ÖTV, zamanla diğer medeniyetlerde de yerini almıştır. ÖTV, gelirin artırılmasını amaçlamakla birlikte, bu vergi özellikle sağlığa ve çevreye zararlı olarak nitelendirilen belirli ürünlerin tüketimlerinin caydırılması amacıyla da taşınmaktadır. BSMV, banka ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar üzerinden alınmaktadır. Şans oyunları vergisi; her türlü at yarışı, spor toto ve piyango bileti gibi şans ve bahis oyunları faaliyetlerinden alınmaktadır. ÖİV, telekomünikasyon hizmetlerinden tahsil edilen vergi türüdür. Damga vergisi, kişilerin devletle ya da kendi aralarında yaptıkları yasal işlemlerde düzenledikleri belgeler ya da kâğıtlar üzerinden alınan bir vergidir. Gümrük vergisi, iki veya daha fazla ülkenin dış ticaret işlemleri üzerinden alınan vergidir. Harçlar ise kişilerin bazı işlemleri gerçekleştirmeleri esnasında veya bazı kamu hizmetlerinden yararlanmaları karşılığında alınmaktadır.

1.2. Vergi ile İlgili Kavramlar

Bu başlık altında vergi ile ilgili kavramlardan; verginin konusu, verginin mükellefi ve sorumlusu, vergiyi doğuran olay, verginin matrahı, verginin yansıması ve vergi yükü konusuna yer verilmektedir.

1.2.1. Verginin Konusu

Verginin unsuru ya da kaynağı verginin konusunu teşkil etmektedir. Verginin konusu, maddi anlamdaki mal ve eşyalar olabileceği gibi mükellefin sosyal durumları gibi maddi olmayan ekonomik unsurlar da olabilmektedir. Verginin konusunu nelerin oluşturduğunu önceden belirlemek mümkün değildir, çünkü kanun koyucu gerekli gördüğü durumlarda verginin konusunu oluşturmayan bir unsur üzerinden de vergi alınmasını öngörebilmektedir (Pehlivan, 2016: 100).

1.2.2. Vergi Mükellefi ve Sorumlusu

Vergi Usul Kanunu (VUK)'un 8. maddesinde vergi mükellefi ve sorumlusu tanımlanmıştır. Vergi mükellefi, *“vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek veya tüzel kişidir”*. Bu tanımdan da anlaşılabileceği üzere kendisine vergi borcu düşen gerçek veya tüzel kişilerin tamamı vergi mükellefi olarak kabul edilmektedir. VUK'un 8. maddesine göre vergi sorumlusu, *“verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir”*.

Vergi mükellefi ve sorumlusu arasındaki ayrım şu şekilde ifade edilebilir. Bir işverene veya bir işyerine bağlı olarak çalışanların verdikleri hizmet neticesinde sağladıkları kazanca karşılık gelir vergisi ödenmesi gerekmektedir. Bu kişiler, aynı zamanda vergi mükellefidirler. Ancak, gelir vergisinin ilgili vergi dairesine bildirilmesi ve ödenmesi işlemi vergi sorumlusu olan işveren tarafından gerçekleştirilmektedir (Nadaroğlu, 2000: 235).

1.2.3. Vergiyi Doğuran Olay

Vergiyi doğuran olay; vergi sorumluluğunu ortaya çıkarmaktadır (The Institute of Chartered Accountants of India, 2019: 1). Türkiye’de VUK’un 19. maddesine göre vergi alacağı, vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın gerçekleşmesi veya hukuki durumun gelişmesi ile vergiyi doğuran olay ortaya çıkmaktadır. Bu maddeden anlaşılabileceği üzere vergiyi doğuran olay ile devletin vergi alacağı, vergi mükellefinin de vergi borcu ortaya çıkmaktadır. Vergiyi doğuran olay, verginin türüne göre farklılık göstermektedir.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun (GVK) 1. maddesine göre; gelir vergisinde vergiyi doğuran olay, gelirin gerçek kişiler tarafından elde edilmesidir. Kurumlar vergisinde verginin ortaya çıkmasını sağlayan durum, kurumlar vergisinin konusunu oluşturan

kurumlar (sermaye şirketleri, kooperatifler, iktisadi kamu kuruluşları, dernek veya vakıflara ait iktisadi işletmeler ve iş ortaklıkları) tarafından kurum kazancının elde edilmesidir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2016: 331).

7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre; Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde bulunan şahıslara ait mallar ile Türkiye'de bulunan malların veraset ya da veraset yolu ivazsız intikalleri VİV'de vergiyi doğuran olaydır.

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 3. maddesinde bina, 13. maddesinde arazi vergisinde vergiyi doğuran olay belirtilmiştir. Buna göre bina ve araziye malik olmak, bina ve arazi üzerinde intifa hakkının olması her ikisi de yoksa bina ve araziye malik gibi tasarruf edilmesi verginin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun 1. maddesine göre verginin oluşmasını sağlayan durum; motorlu kara taşıtlarının Karayolları Trafik Kanununa göre trafik şube ve bürolarına, uçak ve helikopterlerin ise Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'ne kayıt ve tescil ettirilmesidir.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nun 10. maddesine göre; mal teslimi veya hizmet ifası durumunda vergi, malın teslim edilmesi veya hizmetin yapılması ile ortaya çıkmaktadır. Mal tesliminden veya hizmet ifasından önce fatura veya benzeri belgelerin verilmesi durumunda, bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere fatura veya benzeri belgelerin düzenlenmesi verginin oluşmasını sağlamaktadır. Mal teslimi veya hizmet ifasının kısım kısım yapıldığı hallerin sürekli olduğu ya da bu hususlarda mutabık kalınan durumlarda, her bir kısmın teslimi veya bir kısım hizmetin yapılması durumu vergiyi doğuran olaydır. Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinye¹ satışlarda malların alıcıya teslim edilmesi, malın alıcıya veya onun adına hareket edenlere gönderilmesi halinde de, malın nakliyesine başlanması veya nakliyeciyi ya da sürücüye verilme durumu verginin oluşmasını sağlamaktadır. Su, elektrik, gaz, ısıtma, soğutma ve benzeri enerji dağıtım veya kullanımlarında bunların bedellerinin tahakkuk ettirilmesi, ithalatta ise gümrük vergisi ödeme yükümlülüğünün başlaması, gümrük vergisine tabi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescili vergiyi doğuran olaydır. İkametgâhı, işyeri, Kanuni merkezi ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayanların yabancı ülkeler ile Türkiye arasında yaptığı

¹ Konsinye satış, mülkiyet devrinin yapılmaksızın gönderen tarafından belirlenen fiyatlarla malların satılması amacıyla veya satılmadığı takdirde iade edilmek kaydıyla komisyoncuya gönderilmesi ve malların zilyetliğinin (kullanım hakkının) devredilmesidir (International Consultancy Services, 2016).

taşımacılık ile transit taşımacılıkta gümrük bölgesine girilmesi veya gümrük bölgesinden çıkılması vergiyi doğuran olaydır. 5300 sayılı Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk Kanunu'na göre tanzim edilen ürün senetlerinde bulunan ürünlerin depodan çekilmesi verginin doğmasını sağlamaktadır.

4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'nun 3. maddesine göre; mal teslimi veya ilk iktisap durumunda malın teslimi veya ilk iktisabı, malın tesliminden önce fatura veya benzeri belgeler verilmesi durumunda ise bu belgelerde gösterilen miktarla sınırlı olmak üzere bu belgelerin düzenlenmesi vergiyi doğuran olaydır. Mal tesliminin kısım kısım yapıldığı hallerin sürekli olduğu ya da bu hususlarda mutabık kalınan durumlarda, her bir kısmın teslimi ile vergiyi doğuran olay ortaya çıkarmaktadır. Komisyoncular vasıtasıyla veya konsinye satışlarda malların alıcıya teslimi, ithalatta 4458 sayılı Gümrük Kanunu'na göre gümrük yükümlülüğünün ortaya çıkması, ithalat vergilerine tabi olmayan işlemlerde ise gümrük beyannamesinin tescili vergiyi doğuran olaydır. Bu kanunun ekinde yer alan (I) sayılı listede bulunan malların (Petrol ve ürünleri) 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu uyarınca el konulan veya 4458 sayılı Gümrük Kanunu uyarınca tasfiyelik hale gelenlerinden Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu tarafından belirlenen zorunlu standartlara uymayanlarının rafinerilere tesliminde vergiyi doğuran olay gerçekleşmektedir.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 28. maddesine göre BSMV'de; *“banka ve sigorta şirketlerinin 10/06/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muamele vergisine tabidir”*.

5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 2. maddesine göre şans oyunları vergisinde vergiyi ortaya çıkaran durum, bu kanunun 1. maddesi uyarınca şans oyunlarının tertip edilmesidir.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 39. maddesine göre ÖİV'de vergiyi doğuran olay; haberleşme hizmetlerinin yetkilendirilmiş işletmeciler tarafından sunulmasıdır. 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun 1. maddesi uyarınca bu kanuna ekli (1) sayılı tabloda yer alan kâğıtların düzenlenmesi vergiyi doğuran olaydır.

4458 sayılı Gümrük Kanunu'na göre gümrük vergisinde vergiyi doğuran olay ithalatta, ithalatta kanuna aykırı olarak hareket edilen durumlarda ve ihracatta farklılık göstermektedir. Bu kanunun 181. maddesine göre **ithalatta vergiyi ortaya çıkaran durum;**

ithalat vergilerine tabi eşyanın serbest dolaşıma girişi² veya ithalat vergilerine tabi eşyanın ithalat vergilerinden kısmi muafiyet suretiyle geçici ithali³ için verilecek gümrük beyannamesinin tescil tarihidir. Bu kanunun 182. maddesine göre **ithalatta kanuna aykırı olarak hareket edilen durumlarda vergiyi meydana getiren durum**; ithalat vergilerine tabi eşyanın, bu kanuna aykırı bir şekilde Türkiye Gümrük Bölgesi'ne girmesi ya da bir serbest bölgede bulunan ithalat vergilerine tabi eşyanın bu kanuna aykırı olarak Gümrük Bölgesi'nin başka bir yerine gitmesidir. Bu kanunun 183. maddesine göre gümrük gözetimi altındaki ithalat vergilerine tabi eşyanın, Kanun'a aykırı bir şekilde gümrük gözetimi dışına çıkarılması halinde vergiyi doğuran olay ortaya çıkmaktadır. Bu kanunun 184. maddesine göre, 183. maddede belirtilen durumlar dışında ithalat vergilerine tabi eşyanın geçici depolanmasından veya tabi tutulmuş olduğu gümrük rejiminin uygulanmasından doğan sorumluluklardan birinin yerine getirilmemesi vergiyi doğuran olaydır. Bu kanunun 185. maddesine göre serbest bölgelerde bulunan ithalat vergilerine tabi eşyanın, bu kanuna aykırı olarak tüketilmesi veya kullanılması halinde vergiyi doğuran olay oluşmaktadır. Bu kanunun 150. maddesine göre **ihracatta vergiyi ortaya çıkaran durum**; serbest dolaşımda olan eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi dışına ihraç edilmesidir.

492 sayılı Harçlar Kanunu'na göre, harçlarda vergiyi doğuran olay, harca konu işlemin mükellefin talebi üzerine ya da re'sen yapılmasıdır.

1.2.4. Verginin Matrahı

Ödenmesi gereken vergi borcunun tutarının hesaplanması için ekonomik veya teknik bir unsurun mevcut olması gerekmektedir. Bu unsur "matrah" olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik veya teknik unsurlar verginin çeşitlerine göre değişiklik göstermektedir. Matrahı değer esasına dayalı vergiler "ad valorem vergiler" olarak adlandırılırken; matrahı sayı, adet, metre, kilo gibi fiziki unsurlara dayalı vergiler "spesifik vergiler" olarak adlandırılmaktadır. Spesifik vergilere 1916 yılına kadar Fransa'da yürürlükte olan ve 18. yüzyılda İngiltere'de

² Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşyanın serbest dolaşıma girişi, ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, eşyanın ithali için öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergilerin tahsili ile mümkündür. Bu işlemlerin tamamlanması ile birlikte eşya Türkiye'de serbestçe alınıp satılabilmektedir (Deloitte, 2019).

³ Geçici ithalat rejimi, serbest dolaşıma girmemiş eşyanın ithalat vergilerinden tamamen ya da kısmen muaf olarak ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın, Türkiye Gümrük Bölgesi içinde kullanılması ve bu kullanım sırasındaki olağan yıpranma dışında, herhangi bir değişikliğe uğramaksızın yeniden ihracına olanak sağlayan hükümlerin uygulandığı rejim olarak tanımlanmaktadır (Deloitte, 2019).

uygulanan kapı ve pencere vergisinin matrahının binanın kapı ve pencere sayısına göre hesaplanması örnek verilebilmektedir (Nadaroğlu, 2000: 238). Belli bir oran üzerinden alınan ad valorem vergilere ise KDV örnek olarak gösterilebilmektedir. KDV oranları üretilen malların çeşitlerine göre farklılık göstermektedir.

1.2.5. Verginin Yansıması

Vergiye ödeyen kişinin (kanuni mükellefin), vergiden rahatsızlık duyarak ve vergiye tepki olarak genellikle fiyat mekanizması yoluyla vergi yükünü başkalarına (fiili mükelleflere, vergi taşıyıcılarına) aktarmasına “verginin yansıması” denilmektedir (Öner, 2017: 129; Sağbaş, 2010: 47).

Yansımanın aşamaları Sağbaş (2010) tarafından şu şekilde belirtilmiştir;

- 1) Ödeme:** Verginin kanuni mükellefi tarafından vergi dairesine ödenmesidir.
- 2) Vurgu-Psikolojik Baskı:** Ödenen vergiden dolayı kanuni mükellefin psikolojik baskı veya rahatsızlık hissetmesidir.
- 3) Aktarma:** Kanuni mükellefin rahatsızlık duyması ile birlikte ödediği vergiyi genellikle fiyat mekanizması yoluyla fiili mükellefe veya vergi taşıyıcılarına aktarmasıdır.
- 4) Yerleşme:** Verginin fiili mükellef veya vergi taşıyıcısı üzerinde kalmasıdır.

Verginin yansıması üzerinde etkili olan unsurlar Şekil 1’deki gibidir.

Verginin Yansımasını Belirleyen Faktörler

Şekil 1. Verginin Yansımasını Belirleyen Faktörler

Kaynak: Şen ve Sağbaş, 2017: 308.

Şekil 1’de görüldüğü üzere verginin yansımasını belirleyen faktörlerin; mikro ekonomik faktörler, makro ekonomik faktörler ve vergiye tabi unsurun türü ve kapsamı olarak üçe ayrıldığı görülmektedir. Mikro ekonomik faktörler; vergiye tabi malların arz ve talep esneklikleri, piyasanın türü ve verginin yüksekliğidir. Talep esnekliğinin yüksek olduğu mallarda verginin yansıması zor, talep esnekliğinin düşük olduğu mallarda ise verginin yansıması kolaydır. Arz esnekliğinin yüksek olduğu mallarda ise yansıma kolayken, arz esnekliğinin düşük olduğu mallarda yansıma zor olmaktadır. Piyasa türleri de verginin yansımasında büyük bir öneme sahiptir. Tam rekabet piyasasında kısa vadede hiçbir firmanın tek başına piyasayı etkileme gücü olmadığından firma, sattığı mallar üzerine konan bir vergiyi satıcıya yansıtamaz. Şayet vergiye tabi malın talep esnekliği düşük ise firma vergiyi önemli oranda yansıtabilmektedir. Uzun vadede tam rekabet piyasasında rekabet edemeyen firmaların piyasadan ayrılmaları ile piyasada kalan firmalar teknolojik gelişim sayesinde birim maliyetini düşürmekte ve daha çok fiyat artırımına gitmekte ve vergiyi daha çok yansıtılabilmektedir. Makroekonomik faktörler de verginin yansıtılmasında önem arz etmektedir. Ekonominin içinde bulunduğu makroekonomik konjonktür, makroekonomik bir faktördür. Konjonktürel genişleme dönemlerinde verginin yansıtılması kolayken, daralma ve dip dönemlerinde verginin yansıtılması zordur. Mükellefler ödedikleri vergiyi kolay bir şekilde finanse ettikleri sürece verginin yansıması mümkündür. Vergi gelirlerinin toplanma

zamanı ile kullanma zamanı arasında geçen sürenin uzunluğu verginin yansıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Vergi gelirlerinin toplandığı zaman ile bu vergilerin kamu harcamalarına dönüştüğü kullanma zamanı arasındaki süre ne kadar az ise verginin yansıtılması o denli zor olmaktadır. Verginin yansımalarını etkileyen üçüncü faktör de vergiye tabi unsurun türü ve kapsamıdır. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler başka bir deyişle harcama üzerinden alınan vergilerin, gelir ve servet üzerinden alınan vergilere göre yansıtılması daha kolaydır. Vergi konusunun kapsamının geniş tutulduğu geniş tabanlı vergiler, dar tabanlı vergilere göre daha kolay yansıtılabilmektedir. Toplumun vergi psikolojisi de verginin yansımada önemli bir faktördür. Toplumun vergilere karşı takındıkları tutum ve davranışların olumlu olması durumunda verginin yansıtılması kolaylaşmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2017: 308-313).

Yansımanın şekilleri; yansımanın yönüne göre ileriye doğru yansımaya ya da geriye doğru yansımaya, yansımanın dayanağına göre kanuni ya da fiili yansımaya, yansımanın boyutuna göre sınırlı ya da sınırsız vergi yansımaları ve gelir dağılımında meydana getirdiği etkiye göre mutlak ya da diferansiyel vergi yansımaları olarak dört gruba ayrılmaktadır.

a) İleriye Doğru Yansımaya/ Geriye Doğru Yansımaya

Verginin yüksek fiyat ile birlikte tüketicilere iletilmesine “ileriye doğru yansımaya”, verginin işçilik ücretleri ve hammadde fiyatları gibi üretim faktörlerine doğru iletilmesine ise “geriye doğru yansımaya” denilmektedir. Ekonominin içinde bulunduğu makroekonomik konjonktür dönemi de verginin yansımada etkilidir. Talebin canlılık gösterdiği dönemde fiyatlar ve mala olan talep sürekli arttığı için ileriye doğru yansımaya kolayken, durgunluk dönemlerinde fiyatlar düşme eğiliminde olduğundan geriye doğru yansımaya daha kolay olmaktadır (Öner, 2017: 129; Akdoğan, 2006: 305).

b) Kanuni Yansımaya/ Fiili Yansımaya

Yasada verginin kimin tarafından üstlenileceği belirtilmişse, kanunun öngördüğü kişilere verginin yansıtılmasına “kanuni yansımaya” denilmektedir. Yasada verginin kim tarafından üstlenileceği belirtilmesine rağmen kanunun öngörmediği kişilere verginin yansıtılmasına “fiili yansımaya” denilmektedir (Sağbaş, 2010: 99). Kanuni yansımada, yasa koyucu yasal düzenlemeler yaparken verginin diğer kişilere aktarılmasını uygun görebilekte ve yasal düzenlemeleri bu şekilde yapabilmektedir. Mükellefin vergi yükünü yasa koyucunun yasal düzenlemelerde amaçlamamasına rağmen başka kişilere devretmesi olarak da tanımlanan

fiili yansımaya, bina sahibinin vergilendirilmesi amaçlanan bina vergisinde bina sahibinin ödediği vergiyi kiracıya devretmesi örnek olarak gösterebilmektedir (Akdoğan, 2006: 306).

c) Sınırlı Vergi Yansıması/Sınırsız Vergi Yansıması

Verginin belirli bir gruba veya kişiye iletilmesi “sınırlı vergi yansıması” olarak adlandırılırken, verginin sadece belirli bir kişi ya da grup yerine sınırsız bir şekilde yayılmasına “sınırsız vergi yansıması” denilmektedir (Sağbaş, 2010: 100).

Fizyokratlar, sadece arazinin safi hasılaya neden olduğu görüşünden hareket ederek, verginin toprağın safi hasılatına uygun olarak alınacağını, diğer ekonomik faaliyetlerden değer ve fayda elde edilemeyeceği görüşünü savunmuşlardır. Adam Smith vergi yükünün satıcıda, Ricardo ise tüketiciler üzerinde kalacağı görüşünü ve sınırlı vergi yansımasını savunurken; Mansfield, Hamilton, Verri, Canard, Thiers gibi düşünürler sınırsız vergi yansımasını ve verginin tüm topluma yayılacağı görüşünü kabul etmişlerdir (Akdoğan, 2006: 307).

d) Mutlak Vergi Yansıması/ Diferansiyel Vergi Yansıması

Diğer vergiler ve kamu harcamaları sabitken bir vergide ortaya çıkan değişikliğin gelir dağılımında oluşturduğu etkiye “mutlak vergi yansıması” denilmektedir. Kamu harcamaları sabitken bir verginin başka bir vergi ile değiştirilmesinin gelir dağılımında oluşturduğu etkiye ise “diferansiyel vergi yansıması” denilmektedir (Sağbaş, 2010: 100).

1.2.6. Vergi Yükü

Vergi yükü, belirli bir dönemde ödenen vergilerin gelir düzeyine oranı olarak tanımlanmaktadır. Mikro ekonomik açıdan vergi yükü, kişinin ödediği verginin kişinin gelirene oranı şeklinde ifade edilirken, makroekonomik açıdan vergi yükü toplam ödenen vergilerin milli gelire (ödenen vergiler/GSYH) oranı olarak tanımlanmaktadır. Çeşitli vergi yükü türleri mevcuttur. **Toplam vergi yükü**, ödenen vergilerin ekonomi üzerinde oluşturduğu yüke denir ve toplam vergi gelirlerinin milli gelire oranıdır. **Bölgesel vergi yükü**; coğrafi, sosyal, kültürel farklılıkları olan bölgelerden alınan vergilerin bu bölgelerde elde edilen gelire oranıdır. **Bireysel (kişisel) vergi yükü**, mükellefin belli bir dönemde ödediği tüm vergilerin gelirene oranıdır. **Brüt vergi yükü**, indirim olmaksızın ödenen tüm vergiler ile toplam gelirler arasındaki oran iken, **net vergi yükü** bir yıllık dönemde ödenen vergilerden, kamu hizmetlerinin faydalarının indirilmesi sonucu çıkan vergi değerinin

toplam gelire oranıdır. **Gerçek vergi yükü**, mükellefçe ödenen vergi ve yansıtılan vergi toplamından, kamu hizmetlerinin faydaları ile mükellefin yansıttığı vergi indirilince ortaya çıkan değerin mükellefin toplam gelirine oranıdır. **Sektörel vergi yükü**, herhangi bir sektörün ödediği toplam verginin bu sektörün toplam gelirine oranıdır (Öner, 2017: 130-131).

1.3. Türkiye’de Kaynaklarına Göre Vergi Türleri

Kaynaklarına göre vergi türleri gelir, servet ve harcama üzerinden alınan vergiler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurları üzerinden alınmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler; gelir ve kurumlar vergisidir. Servet üzerinden alınan vergiler ise servetten ve servetin transferinden alınmaktadır. Bu vergiler; VİV, emlak vergisi ve MTV’dir. Muamele vergileri olarak da adlandırılan harcama üzerinden alınan vergiler gelirin kullanımı ve harcanması ile ilgilidir. Bu vergiler; KDV, ÖTV, BSMV, şans oyunları vergisi, ÖİV, damga vergisi, gümrük vergisi ve harçlardır.

1.3.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir üzerinden alınan vergiler; bireylerin net geliri, şirket ve işletmelerin kârları ve gerçekleşmiş olsun veya olmasın toprak, menkul kıymetler ve diğer varlıklardaki sermaye kazançları üzerinden alınmaktadır (Index Mundi, 2017). Gelir üzerinden alınan vergiler gelir ve kurumlar vergisi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Gelir vergisi, gerçek kişiler olarak da adlandırılan insanlardan alınmaktadır. İnsanlar haklara ve borçlara ehildirler. Kurumlar vergisi ise, tüzel kişilerden alınmaktadır. Tüzel kişiler, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bağımsız bir varlık şeklinde organize olmuş, haklara ve borçlara ehil olabilen kişi ve mal topluluklarıdır (Akıntürk ve Ateş, 2015: 173).

Savaşların finanse edilebilmesi için düzensiz olarak alınmaya başlayan gelir vergileri, serbest ticaret rejimine geçilmesi ile birlikte gümrük vergilerinin azalmasından dolayı düzenli alınan bir vergi halini almıştır. Kurumlar vergisi de savaş masraflarını karşılamak için ortaya çıkmıştır, ancak zamanla düzenli olarak alınan bir vergi haline gelmiştir.

1.3.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, gerçek kişilerin bir yıl içinde elde ettikleri irat ve kazançlarının safi tutarı üzerinden mükellefin kişisel ve ailevi durumu dikkate alınarak artan oranlı tarifeye göre alınan kişisel bir vergidir (Nadaroğlu, 2000: 340). Gelir vergisini savunanlara göre gelir vergisi, kişinin ödeme gücünü ifade eden gelirin dağılımını eşitleyerek sosyal refahın maksimize edilmesini sağlamaktadır (Mutlu, 2009: 97).

Gelir vergisi, direkt olarak verginin konusunu gelirin oluşturduğu, kişiye özgü bir vergi türüdür. Gelir vergisi mali açıdan da önemli bir vergidir. Çünkü dağıtım ve otomatik stabilizatör politikası amaçlarını gerçekleştirmek için gelir vergisi, maliye politikası aracı olarak kullanılmaktadır (Brümmerhoff, 2011: 487).

Gelir vergisinin ilkel örneklerine 19. yüzyıldan önceki dönemlerde rastlanılmakla birlikte, gelirin tam ve kesin olarak hesaplanması, para ve değişim ekonomisi ile modern muhasebe, defter tutma gibi tekniklerin varlığını zorunlu kılan modern gelir vergisi uygulamasına ancak 19. yüzyılda geçilebilmiştir. Sanayileşme süreci sayesinde modern gelir vergisini kabul eden ilk devlet **İngiltere** olmuştur. Modern gelir vergisinin tarihi Fransa'ya karşı yapılan 1799-1802 savaşının finansmanı için 1799 William Pitt tarafından kabul edilen gelir vergisine dayanmaktadır. Savaş dolayısı ile geçici bir vergi olarak alınan bu vergi, savaşın sona erdiği 1802 yılında yürürlükten kaldırılmıştır, ancak Henry Addington'un başvekilliği döneminde 1803 yılında tekrardan yürürlüğe konularak alınmaya başlanmıştır. Harplerin sona ermesi ile birlikte eleştirilmesinden dolayı gelir vergisi 1816 yılında Napolyon tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Serbest ticaret rejimine geçiş ile birlikte gümrük gelirlerinde azalma meydana gelmiş ve Robert Pell tarafından 1942 yılında çıkarılan mali reformlar ile birlikte gelir vergisi artık yürürlükten kaldırılmamak üzere tekrar uygulanmaya başlamıştır (Turhan, 1998: 108-111).

İsviçre'de gelir vergisi uygulamasına 1840 yılında Basel şehrinde geçilmiş ve gelir vergisi servet vergisi ile takviye edilmiştir. Federal devlet ise, 1916 yılında gelir vergisi uygulamasına geçmiştir. **Almanya**'da ise modern gelir vergisi uygulaması Johannes von Miquel tarafından ilk defa 1891 yılında Prusya Gelir Vergisi Reformu ile Prusya'da gerçekleşmiştir. Zamanla Alman İmparatorluğu'nun tüm federe devletlerine yayılan bu vergi, 1919 Erzberger mali reformu ile 1920'de Reich (imparatorluk) vergisi haline dönüşmüştür. Bugünkü Alman gelir vergisinin temeli 1925 tarihli Schlieben ve Popitz

reformuna dayanmaktadır. Randıman vergisi⁴'nin egemen olduğu **Fransa**'da gelir vergisi uygulamasına ilk olarak 1914 ve 1917 yıllarında geçildiyse de, 1948 reformu ile İngiliz ve Alman sistemlerine yaklaşılmış ve nihayet 1959 yılında modern gelir vergisi uygulamasına geçilmiştir. **Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD)**'de ise federal devlet yapısının güçlüklerinden dolayı ancak 1913 yılında gelir vergisi uygulanabilmiştir (Turhan, 1998: 108-111).

Gelir vergisi uygulamasının 1950 reformu ile başladığı ülkemizde Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıç yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralınan vergilerin tahsili devam etmiştir. 1863-1907, 1907-1914 ve 1914-1926 yılları arasında randıman vergisi olan "Temettü Vergisi"⁵ uygulanmıştır. Temettü vergisinin hesaplanması işyeri olan yükümlüler için karine⁶ usulüne göre yapılmış ve verginin hesaplanmasında mükellefin işyeri kirası, mükellefin çalıştırdığı işçi sayısı gibi unsurlar dikkate alınmıştır. İşyeri olmayan mükelleflerin temettü vergisi ise, götürü usulüne göre tespit edilmiştir (Pehlivan, 2006: 159). Götürü usulde vergilendirme, mükelleflerin vergi ödeme güçlerine ve gerçek matrahlarına bakılmaksızın vergilendirmenin genel ve nesnel olarak belirlenen vergi matrahları üzerinden yapılmaktadır (Yıldız, Yılmaz ve Akbulut, 2016: 24). 1925 yılına kadar uygulanmakta olan temettü vergisi 1925 yılında kaldırılmıştır. Temettü vergisinin yerine 1926 yılında "Kazanç Vergisi" yürürlüğe girmiştir. Kazanç vergisinin mükellefi zirai ve ticari faaliyetle uğraşan gerçek ve tüzel kişilerdir (Pehlivan, 2006: 160). 1950 yılına kadar yürürlükte olan Kazanç Vergisi Kanunu'nun uygulamasında görülen birçok sıkıntıdan dolayı, GVK modern açıdan ilk defa 5421 sayılı Kanun'la 1950 yılı başında Türk Vergi Sistemi'ne dâhil edilmiştir (Şenyüz, 2000: 3). 1961 yılına kadar bazı değişikliklerle yürürlükte kalan bu kanun, 1961 yılında yürürlüğe giren 193 sayılı GVK ile yürürlükten kaldırılmıştır. Esas itibarıyla Alman Gelir Vergisi Kanunu'ndan uyarlanan 193 sayılı GVK hala yürürlükte (Pehlivan, 2006: 159; Ekinci, 2012: 195).

Gelir üzerinden alınan vergiler alım gücündeki artışın vergilendirilmesini konu almaktadır. Alım gücündeki artış; kişinin sahip olduğu üretim faktörlerinin üretime dâhil edilmesinden kaynaklanabileceği gibi miras, piyango gibi karşılıksız olarak elde edilen ya da servetin

⁴ Randıman vergisi, mükelleflerin kişisel ve ailevi durumları yerine irat ve kazanç getiren her iktisadi unsurdan alınan bir vergidir (Turhan, 1998: 340).

⁵ Bakınız: Temettü vergisi ile ilgili ayrıntılı bilgi, 1.4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Verginin Gelişimi başlığı altında bulunmaktadır.

⁶ Karine usulünde, vergi mükelleflerinin gelir ve servetlerini temsil eden belirtiler vergi matrahı olarak seçilip vergi borcu hesaplanmaktadır (Turhan, 1998: 74).

değer kazanması gibi faktörlerden de kaynaklanmaktadır. Bu faktörlerin hangisinin vergilendirilecek matraha (vergiye tabi gelire) dâhil edileceği ve matrahın konusu olan gelir kavramının boyutunun ne olacağının doğru bir şekilde saptanması gerekmektedir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2016: 237).

Başka bir şekilde ifade edilecek olursa sadece düzenli olarak elde edilen gelirin mi yoksa bu geliri artıran miras, piyango gibi faktörlerin de mi verginin matrahına dâhil edileceği ile ilgilenen iki teori bulunmaktadır. Bu teoriler; kaynak teorisi ve safi artış teorisi (net artış teorisi)'dir.

a) Kaynak Teorisi: Hermann tarafından ortaya atılan ve Fuisting tarafından geliştirilen kaynak teorisine göre gelir kavramı kapsamına sadece sürekli olarak elde edilen hasılatlar dâhil edilmektedir (Neumark, 1949: 28). Kaynak teorisine göre gelir, üretim faktörlerinin (emek, sermaye, doğal kaynaklar, teşebbüs) bir ya da bir kaçının üretim sürecine dâhil edilmesi ile birlikte sürekli olarak elde edilen değer olarak tanımlanmaktadır. Kaynak teorisine göre; bir değer gelir sayılabilmesi için iki temel unsurun mevcut olması gereklidir. Bu unsurlardan birincisi, üretim faktörlerinin en az birinin üretim sürecine dâhil edilmesidir. İkinci temel unsur ise, gelirin sürekliliğidir. Kaynak teorisine göre piyango ikramiyesi, miras, bağış veya gayrimenkul satışı gibi kaynaklardan elde edilen değerler gelir olarak kabul edilmemektedir. Kaynak teorisine göre gelir kaynağı değerindeki artışlar gelir olarak kabul edilmezken, sadece kişinin kendi üretimi üzerinden yaptığı öz tüketimler gelir olarak kabul edilmektedir (Mutluer, Herekman, Heper ve Dönmez, 2010: 5).

Birinci Dünya Savaşı'na kadar önemli bir yere sahip olan kaynak teorisi, Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren çoğu ülkede yerini safi artış teorisine bırakmıştır (Neumark, 1949: 23, 28).

b) Safi Artış Teorisi: Safi artış teorisi ilk defa “Georg Schanz” tarafından ortaya atılmıştır. Schanz'a göre ne kişinin yıllık gelirinin niteliği ne de yıllık gelirinin toplamı her yıl için aynı olmaktadır ve kesin bir gelir kaynağından gelen safi hasılat dahi olsa yıllık gelirin toplamının düzenli olarak dönüşümünün garantisi yoktur. Schanz, geliri; kişinin şimdiye kadar olan mal varlığında azalma olmadan belli bir zaman diliminde meydana gelen artış olarak tanımlamış ve bu gelir kavramına belli bir dönemde üçüncü kişi tarafından yapılan kullanımları ve para yardımlarını da safi artışa dâhil etmiştir. Miras, bağış, hediye, sağlık sigortası sermayesi ve şans oyunları gelire safi artış sağlayan kaynaklardır ve bunların kullanılması durumunda dahi kişi şimdiye kadar olan mal varlığından daha fakir bir durumda değildir (Schanz, 1896: 14,

72). Safi artış teorisine göre, gayrimenkul veya diğer mal varlıkları veya periyodik olmayan kazançlar gibi servetin değerinde meydana gelen artışlar vergilendirilmektedir (Hedtkamp, 1988: 327).

Türkiye’de GVK’nda diğer kazanç ve iratlar dışındaki gelir unsurlarında kaynak teorisi uygulanmakta olup, diğer kazanç ve iratlar başlığı altındaki bazı kazançlarda safi artış teorisinin uygulandığı karma bir sistem mevcuttur (Biyen ve Yılmaz, 2012: 187).

1.3.1.2. Kurumlar Vergisi

Kurumlar vergisi tüzel kişilerin kurum kazançları üzerinden alınmaktadır. Kurum kazancı, gelir vergisinin konusuna giren gelir unsurlarından oluşmaktadır. Kurumlar vergisi ilk olarak Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra savaş masraflarını karşılamak amacıyla uygulanmaya başlanmıştır (Mutlu, 2009: 99-100). Almanya’da, 1920 yılında tüzel kişileri yükümlü kılan bir kurumlar vergisi benimsenmiştir. ABD’de 19. yüzyılın ortalarına doğru federal devletlerde ortaya çıkmış olan kurumlar vergisi, 1909 yılında %1 oranında federal devletlerden alınırken, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra özel tarifeye sahip bağımsız bir vergi haline gelmiştir. 1937 yılına kadar kişiler ve kurumların aynı vergiye tabi tutulduğu ve kurumların toplam net kazançları üzerinden gelir vergisi ödediği ve dağıtılan kazançlarından sorumlu oldukları İngiltere’de ise, kurumlar vergisi uygulaması çalışmaları ilk olarak 1920 yılında kabul edildiyse de bu uygulama 1924 yılında terkedilmiştir. 1937 yılında kabul edilen kurumlar vergisi, sermaye şirketlerinin yanında gerçek kişilerin ticari gelirlerini de sorumlu tuttuğundan dolayı gerçek anlamda bir kurumlar vergisi değildi. Bununla birlikte 1947 yılında yürürlüğe konan kurumlar vergisi gerçek bir kurumlar vergisiydi. Fransa’da ise, 1917 yılında kabul edilen gelir vergisinde kurumların dağıtılan ve dağıtılmayan gelirleri de vergilendirilmiştir. Fransa, gerçek anlamda kurumlar vergisine 1948 yılında geçmiştir (Turhan, 1998: 133-134).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1863 yılında yürürlüğe giren temettü vergisi ile gerçek ve tüzel kişilerin gelirleri vergilendirilmiştir. 1863 yılından 1914 yılına kadar kapitülasyonlardan dolayı vergi ödemeyen yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerden, Birinci Dünya Savaşı (1914) sırasında kapitülasyonların tek taraflı olarak kaldırılması ile birlikte yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişilerden de temettü vergisi alınmaya başlanmıştır. 1926 yılında yürürlüğe giren kazanç vergisi ile birlikte temettü vergisi kaldırılmıştır. Tüzel kişilerin gerçek kişilerden ayrı olarak vergilendirilmesi ise, Kurumlar Vergisi Kanunu ile

gerçekleşmiştir (Bulutoğlu, 2004: 133). Kurumlar Vergisi Kanunu, Alman Kurumlar Vergisi Kanunu'na dayanarak hazırlanmış ve 03.06.1949 tarihinde 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile kabul edilmiştir (Armağan, 2007: 230).

1.3.2. Servet Üzerinden Alınan Vergiler

Servet üzerinden alınan vergiler; dolaysız olarak servetten ve dolaylı olarak servetin transferinden alınan vergiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dolaysız olarak servetten alınan vergiler Emlak Vergisi ve MTV iken, dolaylı olarak servetin transferinden alınan vergiler VİV'dir (Şafak ve Yurtsever, 2015: 27).

Savaş ve kriz vergileri olarak ortaya çıkan servet vergilerinin ilk olarak uygulanışı eski Yunan ve Roma İmparatorluğu'nda görülmektedir. Gayrimenkullerin yanında hayvan mülkiyeti ile köle sahipliği, ev ve ziynet eşyasını da kapsayan servet vergileri Cermen-Roman Devletleri'nde de bir süre uygulanmaya devam etmiştir, ancak tepkilere yol açması nedeniyle önemini kaybetmiştir. Haçlı seferlerini finanse etmek için 12. yüzyılın sonlarında ara ara alınmaya başlayan servet vergisi, 13. yüzyıldan itibaren tekrar gündeme gelmiştir. Ortaçağ'da da hem gayrimenkullerin az olması hem de servet vergisinde yaşanan vergi kayıpları nedeniyle gayrimenkullerin vergilendirilme şartları çok ağırlaşmıştır. 15. yüzyıldan itibaren artan savaş masraflarından dolayı hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinde düzenli olarak alınan bir vergi olan genel servet vergisi, 17. yüzyıldan itibaren yerini kişilerin arazi, bina ve işletme sermayesi gibi belirli servet unsurlarını hedef alan ve servetin kendisinden çok getirisine önem veren randıman sistemine benzer bir servet vergisine bırakmış ve servet vergisi, gelir vergisini tamamlayıcı bir vergi olarak alınmıştır. Prusya ve onu takiben Avusturya, İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka gibi ülkeler bu sistemi gerçekleştirmiştir. ABD ve İsviçre ise, bu gelişimin dışında kalıp temel vergi olarak 17. yüzyıldan itibaren servet vergisini uygulamaya ve gelir getiren ve getirmeyen servet üzerinden servet vergisi almaya başlamıştır. Birçok Avrupa ülkesinde servet vergileri Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda görülen devlet harcamalarını karşılamak amacıyla bir defaya mahsus alınmıştır. 1913, 1919 ve 1952 yıllarında Almanya, 1919 yılında İtalya, 1920 ve 1948 yıllarında Avusturya, 1940 ve 1945 yıllarında İsviçre ve Finlandiya, 1945 yıllarında da Fransa ve Belçika'da bu tür bir servet vergisi uygulanmıştır. Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı koşullarından dolayı 1942 yılında bir defaya mahsus Varlık Vergisi adı altında servet vergisi alınmıştır (Turhan, 1998: 171-173).

Osmanlı Devleti'nde Müslümanlardan alınan zekâtın matrahı altın ve gümüş gibi mallardan oluştuğu için zekâtın alınan vergi, servet vergisi olarak kabul edilmiştir. Müslüman olmayan halkın fey⁷ kapsamında ödedikleri haraç da servet ile ilgili olarak alınmıştır (Yeniçeri, 1984: 33, 176-177).

1.3.2.1. Veraset ve İntikal Vergisi (VİV)

VİV, veraset yoluyla veya diğer ivazsız (karşılıksız) intikallerle gerçekleşen intikalleri kapsamaktadır. Servet vergisi; veraset vergisi ve intikal vergisi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ölen bir kimsenin servetinin miras veya vasiyet yoluyla başka birine geçmesi ile birlikte veraset vergisi ortaya çıkar. Hayatta bulunan kişiler arasında bağış yoluyla karşılıksız olarak gerçekleşen intikallerden daha doğrusu servet transferinden doğan intikallerden dolayı ise intikal vergisi ortaya çıkmaktadır (Turhan, 1998: 184). VİV'in alınmasını haklı kılan nedenler olarak, kişilerin emek harcamadan servet edinme haklarının kısıtlanması ve kişiler arasında servet dağılımındaki farklılıklarının giderilmesi gösterilmektedir. Bu vergi mülkiyet hakkını ve sermaye birikimini sınırladığından dolayı eleştirilmiştir (Mutluer vd., 2010: 251).

VİV, tarihte ilk olarak M.Ö. 654-616 yılında Mısırlılar'ın hükümdarı Psammetich I. tarafından uygulanmıştır. Roma'da Veraset Vergisi'nin ne zaman uygulamaya konulduğu bilinmemekle birlikte, M.Ö. 169 yılında lex Vocania tarafından veraset vergisinin uygulandığı bilinmektedir. Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde veraset vergisi, verasetin yakın ve uzak akrabaya dağıtılmasından dolayı gelişme gösterememiştir. Mirasın satın alınması 10. ve 11. yüzyılda Almanya'yı takiben İsviçre, Danimarka ve Fransa kanunlarında düzenlenmiştir. Veraset vergisi ilk olarak İtalya'da ortaya çıkmıştır. 1395 yılında Cenova şehrinde veraset vergisi uygulanmıştır. Zamanla İtalya'nın diğer illerine de yayılan bu vergiyi, 22 Aralık 1598 yılında Hollanda, İspanya'ya karşı yapılan savaşın maliyetlerini karşılamak için satılan bütün taşınmaz mallardan almaya başlamıştır. Mülkiyet değişikliği ile ilgili bu intikal harcı (vergisi), hem bütün taşınmaz mallardan hem de akraba olmayanların ve üçüncü derece akrabaların mirasa bağlı olan borç ve borç tahvillerinden alınmıştır. 1653 yılında Hollanda intikal vergisini taşınır mallar için de uygulamıştır. İngiltere 1694 yılında taşınır mallar için veraset vergisi uygulamasını getirmiştir, taşınmaz

⁷ Fey', Müslüman olmayanların ödedikleri cizye, haraç ve ticaret malları vergilerinin ortak adıdır (Fayda, 1995: 511).

mallar 1858 yılına kadar veraset vergisinden muaf tutulmuştur (Schanz, 1900: 1-62; Schanz, 1901: 561).

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İskoçya, Fransa, Avusturya, İzlanda, Schleswig ve Norveç bölgesini kapsayan Kuzey Danimarka Krallığı, İsviçre ve Almanya'da veraset vergisi yayılmaya başlamıştır (Schanz, 1901: 153- 173).

19. yüzyıla bakıldığında 1814 yılında Danimarka'dan ayrılan Norveç, veraset vergisinin oranını 1816 yılında artırmıştır. Danimarka 1810 yılında taşınmaz malların intikalinden de vergi almaya başlamıştır. İsveç'te 1886 yılında çıkarılan damga vergisi kanunu ile mirasın mevcudiyeti durumunda damga vergisi alınmaya başlanmıştır. Rusya, miras edilen mallardan damga vergisi almıştır. Haziran 1882 yılında Rusya'da Veraset ve İntikal Vergisi Yasası çıkarılmıştır. Öte yandan Avusturya'nın 1810 yılında çıkardığı veraset vergisi itirazlardan dolayı 1840 yılında tekrar düzenlenmiştir. İngiltere 18. yüzyılda veraset vergisini uygulamaya koymuş ve 19. yüzyılda da verginin oranını artırmıştır. Hollanda 1805 yılından itibaren taşınır ve taşınmaz mallar üzerine veraset vergisi uygulamasına geçmiştir. Belçika 1830 yılında veraset vergisi uygulamasına geçmiştir. Fransa'da 1819 yılında uygulanan VİV, İngiltere kadar gelişme gösterememiştir. Taşınmaz mallardan daha çok vergi alınırken taşınır mallardan daha az vergi alınmıştır. İtalya 1862 yılından itibaren VİV, uygulamasına geçmiş ve İtalya'da alınan bu vergiler 1866 yılından itibaren dört kez artırılmıştır. 1890 yılından itibaren Amerika'nın bütün şehirleri VİV'i uygulamaya başlamıştır (Schanz, 1901: 126-137).

Osmanlı İmparatorluğu döneminde bugünkü anlamıyla VİV uygulaması bulunmamaktadır. O dönemde arazilerin veraset veya satışı yoluyla el değiştirmesi durumunda yapılan tapu hizmetlerinin karşılığı olarak harç alınmıştır. Taşınmaz mal mülkiyetinin satışı durumunda intikal harcı, veraset yoluyla intikalinde ise ferağ harcı alınmıştır (Kükre, 1987: 120) Bu dönemde terekenin⁸ devlet memuru tarafından tahriri (kayıdı) durumunda da tereke tahrir harcı alınmıştır (Aksoy, 2010: 356). Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa 1926 yılında 797 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile VİV yürürlüğe girmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Zamanla değiştirilen bu kanun, 15.06.1959 tarihinde yürürlüğe giren 7338 sayılı ve 08.06.1959 tarihli Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır (Sarılı, 2010: 518).

⁸ Kişinin sağlığında elde ettiği mal varlığı kişi öldükten sonra "tereke" olarak adlandırılır (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018: 10).

1.3.2.2. Emlak Vergisi

Türkçe'ye Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü olarak çevrilen ve Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) olarak adlandırılan örgüt; emlak vergisini taşınmaz malların mülkiyeti ve kullanımı üzerinden düzenli olarak alınan bir vergi olarak tanımlamıştır. Bu vergiler;

- arsa ve binalar üzerinden alınmaktadır,
- ulusal kira gelirleri, satış fiyatı ya da aktifleştirilen kazanç üzerinden emlak değerinin yüzdesi şeklinde ya da gayrimenkullerin diğer özellikleri (büyüklüğü ya da yeri) şeklinde tahmin edilen kira veya sermaye değeri üzerinden türetilir,
- özsermaye, kira veya ikisi üzerinden de alınabilir ve yargı kararı ile hükümetin bir düzeyinden diğer düzeyine ödenebilir (OECD, 2018: 15).

Emlak vergisinin ilk uygulaması M.Ö. 2000 yıllarında Çin'de görülmüştür. Gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki bina ve araziden alınan bu vergi, özel bir servet vergisi niteliğindedir (Turhan, 1998: 182).

Atinalılar; Solon döneminde (M.Ö. 596) aslında toprak vergisi olan emlak vergisini dolaysız vergi olarak uygulamaya koymuştur. Yunan kralı Nausinicus (M.Ö. 380) zamanında sadece toprak ve evlerden değil aynı zamanda köle, büyükbaş hayvan, mobilya ve para üzerinden de vergi almıştır. Eski Romalılar döneminde de gayrimenkul üzerinden emlak vergisi alınmıştır. Önceleri genel servet vergisi olarak alınan emlak vergisi, ticaret ve sanayinin gelişmesi ile kişiselleştirilmiş ve sadece araziden ve tarımla ilgili ürünlerden değil aynı zamanda taşınan mallar, giyim eşyası, ziynet eşyası, büyükbaş hayvanlardan da alınmıştır. Diocletian (284-305) döneminde eyaletlere ait arazi vergisi İtalya'da da uygulanmaya başlanmış, ancak Theodosian döneminde ve daha sonraki mali sistemde genel emlak vergisi yerine dolaylı ve dolaysız vergiler adı altında çeşitli vergiler alınmıştır. İngiltere'nin önceki feodal sisteminde de genel servet vergisi olarak arazi vergisi alınmış, ancak 12. ve 13. yüzyıldan itibaren sanayi ve ticaretin gelişmesi ile birlikte kişisel ve menkul mallardan da genel servet vergisi adı altında vergi alınmıştır. Almanya'da da vergiler öncelikli olarak araziden alınmış, 12. yüzyılın başlarına doğru arazi vergileri genel servet vergileri adı altında toplanmış ve Alman şehirlerinin çoğunda ve İsviçre kantonlarında genel servet vergileri baş vergisi ile birleştirilmiştir. 1166 yılında Haçlı Seferleri'nden dolayı bütün Avrupa'da taşınabilir mallar üzerinden genel servet vergisi alınmıştır. İtalya Milano'da 1204 yılında genel servet vergisi uygulaması başlamıştır. Hollanda'da da genel servet vergisi

uygulanmıştır. Fransa, 1254-1256 yıllarında genel servet vergisi uygulamasına geçmiştir. Amerika’da taşınmaz mallar üzerinden alınan vergiler 1495 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış ve genel servet vergileri arazi vergisi olarak değiştirilmiştir. Bütün Avrupa’da yerel servet vergileri emlak vergisi olarak değiştirilmiştir (Seligman, 1890: 43-54).

Osmanlı İmparatorluğu’nda ise, 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi yürürlüğe konan ilk arazi vergisi kanunu olmuştur (Gümüş, 2013: 171). Arazi Kanunname-i Hümayunu olarak da adlandırılan bu yasa ile 1863 yılında toprak sayımına başlanmıştır. 1865 yılında ise bu sayımlara göre, emlak ve arazi vergisi alınmaya başlanmıştır. Bunu takiben çıkarılan Emlak Vergisi Nizamnamesi ile bina ve araziler bir arada vergilendirilmiştir. 1910 yılında binaların araziden ayrı olarak vergilendirilmesini sağlayan musakkafat vergisi çıkarılmıştır. 1931 yılında Arazi Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. 1970 yılında yürürlüğe giren 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu ile arazi ve bina vergileri birlikte alınmaya başlanmıştır (Bulutoğlu, 2004: 255).

1.3.2.3. Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV)

Servet üzerinden alınan bir diğer vergi türü de MTV’dir. Bu verginin konusunu motorlu taşıtlar oluşturmaktadır. Amerika’da MTV, motorlu taşıtlar lisans harcı adı altında ilk defa 1901 yılında alınmaya başlanmıştır (Follin, 1924: 144). Almanya’da 1906 yılında Alman İmparatorluğu Damga Vergisi Kanunu’nun çıkarılması ile MTV uygulanmaya başlanmıştır (Lampe, 1930: 10). İngiltere 1910 yılında benzin vergisi adı altında vergi almasına rağmen, ancak 1920 yılında otomobil vergisi adı altında MTV uygulamasına geçmiştir (Heyer, 1927: 545). 1922 yılında İsveç’de MTV alınmaya başlanmıştır (Schmarsoch, 1938: 184). 1926 yılında Hollanda yol vergisi adı altında motorlu taşıtları vergilendirmiştir (Stisser, 1936: 376).

Türkiye’de MTV ilk defa 28.02.1957 tarihinde kabul edilen ve 01.03.1957 tarihinde yürürlüğe giren 6936 sayılı Hususi Otomobil Vergisi Kanunu ile uygulamaya geçmiştir. 18.02.1963 tarihinde kabul edilen ve 23.02.1963 tarihinde yürürlüğe giren 197 sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu ile verginin kapsamı genişletilmiştir. 26.11.1980 tarihinde kabul edilen 2348 sayılı Kanun’la 197 sayılı Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu’nda değişiklik yapılmış ve kanunun adı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu olarak değiştirilmiştir. Değişen kanunda motorlu kara taşıtlarına ek olarak uçak, helikopterler ve motorlu deniz taşıtları da kanun kapsamına alınmıştır (Akdoğan, 2009: 449). 06.05.2009

tarihinde kabul edilen ve 30.06.2009 tarihinde uygulamaya geçen 5897 sayılı Kanun’la motorlu deniz taşıtları MTV kapsamından çıkarılmış ve bu taşıtlar harca tabi tutulmuştur.

1.3.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler

Harcama üzerinden alınan vergiler muamele vergileri olarak da adlandırılmaktadır. Ödeme gücünün temel göstergesi gelirdir ve gelir vergisinin geliri tam olarak kapsamı mümkün değildir. Bundan dolayı gelir vergisini tamamlayıcı bir rol üstlenen muamele vergileri, ödeme gücünün başka bir göstergesi olan gelirin harcanmasını vergilendirmeyi amaçlamaktadır (Turhan, 1998: 141-142).

Harcama üzerinden alınan vergiler, gelirin veya servetin tüketim amacıyla harcanması yoluyla alınmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan vergiler ilk olarak eski Mısır ve Roma’da uygulanmıştır (Aktan, 2018: 68). Roma İmparatorluğu’nun ilk dönemlerinde kölelerin satışı ve bazı mallar üzerinden vergi alınmakla birlikte, Augustus tarafından Roma’da genel bir satış vergisi uygulanmıştır. Ortaçağ’da Avrupa’nın eyaletlere ayrılması ile birlikte feodal lordlar tarafından genel satış vergileri sıklıkla alınmaya başlanmıştır. Fransa’da toptan satışlara uygulanan bu vergi 17. yüzyılda perakende satışlara da uygulanmıştır. Ortaçağ’da satış vergilerini düzenli olarak alan tek ülke İspanya (1342-1845) olmuştur. Alcabala veya diğer adıyla da alcavala olarak bilinen satış vergisi ilk defa Philippe le Bel tarafından 14. yüzyılda alınmıştır. %65 oranına kadar artırılan bu verginin kötü şöhreti, demokratik devletlerin ortaya çıkması ve ödeme gücü ilkesinin benimsenmesi ile birlikte Birinci Dünya Savaşı’na kadar Batı Avrupa’da popüler olamamış ve çok az ülke tarafından alınmıştır. Örneğin, İngiltere, 19. yüzyılda Pitt tarafından Fransa ile yapılan savaşın masraflarını karşılamak için satılan veya üretilen mallar üzerinden satış vergisi almaya başlamıştır. Modern açıdan satış vergisi Birinci Dünya Savaşı sonrası Almanya’da 1916 yılında, Fransa’da 1917 yılında uygulanmıştır. Harcama vergisi modern açıdan İtalya’da 1919 yılında, Belçika’da 1921 yılında, Hollanda’da ve Yunanistan’da 1933 yılında, İsviçre’de ve İsveç’de 1941 yılında uygulanmıştır. Anglo-Sakson ülkelerden sadece Kanada satış vergisine benzeyen bir harcama vergisi uygulamıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile birlikte oluşan mali sıkıntıların giderilmesi amacıyla geçici olarak satış vergileri uygulamaya konulmuştur. 1930’lu yıllarda yaşanan büyük depresyonun yarattığı mali sıkıntılar da satış vergilerini bu dönemde tekrar gündeme getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte satış

vergilerinin uygulaması daha fazla ülkede yaygınlaşmıştır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 163-165).

Harcamalar üzerinden alınan vergiler; KDV, ÖTV, BSMV, Şans Oyunları Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Damga Vergisi, Gümrük Vergisi ve Harçlardır. Bu bölümde bu vergilere ilişkin ayrıntılı bilgi verilmektedir.

1.3.3.1. Katma Değer Vergisi (KDV)

KDV, mal ve hizmetler üzerinden alınmaktadır. İşletmenin katma değerini; işletmenin belli bir dönemde sattığı nihai mal ve hizmetten elde ettikleri hasılat ile bu nihai mal ve hizmetleri üretebilmek için satın aldığı ara mal ve hizmetlerin maliyeti arasındaki fark oluşturmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 202-203).

KDV esas olarak bir muamele vergisidir ve vergilendirme nihai malların satışı sırasında aşamalı olarak ortaya çıkmaktadır. KDV üretimin ve dağıtımın her aşamasındaki katma değerlerin toplanmış halidir (OECD, 2016: 19-20). Çok aşamalı ve genel bir satış vergisi olan KDV; üretim, dağıtım ve hizmet aşamaları arasındaki işlemleri vergilendirilmesi ile bu aşamaları gerçekleştiren kişilerin menfaatlerini koruyarak kolay ve etkin bir biçimde işlemektedir (Güzel, 2009: 1, 5).

KDV, ilk olarak Alman İmparatorluğu'nda 26 Haziran 1916'da çıkarılan Mamul Malların Mühürlenmesi (Warenumsatzstempel) Kanunu ile alınmaya başlanmıştır. Bu kanunu takiben 26 Temmuz 1918 tarihinde ilk Katma Değer Vergisi Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun Lüks Mallar Üzerinden Alınan Katma Değer Vergisi yönetmeliği ile değişikliğe uğramış ve 1919'da değiştirilmiştir. Alman İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sırasında ve savaşın hemen sonrasında finansal darlıktan dolayı yürürlüğe koyduğu KDV uygulamasını, savaş maliyetlerini karşılamak amacıyla 1917 yılında Fransa, 1919 yılında İtalya ve 1921 yılında ise Belçika takip etmiştir (Gehm, 2009: 235). 1933 yılında Hollanda da KDV uygulamasına geçmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı bu verginin uygulama alanı genişlemiştir. 1940 yılında İngiltere KDV uygulamasına geçmiştir (Turhan, 1998: 145-147). Üreticilerden alınan satış vergisi kısmi katma değer unsuru olarak örneğin 1935 yılında Arjantin ve 1948 yılında Fransa gibi ülkelere sadece imalat üzerinden alınmış, ancak üretilen ve dağıtılan malları kapsamamıştır. Kanada'da ise, üreticiler tarafından üretilen bütün malların satışından ve dağıtımından katma değer alınmıştır. Fransa 1954 yılında

KDV'yi toptancı satış kanallarına ve üreticilerin ürünlerine kadar, 1968 yılında ise perakende satış düzeyine kadar genişletmiştir. Finlandiya ise, KDV'yi 1964 yılında perakende satış düzeyine kadar genişletmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun, Avrupa Ortak Pazarı ülkelerine mali komitesinin perakende satış düzeyine kadar genişletilen KDV uygulamasını önermesi ile 1968 yılında Almanya, 1969 yılında Hollanda, 1970 yılında Lüksemburg ve 1971 yılında Belçika KDV uygulamasına geçmiştir. 1965 yılında Latin Amerika'nın öncüsü olarak Brezilya, 1968 yılında Uruguay, 1970 yılında Ekvator, 1967 yılında Danimarka, 1969 yılında İsviçre ve 1970 yılında Norveç, 1970 yılında Birleşik Krallık ve 1973 yılında da İrlanda perakende satış düzeyine kadar genişletilen KDV uygulamasına geçmiştir (Due ve Friedlaender, 1973: 419). Japonya'da Carl S. Shoup önderliğinde bir komisyon KDV'yi önermiştir. Ancak bu vergi iş dünyasında tepkilere neden olmuş ve Japonya ancak 1989 yılında KDV uygulamasına geçmiştir. ABD'de de ilk defa Michigan eyaletinde KDV vergisinin ilkel şekli olan işletme faaliyetleri vergisi uygulanmıştır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 199).

KDV'nin küresel ölçekte gelişim süreci yukarıda ifade edildiği şekilde gelişim göstermiştir. Türkiye'de KDV'nin ilk uygulaması 1926 yılında yürürlüğe konan Umumi İstihlak Vergisi ile bütün maddi malların ve bazı hizmetlerin kapsanması şeklinde gerçekleşmiştir. Her türlü sınai ve ticari faaliyetleri kapsayan ve bütün satışları her aşamada vergilendiren Umumi İstihlak Vergisi 1927 yılında çıkarılan Muamele Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanun 1931 ve 1934 yılında değişikliğe uğramıştır (Giray, 2001: 213). Türkiye'de KDV 3065 sayılı ve 25.10.1984 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu ile 01.01.1985 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

1.3.3.2. Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)

ÖTV, özel malların satışı ve kullanımı üzerinden alınan bir vergidir ve bu vergi genellikle kg ya da adet gibi miktara göre belirlenmektedir (European Commission, 2018).

ÖTV'nin esas amacı gelirin artırılması olmakla birlikte bu vergi özellikle sağlığa ve çevreye zararlı olarak nitelendirilen belirli ürünlerin tüketimlerinin caydırılması amacını taşımaktadır (OECD, 2016: 122).

Edizdoğan ve Çelikkaya (2012), özel tüketimin vergilendirilmesinin sebebini dört başlık halinde toplamıştır. Bunlar; (1) gelir dağılımında adaleti sağlamak için lüks tüketimi

vergilendirmek, (2) topluma büyük maliyetler yükleyen malların tüketimini kısıarak sosyal maliyeti gidermek, (3) devlet hizmetini bu hizmetten yararlanan kişilere ödeterek faydalanma hizmetini uygulamak ve (4) devlete gelir sağlamaktır.

Halkın geneli tarafından kullanılan tuz, çay gibi temel mallar üzerine konan TV, halk tarafından büyük tepki ve ayaklanmalara neden olmuştur. TV, ilk olarak M.Ö. 2200 yılında Çin İmparatoru Hsia Yu tarafından tuz üzerinden alınmaya başlanmıştır (Edizdoğan ve elikkaya, 2012: 238). TV 1641 yılında İngiltere’de uygulanmış, ancak ayaklanmalardan dolayı bu uygulama kaldırılmıştır. 1734 yılında yeniden uygulanmaya çalışılan bu vergi tekrar başarısız olmuştur. Ancak 18. yüzyılda İngiltere’de TV uygulanabilmiştir. Amerika’da ise, 3 Mart 1791 tarihinde Özel Tüketim Vergisi Kanunu onaylanmış ve 1792 tarihinde uygulamaya geçmiştir (Yelvington, 1997: 33). Almanya’da ise, TV (tütün, tuz ve şeker vergisi) uygulaması ilk olarak 1967 yılında Kuzey Almanya Birliği’nde ve 1871 yılında ise federal olarak Alman İmparatorluğu’nda başlamıştır (Zoll, 2018). İsviçre’de TV olarak tütün vergisi (1933), bira vergisi (1934), alkol vergisi (1887) ve akaryakıt vergisi (1996) alınmıştır. İsviçre lüks mallardan alınan vergi adı altında 1942-1959 yılları arasında TV almıştır (Fischer, Pifko ve Walker, 2010: 31-49). Şubat 1992’de TV kapsamındaki ürünlerin mülkiyeti, desteklenmesi ve kontrolü ile Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde uygulanan ÖTV oranlarının asgari oranları ile ilgili bir yönetmelik⁹ çıkarılmıştır. Bu yönetmelik ile birlikte Şubat 1993’den itibaren iç pazara uyumlaştırma süreci başlamış ve birçok AB ülkesi bu yönetmelik gereği kendi ülkelerinde uygulanan ÖTV’yi kaldırmış ve bunun yerine iç pazarda kullanılan TV uygulamasını getirmiştir. Örneğin Belçika soda, limonata, şeker ve kahve vergilerini kaldırmıştır. Almanya kahve, çay, şeker, tuz, lamba ve doğalgaz için aldığı vergileri kaldırmış bunun yerine şarap vergisini uygulamaya koymuştur. Fransa şeker, tuz, kakao gibi malların üzerinden alınan vergileri kaldırmıştır. Büyük Britanya kibrit ve diğer tutuşturucular ve motorlu taşıtların ilk olarak satın alınmasında ödenen vergiyi kaldırmıştır. Lüksemburg şeker vergisini kaldırmış bunun yerine bira vergisi ve iç pazar için üzüm vergisi uygulamasına geçmiştir (Zschiedrich, 1993: 98-99).

Türkiye’de TV 06.06.2002 tarihli ve 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile 12.06.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce aşağıda bulunan çeşitli vergi, harç, pay ve fonlar uygulanmıştır:

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31992L0012&rid=1> sayfasından bu yönetmeliğe erişilebilir.

- 1) Akaryakıt Tüketim Vergisi,
- 2) Trafik Tescil Harçları,
- 3) Taşıt Alım Vergisi,
- 4) Ek Taşıt Alım Vergisi,
- 5) Ek Vergi,
- 6) Akaryakıt Tüketim Vergisi,
- 7) Savunma Sanayii Destekleme Fonu,
- 8) Eğitim, Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi,
- 9) Akaryakıt Fiyat İstikrar Payı,
- 10) Maluller ile Şehit Dul ve Yetimlerine Tütün ve Alkol Ürünlerinin Satışından Pay Verilmesi,
- 11) Motorlu Taşıtlar Vergisine Tabi Motorlu Taşıtların Kayıt ve Tescili ile Devirlerinden Eğitime Katkı için Alınan Pay,
- 12) Başbakanlık Bütçesinden Mera Fonuna Aktarılabak Fon,
- 13) Çevre Kirliliğini Önleme Fonu,
- 14) Toplu Konut Fonu,
- 15) Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurumu'nun Bu Mamullerin Tesliminden ve İlk Satışından Sağlanan Gelir Fonu ve Kurumun Giderleri için Sağlanan Fon,
- 16) Trafik Tescil Harçları.

Özel Tüketim Vergisi Kanunu ile birlikte bu vergi, harç, pay ve fonlar yürürlükten kaldırılmış ve Özel Tüketim Vergisi Kanunu adı altında bir araya getirilmiştir.

1.3.3.3. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV)

BSMV'ye, banka ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar tabidir.

Uluslararası düzeyde BSMV adı altında bir vergi bulunmamakla birlikte, döviz dâhil finansal ve finansal olmayan varlıkların alımı ve satımında finansal ve piyasa işlemleri üzerinden alınan vergiler (taxes on financial and capital transactions) bulunmaktadır. Türkiye’de finansal işlem vergisi (financial transportation tax) de BSMV’ye tabidir (Çakıcı ve Ceylan, 2014: 19).

Gider Vergileri Kanunu’nun 28. maddesinin 1’inci fıkrasına göre banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu’na göre yaptıkları işlemler hariç her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar BSMY’ye tabidir. Bu kanunun 2’nci fıkrasına göre bankerlerin¹⁰ yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar BSMY’ye tabidir. Bu paralara ek olarak kendileri veya başkalarının adlarına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma aracılık etmeyi veya alıp sattıkları gayrimenkul karşılığı borçlarını ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar da bu vergiye tabidir. Ayrıca mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak için sürekli olarak para toplama işiyle uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar da bu vergiye tabidir.

BSMV, 6802 sayılı 23.07.1956 tarihinde yayınlanan Gider Vergileri Kanunu’nun 28. maddesi ile 33. maddesi arasında düzenlenmiştir. 17.04.1981 tarihli ve 2447 sayılı ve 03.06.1986 tarihli ve 3297 sayılı Kanun’la birlikte vergide değişiklikler yapılmıştır.

1.3.3.4. Şans Oyunları Vergisi

Şans oyunları vergisi, her türlü at yarışı, spor toto ve piyango bileti gibi şans ve bahis oyunları faaliyetinden alınmaktadır (OECD, 2018: 19).

Amerika’da şans oyunları vergisi 1736, Fransa’da ise 1776 yılından itibaren alınmaya başlanmıştır (Valleur, 2015: 1873). Birleşik Krallık’ta ilk Şans Oyunları Vergisi Kanunu 1845 yılında çıkarılmıştır (Online Betting UK, 2019). Almanya’da 1922 yılında "Müşterek Bahis ve İkramiye Vergisi" adı altında şans oyunları vergisi alınmaya başlanmıştır

¹⁰ 17.04.1981 tarihli 2447 sayılı Kanun gereğince; 2279 sayılı Kanun’a göre ikraz işleri (faizden para kazanmak için ödünç para verme işleri) ile uğraşanlar ve banka muamele ve hizmetlerden herhangi birini devamlı olarak yapanlar banker sayılmaktadır.

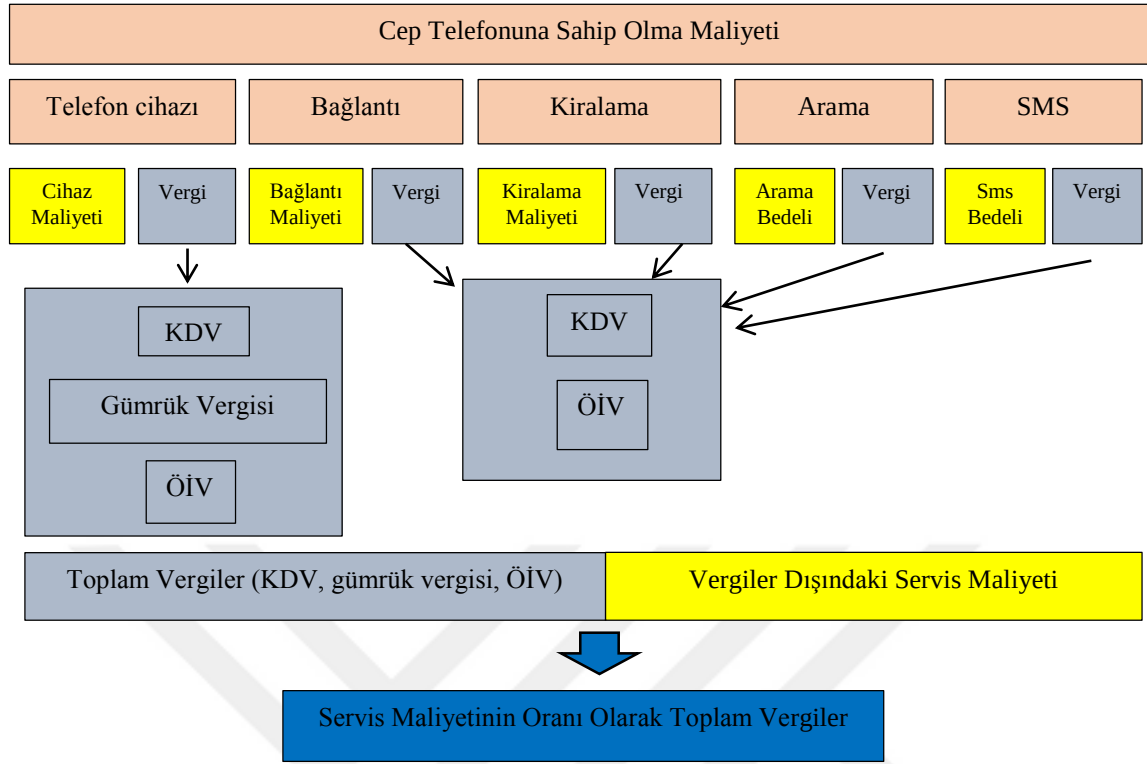
(Rennwett- und Lotteriegesezt, 1922). Belçika 1851 yılında Piyango Kanunu ile piyango vergisini, 1999 yılında "Şans, Bahis Oyunları ve Oyuncuların Korunması Kanunu" ile şans oyunları vergisini uygulamaya koymuştur (Paepe, 2016: 1). İsviçre, şans oyunları vergisi hakkında kanunu ilk defa 1874 yılında çıkarmıştır. 1923 yılında piyango ve bahis oyunları hakkında kanun çıkarılmış, 1998 yılında ise gazino ve şans oyunları vergisi çıkarılmıştır (Glarner, Linder, Müller-Studer ve Korner, 2018: 1).

İnternet üzerinden oynanan şans oyunlarının vergilendirilmesi İtalya'da 2006, Fransa'da 2010, İspanya ve Belçika'da 2010 yılında, Büyük Britanya 2014 yılında başlamıştır (Waugh, 2016: 8).

Türkiye'de 25.12.2003 tarihli ve 5035 sayılı Kanun'da yer alan 45. maddeye göre 13.07.1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu'nda "PTT Hizmetleri Vergisi" yerine 39. madde olarak "Özel İletişim Vergisi", 40. madde olarak da "Şans Oyunları Vergisi" getirilmiştir. 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu'nun 40. maddesi olan Şans Oyunları Vergisi'ne göre müşterek bahis ve şans oyunları bu vergiye tabi tutulmuştur. Şans Oyunları Vergisi 14.03.2007 tarihli ve 5602 sayılı Şans Oyunları Hasılatından Alınan Vergi, Fon ve Payların Düzenlenmesi Hakkında Kanun'un 6. maddesinde yeniden düzenlenmiştir.

1.3.3.5. Özel İletişim Vergisi (ÖİV)

ÖİV, telekomünikasyon hizmetlerinden tahsil edilen vergi türüdür. Deloitte'nin 2011 yılında cep telefonları ile ilgili vergiler hakkında yayımladığı rapor incelendiğinde cep telefonuna sahip olmanın maliyeti, çeşitli maliyet ve vergi unsurlarından oluşmaktadır. ÖİV de cep telefonuna sahip olmanın maliyeti içinde yer almaktadır. Şekil 2'de cep telefonuna sahip olmanın maliyet unsurları yer almaktadır.

Şekil 2. Cep Telefonuna Sahip Olma Maliyetinin Unsurları

Kaynak: Deloitte, 2011: 5.

Şekil 2 incelendiğinde cep telefonuna sahip olmanın maliyeti (Total Cost of Mobile Ownership=TCMO); telefon cihazının maliyeti (Handset Costs), bağlantı (Connection), kiralama (Rental) ve kullanma (arama (Calls) ve SMS hizmetleri) maliyetlerinden oluşmaktadır. Vergi unsurları ise cep telefonu satın alırken; KDV (VAT), gümrük vergisi (Customs Duty) ve ÖİV (Telecoms Specific Tax)'dir. Telefonun bağlantısı, kiralama hizmeti, kullanma hizmetlerinde ise; KDV ve ÖİV ortaya çıkmaktadır. Cep telefonuna sahip olmanın maliyetinde yer alan bütün vergilerin bu maliyet içindeki payının da incelendiği bu raporda ele alınan ülke grupları; Afrika, Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Asya Pasifik ülkeleri, Mağrip ve Orta Doğu ülkeleri ve 29 AB ülkesidir. Satın alınan telefon üzerinden alınan maliyet incelendiğinde en yüksek olarak sırasıyla; Afrika, Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Mağrip ve Orta Doğu ülkeleri ve 29 AB ülkesi ve Asya Pasifik ülkelerinin geldiği görülmektedir. AB'de cep telefonu üzerinden alınan vergilerin cep telefonuna sahip olma maliyetine oranı alındığında en yüksek vergi alan ülke sıralaması sırasıyla Yunanistan, Norveç, İsveç, Danimarka, Macaristan, İtalya, Finlandiya, Polonya, Portekiz, İrlanda, Litvanya, Belçika ve Letonya'dır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde ise cep telefonu üzerinden alınan vergilerin cep telefonuna sahip olma maliyetine oranı ele

alındığında sırasıyla Türkiye ve Hırvatistan iletişim hizmetlerinden en fazla vergi alan ülkelerdir. Afrika'da bu orana bakıldığında ise, bu vergiyi en çok 13 Afrika ülkesinin aldığı görülmektedir. Bu ülkeler; Gabon, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Madagaskar, Uganda, Tanzanya, Zambiya, Ruanda, Sierra Leone, Nijer, Gana, Senegal, Kenya ve Kamerun'dur. Bu orana Mağrip ve Orta Doğu Ülkeleri'nde bakıldığında ise sırasıyla en fazla verginin Ürdün ve Fas'tan alındığı görülmektedir. Asya ve Pasifik Ülkeleri incelendiğinde ise bu orana göre en yüksek vergi alan ülkeler; Pakistan, Bangladeş ve Nepal'dir. Latin Amerika'da ise en çok vergi alan ülkeler; Dominik Cumhuriyeti, Brezilya, Arjantin, Peru ve Şili gelmektedir (Deloitte, 2011: 5-58). Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 1996 yılında telekomünikasyon hukukunda önemli bir değişikliğe giderek Telekomünikasyon Yasası çıkarmış ve telekomünikasyon hizmetlerini vergilendirmeye başlamıştır (Nason, 2015: 61).

Türkiye'de ÖİV, ilk defa 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin ardından deprem yaralarını sarmak ve depreme karşı alınacak önlemlere yardım etmek amacıyla 4481 sayılı Kanun'la¹¹ 01.12.1999 tarihinden başlamak ve 31.12.2000 tarihine kadar uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir¹². 23.11.2000 tarihinde kabul edilen 4605 sayılı Kanun'la bu uygulama 31.12.2002 tarihine kadar uzatılmıştır. 07.01.2003 tarihli ve 4783 sayılı Kanun'la bu uygulama 31.12.2003 tarihine kadar uzatılmıştır. 25.12.2003 tarihli ve 5035 sayılı Kanun'la birlikte ÖİV, 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu'na¹³ eklenmiştir. Böylece ÖİV geçici bir vergi olmaktan çıkıp daimi bir vergi olarak kalıcı hale geçmiştir.

1.3.3.6. Damga Vergisi

Damga vergisi, kişilerin devletle ya da kendi aralarında yaptıkları yasal işlemlerde düzenledikleri belgeler ya da kâğıtlar üzerinden alınan bir vergidir (Öncel, Kumrulu ve Çağan, 2016: 437). 30 yıllık savaşlar (1618-1648) ile birlikte finansal olarak zor zamanlar geçiren Avrupa yeni vergi arayışına girmiştir. Hollandalılar tarafından damga vergisi fikri ortaya atılmış ve ilk damga vergisi Hollanda'da uygulanmıştır. Fransa'da damga vergisi ilk

¹¹ Bu kanun, 17.08.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun olarak adlandırılır.

¹² Bu kanunun 8. maddesinde bulunan ÖİV uyarınca bütün cep telefonu işletmecisi tarafından verilen tesis, devir, nakil ve haberleşme hizmetleri %25 oranında özel iletişim vergisine tabiydi. Bu vergiden deprem bölgeleri muaf sayılıyordu.

¹³ Gelir Vergisi Kanununun 39. maddesinden 44. maddelerini kapsayan "PTT Hizmetleri Vergisi" yerine 39. madde olarak "Özel İletişim Vergisi", 40. madde olarak da "Şans Oyunları Vergisi" getirilmiştir.

olarak 1655 yılında çıkarılan Damga Yönetmeliği ile gerçekleşmiştir. Avusturya ise 1675 yılında damga vergisini uygulamaya koymuştur. 1650 yılında Almanya Brandenburg'da mühür şeklinde uygulanan damga vergisinin ilk ortaya çıkışı 1632 yılına dayanmaktadır, Prusya'da ise 1682 yılında ilk defa damga vergisi uygulanmıştır (Meyer, 1908: 9-14). Damga vergisi İngiltere'de 1694 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Stamp Duty Calculator, 2018).

Osmanlı Devleti'nde damga vergisinin ilk uygulaması 1845 yılında başlamıştır. İlk damga vergisi, önceleri "Varakai Sahiha" daha sonraları ise Resm-i Damga olarak adlandırılan değerli kâğıtların bedeli olarak alınmıştır. Bu kâğıtlar ticari ve medeni işlemler için özel olarak düzenlenmiştir (Erişir, 2010: 231). 1862 yılında yayımlanan Varakai Sahiha Nizamnamesi ile damga vergisi, resmi vergilere dâhil edilmiştir (İlter, 1965: XIII). 1875 yılında kabul edilen Damga Nizamnamesi ile damga pulu kullanılmaya başlanmıştır. 1905 yılında kanun halini alan damga resmi, 1928 yılında çıkarılan 1324 sayılı Damga Resmi Kanunu ile değişikliğe uğramıştır. 01.07.1964 tarihli ve 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu ile damga resmi uygulaması kaldırılmış ve bunun yerine damga vergisi getirilmiştir (Erişir, 2010: 231).

1.3.3.7. Gümrük Vergisi

Gümrük vergileri, ithal edilen malların yurtiçine girişi sırasında alınan vergilerdir. İhraç edilen malda tekerci üstünlük olması durumunda ya da ihraç edilen ülkeden o malın kıtlığına engel olmak amacıyla çok nadir de olsa ihracat sırasında da gümrük vergisi alınmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 159). Gümrük vergileri bir taraftan ülke sanayilerini dış rekabete karşı korurken diğer taraftan ülkeye vergi geliri sağlamaktadır (Kirmanoğlu, 1994: 59).

Gümrük vergisi ilk defa Güney Mezopotamya'da yaklaşık olarak M.Ö. 5000 yılında Sümer Uygarlığı tarafından özellikle Uruk şehrinden Arabistan, Suriye ve İran ile yapılan ticarete uygulanmıştır. İlk gümrük vergisi tarifesi Hamurabi Kanunları'dır. Kral Hamurabi (M.Ö. 1792-1750) tarafından düzenlenen bu kanunlar gümrük tarifesinin yer aldığı mevzuat açısından dünyada bir ilktir. Mısır'da Firavun döneminde uygulanmaya başlayan gümrük vergisi, M.Ö. 10. yüzyılda Yunanistan'da uygulanmıştır. Roma İmparatorluğu'nda gümrük vergisi M.Ö. 199 yılında alınmaya başlanmıştır. Roma İmparatorluğu'nun en az yedi adet gümrük alanı mevcuttur. Gümrük alanları; Sicilya, Hispanya (İber Yarımadasını kapsayan bölge), Galya, Britanya, Balkanlar, Asya ve Afrika'dır (Asakura, 2003: 23-59).

Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi ve tarife indirimi gibi nedenlerden dolayı gümrük vergisinin toplam vergi gelirleri ve bütçe gelirleri arasındaki payı düşmüştür (Üyümez ve Gültekin, 2016: 346-347). Dünya ticaretinin serbestleştirilmesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ivme kazanmış ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GAAT) ve "bölgesel yaklaşım" ekonomik entegrasyonlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Ekim 1947'de imzalanan ve 1948 - 1994 yılları arasında uygulanan ve Türkiye'nin de 1953 yılında üyesi olduğu GATT ile bütün üye ülkelerde tarife oranları düşürülmüştür (Dura ve Atik, 2000: 5). 01.01.1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), GATT'ın devamıdır. Ekonomik entegrasyonlar ise birtakım ülkeler arasında gümrük vergisini ve miktar kısıtlamasını ortadan kaldırmak amacıyla kurulmuştur. 1957 yılında Roma anlaşması ile kurulan ve 1964 yılında Ankara Anlaşması ile Türkiye'nin de ortak olduğu Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)¹⁴ ve daha sonra da 07.11.1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile AB kurulmuş ve AET, AB ismini almıştır (Maastricht Antlaşması, 2017). 1993 yılında yürürlüğe giren AB ve 1994 yılında yürürlüğe giren Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ekonomik entegrasyonlara örnektir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda dış ticaret üzerinden alınan gümrük vergileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde kapitülasyonlara¹⁵ dayanmaktaydı. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1916 yılında çıkarılan gümrük tarifesi uygulaması ile tek taraflı kapitülasyonlar kaldırılmıştır. 11.04.1334¹⁶ tarihinde Türkiye'de ilk Gümrük Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Lozan Anlaşması ile birlikte kapitülasyonların kaldırılmasından sonra 1916 tarihli gümrük tarifesi yerine 1499 sayılı ve 01.06.1929 tarihli Gümrük Tarifesi Kanunu çıkarılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise 5383 sayılı ve 02.05.1949 tarihli Gümrük Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun çıkarılması ile 11.04.1334 tarihli Gümrük Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1499 sayılı ve 01.06.1929 tarihli Gümrük Tarifesi Kanunu, 5383 sayılı Gümrük Kanunu'na 6290 sayılı 26.02.1954 tarihli Kanun'da eşyanın parasal değerine göre vergilendirmenin yapıldığı nispi verginin Gümrük Giriş Tarife Cetveli'ne eklenmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. 146 sayılı 30.11.1960 tarihli Kanun'la ve 197 sayılı 02.01.1961 tarihli Kanun'la 5383 sayılı Kanun'un Gümrük Giriş Tarife

¹⁴ 11858 sayılı 17.11.1964 tarihli Resmi Gazete'de Türkiye ile AET arasında ortaklık yaratan bu anlaşma yayımlanmıştır.

¹⁵ Kapitülasyon, Doğu ve Yakın Doğu ülkelerinin tek taraflı olarak Avrupa ülkelerine ve ABD'ye tanıdıkları birtakım imtiyazlardır (Pakalın 2, 1993: 177).

¹⁶ Rumi Takvim, Osmanlı döneminde mali işleri düzenlemek amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Rumi takvim ve miladi takvim arasında 584 yıllık bir zaman farkı bulunmaktadır (Pakalın 3, 1993: 58). 1334 Rumi yılı 1918 Miladi yılına karşılık gelmektedir.

Cetveli’nde değişiklikler yapılmıştır. 14.05.1964 tarihli ve 474 sayılı Kanun’la ise 197 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmış ve 5383 sayılı Kanun’daki Gümrük Giriş Tarife Cetveli değiştirilmiştir. Dünya Gümrük  rg t  (DG ), 14.06.1983 tarihinde Brüksel’de toplanmış ve Uyum Sağlanmış (Armonize) Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi Hakkında Uluslararası Sözleşmeyi kabul etmiştir. DT   yelerinin ticaret müzakereleri ve gümrük tarife cetvelleri armonize sistemine dayanmaktadır (Wind, 2008: 1-2). 3501 sayılı Uyum Sağlanmış Mal Tanımı ve Kodlama Sistemi Hakkında Uluslararası Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 01.01.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe konmuştur. 10.11.1988 tarihli ve 3502 sayılı Kanun’la 472 sayılı Kanun’un adı ‘Gümrük Giriş Tarife Cetveli Hakkında Kanun’ olarak ve Gümrük Giriş Tarife Cetveli, armonize sistem (Harmonized System- HS) nomanklat r ne (mal sınıflamasına) uygun olarak değiştirilmiştir (K   kkutlu, 1998: 7-8). Türk Gümrük Tarife Cetvelinde Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) kodu kullanılmaktadır. GTİP, 12 koddan oluşmaktadır. Bu kodun ilk 6 rakamı DG ’ye  ye tüm ülkeler tarafından kullanılan Armonize Sistem Nomanklat r  kodları, 7-8 rakamı AB  lkeleri tarafından kullanılan Kombine Nomanklat r (Combined Nomenclature - CN) kodlarıdır. 9-10 rakamı Türkiye’de farklı vergi uygulamalarından dolayı açılan pozisyonların kodlarını, 11-12 rakamı ise istatistik kodlarını göstermektedir (Karaman, 2014: 382). 4217 sayılı ve 03.12.1996 tarihli Kanun ile 474 sayılı Kanun’a ekli Gümrük Giriş Tarife Cetveli’nde yasak kaydı bulunan eşyaların bu kayıtları kaldırılmış ve bu eşyalar için gümrük vergileri tespit edilmiştir. 5383 sayılı Gümrük Kanunu, 1615 sayılı ve 19.07.1972 tarihli Gümrük Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır (K   kkutlu, 1998: 8-9).

1957 yılından sonra 1987 yılında AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye, 22.12.1995 tarihinde AB Türkiye Ortaklık Konseyi’nin aldığı 1/95 sayılı karar ile Gümrük Birliği’ne girmiştir (European Communities, 1996). Gümrük Birliği’ne girilmesi ile 27.10.1999 tarihinde kabul edilen 4458 sayılı Gümrük Kanunu şubat 2000’de yürürlüğe girmiştir. 4458 sayılı Kanun’la 1615 sayılı Gümrük Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 4458 sayılı Gümrük Kanunu’nda zaman içinde bazı değişikler yapılmış olmakla birlikte bu kanun günümüzde de yürürlüğünü sürdürmektedir.

1.3.3.8. Harçlar

Harç, kişilerin bazı işlemleri yapmaları esnasında veya bazı kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığı olarak bu hizmetlerin maliyetine belli bir oranda katılma amacıyla alınan zorunlu mali yükümlülüklerdir (Yaşar, 2017: 144).

Osmanlı İmparatorluğu'nda harçlar; mahkemelerde düzenlenen hukuki belgelerden, sicillere geçirilen hükümlerden, Meşihat makamından yazılı çıkan fetvalardan, ölen bir kişinin mirasçıları arasında yapılan miras işleminden, nikah gibi muamelelerden alınmaktaydı (Kazıcı, 2014: 187). Örfi vergilere dâhil olan ve Tanzimat'tan önce de alınan mahkeme harcı, Tanzimat ile birlikte örfi vergilerin kaldırılmasına rağmen alınmaya devam etmiştir. Bu harcın yanında 1855'ten itibaren Şeriye Mahkeme'lerinde, 1864'ten itibaren Nizamiye Mahkeme'lerinde, 1860'tan itibaren Ticaret Mahkeme'lerinde ve 1869'dan itibaren İdare Mahkeme'lerinde mahkeme harcı alınmaya başlanmıştır. Mahkeme harcının dışında nüfus ve mürur harçları, kontorato harçları ve tapu harçları da bu dönemde alınmaya başlanmıştır (Çakır, 2012: 53).

492 sayılı ve 02.07.1964 tarihli Harçlar Kanunu'na göre yargı harçları, noter harçları, vergi yargısı harçları¹⁷, tapu ve kadastro işlemlerinden alınacak harçlar, konsolosluk harçları, pasaport, ikamet tezkeresi, çalışma izni muafiyeti, vize ve Dışişleri Bakanlığı tasdik harçları, gemi ve liman harçları, imtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları ve trafik harçları bu kanuna tabidir.

1.4. Verginin Tarihsel ve Teorik Gelişimi

Verginin hangi medeniyetlerde ortaya çıktığı ve zamanla hangi ülkelerde nasıl geliştiği ve nasıl bir şekilde boyut değiştirdiği konusu verginin tarihsel gelişimi başlığı altında ele alınmıştır. Vergilerin neye dayanarak ve neye karşılık olarak alındığını açıklayan ve verginin alınmasını haklı gören teoriler verginin teorik gelişimi kısmında açıklanmıştır. Temel iktisadi yaklaşımlarda vergi ve vergi politikası kısmında ise, iktisadi yaklaşımlarda verginin önemine değinilmiştir.

¹⁷ 21.01.1982 tarihli ve 2588 sayılı Kanun'la birlikte, 492 sayılı ve 02.07.1964 tarihli Harçlar Kanunu'nun 1. maddesinin 3'üncü fıkrası olan vergi itiraz harçları vergi yargısı harçları olarak değiştirilmiştir.

1.4.1. Dünyada Verginin Tarihsel Gelişimi

İlk olarak gönüllü, bedeni hizmet karşılığında ve hayvan, hububat, hükümetlere ait esir ve değerli madenlerden aynı olarak alınmaya başlayan vergilerin savaş ve saray masraflarını başka bir şekilde ifade etmek gerekirse devlet harcamalarını karşılayamamasından dolayı aynı ekonomiden parasal ekonomiye geçiş ile birlikte servet üzerinden alınan vergiler ve baş vergileri ortaya çıkmıştır. Daha sonra da uluslararası ticaretin gelişmesi ile birlikte gümrük vergileri alınmaya başlamıştır. Buna ek olarak muamele vergileri ve pazar ile panayirlarda çeşitli mallar üzerinden alınan ÖTV ortaya çıkmıştır. Daha sonra da gelir vergisi ve kurumlar vergisi alınmaya başlanmıştır.

Bu bölümde Avrupa ülkelerinde ve Osmanlı Devleti'nde verginin tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

1.4.1.1. Avrupa Ülkelerinde Verginin Gelişimi

Eskiçağ (M.Ö. 3200 - M.S. 375): Vergi verileri ile ilgili ilk yazılı kayıtlar **Antik Mısır** (M.Ö. 3000-2800) dönemine dayanmaktadır. Bu döneme ait vergiler para şeklinde olmayıp tahıl, hayvan veya yağ şeklindedir (Rosenberg, 2019). Antik Mısır döneminde savaş ve saray masrafları ile lüks yapıtların neden olduğu mali ihtiyaçlar, vergi ile karşılanıyordu. M.Ö. 2500 yılında Cheops-Piramidi'nin inşasında halk tarafından Firavun İmparatorluğu'na yapılan ödemeler, bedeni hizmet şeklinde olmuştur. Bunun yanı sıra Firavun, köylünün hayvan ve hububatından alınan vergiye ek olarak hükümdarlara ait esir, altın, gümüş, bakır, fildişi ve kaplama tahtalardan düzenli bir şekilde vergi almıştır. Mısır'a ait kabartma taşlar ve Babil İmparatorluğu'na ait vergi belgeleri, vergilerin türleri ve önemi hakkında bilgi vermektedir (Schmölders, 1976: 5-6).

Yunan tarihinde özel merasimler ve kamusal binaların ve tesislerin inşası için yapılan masraflar, varlıklı kişiler tarafından fahri olarak yaptırılmış, fahri olarak yaptırılmamışsa, öncelikli olarak kralın toprak ve ehli hayvanlardan oluşan öz sermayesinden karşılanmıştır. Bunun yanında dost ve müttefikler tarafından verilen hediyeler ve alınan harçlar ile bu masraflar giderilmiştir. Ancak savaş dolayısıyla kamu harcamalarında meydana gelen artış, kamu gelirlerinde de artışı zorunlu hale getirmiş ve M.Ö. 4. ve 5. yüzyılda Yunan tarihi düzenli bir vergi sistemine kavuşmuştur (Schmölders, 1976: 7). Vergiler, özellikle dolaylı vergilerden oluşmuştur. İhracat ve ithalattan ve şehir kapılarında alınan gümrük vergilerinin

yanında ülke içinde alınan tüketim vergileri ve pazar ve panayirlarda çeşitli mallar üzerinden alınan ÖTV bulunmaktadır (Turhan, 1998: 4).

Kültür dönemlerinin doruğunda, Yunanlılar aşırı vergi ödeme eğilimindeyken, zengin kesim devlet dairelerinin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla maddi yardımda bulunmuştur. Özellikle Helenistik dönemde dini hizmetler ya da çocuk eğitimi gibi kamu yararına bağışlar yapılmış ve vakıflar düzenlenmiştir. M.Ö. 414 yılından itibaren Yunan şehir devletlerinin siyasi olarak gerilemesi ile birlikte kamu mali sistem de çökmeye başlamıştır. Buna karşılık siyasi olarak Yunan şehirlerinin gücünü alan Roma'da da aynı ekonomiden parasal ekonomiye geçiş ile birlikte gümrük ve bazı resimlerin alınması daha çok artmış ve Roma mali açıdan da kuvvetlenmiştir. Bunun dışında olağanüstü dönemlerde baş veya servet vergisi de alınmıştır. Roma İmparatorluğu'nda, fethedilen bölgelerin ve mağlup halkların sürekli vergi ödemesine yönelik mali bir sistem mevcuttu. Tam mükelleflerden ise, sadece "tributum" olarak adlandırılan arazi bir vergi alınmıştır. Fethedilen yerlerin genişlemesiyle birlikte bu verginin en son M.Ö. 167 yılında alındığı tespit edilmiştir. Roma'nın siyasi gücünü kaybetmesi ile birlikte mali sistem de çökmüştür. Diokletian zamanında mali sistem değiştirilmiş ve Roma'nın tam vatandaşlarına da vergi yükümlülüğü getirilmiştir. Uygulanmakta olan muamele ve tüketim vergilerine ek olarak servet ve baş vergisi de alınmaya başlanmıştır. Roma İmparatorluğunun son zamanlarında vergilendirme artmıştır. Batı Roma'ya rağmen Doğu Roma İmparatorluğu'nda mali sistem daha da gelişmiştir (Schmolders, 1976: 7-11).

Ortaçağ ve Mutlakiyet Rejimi (375-1453): Ortaçağın ilk dönemlerindeki Frank Devleti'nin kamu gelirleri, Cermen ve Roma özelliklerini taşımaktadır. Cermenler, Roma hâkimiyetinden kurtulduktan sonra özgürlüklerini kısıtlayan arazi ve baş vergilerini kaldırmışlardır. 13. yüzyıla kadar kamu giderlerinin önemli bir kısmı fahri olarak yapılan yardımlar ve mülk gelirleri ile sağlanmıştır. Kamu gelirlerinin başka bir kısmı ise, tımar sahibi olmayanların askerlik hizmeti yapmamaya karşılık olarak menkul mallarının yarısı kadar bir bedel ödemeleri ile karşılanmıştır. Kamu gelirlerinin diğer kısmı ise, ticaret ve ulaşım ile ilgili imtiyazların satılmasından, Yahudi resimlerinden veya gümrükler, para basma ve madencilik haklarının satılmasından sağlanan gelirden sağlanmıştır (Schmolders, 1976: 13-17). 11. yüzyılda Hindistan'da Müslüman yöneticilerin Müslüman olmayanlardan aldığı cizye olarak adlandırılan baş vergisi de ilk vergi uygulamaları arasında yer almaktadır. Askerlik çağına gelmiş Müslüman olmayan yetişkin erkeklerden alınan bu vergi, Babür

İmparatoru Ekber Şah tarafından 1556 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Şen ve Sağbaş, 2017: 8).

İngiltere’de 12. yüzyılda feodal vergiler mevcutken, kralın vergi tahsil etme hakkı önceden ortaya çıkmıştır. Danimarkalı istilacıların geri çekilmesini garanti altına almak amacıyla ödenen tazminat, gerçek bir vergi niteliğinde olmuştur. Diğer kamu gelirleri ise tımar ve kira gelirleri, tımarın sona ermesi ile alınan vergiler, krala kalan mülkler, para cezaları ve mahkeme harçları ile yapılan yardımlar, "Yahudi Vergileri" diğer tazminatlar ve ormanın tahrip edilmesinden dolayı alınan vergiler, şövalyelerden alınan "rütbe parası", cezalar, harçlar ve feodal menşeli resimlerden oluşmuştur. Alman ulusunda ise, merkezi iktidar olarak imparatorun mali gücü bu derece kuvvetli değildir. 4. ve 5. Heinrich ile 4. Otto zamanındaki gibi halktan dolaysız vergi alma çabaları imparatorluğa ait bir memur kadrosunun bulunmamasından dolayı başarısız kalmıştır. "Reich" şehirleri olarak adlandırılan imparatorluk şehirlerinin yaptıkları yardımlardan ilk gerçek vergi olan ve "Bede" ya da "Stiure" olarak adlandırılan arazi ve bina vergisi ortaya çıkmıştır. Bu vergiler sadece imparator şehirleri ve valiliklerinden tahsil edilebilmiştir. Prensler ve kiliseden bu vergi tahsil edilememiştir. Aidatların ve bu vergilerin direkt olarak kralın kendi memurları değil de götürü olarak şehirler tarafından krala ödeniyor olmasından dolayı vergi sistemi gelişmemiştir. Seçime dayalı monarşi devrinde prenslerinin gücünün gittikçe artmasından dolayı imparatorluk gücü zayıflamaya başlamış ve feodal senyörler, imparatorluğun gelir kaynağı olan emlak ve arazi vergileri ile gümrük vergilerine el koymaya başlamıştır. Feodal senyörler, 13. yüzyılda düzenli olarak imparatorluğa ödenen mülk ve arazi vergisi dâhil bütün vergileri tahsil etmeye başlamıştır. Servet ve arazi vergileri sadece özel dönemlerde alınırken, 14. ve 15. yüzyılda daha sık alınmaya başlanmış ve 16. yüzyıldan itibaren devamlı alınan bir vergi durumuna gelmiştir. 15. ve 16. yüzyılda arazi ve bina vergisine ek olarak sayısız tüketim vergileri ve baş vergisi tahsil edilmiştir. Ortaçağın sonlarında ise, feodal senyörlerin gelir kaynağını servet vergileri yerine tüketim vergileri oluşturmuştur. Ortaçağ devletlerinde mutlak devlet hâkimiyetinden dolayı ve bazı sınıflara eskiden süregelen vergi ayrıcalıklarının devam etmesini sağladığından dolayı gelir kaynağının tümünü tüketim vergileri oluşturmuştur (Schmölders, 1976: 13-17). Ortaçağın sonlarında vergi vermenin fiilen zorunlu olduğu anlayışı yaygınlaşmış ve yeniçağda ve özellikle 17. ve 18. yüzyıldan itibaren vergi verme hem fiilen hem de kanunen zorunlu hale gelmiştir (Edizdoğan, 2004: 147).

Fransız İhtilali ile birlikte Ortaçağ devri kapanmış ve Yeniçağ devri başlamıştır.

Yeniçağ (1453-1789): Yeniçağ'ın ilk dönemlerinde tüketim vergisi kaldırılmasına rağmen, Napolyon döneminin (1769-1821) sona ermesinden sonra bu vergi tekrar uygulamaya geçmiştir. Vergi reformu ile birlikte illerin ve kişilerin vergileme açısından eşit olması esası benimsenmiş, böylece vergilemede sınıf ve rütbe esasına dayanan feodal devlet ilkesi ve senyörlerin hakim olduğu bölgesel güç sona ermiş ve Fransa'da merkezi devlet sistemi ortaya çıkmıştır (Schmölders, 1976: 18).

Yakınçağ (1789-): Napolyon 1790 tarihli arazi vergisi uygulamasını ve tahsilatını düzenli bir şekilde gerçekleştirmiş ve 1791 yılında bir şahıs vergisi ile ikametgâh vergisi uygulamıştır. Şahıs vergisine daha sonra kazanç vergisi ve kapı-pencere vergisi olarak alınan bina vergisi dâhil edilmiştir. Fransa'nın bu şekilde şekillenen randıman vergi sistemi, Avrupa'nın, özellikle de Batı Almanya'nın vergi sisteminin (arazi, bina ve kurumlar vergileri) yapı taşlarını oluşturmuştur. Prusya ise, 1810 yılında şahıs vergisinin öncüsü olarak kabul edilen sınıf vergisini uygulamaya koymuştur. Bu vergi ile sadece sınai ve ticari faaliyette bulunan kişilerden alınan kazanç vergisinin kapsamı genişletilmiş ve böylece asilzadelerin vergi ayrıcalıkları da sona ermiştir. 1851 yılında ise, vergi tarifesine sahip bir gelir vergisi ortaya çıkmıştır. Bu vergiye ek olarak 1893 yılında "tamamlayıcı vergi" olarak servet vergisi alınmaya başlanmıştır. Alman İmparatorluğu ise, subjektif ve objektif bir vergi sistemine ancak 20. yüzyılın başlamasından sonra (1906 tarihli veraset vergisi, 1911 tarihli değer artışı vergisi ve 1913 tarihli savunma aidatı) geçilmiştir. 1920 yılında gelir vergisi Reich (imparatorluk) vergisi olmuş ve tüzel kişiler için kurumlar vergisi uygulamasına geçilmiştir (Schmölders, 1976: 18-21).

1.4.1.2. Osmanlı Devleti'nde Verginin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde verginin gelişimi Tanzimat dönemine kadar olan vergiler ve Tanzimat döneminden itibaren alınan vergiler olmak üzere iki alt başlıkta ele alınabilir

Tanzimat Dönemine Kadar Olan Vergiler (1299-1839): Osmanlı Devletinde vergiler, Tanzimat dönemine (1839) kadar olan dönemde "Şer'i Vergiler (Tekâlif-i Şer'iyye)" ve "Örfi Vergiler (Tekâlif-i Örfiyye)" olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu vergiler ve her türlü devlet gelirleri iltizam sistemi olarak adlandırılan bir sisteme bağlıydı. İltizam sisteminde

mültezim olarak adlandırılan görevliler tarafından kamu gelirleri halktan taksitler şeklinde ve kefil gösterilerek toplanmıştır (Çakır, 2012: 41).

1) Şer'i Vergiler: Şer'i vergilerin temelini Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas'a dayanan ve fıkıh kitapları tarafından derlenen şer'i hukuk oluşturmuştur (Gökbunar ve Uğur, 2016: 62). Şer'i vergilerin başında Müslümanlardan alınan zekat, öşür ve Müslüman olmayanlardan alınan cizye ve haraç gelmiştir. Zekat, öşür, cizye ve haraç Hz. Peygamber döneminden beri tüm İslam ülkelerinde alınan şer'i vergiler olmuştur. Bu vergiler ve bu vergilerin dışında önemli şer'i vergiler aşağıdaki gibidir;

Zekat: Kur'an ve hadislerde, sadaka ve mali ibadet anlamında kullanılan zekatın, şariat terimindeki manası, bir kişinin dini bir vecibe olarak malının, kanuni açıdan tespit edilen belli bir miktarını, belirli bir zaman sonra bunu almaya hak kazanmış olan Müslümanlara vermesidir. İslami olarak zekat, devlet ve toplumun belirli bir zenginlik düzeyindeki birey üzerindeki hakkıdır. Zekat verenlere ait şartlar; Müslüman olmak, akıl (temyiz gücüne sahip) ve balığ (ergenlik çağına gelmiş) olmak, hür olmak, nisaba (asgari zenginlik ölçüsüne) malik olmak, borçlu olmamak ve havelan- havl (zenginliğin üzerinden bir yıl geçmesi) şeklindedir (Kazıcı, 2014: 39-40). Osmanlı İmparatorluğu'nda zekat adı altında vergi alınmamakla birlikte hayvanlar ve ticaret malları üzerinden alınan vergilerin konusu zekata dayanmaktadır (Giray, 2001: 86). Zekat vergisine tabi olan mallar; tarlaların ürünlerinden saklanabilen ve yiyecek olarak kullanılabilen ürünler, üzüm, hurma, deve, sığır, koyun, keçi, altın, gümüş ve ticaret mallarıdır (Vatansever Öztürk, 2015: 4826-4827). Konusu zekata dayalı olan vergiler; hayvanlar ve ticari mallar üzerinden alınan vergilerdir. Buna göre;

- a) Hayvanlar Üzerinden Alınan Vergiler:** İslam öncesi Türk devletlerinde de mevcut olan bu vergi, "Zekat-ı Sevaim" adı altında "Şer'i Vergiler" kapsamına alınmıştır. Bu vergiler Adet-i Ağnam, Ondalık Ağnam Resmi, Otlak Resmi, Zebiha Resmi, Geçit Resmi (Selamet Akçesi, Toprak Bastı), Ağnam Bâcı, Ağıl Resmi, Deve, Camus Resmi, Canavar Resmi ve Yave Vergisi (Yave ve Kaçkun Resmi) olmuştur. Bu vergiler besicilik yapan halktan alınan vergilerdir. Bu vergilerin bir kısmı bazı yerlerde zekât şekil ve nispetinde alınırken, bazı yerlerde de koyun ve keçi başına bir akçeden başlamak üzere alınmıştır (Giray, 2001: 88-89).
- b) Ticari Mallar Üzerinden Alınan Vergiler:** Ticari mallar üzerinden alınan vergiler ise; gümrük vergileri ve ihtisap resmidir.

Gümrük Vergisi: İslam hukukundaki Zekat-ı Aşir şeklinde alınan gümrük vergisinin Fatih Sultan Mehmet döneminden önce ne zaman uygulamaya geçtiği bilinmemekle birlikte Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren dâhili ve harici olarak gümrük vergilerinin iki kısma ayrıldığı bilinmektedir (Kazıcı, 2014: 162). Dâhili Gümrük Vergisi (İç Gümrük Vergisi), herhangi bir ticari ürün veya malın yurt içinde naklinden dolayı alınan vergilerdir. Bu vergi "Masdariye" olarak adlandırılmaktadır. Bu vergi sahil gümrükleri, hudut gümrükleri ve kara gümrükleri olmak üzere üç vergiden oluşmaktadır. Her yer ve mal için farklı oranlarda vergi alınmıştır. Harici Gümrük Vergisi (Dış Gümrük Vergisi) ise "Amediye", "Reftiye" ve "Müruriye" olmak üzere üçe ayrılmıştır. Amediye, yabancı ülkelerden deniz ve kara yoluyla gelen mallardan, Reftiye de başka bir yabancı ülkeye gönderilen mal ve eşyadan alınmıştır. Müruriye ise yabancı bir ülkeden Osmanlı devletine gelip, tüketilmeksizin başka bir yabancı ülkeye gönderilen mallar üzerinden alınan bir vergi olmuştur (Giray, 2001: 90).

İhtisap Vergisi (İhtisap Resmi): İhtisap vergisi, Müslüman Arap dünyasından aktarılan ve tarihi çok eskilere dayanan bir vergi olmuştur. İhtisap vergisi Sultan II. Mahmut tarafından 1825 yılında alınmaya başlanmıştır (Şahin, 2013: 52). Bu vergi, Osmanlılarda kadının yardımcısı olarak görev yapan ve kadının emirlerini yerine getirmekle sorumlu olan "İhtisap Ağası" ya da "Muhtesip" olarak adlandırılan ve ekonomik ve sosyal hayatın düzeninin sağlanmasından sorumlu kişiler tarafından alınmıştır (Kazıcı, 2014: 146-149). Osmanlı Devleti'nde ihtisap vergisi uygulaması bâc-ı bâzar vergisi ile başlamıştır. 1826 yılına kadar değişik şekillerde alınan bu vergi Asakir-i Mansure-i Muhammediyye¹⁸'nin masraflarını karşılamak üzere kullanılmıştır (Karamursal, 1989: 170). İhtisap vergisi "Şehriyye-i dekakin" veya "yevmiye-i dekakin" adıyla satılan bütün yiyecek, içecek ve saireden farklı adlarla ve çeşitli tarifelerle alınan bir vergi olmuştur. İhtisap vergisinin 16 Cumadelüla 1255 (1839) tarihli fermanla kaldırılması düşünülmüş ve 19 Zilkide 1255 tarihli nizamname ile örfi vergilerin herkesin emlak, arazi, hayvanlarına ve esnafla tüccarın senelik kazançlarına birer kıymet takdir olunmak suretiyle ve binde hesabıyla tarh ve tevzi edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece senelik kazanç miktarının ilk takdir ve tahmini Tanzimat döneminde başlamıştır (Pakalın 3, 1993: 453; TBMM Tutanağı, 1931: 1). Bu vergi, mamul malların ve tekstil ürünlerinin tezgâhlardan çıkarılışında veya satışı sırasında topları ve parçaları üzerinden ve ayarının belirlenmesi amacıyla altın, gümüş

¹⁸ Asakir-i Mansure-i Muhammediyye, II. Mahmut'un yeniçeri ocağını kaldırıldığı 1241 (1825) yılında bu ordunun yerine kurduğu düzenli ordunun ismidir.

ve bakır kaplara, at nallarına terazi, kantar ve ölçü aletlerine damga vurma şeklinde tarh ve tahsil edilmiştir (Giray, 2001: 92). İhtisap vergisi sadece tüketilen ürünlerden değil ihraç edilen ürünlerden de alınmıştır. İhtisap vergi türleri; yevmiye-i dekâkin, damga resmi (resm-i damga), bâc-ı bâzar, gemi ihtisâbiyesi ve resm-i bitirme vergileri olmuştur (Kazıcı, 2014: 149-152).

- **Yevmiye-i Dekâkin:** İhtisap vergisinin önemli bir bölümünü oluşturan yevmiye-i dekâkin, dükkan ve han gibi her gün açılan yerlerden alınan ve kepenk açma parası olarak da nitelendirilebilen günlük vergilerdir.

- **Damga Resmi (Resm-i Damga):** Kumaş, elbise, bakır, mücevherat, altın ve gümüşten yapılan mamul ziynet ile diğer madeni eşya gibi mamul maddelerin kalitesinin devlet tarafından kontrol edildiğine ve garanti verildiğine karşılık olarak alınan vergi "Damga Resmi" veya "Resm-i Damga" olarak adlandırılmıştır.

- **Bâc-ı Bâzar:** Osmanlı şehir pazarlarında satılan mal üzerinden bâc-ı bâzar alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde, satılan malların adedi üzerinden bâc-ı bâzar alınmıştır.

- **Gemi İhtisâbiyesi:** Bu vergi, gemiler tarafından boşaltılan mallara karşılık olarak alınan vergidir. Alınan verginin miktarı, taşınan malın cinsine ve geminin büyüklüğüne göre değişiklik göstermiştir. Bu vergiye ek olarak bir de harç adı altında çok az bir vergi alınmıştır.

- **Resm-i Bitirme Vergileri:** Bu vergi lonca azâları ile sebze, peynir, yoğurt, turşu, pasta, şekerleme ve pastırmacılar bunlar tarafından üretilen ürün üzerinden senelik olarak bazen de yılda iki defa alınmıştır.

Öşür (Aşar): İslam'dan önceki semavi dinlerde de kullanılan öşür, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Musa dönemlerinde de alındığı Tevrat tarafından bildirilmiştir. İslam dünyasından da önce mali ve ihtiyari bir ibadet olarak alınan öşür, IV. asırdan itibaren zorunlu bir vergi haline getirilmiştir. Tarım ürünlerinin elde edildiği araziden öşür alınabilmesi için; arazi sahiplerinin kendiliğinden Müslüman olması, arazi sahiplerinden savaşa alınıp Müslümanlara dağıtılması, arazinin Müslümanlar tarafından canlandırılması, sahibi bilinmeyen ve devlet tarafından bir Müslümana iltizam yöntemiyle arazinin kiralanması gibi arazinin bu özelliklerden birine sahip olması gerekmektedir (Kazıcı, 2014: 41).

Cizye: Müslüman olmayanlardan askerlik hizmeti karşılığında cizye alınmıştır (Pehlivan, 2016: 92-93). Kadın, çocuk, yaşlı, hasta, görme özürlüler ve din adamlarından cizye

alınmazdı. Cizye mali duruma göre farklı ölçü ve nispetlerde alınmıştır. Cizye, Tanzimat fermanına kadar yürürlükte kalmıştır (Gökbunar ve Uğur, 2016: 76).

Haraç: Haraç, fethedilen ülke halkının esir edilmeyip, oldukları yerde bırakılmaları ve topraklarını kullanmaları karşılığında alınan bir vergidir (Pehlivan, 2016: 92-93). Araziden haraç alınabilmesi için arazinin taşınması gereken şartlar şu şekildedir:

- a) Savaş ile alınan yerin, Müslüman olmayan eski sahiplerine bırakılması,
- b) Fethedilen yerin, Müslüman olmayan eski sahiplerinin oradan ayrılmaları ve bunların yerine başka bölgelerden Müslüman olmayan insanların yerleştirilmesi,
- c) Barışla alınan bir yerin vergi karşılığında Müslüman olmayan eski sahiplerine terk edilmesi (Kazıcı, 2014: 48).

Haraç; Harac-ı Muvazzaf ve Harac-ı Mukaseme olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Harac-ı Muvazzaf; ziraat yapılan araziden alınan nispi bir vergi olmuştur. Bu vergiler zaman ve yerlere göre farklı isimler almıştır. Harac-ı Muvazzaf; toprağın kirası olarak alınan, kişisel olarak alınan ve ceza karşılığı olarak alınan vergiler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Toprağın kirası olarak alınan vergiler; resm-i çift (çift akçesi), resm-i zemin (dönüm resmi), resm-i asiya (değirmen resmi) ve resm-i tapudur. Kişisel olarak alınanlar; resm-i bennak (bennak resmi), resm-i mücerret, resm-i ispenç, resm-i aruz ve resm-i duhan (tütün resmi, kışlak resmi)'dir. Ceza karşılığı alınanlar ise; resm-i çift bozan ve cürm u cinayetti. Harac-ı Mukaseme de arazinin hasılatından arazinin verim gücüne göre 1/10'dan 1/2'ye kadar alınmakta olan bir haraç vergisidir (Giray, 2001: 97-99).

2) Örfi Vergiler: Şer'i vergilerin dışında Tekâlif-i Örfiye (Örfi Vergiler) olarak adlandırılan ve çeşitli dönemlerde uygulanmış başka vergiler de bulunmaktadır. Bu vergilerin türü, sayısı, miktarı zaman ve bölgelere göre değişiklik göstermiştir (Pehlivan, 2016: 92-93). En önemli örfi vergiler imdadiye, iane-i cihadiye, avarız, harçlar, harc-ı ferman, resmi-i derbenddir. **İmdadiye**, İmdadiye-i Seferiye ve İmdadiye-i Hazariye olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. İmdadiye-i Seferiye savaş dönemlerinde oluşan mali sıkıntıyı karşılamak için toplumdan alınan yardımlar iken, İmdadiye-i Hazariye muhtemel seferlerden önce yani barış dönemlerinde halktan toplanan yardımlar olmuştur. **İane-i Cihadiye** de savaş dönemlerindeki maddi sıkıntıları gidermek için halktan toplanan yardımlardır. Olağanüstü dönemlerde halktan bedeni, mali ve aynı bir şekilde toplanan vergilerden biri de **avarız** olmuştur. Devletin resmi daireleri tarafından yapılan hizmet karşılığında ödenen paralar

harçlardır. Harc-ı Ferman; vezir, vali, hakim gibi makamlara tayin için yapılması gereken fermanlar için bu makama gelecek kişilerden alınan vergilerdir. **Resmi-i Derbend** ise her türlü yolculuk ile ticari faaliyetin yolda güvenli bir şekilde yapılacağını garanti altına almak için alınan bir vergi olmuştur (Kazıcı, 2014: 176-191).

Tanzimat Döneminden İtibaren Alınan Vergiler (1839-1922): Tanzimat Fermanı ile devletin bütün kurumlarının ıslah edilmesi için hazırlanmış Gülhane Hattı'nda mali ıslahat için vergilerde adaletin sağlanması, iltizam usulünün kaldırılması ve bir gider bütçesinin hazırlanması konuları yer almıştır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra çıkarılan ikinci bir fermanla da a) örfi vergilerin kaldırılarak bunun yerine herkesin geliri üzerinden vergilendirilmesi, b) aşarda iltizam usulünün kaldırılması, c) ağnam resminin tek kalemde birleştirilmesi, d) haraç ve cizyenin ıslah edilmesi ve e) ayni vergi usulünün kaldırılması ve memurların maaş ve masraflarına karşılık olarak alınan vergilerin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Tanzimat dönemi ile birlikte vergi düzenlemeleri incelendiğinde örfi vergiler kaldırılarak ancemaatin vergi uygulamasına geçilmiştir (Çakır, 2012: 21-48).

Ancemaatin Vergi: II. Mahmut tarafından düşünülmüş olan ancak Abdülmecid tarafından hayata geçirilebilen "ancemaatin vergi" veya "komşuca alınan vergiler" olarak adlandırılan tek bir vergi uygulaması ile örfi vergiler kaldırılmıştır. Vergilerin ve devlet gelirlerinin mültezim tarafından toplandığı ve idare edildiği iltizam sistemi, mültezimlerin taksitlerini zamanında ödeyemeyen kişilere sarraf kefil mecburiyeti getirmiştir. Zamanla devlet, taksit zamanı geldiğinde mültezimler yerine bu sarraflarla muhatap olmaya başlamıştır. Mültezimlerin halk üzerinde baskıcı davranışlarından dolayı iltizam sistemi 1840 tarihinde kaldırılarak bu sistemin yerine muhassıl sistemi kurulmuştur. 1840 yılından itibaren Tanzimat'ın uygulandığı tüm bölgelere kamu gelirlerini toplamak ve Tanzimat reformlarını anlatmakla görevli muhassıllar yerleştirilmiş, böylece muhassıllar tarafından ancemaatin vergi toplanmıştır. Yaklaşık iki yıl süren muhassıllık sistemi 1843 yılında yerini tekrar iltizam sistemine bırakmıştır. Ancemaatin vergi köy ve mahalle meclislerinde şikâyeteye neden olduğundan dolayı 1860 yılında kaldırılmıştır. 1860 yılında ancemaatin vergi yerine tahrir dayalı vergiler getirilmiştir (Çakır, 2012: 41-51; Şener, 2007: 113).

Tahrir Dayalı Vergiler: Tahrir dayalı vergiler emlak ve arazi vergisi, temettü vergisi, Masarîf-ı Tahririye ve diğer vergilerdir. Diğer vergiler başlığı altında cizye, aşar, ağnam resmi, damga resmi ve harçlara yer verilmiştir.

a) Emlak ve Arazi Vergisi: Bu vergi, şehir ve kasabalardaki bina ve arsalar üzerinden binde dört oranında alınmıştır. Bina ve arsaların kiraya verilmesi durumunda ise, yıllık kira bedelinden %4 oranında vergi alınmıştır (Çakır, 2012: 50).

b) Temettü Vergisi: Temettü vergisinin temelini ihtisap vergisi¹⁹ oluşturmuştur. Tanzimattan sonra 1839 yılından 1858 yılına kadar temettü vergisi "an cemaatin" tevzi olunan verginin bir kısmını oluşturmak şartıyla birleşik vergiye dâhil edilmiştir (Pakalın 3, 1993: 453-454). 1858 yılında imzalanan Tahrir talimatı ve 1860 yılında kabul edilen Umumi Tahrir Nizamnamesi gereğince ticaret ve sanat erbabının senelik kazancı tahrir ve tahmin edilerek 1860 yılından itibaren bağımsız bir temettü vergisi uygulamaya konulmuştur. 1859 yılındaki nizamname ile nüfus, arazi, bina tahrirleri yapıldığı gibi; ticaret ve sanatla meşgul olanların da yıllık kazançları tahmin edilerek vergi alınmaya başlanmıştır. Bu vergi, tahmin edilen yıllık kazanç miktarının %0,30'u olarak hesaplanmıştır. 1880 yılında Emlak ve Ağnam ve Aşar Kararnamesi ile temettü vergisinin ticaret, sanat ve hırfet²⁰ ile meşgul olan kişilerin senelik kazançları üzerinden belli bir tutarda alınacağı belirtilmiştir. 1880 yılından itibaren temettü vergisinin nispeti %0,30'dan %4'e çıkarılmıştır. 1888 yılında da bütçe açığından dolayı temettü vergi oranı %4'den %5'e çıkarılmıştır. Bu verginin ziraat erbabından ve hayvan yetiştirenlerden de alınmaya başlanması tepki yaratmış ve 1897 yılında tarımla uğraşan bütün çiftçiler, bağcılar ve bahçıvanlar da bu vergiden muaf tutulmuştur. 1907 yılında hazırlanan bir nizamname ile il ve ilçe merkezlerinde bulunan ve nüfusu iki binden fazla olan mahallelerde ticaret, sanat ve hırfet ile meşgul olan kişiler vergi mükellefi olmuştur. 1926 yılına kadar yürürlükte kalan temettü vergisi, 1926 yılında yürürlüğe giren Kazanç Vergisi Kanunu ile yürürlükten kaldırılmıştır (TBMM Tutanağı, 1931: 1-2).

c) Masarîf-ı Tahririye: Bu vergi tahririn yapıldığı yılda sayım masrafı olarak geçici süreliğine alınmıştır. Bu vergi esnaf ve tüccarın yıllık geliri üzerinden binde beş oranında alınırken, emlak ve kira üzerinden binde bir olarak alınmıştır (Çakır, 2012: 51).

d) Diğer Vergiler: Tanzimat dönemi ile bazı değişikliklere uğrayan en önemli diğer vergiler; cizye, aşar, ağnam resmi, damga resmi ve harçlardır.

¹⁹ Bakınız: İhtisap vergisinin Tanzimat'tan önceki dönemdeki gelişimi ile ilgili "Tanzimat Dönemine Kadar Olan Vergiler" bölümüne bakınız.

²⁰ Hırfet, kunduracılık, duvarcılık, demircilik, marangozluk, dokumacılık gibi küçük el sanatlarına verilen addır (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2019).

Avrupalıların **cizyeyi** kaldırma konusundaki baskılarına rağmen Tanzimat dönemi ile cizye kaldırılmamış, sadece cizyenin tahsil usulü değişmiştir. Cizyenin tahsil yetkisi 1840-1842 yıllarında cemaat liderlerine devredilmiş ve cizye uygulaması 1856 yılında Islahat Fermanı ile kaldırılmıştır. Tanzimat dönemine kadar iltizam sistemi ile toplanan **aşar**, Tanzimat döneminden itibaren muhassıl ile toplanmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulama sadece iki yıl sürmüş ve 1843 yılında tekrar iltizam sistemine geri dönmüştür. Tanzimat dönemi ile birlikte aşarın oranı 1/10 nispetinde sabit olarak alınmaya başlanmıştır (Çakır, 2012: 51-52). **Ağnam Resmi**, Tanzimat döneminden itibaren de alınmaya devam etmiştir. 1858-1859 yılları arasında ağnam resmi servet üzerinden değil, gelir üzerinden alınmaya başlanmıştır. 1858-1859 yılları arasında domuzlar üzerinden alınan canavar resminin miktarı düşürülmüştür. Adli ilişkilerde basılı kâğıtların kullanılması veya pul yapıştırılması karşılığında **damga vergisi** alınmasına 1845 yılında başlanmıştır. 1845 yılından itibaren damgalı resmi kâğıtların kullanılması, 1861 yılından itibaren ise kâğıtlara damga vurulması şeklinde uygulanmış ve tahsil edilmiştir. 1873 yılından itibaren damga pulu uygulamasına başlanmıştır (Çakır, 2012: 51-53).

Harçlar: Tanzimattan önce örfi vergilere dâhil olan harçlar arasında “mahkeme harcı” adı altında bir harç bulunmaktaydı. Örfi vergiler kaldırılmasına rağmen mahkeme harcının alınmasına devam edilmiştir. Bu harcın yanında 1855’ten itibaren Şeriye Mahkeme’lerinde, 1864’ten itibaren Nizamiye Mahkeme’lerinde, 1860’tan itibaren Ticaret Mahkeme’lerinde ve 1869’dan itibaren İdare Mahkeme’lerinde mahkeme harcı alınmaya başlanmıştır. Mahkeme harcının dışında nüfus ve mürur harçları, kontorato harçları ve tapu harçları da bu dönemde alınmaya başlanmıştır (Çakır, 2012: 53).

1.4.2. Verginin Teorik Gelişimi

Vergi teorileri, dayandıkları devlet görüşüne göre iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birisi, rasyonalist-ferdiyetçi görüşe dayanan istifade teorisi ve diğeri organik-kollektivist devlet görüşüne dayanan iktidar teorisidir.

Roma’dan bu döneme vergi hakkındaki görüşler sürekli olarak değişmekle birlikte özellikle 18. yüzyıldan itibaren teorik açıdan öncelikli olarak vergi almanın haklı olup olmadığı ve verginin karşılığının bulunup bulunmadığı konusu tartışılmıştır. Daha sonra da vergi almanın devletin sağladığı hizmetlerin karşılığı olduğu kabul edilerek ödenen vergi ile devletin sağladığı hizmetin faydası arasındaki kantitatif ilişkinin ne şekilde kurulacağı

tartışma konusu olmuştur. Tartışılan bir diğer konu ise vergi yükünün adil olarak nasıl dağıtılacağı olmuştur. Vergi yükünün adil dağıtılabilmesi için de devlet hizmetlerinden sağlanan faydaya göre mi yoksa kişilerin iktisadi iktidarlarına göre mi verginin alınması gerektiği konusu yoğunluk kazanmıştır. Vergi yükünün adil dağıtılması gerektiğini, devlet hizmetlerinden sağlanan faydaya göre açıklayan istifade teorisi de iktisadi iktidarlara göre açıklayan iktidar teorisi de görüşlerini Adam Smith'e dayandırmışlardır. Adam Smith'in ünlü dört vergi kuralından birincisi şu şekildedir: *“Bir devletin tebaasının her biri, hükümetin devamına iktidarı oranında yani devletin himayesi altında elde ettiği gelirle orantılı olarak iştirak etmelidir”*. Bu ifadede “orantılı olarak” sözcüğüne dayanan düşünürler istifade teorisini, “iktidarı oranında” sözcüğüne dayananlar ise iktidar teorisini savunurlar (Nadaroğlu, 2000: 220-221).

1.4.2.1. Rasyonalist-Ferdiyetçi Devlet Görüşüne Dayanan Vergi Teorileri (Faydalanma Teorisi ya da İstifade Teorisi)

Rasyonalist-ferdiyetçi devlet görüşüne dayanan devlet görüşüne göre vergi, özel kesimden kamu hizmetlerinin karşılığı olarak alınan bir bedel olarak tanımlanmaktadır (Turhan, 1998: 21). Bu teoriye göre, vatandaşlar kamu hizmetlerinden elde ettikleri faydanın karşılığı olarak vergi öderler. Faydalanma teorisi olarak da adlandırılan bu teoriler sosyal sözleşme geleneğinden ve marjinal fayda anlayışından yola çıkarak açıklanmaktadır (Susam, 2016: 219).

a) Sosyal Sözleşme Geleneğinden Esinlenen Görüşler: Temeli genç sofist okulu mensuplarına dayanan, ancak 17. ve 18. yüzyılların doğal hukuk anlayışı ile şekillenen bu görüşe göre devlet, kişilerin ortak amaçlarını gerçekleştirmek için kurulmuş bir çıkar birliğidir. J. J. Rousseau'nun, sosyal sözleşme teorisinin temeli olan bu görüşe göre vergi, devlet tarafından gerçekleştirilen hizmetlerin fiyatıdır (Turhan, 1998: 13-14). Bu görüşe göre vergilemede, vergi alacaklısı ile vergi yükümlüsü arasında karşılıklı bir değişim ilişkisi söz konusudur. Bu görüşü savunan diğer düşünürler; Althusius, Grotius, Hobbes ve Pufendorf'dur.

Temel olarak bu görüşü benimseyen düşünürlerin de aralarında üç ayrı açıklama şekli bulunmaktadır. Bunlar; vergiyi **değişim aracı** veya **hizmet bedeli**, **sigorta primi** ya da **genel giderlere katılma payı** olarak gören açıklama şekilleridir.

Vergiye **değişim aracı** veya **hizmet bedeli** olarak gören ve 18. yüzyılda ortaya çıkan ve mübadele teorisi olarak da adlandırılan açıklama şekline göre devlet ve özel sektör karşılıklı olarak faydası yüksek olan mal ve hizmeti sunmalıdır. Özel sektörde sunulan mal ve hizmetin bedeli fiyatken, kamu sektöründe bu hizmetlerden faydalanma bedeli vergidir (Öner, 2017: 24). Bu görüşe göre vergi, devlet tarafından güvence altına alınan iç ve dış güvenliğin karşılığı olarak ödenen bedel veya fiyat olarak adlandırılmaktadır. Bu görüşü savunan düşünürler; Proudhon, Pufendorf, T. Hobbes, P. Leroy-Beaulieu ve Von R. Wieser'dır (Turhan, 1998: 14). Locke, Clemence Royer gibi düşünürler tarafından da savunulan ve vergilerin kamu harcamalarından sağlanan faydaya göre dağılması gerektiğini öngören bu görüş, verginin bireylerle devlet arasında bir değişim aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Bugün bu görüş geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü vergi belirli bir hizmetin karşılığı olarak değil, kamu hizmetlerinin giderlerini finanse etmek için alınmaktadır. Ayrıca savunma, dış temsilcilik gibi devletin sunduğu bazı kamu hizmetlerinin faydaları bölünemez ve bunlardan herkes faydalanmaktadır. Ayrıca vergi mükelleflerinin kamu mal ve hizmetlerine ödedikleri vergi ile elde ettikleri faydalar eşit değildir (Akdoğan, 2006: 125-126).

Vergiye **sigorta primi** olarak tanımlayan yazar Emile de Girardin'dir. Bu görüşe göre devlet; vatandaştan bir sigorta şirketi gibi vergi adı altında para almakta ve karşılığında toplumda yaşayan bireylerin mal ve mülklerini korumakta, güvenlik ve asayiş sağlanmaktadır (Susam, 2016: 220). Bu görüş artık geçerli değildir, çünkü karşılığı hedefleyen sigorta şirketleri faaliyetlerini bu amaca yönelik olarak gerçekleştirirler. Sözleşme ile birlikte risk ve sigorta çeşidine göre tespit edilen prim karşılığında müşterinin zararının karşılanması anlayışı doğrultusunda çalışan sigorta şirketlerinin aksine devlet ile mükellef arasında böyle bir sözleşme mevcut değildir ve mükellefin zarara uğraması durumunda devlet tarafından herhangi bir tazminat ödemesi gerçekleşmemektedir (Akdoğan, 2006: 127). Ayrıca sigorta şirketlerinin hizmeti, kendilerine prim ödeyen kişiler ile sınırlı iken; devletin hizmetleri ise kendisine vergi ödesin veya ödemesin tüm halka yöneliktir ve geneldir. Sigorta şirketleri yaptıkları hizmetin karşılığı olarak fiyatlandırma yaparken, kamu hizmetleri fiyatlandırılmaz (Öner, 2017: 24).

Vergiye **genel giderlere katılma payı** olarak gören görüşü savunan Duc de Broglie'ye göre; bir tarafta üreticiler birliğine benzetilen toplum, diğer tarafta da bu birliğin sosyal üretiminin harcamalarını karşılamakla yükümlü tutulan devlet bulunmaktadır. Vergi ile birlikte

bireyler, devletin sosyal üretim için yaptığı harcamalara kendilerine düşen pay oranında katılmaktadırlar (Susam, 2016: 220). Kâr maksimizasyonuna yönelik olarak çalışan üreticiler ile kamu hizmetine yönelik olarak faaliyet gösteren devletin aynı olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Ayrıca bireylerin kamu hizmetlerine katılma payı eşit değildir (Akdoğan, 2006: 127).

b) Marjinal Fayda Anlayışından Esinlenen Görüşler: E. Lindahl (1919) tarafından araştırılan ve kamusal malların arzında marjinal analiz tekniğinin kullanılmasını öneren bu görüşe göre bireyler; özel mallara piyasa fiyatı vererek, kamu mallarına da vergi ödeyerek her iki mal arasında fayda maksimizasyonu kuralından yola çıkarak seçim yapmaktadır. Yaptıkları tercihler sonucunda bireylerin fiyat karşılığında piyasadan alacakları özel mallar ile vergi karşılığında devletten alacakları kamusal malların marjinal faydaları eşit olmaktadır. Böyle bir sistemde bireyler tercihlerini açıklamayabilmekte ve bedavacılar oluşabilmektedir (Susam, 2016: 220).

1.4.2.2. Organik-Kollektivist Devlet Görüşüne Dayanan Vergi Teorileri (Ödeme Gücü ya da İktidar Teorisi)

Kökeni Aristo'ya kadar dayanan "Organik Devlet Görüşü"; doğal hukuk ve sosyal sözleşme görüşlerinin etkisinde kalarak yerini faydalanma teorisini bırakmış, fakat 19. yüzyılın birinci yarısında "Romantik Okulun" etkisi altında kendini tekrar kabul ettirmiştir. Bu görüşe göre devlet, bireylerin meydana getirdiği toplumdan daha üstün bir yapıdır. Devletin amacı; iktisadi ve sosyal açıdan üstlendiği görevleri ve gidermek zorunda kaldığı ihtiyaçları en iyi şekilde yerine getirmektir. Bu amaca yönelik olarak her fert mali gücüne göre devlete katkı sağlamaktadır. Devlet kolektif ihtiyaçları karşılayabilmek adına fertlere mali yükümlülükler getirme hakkına sahiptir. Devletin egemen olduğu bu görüş "fedakârlık teorisi" olarak adlandırılmaktadır. Eherberg'i takiben de bu teori, vazife teorisi olarak tanımlanmıştır (Turhan, 1988: 18). Ödeme gücü (iktidar) teorisi olarak adlandırılan bu görüşe göre; toplumda kamusal güce hâkim olan devlet, üstlendiği görevleri yerine getirmek için bireylerin ödeme güçlerine göre vergi almaktadır. Kendisine ve ailesine yetecek gelir dışında gelir elde eden herkesin vergi ödemesi gerektiğini savunan ödeme gücü yaklaşımının savunucuları; A. Smith, J.S. Mill, A.C. Pigou ve Dalton gibi iktisatçılardır (Susam, 2016: 221).

Teorik açıdan bu iki görüş tartışıldıysa da uygulamada iktidar teorisi benimsenmiştir. İktidar teorisine göre devletin egemenlik meydana getirebilme haklarının şekil ve sınırları anayasalar tarafından belli edilmiştir ve vergi devletin egemenlik hakkına dayanarak vatandaşlardan aldığı zorunlu ve nakdi bir yükümlülüktür (Nadaroğlu, 2000: 221).

1.5. Temel İktisadi Yaklaşımlarda Vergi ve Vergi Politikasının Yeri

Vergilerin ekonomi üzerindeki etkileri temel iktisadi yaklaşımlarda farklı bakış açılarıyla araştırılmış ve çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bu bölümde temel iktisadi yaklaşımlarda vergi ve vergi politikası konuları hakkında bilgi verilmiştir.

1.5.1. Merkantilist Yaklaşımda Vergi

Merkantilist yaklaşım 1500-1750 yılları arasında Batı Avrupa'nın gelişen ekonomilerinde özellikle İngiltere'de ve Fransa'da hâkim olmuştur. Bu yaklaşımın öncüleri; Thomas Mun, Isaac Newton, William Petty, Bernard Mandeville ve Juan de Mariana'dır (Landreth ve Colander, 2001: 46; Şen ve Sağbaş, 2017: 82). Merkantilistler dünyanın toplam servetinin sabit olduğu varsayımından yola çıkarak ülkeler arasında yapılan ticarete bir ülkenin kazancının ve refah artışının diğer ülkenin kaybına ve refahının azalmasına neden olduğuna değinmiş ve ülkeler arasındaki dış ticaret dengesine vurgu yapmışlardır. Merkantilist yaklaşıma göre ülkelerin zenginliği; üretimin desteklenmesi, ihracatın artırılması ve yurtiçi tüketimin azaltılması ile artmaktadır. Böylece üretim fazlası, yurtiçi tüketimin az olması sonrasında ihracat iyileşmekte, ulusların zenginliğinde ve gücünde artış olmaktadır. Merkantilistler uluslararası ticarete yurtiçi ekonomiye rekabet sağlamak için düşük ücretleri desteklemekte, yüksek ücretlerin daha az emek arzına ve daha az yurtiçi üretime neden olacağı görüşünü savunmaktadırlar. Merkantilist düşünceye göre optimal bir dış ticaret dengesine ulaşabilmek için ülke, ihracatı desteklemeli ve tarife, kota, teşvik ve vergi gibi önlemler ile ithalata engel olmalıdır. Buna ek olarak yurtdışında üretilen mallardan koruyucu gümrük vergisi alınmalı ve ihraç edilmek üzere üretilen mallar için kullanılan ucuz hammaddelerin ithali desteklenmelidir (Landreth ve Colander, 2001: 46-52).

“Vergiler ve Bağışlar Üzerine Bilimsel Bir İnceleme” başlıklı çalışmasıyla merkantilist yaklaşımda vergi konusunu bilimsel açıdan ilk defa ele alan William Petty'dir. Kamu hizmetlerinin finansmanının yanında sosyal amaçlar ve altyapı yatırımları için verginin gerekli olduğunu savunan Petty, gelir ve servet sahibi herkesten adil olması açısından baş

vergisi şeklinde vergi alınması gerektiğini belirtmiştir. Petty, devletin ihtiyacından fazla vergi toplanmaması gerektiğini savunmuştur. Vergilerin yatırımları, tasarrufları ve üretimi teşvik etmesi gerektiğini vurgulayan Petty'e göre, üreticiler ve üretim yerine tüketiciler ve tüketim üzerine vergi konulmalıdır. Nüfus artışını teşvik etmek için bunun maddi açıdan desteklenmesi gerektiğini belirten Petty, para basma tekeline sahip olanların geliri olarak adlandırılan tağşişin devlete borçlananlar ve sabit gelirliiler açısından adaletsiz olduğunu, satış vergilerinin ise kişinin yaptığı harcamalarla orantılı olarak alınması gerektiğini savunmuştur. Petty, buna ek olarak şans oyunları ve monopoller gibi özel kesim tarafından yürütülen faaliyetlerin devlet tarafından yürütülmesi gerektiğine ve bu faaliyetlerden vergi alınmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Petty'nin dışında bu döneme damga vurmuş diğer bir kişi de Juan de Mariana'dır (Şen ve Sağbaş, 2017: 75-82). Mariana lüks mallara uygulanacak vergilerin yüksek, günlük ihtiyaç malları üzerinden alınan vergilerin ise düşük tutulması gerektiğini iddia etmektedir. Böylece yoksulların vergi yükünün hafifleyeceğini zenginlerin ise hem savurganlıktan kaçınacağını hem de devletin hazinesine büyük katkı sağlayacağını savunmaktadır. Kralın hakimiyeti kesin olmadığından ve kral, hakimiyetine tabi malları kullanmadığından, vatandaşlardan izinsiz vergi koyamamakta ve onların onayı olmadan onlara herhangi bir vergi yükü getirememektedir (Laures ve Seligman, 1928: 86, 121-122).

1.5.2. Fizyokratik Yaklaşımda Vergi

Fizyokrasi, 1750-1780 yılları arasında Fransa'da gelişme göstermiş bir akımdır. Fizyokratik düşüncenin fikir adamı, François Quesnay'dır. Quesnay, "Ekonomi Tablosu" olarak adlandırdığı Tabloda fizyokratik analizin temeline işaret etmiştir. Tabloda; çiftçiler, toprak sahipleri ve esnaflar yer almaktadır. Fizyokratik düşünceye göre çiftçiler net üretim yapan tek faktör olan toprağı işleyerek üretim yapan kesimdir. Toprak sahipleri de çiftçilerden kira şeklinde gelir elde ederler ve bu kirayı da çiftçiler ve esnaflar tarafından üretilen ürün için harcarlar. Esnaflar da toprak sahiplerinden ve çiftçilerden gelir elde ederler ve elde ettikleri geliri de çiftçilerin ürünlerini satın alarak harcarlar (Landreth ve Colander, 2001: 59-63). Fizyokratik yaklaşım; P. Buisguilbert, M. Vuban, Montesquieu, R. Cantillon, Dupont de Nemours, J. C. de Gournay ve Anne R. Turgot gibi düşünürler tarafından geliştirilmiştir. Doğal hukuk ve doğal düzeni savunan ve devlet müdahalesini reddeden bu görüşe göre, net hasılayı sağlayan tek sektör tarım sektörüdür. Bundan dolayı bu sektör vergilendirilmiştir (Küçükkalay, 2015: 193-202). Vergiler düzensiz ve keyfi bir biçimde alınmış, krallık ve

kilise vergiden muaf tutulmuştur. Quesnay, keyfi olarak yapılan vergilendirmeye karşı bir vergi sistemi geliştirmiş ve net üretimin (gelirden maliyetin çıkarılması sonucu kalan tutar) vergilendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Zank, 1993: 2). Fizyokratik yaklaşıma göre üretim kaynağı olan tarım sektörünün tek vergi sistemine dayanması gerekmektedir, çünkü sonradan arazi sahibine kira olarak dönen net gelir üzerinden alınan dolaysız vergiler işlevsel iken, özellikle bazı ürünlerin kullanımından alınan dolaylı vergiler iktisadi sürecin doğal işleyişini bozmuştur (Wendt, 1968: 31).

1.5.3. Klasik Yaklaşımda Vergi

Klasik yaklaşımın öncüleri; Adam Smith, Thomas Robert Malthus, David Ricardo, Nassau William Senior, John Stuart Mill ve Karl Marx'dır (Landreth ve Colander, 2001: 74).

Adam Smith, ulusların zenginliği kitabında "görünmez el" olarak bireyin çıkarlarının toplumun çıkarlarına katkı sağladığını savunmuştur. Adam Smith'e göre devlet, sadece özel sektör tarafından yerine getirilemeyen alanlarda görevleri üstlenmelidir. Devletin diğer sorumlulukları; adaletin, iç ve dış güvenliğin sağlanması, altyapı hizmetlerinin yapılması ve büyük ölçekli projelerin yapılmasıdır. Smith ödeme gücü ilkesine göre, gelire uygun olarak verginin alınması gerektiği görüşünü savunmaktadır. Eşdeğerlik ilkesine göre ise, kamu faaliyetleri sonucu ortaya çıkan fayda kapsamında vergi alınmalı ve vergiler sabit oranlı olmalıdır (Kurz, 2018: 43-50).

Öte yandan Mill, arazi kirasının servet vergisi ile kamulaştırılmasını önermektedir (Weber, 1959: 482-483). Mill, VİV'in yüksek oranda alınmasını savunmakta, fakat artan oranlı vergilere caydırıcı etkilerinden dolayı karşı çıkmaktadır (Landreth ve Colander, 2001: 175). Klasik iktisat akımı, vergi indiriminin tüketimi ve böylece toplam talebi artırdığını savunmaktadır (King, 1993: 142). Klasik yaklaşım döneminde kullanılan en önemli iki vergi türü tüketim vergisi ve ilk defa İngiltere'de uygulanmaya konmuş olan (artan oranlı yerine sadece sabit oranlı) gelir vergisi olmuştur. Ricardo, bölüşüm kuramı ile ilgili yaptığı çalışmada vergi etkileri ve vergi yansıması konusunu ilk olarak ele almıştır (Weber, 1959: 482-483).

1.5.4. Neo-Klasik Yaklaşımda Vergi

Neo-klasik yaklaşım; klasik iktisadın rasyonel birey, mikro analiz veya rekabet kavramları gibi nedenlerden dolayı yoğun eleştiri alan klasik iktisadın tekrar toparlanmasına yardımcı

olmuştur. Bu ekolün öncüleri Alfred Marshall, Agustine Cournot, Carl Menger, Bertil Ohlin, Vilfredo Pareto, Leon Walras, William Stanley Jevons, Knut Wicksell, Arthur C. Pigou, Francis Ysidro Edgeworth ve Irving Fisher'dir (Küçükkalay, 2015: 256-261).

Alfred Marshall, "Principles of Economies" adlı eserinde vergilerin sistemi nasıl değiştirebileceğini ve vergi yükünün toplumun değişik kesimleri arasında nasıl dağıtılabileceğini sorgulamış ve verginin tüketim üzerine olan etkisini araştırmıştır. Marshall, vergilerin tüketici rantı üzerinde toplumun refah kaybına neden olduğunu tespit etmiştir (Marshall, 2013: 34).

Buna ilaveten Knut Wicksell, 1896 yılında yayınlanan "Studies in the Theory of Public Finance" adlı eserinde artan oranlı vergilendirme, kamu malları ve yarı kamu malları için optimal vergilendirme, kamu hizmet kuruluşları ve kartel ilişkisine sahip oligopoller için marjinalizm fikrini ortaya atmıştır (Formaini, 2004: 2).

Ayrıca Lindahl, "Just Taxation - A Positive Solution" adlı eserinde vergilemede fayda teorisini araştırarak vergilendirme ile finanse edilen kamu mallarından faydalanan iki vatandaş için kamu mallarının optimum düzeyini bir model üzerinde incelemiş ve kamu mallarından daha çok fayda sağlayan vatandaşın daha çok vergi ödediği "Lindahl fiyatı" yada "Lindahl vergisi" olarak adlandırılan denge noktasında kamu mallarının optimum düzeyde fiyatlandırıldığını belirtmiştir (Olson, 1991: 30).

Bunun yanında Ramsey tüketim mallarının vergilendirilmesinde vergi oranlarının mallara göre değişmesi ve vergilendirmenin talebin fiyat esnekliği ile ters orantılı olarak yapılması gerektiğini savunmuştur (Spremann, 2018: 20).

Öte yandan Arthur C. Pigou, negatif dışsallıkların içselleştirilmesi konusunu araştırmış ve negatif dışsallıklara neden olan üreticinin, dışsal maliyet kadar vergi ödemesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır (Cezanne, 2005: 225).

1.5.5. Keynesyen Yaklaşımda Vergi

Keynes, kendinden önce ortaya atılan görüşlerin aksine ekonominin talep yönünü ele alarak toplam harcamaların uyarılması ile ekonominin eksik istihdamdan kurtarılabileceğini savunmuştur (Turanlı, 2017: 184-185). Keynesyen yaklaşıma göre, milli gelir ve istihdam toplam talebe bağlıdır. Kolay para ve genişletilmiş bütçe açığı ile talep canlandırılabilmekte ve böylece milli gelir ve istihdam artırılabilir (Feldstein, 1986: 1). Keynes, toplumun

talep kısmının yüksek istihdamı sağlayabilmek için vergilendirilmesi gerektiğini savunmuştur (Hallwirth, 1998: 657). Keynesyen yaklaşıma göre; vergi indirimi dolaysız bir şekilde yapılmalı ve bu durum hanehalkının sermayesinin artmasına ve hanehalkının daha çok tüketime yönelmesine neden olmaktadır. Tüketime olan talep, üretilen ürüne olan talebi ve yurtiçi üreticilerin çıktılarını artırmaktadır. Böylece vergilerdeki indirim gelirin ve istihdamın artmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımın iki problemi vardır. Bunlardan birisi tüketicilerin vergi indirimi durumunda tüketim yerine harcamaya yönelmesi, ikincisi ise tüketicinin vergi indiriminden elde ettiği geliri yerli ürüne değil de ithal edilen ürüne harcamasıdır. Bu problemler sonucu talep, vergi indiriminin miktarı kadar artış göstermeyebilmekte ve yurtiçi üretim ve istihdam da vergi indirimi kadar artmayabilmektedir. Ancak Keynes, bu problemlerin önemli olmadığına vurgu yapmaktadır (King, 1993: 141).

1.5.6. Monetarist Yaklaşımda Vergi

Bu yaklaşım Milton Friedman tarafından ortaya atılmıştır. Ekonomide yaşanan istikrarsızlıkların temel nedeninin parasal kaynaklı olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşıma göre para arzındaki artış kısa dönemde milli geliri, uzun dönemde de fiyatlar genel düzeyini etkiler. Ekonominin konjonktür (deflasyon ya da enflasyon) durumuna göre genişletici veya daraltıcı para politikaları uygulandığı bu yaklaşım, para arzının ortalama büyüme oranı ile aynı oranda artırılması gerektiğini savunmaktadır. Devlet müdahalesine karşı çıkan bu yaklaşım, ekonomideki sorunların çözülmesi için devletin küçültülmesini ve özelleştirmenin yapılmasını vurgulamaktadır. Para politikası, dışlama etkisi, sürekli gelir hipotezi, doğal işsizlik hipotezi, NAIRU, negatif gelir vergisi, enflasyon vergisi gibi kavramlar bu yaklaşımın en önemli katkılarıdır. Friedman, 1950 yılında "enflasyon vergisi" kavramını iktisat-maliye literatürüne kazandırmıştır. Enflasyon vergisi, elinde para bulunduranların enflasyondan dolayı uğradıkları sermaye kaybı anlamına gelmektedir. Para arzındaki artışın enflasyona neden olması paranın karşılıksız olarak basıldığını ifade etmektedir. Friedman, 1962 yılında negatif gelir vergisini ortaya atmıştır. Negatif gelir vergisi; geliri belirli bir düzeyin altında (fakirlik haddi) bulunanlardan vergi almak yerine, bu kişilere geliri ile fakirlik arasındaki fark kadar devlet tarafından ödeme yapılması anlamına gelen sosyal transfer harcamasını ifade etmektedir. Bunlara ek olarak dolaylı vergilere karşı çıkan Friedman'a göre, stopaj usulünün uygulandığı vergi sistemi en iyi vergi sistemidir. Friedman'a göre stopaj vergi sistemi, vergiyi doğuran olay ile verginin tahsili arasındaki

süreyi kısaltır ve vergi gelirlerini artırır. Friedman, artan oranlı vergi uygulamasına karşı çıkararak sabit oranlı vergi uygulamasını savunmuştur. Monetaristlere göre vergi politikası etkili bir politika aracı değildir. Monetaristlere göre etkili tek politika aracı vardır, o da para politikasıdır (Şen ve Sağbaş, 2017: 99-102).

1.5.7. Kamu Tercihi Yaklaşımında Vergi

Bu yaklaşım James M. Buchanan ve Gordon Tullock tarafından geliştirilen kamu tercihi teorisine dayanmaktadır. Bu teori, politika biliminin konularını iktisat biliminin araç, yöntem ve varsayımlarına dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Politikacılar, seçmenler, siyasi partiler ve çıkar grupları arasındaki ilişkiler ile bunların karar alma sürecindeki davranışlarını inceleyen bu yaklaşımda, bireyler politik süreç içerisinde kendi kişisel çıkarlarını düşünmekte ve kendi çıkarlarını maksimize etmektedir. Devletin neden büyüdüğünü ve bu büyümenin olumsuz sonuçlarını analiz eden bu yaklaşımın öncülerinden Buchanan’a göre, aşırı büyümüş devleti ortaya çıkaran unsurlar ekonomik ve politik yozlaşmadır. Ekonomik yozlaşma; politikacıların tekrar seçilebilmek için kamu harcamalarını artırmaları, vergileri düşürmeleri ya da vergileri yeteri kadar artırmamaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Politik yozlaşmada ise, devletin büyümesiyle birlikte politikacıların güç ve yetkileri artmaktadır. Bunun sonucu olarak politikacılar devletin büyümesi anlamına gelen kamu harcamalarını ve vergilerin GSYH içindeki payını artırabilmekte ve bu yetkilerini kötüye kullanabilmektedir. Devletin başarısızlığı tezini savunan bu yaklaşım, bu başarısızlığın çözümü olarak devletin yeniden tanımlanması gerektiğine ve devletin küçülmesi gerektiğine işaret etmektedir (Şen ve Sağbaş, 2017: 103-107).

Bu yaklaşım bir de “mali yanılısama” kavramını geliştirmiştir. Vergi mükelleflerinin ödemek zorunda oldukları vergiyi olması gerekenden daha az olarak algılamaları “mali yanılısama” olarak adlandırılmaktadır. Mali yanılısama, ilk defa 1903 yılında Amilcare Puviani tarafından ortaya koyulmuş ve 1941 yılında Mauro Fasiani tarafından tekrar tanıtılmıştır. 1960 yılında ise, “Fiscal Theory and Political Economy” adlı eserinde James M. Buchanan tarafından mali yanılısama kavramı yeniden yorumlanmıştır (Buchanan, 1999a: 127-130). Buchanan’a göre, siyasi iktidarlar vergi mükelleflerini tam ve doğru olarak bilgilendirmemekte ve daha fazla vergi toplayabilmek için dolaylı vergilere yönelmektedirler. Kamusal mal ve hizmetlerin kendi ödedikleri vergilerle finanse edildiğinden habersiz olan seçmen kamusal mal ve hizmetlere olan talebi arttırmaktadır. Böylece mali yanılısama ortaya çıkmaktadır.

Kamu tercihi teorisinde vergilere olan bir diğer katkı da "mali anayasa" kapsamındadır. Kamu tercihi teorisinin mali anayasa önerisine göre, devlet kamu gelir ve giderlerinin yönetimi konusunda temel ve bağlayıcı hükümlere sahip olmalı, kamu gelirlerini düzenli ve kurallı harcayarak bütçe açıkları ve kamu borçlanmasına engel olabilmelidir (Şen ve Sağbaş, 2017: 103-108).

1.5.8. Arz Yanlı İktisadi Yaklaşımda Vergi

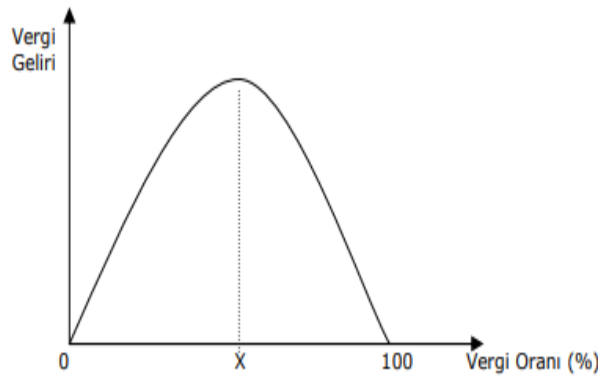
Arz yanlı iktisadi yaklaşımın teorik temelleri, 1974 yılında petrol fiyatlarındaki aşırı artıştan kaynaklanan enflasyonla birlikte ortaya çıkan ekonomik durgunluğa karşı çözüm arayışlarına dayanmaktadır (Aktan, 2009: 45). Bu görüş ekonominin talep yönünü ele alarak arz yanını ihmal eden Keynesyen yaklaşıma tepki olarak oluşmuştur. Arz yanlı iktisadi yaklaşımın öncüsü zamanın ABD Başkanı Ronald Reagan'ın danışmanlığını yapan Arthur B. Laffer'dir. Jude Wanniski ise bu yaklaşımın ABD ve diğer ülkelere duyurulmasını ve uygulama bulmasını sağlamıştır. Arz yanlı iktisadi yaklaşımın temelini "marjinal vergi oranlarının aşırı yüksek olduğu" savı oluşturmaktadır. Marjinal vergi oranlarının ekonomi üzerindeki etkilerini araştıran bu yaklaşım, yüksek marjinal vergi oranlarının vergi gelirlerini, milli geliri ve kaynak kullanımını negatif etkilediğini savunmaktadır. Arz yanlı iktisatçılara göre stagflasyon, Keynesyen tarafından iddia edilen talep odaklı genişletici ve daraltıcı politikalarla ortadan kaldırılamaz. Arz şoku olan stagflasyonun çözümü; üretimin artırılması ve bunun için de yüksek olan marjinal vergi oranlarının düşürülmesi, vergi indirimleri yardımıyla yatırımların desteklenmesiyle gerçekleştirilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2017: 108-111). Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre vergi indirimlerinin ekonomi üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde sıralanabilmektedir (Savaş, 2000: 251-252):

- Gelir vergisi oranlarının düşürülmesi ile bireylerin tasarruf eğilimi artmaktadır. Tasarruflarda görülen artış ile birlikte faiz oranları düşmekte ve yatırımlar artmaktadır. Kurumlar vergisinde yapılacak bir indirim ise yatırımı daha karlı kılmakta ve tasarruf gücünü artırmaktadır.
- Bireylerin ve işletmelerin tasarruflarını artırmaları, likiditelerin artmasına ve borç taleplerinin azalmasına neden olmaktadır. Böylece faiz oranları düşmekte ve bu da yatırım malları talebi ile inşaat yatırımlarının artırılmasına neden olmaktadır.
- Yatırımların GSMH içindeki payının artışı verimliliğin yükselmesine neden olmaktadır.
- Gelir vergisindeki düşüş, emeğin çalışma şevkini ve emek arzını artırmaktadır.

- Emek arzındaki artış ile birlikte ihracat artmakta ve ulusal para değeri kazanmaktadır. İthalatın ucuzlaması ile birlikte enflasyon hızı azalmaktadır.
- Gelir vergisi oranlarının düşürülmesi, işçinin net ücretini artırarak ve toplu sözleşmelerde istenilen ücret artışlarını azaltarak enflasyon hızını azaltmaktadır.
- Enflasyon hızının düşmesi; geliri, tüketimi, üretimi ve istihdamı artırmakta ve faiz oranlarını düşürerek yatırımları teşvik etmektedir.

Arz yanlı iktisatçılar vergilerin artırılması durumunda vergi ödemekten kaçınma eğiliminin artacağını ve kişilerin çalışma motivasyonlarının azalacağını belirtmiş ve üretimin artırılabilmesi için öncelikli olarak vergi oranlarının azaltılması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Vergilerin azaltılmasının yanında kamu harcamalarının da kısılması gerektiğini savunan arz yanlı iktisatçılar, kamu harcamalarının kısılmaması durumunda kamu harcamalarının bütçe açıklarına, bütçe açıklarının da enflasyona sebebiyet vereceğini savunmuşlardır (Pehlivan, 2016: 59-60). Yüksek oranlı vergilerin üretim üzerindeki olumsuz etkisini 14. yüzyılda ilk olarak ortaya koyan filozof İbn-i Haldun'dur. 1970'li yıllarda ise Arthur B. Laffer tarafından keşfedilmiş olan bu görüş "Laffer Etkisi" olarak tanımlanmaktadır (Aktan, 2009: 45).

Laffer etkisine göre marjinal vergi oranlarındaki azalma bireylerin harcanabilir gelirlerinde ve böylece bireylerin yatırımlarında da artışa neden olmaktadır. Bu durum hem vergi gelirlerinde hem de ekonomik büyümede olumlu bir etki meydana getirmektedir. Laffer eğrisi şekil 3'de gösterilmektedir.

Şekil 3. Laffer Eğrisi

Kaynak: Temiz, 2008: 9.

Şekil 3 incelendiğinde marjinal vergi oranı ile vergi gelirleri arasındaki ilişki görülmektedir. Vergi oranları %0 veya %100 olduğu durumda vergi hasılatı sıfırdır. Vergi oranının %0'dan

X vergi oranına kadar artması durumunda vergi gelirleri artış göstermektedir. X vergi oranı, vergi hasılatının en yüksek olduğu noktayı başka bir şekilde ifade edilecek olursa optimal vergi oranını ifade etmektedir. X vergi oranından %100 vergi oranı arasında vergi oranları artmasına rağmen, vergi gelirlerinin düştüğü görülmektedir (Temiz, 2008: 7). Bu şekilden çıkarılacak sonuç, belli bir vergi oranına kadar vergi gelirlerinin arttığı, ancak bu vergi oranından itibaren vergi gelirlerinin azalmaya başladığıdır. Ülkelerin vergi politikasında bu duruma dikkat etmeleri büyük önem arz etmektedir.

1.5.9. Yapısalcı Yaklaşımda Vergi

Yapısalcı yaklaşım Hans W. Singer, Raul Prebisch, Celso M. Furtado gibi Latin Amerika Ekonomi Komisyonu'ndaki bir grup iktisatçı tarafından ortaya atılan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Latin Amerika ülkelerinin 1950 yılından beri karşı karşıya kaldıkları hiperenflasyon sarmalının Friedman'ın öne sürdüğü gibi sadece parasal kaynaklı olmadığını, parasal kaynakların dışında ekonomik ve yapısal nedenlerden kaynaklandığını iddia eder. Yapısalcılara göre; gelişmekte olan ülkeler tarımsal ürün ihraç eden ülkelerdir ve bu ürünlerin arz esnekliği düşük, talep esnekliği fazladır. Sanayi ürünü ihraç eden gelişmiş ülkelerde ise talep esnekliği düşük, arz esnekliği yüksektir. Bu da dış ticarete gelişmekte olan ülkelerin aleyhinedir. Özellikle ekonomik kalkınma ve gelir dağılımı üzerine odaklanan bu yaklaşım, sanayileşmeyi ekonomik kalkınmanın gerekli şartı olarak görmekte ve ekonomik kalkınmayı hızlandırabilmek için kamu harcamalarının yanında vergilere de ağırlık verilmesi gerektiğini savunmaktadır. İthal ikameci sanayileşme; vergi indirimi, düşük faizli kredi gibi şekillerle sübvansede edilmelidir. Vergi sisteminde, adil gelir dağılımı için dolaysız vergilere önem verilmelidir. Yapısalcılar, Latin Amerika ülkelerindeki yüksek enflasyonun nedenlerinden biri olarak bütçe açıklarına, bütçe açıklarının en büyük nedeni olarak da artan kamu harcamaları karşısında yeterince vergi toplanmamasına vurgu yapmışlardır. Bunun çözümü olarak vergi reformu ile amaçlanan vergi gelirlerinin artırılması ve böylece hedeflenen gelire ulaşılmasını göstermişlerdir (Şen ve Sağbaş, 2017: 111-113).

1.5.10. Diğer İktisadi Yaklaşımlarda Vergi

Diğer iktisadi görüşler; yeni klasik makro iktisat yaklaşımı, yeni keynesyen yaklaşımı ve post keynesyen yaklaşımıdır.

Yeni Klasik Makro İktisat Yaklaşım: Bu görüş, Keynes yaklaşımının yetersizliğine tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1961 yılında John F. Munt tarafından ortaya atılan "Rasyonel Beklentiler Hipotezi" ilk defa 1969 yılında makro ekonomik analize aktaran Robert E. Lucas tarafından geliştirilmiştir. Rasyonel beklentiler varsayımı ile Muth'dan önce bazı iktisatçılar tarafından fiyat tahmini, şimdiki ve gelecekteki bazı fiyatların ortalaması alınırken, Muth; bireylerin geleceğe ait tahminleri ile rasyonel beklentiler hipotezini ortaya atmıştır. Bu yaklaşımın diğer öncüleri; Thomas S. Sargent ve Neil Wallace'dir. Yeni klasik yaklaşımının rasyonel beklentiler varsayımının yanında bir de ücret ve fiyatların esnekliği varsayımı mevcuttur. Ücret ve fiyatların esnekliği varsayımı ile yeni klasik iktisatçılar, tüm fiyatların esnek olduğunu kabul etmekte ve bu yaklaşıma göre ekonomi tabii işsizlik oranında dengede olmaktadır. Yeni klasik yaklaşıma göre, bu iki varsayım ile birlikte bütün piyasalar dengede olmakta ve parasal genişleme, üretim yerine sadece fiyatları artırmaktadır. Mali genişleme (örneğin vergi oranlarının artırılması) ise özel tüketim ve yatırım harcamalarının azalmasına neden olmaktadır. Rasyonel beklentiler varsayımına göre işçi ve işveren arasında yapılan ücret anlaşmasından sonra fiyatlarda görülen beklenmedik değişimler rasyonel beklentiler ile tekrar dengeye gelmektedir. Böylece hükümetler reel kazançları için para ve maliye politikalarını kullanarak ekonomik birimleri yanıltamazlar (Erim, 2014: 222-224). Klasik iktisat akımı; vergi indiriminin tüketimi ve böylece toplam talebi artırdığını savunurken, yeni klasik iktisat akımı bir seferlik vergi indiriminin tüketimi çok az artırdığını düşünmektedir. Yeni klasik iktisatçılar vergi indiriminin tüketim yerine tasarrufu artırdığını savunmaktadırlar. Yeni klasik iktisatçılar bir defalık vergi indiriminin hükümetin borçlanmasını artıracığını ve gelecekte alınacak vergileri artırdığını ve toplam talebi azaltacağını düşünmektedirler (King, 1993: 142).

Yeni Keynesyen Yaklaşım: Yeni keynesyen yaklaşımın öncüleri Arthur M. Okun, Stanley Fischer, John Taylor, Olivier Blanchard, Janet L. Yellen ve Gregory N. Mankiw'dir.

Ücret ve fiyatların esnek olmadığını ve piyasaların iyi çalışmaması durumunda devlet müdahalesinin gerekli olduğunu savunan yeni keynesyenlere göre, vergi indirimleri tüketimin artmasına bu da ceteris paribus varsayımı altında faizlerin yükselmesine neden olmaktadır. Faizlerin yükselmesi de "crowding out" etkisi ile özel kesim yatırımlarını dışlamaktadır (Şen ve Sağbaş, 2017: 114-115).

Post-Keynesyen: Yeni klasik teoriye karşı olarak ortaya çıkan Post-Keynesyen okulunun temsilcileri; Richard Kahn, Michael Kalecki, Nikolas Kaldor, Joan Robinson, Roy Harrod,

Piero Sraffa gibi iktisatçılardır (Erim, 2014: 203). Post-keynesyenler, belirsizlik ve zaman sorunu yanında ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerinde durmaktadır. Onlara göre ekonomik büyüme ve gelir dağılımının temel belirleyicisi yatırımlardır. Yatırımların kaynağı ise tasarruflar değil firmaların karlarıdır. Post-keynesyenlere göre; enflasyonun nedeni, para arzındaki artış değil, fiyatların firmalar tarafından artırılmasıdır. Fiyatlar genel düzeyi dışsaldır ve üreticiler tarafından belirlenmektedir. Üreticilerin ürettikleri malların maliyetleri üzerine belli bir kâr marjı koymaları enflasyonu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, oligopolcü firmaların ve güçlü sendikaların bulunduğu bir ekonomide dışsal bir şok fiyat artışlarına neden olmaktadır. Fiyat artışları da ücretler üzerindeki baskıyı artırır ve ücretler artar. Ücretlerin artması, firmaların karlarını olumsuz etkilemekte ve firmalar ürettikleri ürünlerin fiyatlarını artırmak durumunda kalmaktadır. Böylece firmalar enflasyonu tetiklemektedir (Turanlı, 2017: 223-225). Davidson'a göre, enflasyonun üstesinden ancak vergi tabanlı gelirler politikasıyla gelinebilmektedir. Post-keynesyenler stagflasyon sorununun çözümü için talep odaklı politikaların yanında vergi temelli gelir politikasının da etkili olduğunu belirtmektedir. Vergi temelli gelirler politikası, yüksek ücret artışı sunan firmaların bu artışın enflasyonist bir etki yaratmasını engellemek için vergilerle cezalandırılmasını, daha makul ücret artışına neden olan firmaların ise neden oldukları dışsal faydadan dolayı vergilerle ödüllendirilmesi fikrini savunan politikayı içermektedir (Şen ve Sağbaş, 2017: 115-116).

BÖLÜM 2

2. VERGİNİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. Verginin Amaçları

Kamu gelirleri içinde yüksek bir paya sahip olan vergiler, kamu giderlerinin karşılanmasında en önemli finansman aracı (mali amaç) olmanın dışında, iktisat politikalarının uygulanmasında araç (iktisadi amaç) ve ülke içindeki sosyal adaletin oluşmasında da (sosyal amaç) önemli bir fonksiyona sahip olmuştur (Bilici ve Bilici, 2016: 287). Diğer bir ifade ile Vergileme ile elde edilen vergi gelirleri, kamu harcamalarını finanse etmek ve ülkenin finansal gelişmişliği için gerekli olan servetin yeniden bölüşülmesi amacıyla kullanılmıştır (Takumah ve Iyke, 2017: 40).

Vergilerin mali, iktisadi ve sosyal amaçları bulunmaktadır. Mali amaç, devletin kamusal mal ve hizmet giderlerini finanse etmek amacıyla vatandaşlardan vergi alması olarak ifade edilmektedir. Buna ilaveten vergiler; tam istihdam, fiyat istikrarı ve dış ticaret dengesi gibi ekonomik istikrarı sağlayan temel değişkenleri dengede tutmak amacıyla da kullanılabilir. Bu da verginin iktisadi amacını oluşturmaktadır. Verginin sosyal amacı ise herkesin mali gücüne göre vergi ödemesi durumudur. Böylece vergi yükü adaletli ve dengeli bir şekilde dağılmış olmaktadır.

2.1.1. Verginin Mali Amacı

Verginin mali amacı “fiskal amacı” olarak da adlandırılmaktadır. Devletin mevcudiyetini sürdürebilmesi toplumun dış ve iç güvenliğinin sağlanması gibi ihtiyaçları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçların yerine getirilebilmesi için de bu ihtiyaçları yerine getirecek olan ordu, polis, jandarma, yargı teşkilatı gibi kurumların finanse edilmesi gerekmektedir. Vergilerin mali amacı, devletin topluma sunduğu bu kamusal mal ve hizmetlerin finansmanını sağlamaktır (Pehlivan, 2016: 98). Vergilerin mali amacının

gerçekleştirilebilmesi için vergilerin ve vergilendirmenin rasyonel bir temele dayanması gerekmektedir. Bunun için şu unsurların olması şarttır;

a) Vergi yükü mükellefler arasında adil olarak dağıtılmalıdır ve vergilemede yatay adalet (aynı ödeme gücüne sahip kişilerin aynı şekilde vergilendirilmesi) ve dikey adalet (farklı ödeme gücüne sahip kişilerin farklı şekilde vergilendirilmesi) gerçekleşmelidir.

b) Verginin tarh ve tahsil maliyetleri minimum şekilde olmalıdır.

c) Vergiler piyasa etkinliğini bozmamalı ve yatırım, emek arzı, tasarruflar ve üretim gibi temel değişkenleri negatif etkilememelidir.

Belirli bir dönemde tahsil edilen vergi gelirlerinin o dönemde yapılan kamu harcamalarına oranı (vergi gelirleri/kamu harcamaları) ile vergilerin mali amacına ne ölçüde yaklaştığı tespit edilebilir. Bu oranın %100'e yaklaşması ile vergiler, mali amacına o denli ulaşmış olmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2017: 19-20).

Verginin mali amacı 19. yüzyıl boyunca tartışılmaktadır. Adolph Wagner'e göre; verginin mali amacının gerçekleşebilmesi için vergi sisteminin verimli, istikrarlı ve esnek olması gerekmektedir. Vergi sisteminin verimli olması vergi gelirlerinin en azından kamu harcamalarını karşılayacak şekilde olması anlamına gelmektedir. Verimli bir vergi sisteminin mümkün olabilmesi için de verginin ödeme gücü ile orantılı bir şekilde herkesten alınması gerekmektedir. Wagner'e göre, vergilemede istisna ve muafiyet gibi unsurların kapsamı sınırlandırılmalıdır. Bunun yanında vergi sistemi esnek olmalı ve değişen koşullara uyum sağlayabilmelidir. Wagner'e göre, vergi sisteminin istikrarlı olabilmesi için verginin RGSYH'de görülen dönemsel değişiklikler olarak adlandırılan konjonktürel dalgalanmalardan olumsuz yönde etkilenmemesi ve konjonktürel genişleme dönemlerinde vergilerin artırılması, konjonktürel daralma dönemlerinde ise vergilerin azaltılması gerekmektedir. Gaston Jeze ise; mali amaca hizmet eden iyi bir vergi sisteminin mümkün olabilmesi için muafiyetler ve istisnalar, vergilerin seçimi, vergi tarifesi, tek veya çoklu vergi sistemi, verginin hızlı bir şekilde tahsilini sağlayan bir mekanizmanın olması gerektiğini savunmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2017: 20-21).

2.1.2. Verginin Mali Olmayan Amaçları

Verginin mali amacı dışında iktisadi ve sosyal fonksiyonu da bulunmaktadır. İşsizlik, hastalık, yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi nedenler devletin vergi politikası ile

ekonomik ve sosyal alanlara müdahale ederek sosyal eşitsizliği ortadan kaldırmasını mecbur kılmaktadır (Ay ve Haydanlı, 2017: 149).

Adolph Wagner, 1800’lü yılların sonlarında verginin mali amacının yanında mali olmayan amaçlarının da olduğunu vurgulamıştır. Wagner’e göre vergiler; devlete gelir sağlamanın yanında ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmeye de yardımcı olmakta ve gelir ve servet dağılımındaki farklılıkları en aza indirmektedir. Wagner’in görüşlerine ek olarak ABD Devlet Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından 1929 Buhran’ından kurtulabilmek için kabul edilen ve 1933 yılında ortaya çıkan “Yeni Eylem Planı” (New Deal Plan) verginin mali olmayan amaçlarının ortaya koyulmasında büyük bir öneme sahiptir. Özellikle J. M. Keynes’in ortaya attığı fikirler sayesinde verginin mali olmayan amaçları 1940’lı yıllardan itibaren gelişme göstermiştir. J. M. Keynes’in görüşlerine dayanan bu plan, devletin ekonomiye müdahalesiyle devletin büyük yatırım projelerine dâhil olmasından ve kamu harcamaları yoluyla halkın alım gücünün artırılmasından oluşmaktadır. Bu plan sayesinde başta ABD, Almanya, İngiltere, Japonya gibi ülkeler krizden çıkmayı başarmıştır. Abba P. Lerner’in de verginin mali amacına yönelik yaptığı eleştiriler ile verginin mali olmayan amaçları popülerlik kazanmıştır. Lerner’in “dinamik maliye” ya da “fonksiyonel maliye” yaklaşımı devletin ekonomik açıdan asli görevinin tam istihdamı sağlamak olduğu ve devletin tam istihdamı gerçekleştirebilmesi için de gereken istihdam ve üretim düzeyine ulaşmak için vergi gelirleri-kamu harcamaları dengesinden vazgeçebileceği ve kamu hizmetlerinin finansmanı için para basılabileceği fikrini savunmuştur. Lerner’e göre; vergiler sayesinde bireylerin satın alma gücü, böylece toplam talep ve istihdam düzeyi değişebilmektedir. Konjonktürel genişleme dönemlerinde enflasyonist etkiler ortaya çıktığından toplam talep kısılabilmekte, konjonktürel daralma dönemlerinde ise toplam talep artırılabilir (Şen ve Sağbaş, 2017: 20-26). Vergilerin mali olmayan amaçları; verginin iktisadi, sosyal ve diğer amaçlarıdır.

- **Verginin İktisadi Amacı:** Temel iktisadi hedeflere ulaşmada vergiler araç olarak kullanılabilir. Vergiler tam istihdam, fiyat istikrarı ve dış ticaret dengesi gibi ekonomik istikrarı sağlayan temel değişkenleri dengede tutmak amacıyla kullanılabilir. Modern maliye teorisine göre, konjonktürel dalgalanmaların azaltılabilmesi için anti-konjonktürel ve esnek bir vergi politikasının uygulanması gerekmektedir. Bu teoriye göre konjonktürel daralma ve düşüş dönemlerinde vergi yükünün azaltılması, konjonktürel genişleme ve yükselme dönemlerinde ise vergi yükünün artırılması

gerekmektedir. Ekonomik istikrarın sağlanması için gelir vergisi önemli bir fonksiyona sahiptir (Susam, 2016: 232). Konjonktürel dalgalanmalara karşı deflasyonu önlemede genişletici maliye politikalarıyla talebi artırmak ve bu amaca yönelik olarak da vergileri düşürmek gerekmektedir. Konjonktürel dalgalanmalara karşı enflasyonu önlemek amacıyla da daraltıcı maliye politikalarıyla talebi azaltmak ve bunun için de vergileri artırmak gerekmektedir (Bilici ve Bilici, 2016: 294).

Ekonomik istikrar dışında vergilerin bir de ekonomik büyüme ve gelişmeyi sağlama amacı bulunmaktadır. Ekonomik büyüme bir ülkede belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplam tutarındaki artışı ifade ederken, ekonomik gelişme üretim miktarında gerçekleşen artış ile birlikte üretilen mal ve hizmetlerin kalitesindeki artış gibi ekonomide meydana gelen olumlu yapısal değişmeyi ifade etmektedir (Pehlivan, 2016: 53). Devlet vergisel önlemler yardımıyla iktisadi büyümeye katkı sağlayan üretim faktörlerini etkileyebilmektedir. Örneğin vergi politikası yoluyla devlet, işgücü potansiyelini ve özel yatırım ve tasarrufları destekleyerek sermaye birikimini ve böylece teknolojik gelişimi artırabilmektedir (Susam, 2016: 232).

- **Verginin Sosyal Amacı:** Anayasanın “Vergi Ödevi” başlığı altındaki 73. maddesinin 1’inci fıkrasında belirtildiği üzere “*Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür*”. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, herkesin mali gücüne göre vergi ödeyeceği ve böylece vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı ile verginin sosyal fonksiyonu belirtilmiştir.

Devlet, gelir ve servet dağılımında adaletin sağlanması amacıyla vergileri sosyal bir araç olarak kullanabilmektedir. Gelir dağılımının adil olmadığı durumlarda devlet yüksek gelirli gruplardan vergi gelirleri elde ederek, bu gelirleri transfer harcaması ile toplumun fakir kesimine dağıtıp bu sayede gelir adaletsizliğini engelleyebilmekte veya düşük gelir grubundan alınan vergileri vergi iadesi yoluyla bu gruba geri iade edebilmektedir (Pehlivan, 2016: 99).

-**Verginin Diğer Amaçları:** Ülkelere veya şartlara göre vergiler, diğer amaçlara da hizmet edebilmektedir. Vergiler dışa bağımlılığı azaltmak için savunma, enerji, tarım gibi alanlarda kullanılabilir. Bu alanlarda yapılacak ithalata yüksek oranlı veya yüksek miktarlı vergiler uygulayarak dış rekabete karşı koruma sağlanabilmekte veya iç piyasada bu alanda çalışan firmalara vergi teşviki yapılabilir. Ayrıca tekel niteliğindeki firmaların aşırı

kâr elde etmelerini önlemek amacıyla vergiler kullanılabilir. Negatif dışsallıkların içselleştirilmesi için de vergiler kullanılabilir (Şen ve Sağbaş, 2017: 26).

2.2. Vergilerin Ekonomik Performans Üzerine Etkileri

İktisat politikasının tam istihdama ulaşmak, üretimin artırılması, fiyat istikrarının sağlanması, ödemeler dengesinin düzenlenmesi, gelir ve servet dağılımının düzenlenmesi ve kaynakların etkin kullanılmasının sağlanması gibi temel amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmek için iktisat politikası araçları kullanılmaktadır. Bu araçlar; para ve kredi politikaları, maliye politikası, dış ticaret politikası ve dolaysız kontrollerdir. Kamunun maliye politikası araçları ise; kamu harcamaları, vergiler, kamu kredileri ve bütçe kalemleridir. Bu araçlardan vergilerin iktisadi politika amaçlarına ulaşmadaki rolleri bu bölümde ele alınacaktır.

2.2.1. Vergilerin Ekonomik Büyüme ve Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkisi

İktisadi büyüme ve kalkınmada vergilerin etkilerini açıklamadan önce iktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma kavramının açıklanması ile birlikte iktisadi büyüme ve iktisadi kalkınma arasındaki farkın belirtilmesi isabetli olacaktır.

İktisadi büyüme, bir ülkede üretilen mal ve hizmetler olarak adlandırılan gayri safi yurt içi hasılanın (GSYH) reel olarak bir önceki yıla kıyasla artması olarak ifade edilmektedir. Bir ülkede iktisadi büyümenin yanında nüfus daha yüksek düzeyde artıyorsa kişi başına düşen gelir azalmaktadır. Kişi başı gelirin artış gösterebilmesi için kişi başı reel gelirdeki artış hızının nüfus artış hızından daha fazla olması gerekmektedir (Pınar, 2011: 159).

İktisadi kalkınma ise; kişi başı gerçek gelirdeki artışa ek olarak ekonomik, sosyal, politik yapıdaki olumlu değişimleri içermektedir. Örneğin ilkel üretim yöntemlerinden çağdaş üretim tekniklerine olan değişim ya da tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru geçiş gibi yapısal değişiklikler iktisadi kalkınmayı işaret etmektedir (Ataç, 2013: 294).

Vergileme ekonomik kalkınmaya çeşitli yollarla katkı sağlamaktadır. Vergileme sayesinde;

- a) kaynaklar kamu sektörüne aktarılabilen,
- b) özel tasarrufların yetersizliğinden dolayı özel sektörden kamu sektörüne yapılacak olan aktarımla ülke tasarrufu desteklenebilmesi,

c) ülkede gelir düzeyleri arasındaki açık kapanabilmekte ve böylece

d) iktisadi kalkınma ve ekonomik faaliyetler çeşitli şekillerde teşvik edilerek ekonomik kalkınma desteklenebilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek gelir dilimlerine yüksek marjinal oranların alındığı artan oranlı gelir vergisi uygulaması kamu sektörüne önemli bir kaynak aktarımı gibi görülse de, bu tür bir uygulama yüksek gelirli grubun tasarruf ve yatırım yapma arzusunu azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, yüksek gelir grubuna sahip kişilerden vergi toplama konusunda başarısız olduklarından servet vergileri iktisadi kalkınma için kullanılabilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde servet vergilerinin kamu gelirleri içindeki payı oldukça düşüktür. Bunun yanında kurumlar vergisinin de kamu gelirleri içindeki payı gelişmekte olan ülkelerde düşüktür. Çünkü bu ülkelerde hem kurumsal faaliyetler sınırlı olmakta hem de devlet kurumsal faaliyette bulunan firmalara teşvikler yaparak bu şirketlerin vergi yüklerini azaltmaktadır. KDV gibi tüketim malları üzerinden alınan tüketim vergileri tüketim maliyetini artırarak ve bu mallara yapılan harcamaları kıstak suretiyle kaynakların yatırıma aktarılmasını sağlayabilmektedir. Örneğin lüks malların ithalatına uygulanan yüksek ithalat vergileri ile hem yurt için talep azaltılmış olmakta hem de döviz tasarrufu sağlanmaktadır (Ataç, 2013: 333-338).

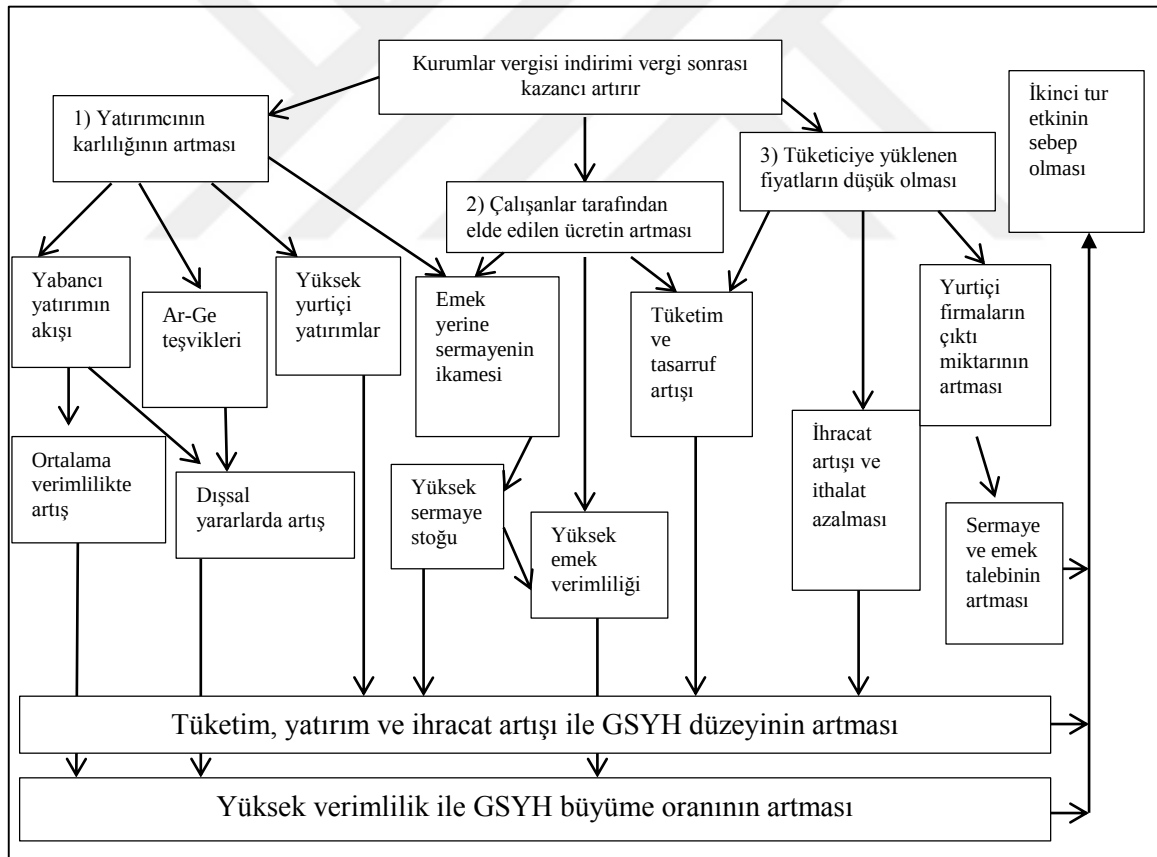
Vergiler iktisadi kalkınmanın finansmanı ve ivme kazanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Vergilerin iktisadi kalkınmaya yaptıkları katkılar şu şekilde sıralanabilmektedir (Ulusoy, 2007: 294). Vergiler;

- Tüketimi azaltarak ekonomideki toplam tasarruf/gelir oranını yükselterek iktisadi kalkınma için gerekli olan yatırımı artırmakta ve iktisadi kalkınmaya katkısı olmayan yatırımların kısılmasına destek olmaktadır.
- Tüketime harcanan veya kalkınmaya katkı sağlamayan ithalatı kısarak döviz tasarrufu sağlamaktadır.
- Spekülatif amaçlı veya yabancı ülkede yatırım yapma yerine ülkede reel sektöre yatırım yapmaya katkı sağlayabilmektedir.
- Kıt kaynakların etkin kullanımını sağlayarak iktisadi kalkınmayı desteklemektedir.
- Üretim kapasitesinin tam kullanılmasını sağlayarak veya yatırımı teşvik ederek istihdamın artırılmasına yardımcı olabilmektedir.
- Ekonominin bazı kesimlerindeki fazlalıkları ekonominin verimli alanlarına aktararak ekonomik kalkınmayı destekleyebilmektedir.

Sonuç olarak hem ithalat ve ihracatta hem de yurtiçinde üretilen mallardan hangi mal ve hizmetlerin vergilendirileceği konusunda bazı ilkelerin takip edilmesi gerekmektedir. Bu ilkeler sıralanacak olursa;

- 1) Vergi kayıplarının önlenmesi için vergilendirilecek mal ve hizmetlerin nispi açıdan az firma tarafından üretilmesi veya ithal edilmesi gerekmektedir.
- 2) Vergilendirilecek malların talep esnekliğinin düşük olması gerekmektedir.
- 3) Vergilendirilecek malların gelir esnekliğinin yüksek olması gerekmektedir.
- 4) Vergilemede yüksek gelir grubu tarafından tüketilen lüks malların daha fazla vergilendirilmesi gerekmektedir (Ataç, 2013: 338-339).

HM Treasury ve HM Revenue & Customs (2013), kurumlar vergisinde yapılan indirimin birçok kanalla GSYH büyüme oranını nasıl artırdığını belirtmiştir. Şekil 4’de bu durum gösterilmektedir.

Şekil 4. Kurumlar Vergisindeki Azalmanın GSYH Büyüme Oranını Artırma Kanalları

Kaynak: HM Treasury ve HM Revenue & Customs, 2013: 10.

Şekil 4’de kurumlar vergisinde yapılan indirimin hangi kanallarla ekonomik büyümeyi desteklediği görülmektedir. Kurumlar vergisindeki azalma ekonomik büyümeyi 3 kanalla

desteklemektedir. Birinci kanal yatırımcının getiri oranını artırması, ikinci kanal işgücünün ücretini artırması, üçüncü kanal ise tüketici fiyatlarını azaltmasıdır. Kurumlar vergisinde görülen azalma yatırım kanalı olan birinci kanalda firmaların maliyetlerini azaltarak yatırımcının getiri oranını artırmaktadır. Bu durum da Ar-ge'ye olan teşviki ve doğrudan yabancı yatırıma ve iç yatırıma olan para akışını artırmaktadır. Yatırımlardaki artış sermaye stokunda artışa neden olmaktadır. Yaparak öğrenme sayesinde ürün verimliliği ve kapasitesi artmakta ve GSYH artmaya devam etmektedir. Ücret ve işgücü ile ilgili ikinci kanal, kurumlar vergisindeki azalmanın işgücünün ücretinde meydana getirdiği azalmadır. Daha az kurumlar vergisi ödeyen firmalar daha çok emek talebinde bulunmakta ve bu durum da emek ücretinin artırılmasına ve böylece emeğin verimliliğinde artışa, bu durum da sermayeye göre emeğin daha fazla ikame edilmesine neden olmaktadır. Emek ücretinde görülen artma tüketim ve tasarrufun artırılmasına neden olarak ekonomik büyümeye destek olmaktadır. Üçüncü kanalda kurumlar vergisinde azalma ile birlikte firmaların tüketiciye sundukları ürünün fiyatı azalmakta ve böylece tüketim ve tasarruf artmaktadır. Düşük fiyatlar firmaların üretimlerini artırarak dışa açılmalarına neden olmakta ve ithalata olan talep azalmakta ve ihracata olan talep artmaktadır. Bu durum da ekonomik büyümenin artmasına neden olmaktadır (HM Treasury ve HM Revenue & Customs, 2013: 10-12).

Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri Keynesyen yaklaşımda ve bu yaklaşıma karşı oluşturulmuş olan arz yanlı iktisadi yaklaşımında ele alınmaktadır.

Bu yaklaşımlara değinmeden önce Keynesyen yaklaşıma göre toplam talep eşitliğine ve bu eşitlikten yola çıkılarak elde edilecek olan vergi çarpanına değinmekte yarar bulunmaktadır.

Çarpan başka bir ifade ile çoğaltan; gelirden bağımsız (otonom) olarak toplam talepte meydana gelen bir artışın milli gelir düzeyinde oluşturacağı artış olarak tanımlanmaktadır. Dışa kapalı bir ekonomide toplam talep; tüketim harcamaları, özel yatırım harcamaları, kamu harcamaları arasında bölünmüştür (Eker, Altay ve Sakal, 2007: 123).

Dışa kapalı bir ekonomiden yola çıkarak toplam talep başka bir ifade ile milli gelir eşitliği (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 160);

$Y=C+I+G$ şeklinde yazılır.

Y: Milli geliri ya da hasılayı,

C: Tüketim harcamalarını,

I: Özel yatırım harcamalarını,

G: Kamu harcamalarını ifade etmektedir.

Tüketim (C); otonom tüketim (C_0) ve uyarılmış tüketimden (cY_d) oluşmaktadır. Uyarılmış tüketim harcamaları da marjinal tüketim eğilimi (c) ve harcanabilir gelir (Y_d) düzeyinin toplamından oluşmaktadır.

$$C = C_0 + cY_d.$$

Kullanılabilir gelir (Y_d) de gelirden vergilerin (T) çıkarılması ile bulunmaktadır.

$$Y_d = Y - T.$$

Marjinal tüketim eğilimi ise;

$c = \frac{dC}{dY_d}$ şeklinde yazılmaktadır ve tüketimin harcanabilir gelir arttıkça nasıl değiştiğini göstermektedir.

Vergiler; gelire bağlı olmayan vergilerden (T_0) ve gelire bağlı vergilerden (tY) oluşmaktadır.

$$T = T_0 + tY.$$

$C = C_0 + cY_d$ fonksiyonunda Y_d ve T yerine bunların açılımı yerleştirildiğinde;

$$C = C_0 + c(Y - T_0 - tY)$$

$C = C_0 + cY - cT_0 - ctY$ şeklinde yazılmaktadır. C yerine toplam talep eşitliğindeki açılım yerleştirildiğinde ise;

$$Y = C_0 + cY - cT_0 - ctY + I + G + (X - IM) \text{ şeklinde yazılmaktadır.}$$

Buradan da

$$Y + ctY - cY = C_0 - cT_0 + I + G + (X - IM)$$

$$Y = \frac{C_0 - cT_0 + I + G + (X - IM)}{1 - c(1 - t)} \text{ şeklinde yazılabilmektedir.}$$

Gelire bağlı vergideki (t) değişim, çarpan katsayısını;

$$\frac{1}{1 - c(1 - t)} \text{ şeklinde etkilemektedir.}$$

Gelire bağlı vergideki (t) değişim ve gelire bağlı olmayan vergi olan T_0 'daki değişim ise çarpan katsayısını;

$$\frac{-c}{1 - c(1 - t)} \text{ şeklinde etkilemektedir. Buradan, otonom harcamalar (Yıldırım, Karaman ve}$$

Taşdemir, 2014: 160);

$\bar{A}=C_0+I+G$ şeklinde yazılmaktadır. Böylece otonom harcamalar ($\bar{A}$); otonom tüketim harcamaları (C_0), özel yatırım harcamaları (I), kamu harcamaları (G) ve net ihracatın (NX) toplamından oluşmaktadır.

Mal piyasası denge şartına göre denge hasıla düzeyi; toplam harcamaların hasılaya eşit olması ile bulunmaktadır. Böylece toplam harcamalar (AE);

$$AE=C_0 + c(Y - T_0 - tY)+I+G=Y \text{ şeklinde yazılmaktadır.}$$

Buradan da;

$Y=AE=\bar{A}+ cY - CT_0 - ctY$ şeklinde yazılmaktadır. Burada Y yalnız bırakılırsa, denge gelir düzeyi;

$$Y_0=\frac{\bar{A}-cT_0}{1-c(1-t)} \text{ buradan da;}$$

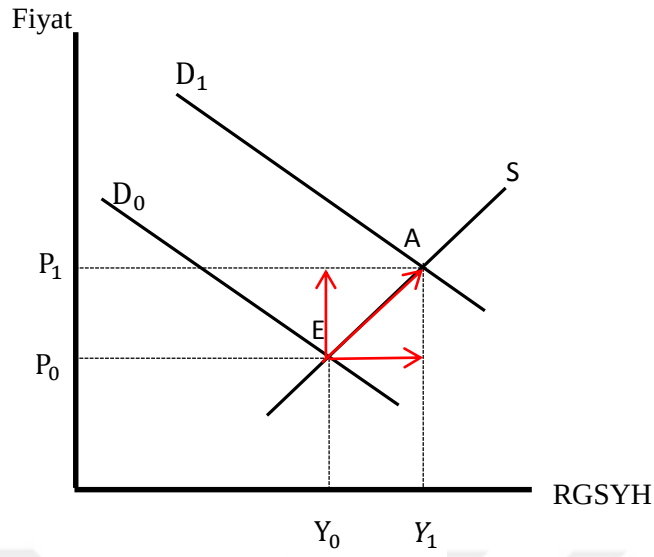
$$Y_0=\frac{-cT_0}{1-c(1-t)} \bar{A} \text{ şeklinde ifade edilmektedir.}$$

Böylece denge gelir düzeyi; otonom harcamalara (C_0, I, G), marjinal tüketim eğilimine (c), gelire bağlı vergiye (t) ve gelire bağlı olmayan vergiye (T_0) bağlı olarak değişmektedir.

Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri Keynesyen yaklaşım açısından incelenecek olursa gelire bağlı olan vergideki (t) indirim veya gelire bağlı olmayan vergideki (T_0) indirim;

$Y_0=\frac{-cT_0}{1-c(1-t)} \bar{A}$ şeklinde ifade edilen denge gelir düzeyinde artışa neden olmaktadır. Bunun nedeni vergi indirimlerinin öncelikli olarak kullanılabilir geliri artırmasıdır. Kullanılabilir gelirdeki artışın yanında çoğaltan da vergi indiriminden dolayı artmıştır. Bu da denge gelir düzeyinin artmasına neden olmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 148-165).

Keynesyen yaklaşımda vergi indiriminin etkisi Şekil 5’de gösterilmiştir.

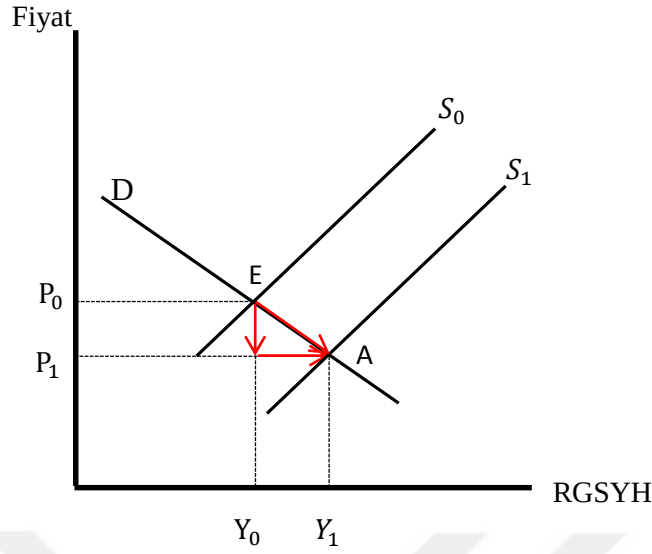

Şekil 5. Keynesyen Yaklaşımına Göre (Talep Yanlı) Vergi İndirimlerinin RGSYH Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Baumol ve Blinder, 2009: 228.

Şekil 5’de Keynesyen yaklaşıma göre vergi indirimi toplam talepte artışa neden olarak toplam talep eğrisini D_0 ’dan D_1 ’e kaydırmaktadır. Böylece denge noktası E’den A’ya kaymakta, fiyat düzeyi P_0 ’dan P_1 ’e, RGSYH ise Y_0 ’dan Y_1 ’e çıkmaktadır. Bu durum da enflasyonu tetiklemektedir.

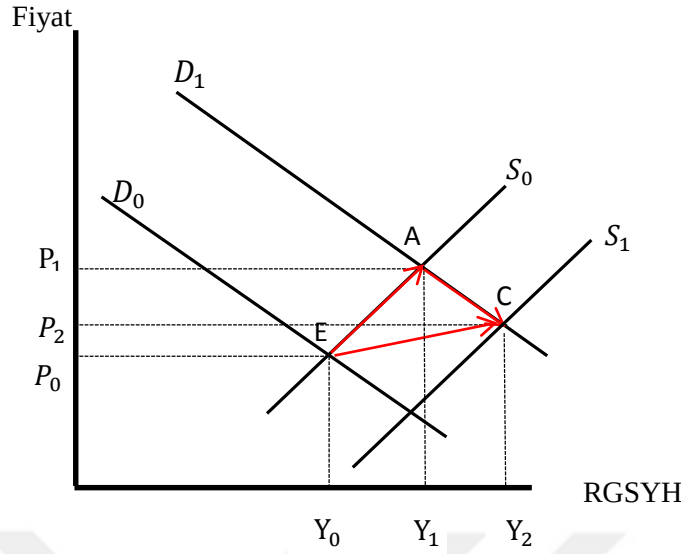
Arz yanlı iktisadi yaklaşımına göre vergi indirimleri toplam arzın artmasına neden olmaktadır. Çünkü vergilerde görülen bir azalma çalışmayı, tasarrufu ve yatırımı artırarak sermaye ve işgücüne olan arzın artmasına bu da toplam arzın artmasına neden olmaktadır. Arz yanlı iktisadi yaklaşımına göre vergi indiriminin etkisi Şekil 6’da gösterilmektedir.

Şekil 6. Arz Yanlı İktisat Yaklaşımına Göre Vergi İndiriminin Etkisi

Kaynak: Baumol ve Blinder, 2009: 230.

Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre gelir vergisi, kurumlar vergisi, sermaye üzerinden alınan vergilerin veya tasarruf üzerinden alınan vergilerin indirilmesi ile birlikte emek ve sermaye artmakta ve böylece toplam arz da artmaktadır. Şekil 6'da da bu vergilerden herhangi birinde görülen bir azalma ile birlikte toplam arz artmakta ve toplam arz eğrisi S_0 'dan S_1 'e ve denge noktası da E'den A'ya kaymaktadır. Böylece fiyat düzeyi P_0 'dan P_1 'e düşmekte, RGSYH ise Y_0 'dan Y_1 'e çıkmaktadır. Arz yanlı vergi indirimleri deflasyonist etkiye neden olmaktadır. Bu sebepten dolayı talep yönlü vergi indirimlerini arz yanlı vergi indirimleri ile telafi etmek optimal çözüm olmaktadır (Baumol ve Blinder, 2009: 230). Şekil 7'de arz ve talep yanlı vergi indirimlerinin milli gelir üzerindeki etkisi yer almaktadır.

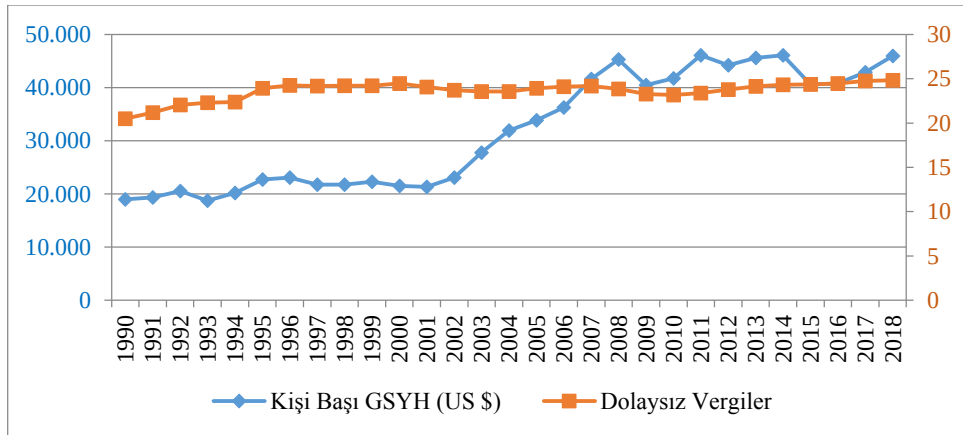
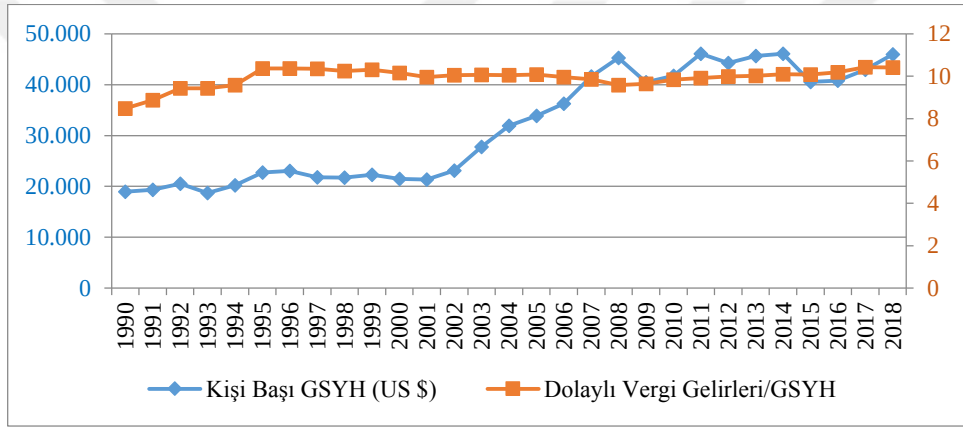
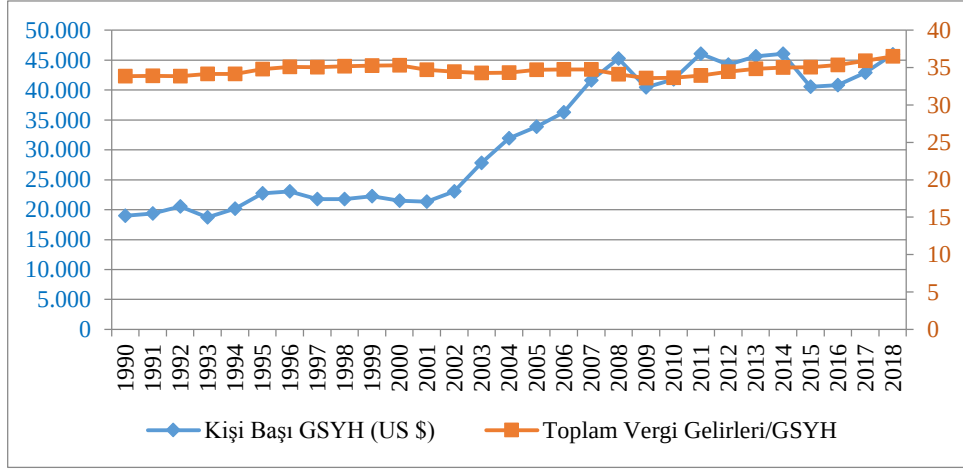

Şekil 7. Talep Yanlı (Keynesçi) Vergi İndirimlerinin Arz Yanlı Vergi İndirimleri ile Telafî Edilmesi

Kaynak: Baumol ve Blinder, 2009: 228.

Şekil 7’de toplam talebin arttırılmasına neden olan talep yanlı vergi indirimlerine (Şekil 5’e bakınız) ek olarak arz yanlı vergi indirimleri gösterilmiştir. Böylece talep yanlı vergi indirimleri ile talep eğrisi sağa kaymaktadır. Burada fiyatların P_0 ’dan P_1 ’e artması ile birlikte enflasyonist açık meydana gelmektedir. Bu açığı azaltabilmek için arz yanlı politikalar izlenmiştir. Böylece toplam arz eğrisi S_0 ’dan S_1 ’e kaymış ve denge noktası da A’den C’ye kaymıştır. Bunun sonucunda fiyat; Şekil 7’nin denge noktası olan C, A’ya göre daha az yükselmiş ve RGSYH artmaya devam etmiştir. Böylelikle toplam talep artışının neden olduğu enflasyonist açık biraz olsun kapatılabilmektedir (Baumol ve Blinder, 2009: 228).

Şekil 8’de gelişmiş ülkeler, Şekil 9’da ise gelişmekte olan ülkeler için toplam, dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ve kişi başı GSYH’nin ortalama değerinde görülen gelişmeler yer almaktadır. Burada toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin alınmasının nedeni; hem toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranının hem de mal ve hizmet üzerinden alınan vergileri kapsayan dolaylı vergilerin GSYH’ye oranının hem de gelir ve servet üzerinden alınan vergileri kapsayan dolaysız vergilerin GSYH’ye oranının gelişmelerini detaylı bir şekilde görebilmektir.

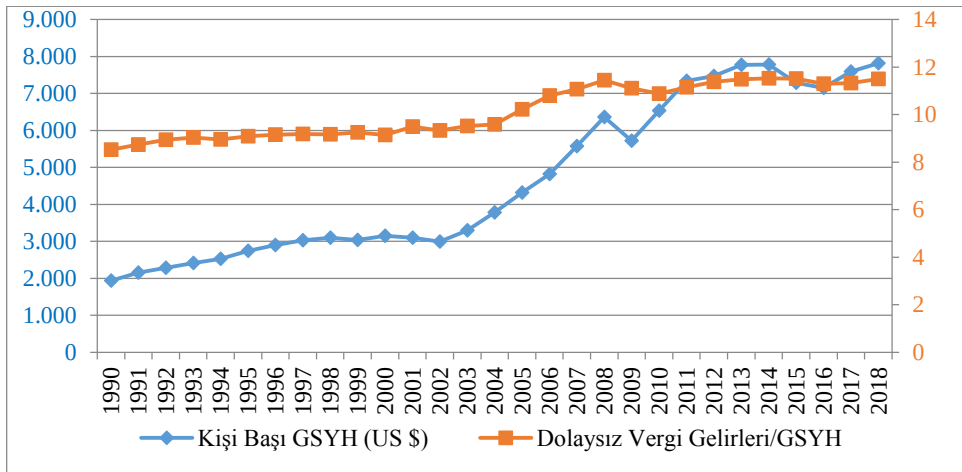
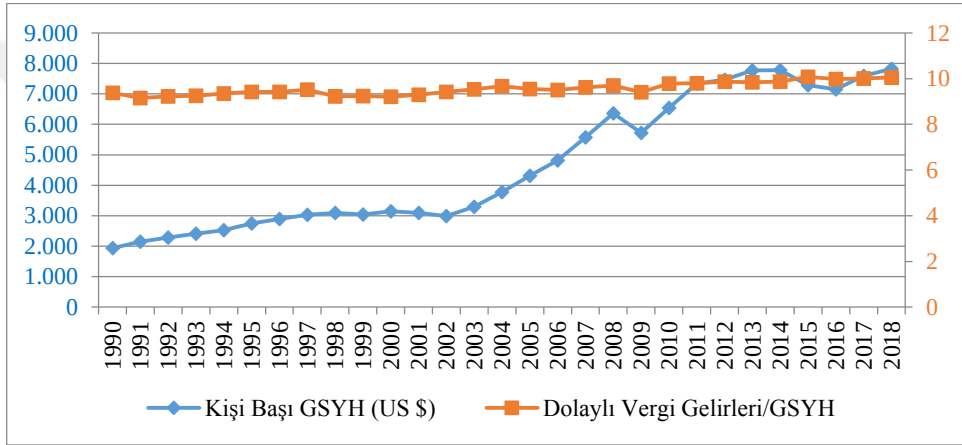
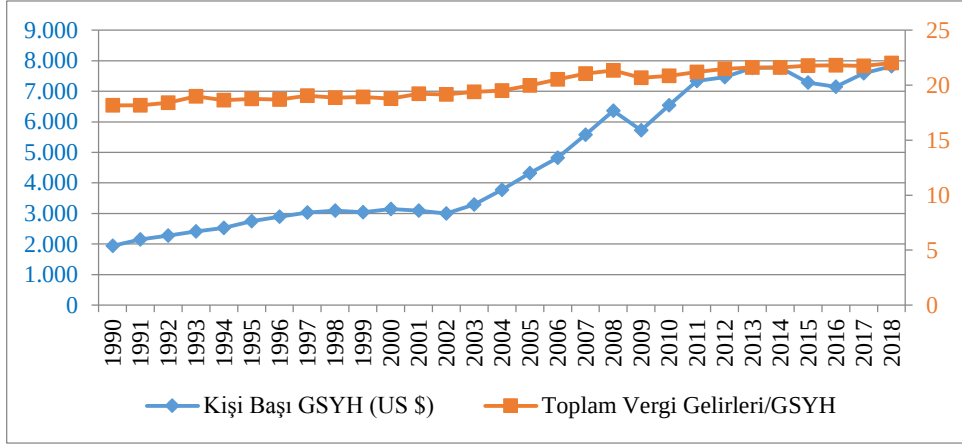

Şekil 8. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve Kişi Başı GSYH (US \$) Gelişmeleri

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 8a’da gelişmiş ülkelerde toplam, dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ile kişi başı GSYH gelişmeleri yer almaktadır. Harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi gelirlerinin ele alınan dönem bazında bakıldığında genel olarak artış eğiliminde olduğu, bu artış eğiliminin 1990-1995 yılları arasında belirgin seviyede bulunduğu görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise bazı yıllarda zayıf düzeyde dalgalanmalar söz konusu olsa da genel olarak ilgili değişkenin yatay seyrini sürdürdüğünü ifade edebiliriz. Kişi başı GSYH 18.000 US Dolar ile 47.000 US Dolar arasında, toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ise %33 ile %37 arasında değişmektedir. Kişi başı GSYH 2001 yılına kadar 20.000 US Dolar civarında iken, 2002 yılından 2008 yılına kadar hızlı bir artış seyri göstermiştir. 2002 yılında Euro para biriminin AB’de kullanılmaya başlanması ile birlikte AB’de rekabet edebilmek için özellikle Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya gibi ülkeler Euro bölgesinin faiz imkanını kullanarak ekonomik büyümelerini krediyle finanse etmişlerdir. Böylece AB’de ekonomik büyüme ivme kazanmıştır (Breuss, 2013: 36). ABD’de ise 2000 yılında internet balonu krizinin²¹ yaşanması ve 11 Eylül 2001 yılında meydana gelen terör saldırıları sonucu ABD Merkez Bankası (FED) genişletici para politikası izlemiştir (Bauert, 2014: 6). 2008 yılından itibaren küresel krizin etkisiyle 2009 yılında gerileme söz konusu olmuş. Aynı zamanda 2015 yılında da gerileme söz konusu olmakla birlikte 2008-2018 döneminde kişi başı gelir düzeyinin yatay düzeyde seyrettiğini ifade edebiliriz.

²¹ İnternet balonu krizi; Nasdaq olarak adlandırılan teknoloji firmalarının bulunduğu borsa endeksinde bilgisayar ve internet teknolojilerine yatırım yapan sermayedarların 2000 yılında büyük değer kayıplarıyla patlak veren spekulatif balon olarak adlandırılmaktadır (Akıncı, Akıncı ve Yılmaz, 2014: 738)

Şekil 9. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Kişi Başı GSYH (US \$)
Gelişmeleri

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 9 incelendiğinde; 1990-2008 yılları arasında kişi başı GSYH'nin, toplam ve dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının gelişmekte olan ülkelerde artış trendinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında dolaysız vergi gelirin/GSYH oranı değişkeninin 2004-2008 yılları arasındaki dönemde artış eğiliminin daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Dolaysız vergilerdeki bu artış, toplam vergi düzeyine de sirayet etmiş ve ilgili dönemde toplam vergi gelirleri/GSYH'ye oranı değerinde de artış meydana gelmiştir. Dolaysız vergi gelirleri/GSYH'ye oranı değişkeni değerinde küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 ve 2010 yıllarında düşüş meydana gelmiş olmakla birlikte 2008 yılından itibaren söz konusu değişken yatay seyrini koruduğunu söyleyebiliriz. Dolaylı vergi gelirlerinin/GSYH oranı değerinde 1990-2018 yılları arasında düşük seviyede de olsa artış meydana gelmiştir. 1990 yılında dolaylı vergi gelirlerinin/GSYH oranı %9,38 iken, 2018 yılında bu oran %10.05 değerine ulaşmıştır. Küresel ekonomik krizin dolaylı vergi gelirlerinin/GSYH oranı değerindeki etkisinin dolaysız vergi gelirlerinin/GSYH oranına nazaran düşük seviyede kaldığını söylemek mümkündür. Öte yandan 2009 yılındaki daralmayı dikkate almadığımızda özellikle 2002-2013 yılları arasında kişi başı gelir düzeyinin ivme kazandığını vurgulayabiliriz. Bu durumun ortaya çıkmasında internet balonu krizi ardından 2001 yılında FED'in 14 ay boyunca faiz oranlarını son 46 yılın en düşük seviyesi olan %1'e çekmesi ile birlikte genişleyen global likidite yüksek getiri getiren gelişmekte olan ülkelere kaymasının etkisi bulunmaktadır (Özel, 2005: 246).

2.2.2. Vergilerin Tüketim ve Tasarruf Üzerindeki Etkileri

Vergilerin tüketim ve tasarruf üzerindeki etkilerine değinmeden önce tüketim ve tasarruf arasındaki ilişkiyi açıklayan yaşam boyu gelir hipotezi, sürekli gelir hipotezi, mutlak gelir ve nispi gelir hipotezine değinmekte yarar bulunmaktadır.

Temelleri Irving Fisher (1930)'a dayanan ve Modigliani ve Brumberg (1954) tarafından ortaya konan **yaşam boyu** (life-cycle) **gelir hipotezinde** vergi politikası ile tasarruf arasındaki ilişki incelenmiştir (Bernheim, 2002: 1176). Modigliani ve Brumberg (1954) ile birlikte Friedman (1957) **sürekli gelir hipotezinde** bireylerin uzun bir süre için kullanılabilen ve zaman içinde yer değiştirebilen kaynaklarını zaman içine yaydıkları fikrini savunmuşlardır. Friedman (1957); satın alma gücünün tasarruf yapmak için bugünden geleceğe taşınabileceğini, satın alma gücünün ödünç almak için gelecekte bugüne çekilebileceğini belirtmektedir. İki model de tüketimin ve tasarrufun zamana göre

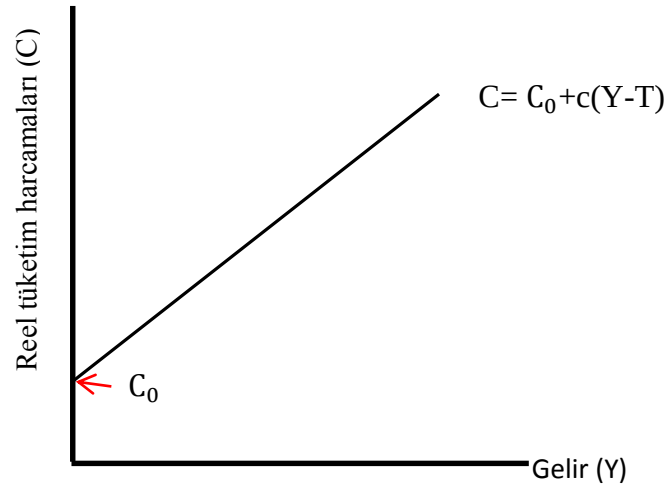
dağıtılabileceği görüşünden yola çıkmaktadır. Yaşam boyu gelir hipotezine göre faiz oranında görülen değişiklikler tasarruf edilerek ya da ödünç alınarak yapılan tüketimin nispi fiyatını zamanlar arasında değiştirecektir. Tüketim ve tasarruf arasında bugün ve gelecekte karar verecek olan bireyin bugün ve yarın tüketimi mi yoksa tasarrufu mu seçeceği zamanlar arası ikame etkisini etkileyen faiz oranına bağlıdır. Faiz oranının artması bireylerin bugün yaptıkları tasarrufları artırmalarına ve bugün yaptıkları tüketimleri azaltmalarına neden olmaktadır. Böylece bireyler gelecekte daha az tasarruf etmekte ve gelecekte daha çok tüketim yapmaktadır (Attanasio ve Wakefield, 2010: 681-687). Tasarrufun faiz esnekliğinin ve vergi sonrası getiri oranının hesaba katıldığı yaşam boyu gelir hipotezinde tasarruf esnekliğinin pozitif olması durumunda vergi sonrası getiri oranının artması bugünkü tüketimin azalmasına ve bugünkü tasarruf oranının artmasına neden olmaktadır (Bernheim, 2002: 1180).

Mutlak gelir hipotezi, Keynes tarafından 1936 yılında geliştirilmiş ve mutlak gelir hipotezine dayanmaktadır (Wahid, 2000: 357). Mutlak gelir hipotezi bağlamında tüketim fonksiyonu:

$$C = C_0 + c(Y_d), 0 < c < 1 \text{ ya da}$$

$$C = C_0 + c(Y - T) \text{ şeklinde yazılmaktadır.}$$

Burada reel tüketim harcamalarını ifade eden C ; otonom tüketim harcamaları (C_0) ve uyarılmış tüketim harcamalarından (cY_d) oluşmaktadır. Hanehalkının kullanılabilir geliri (Y_d), hanehalkının gelirinden (Y) vergilerin (T) çıkarılması yoluyla bulunmaktadır. Marjinal tüketim eğilimi ise c ile gösterilmekte ve 0 ile 1 arasında değişmektedir. Marjinal tüketim eğiliminin 1'e yaklaşması kullanılabilir gelirin büyük bir kısmının tüketildiğini, 0'a yaklaşması ise gelirin çok az bir kısmının tüketildiğini göstermektedir. Keynesnes yaklaşıma göre tüketim fonksiyonu Şekil 10'da gösterilmektedir.

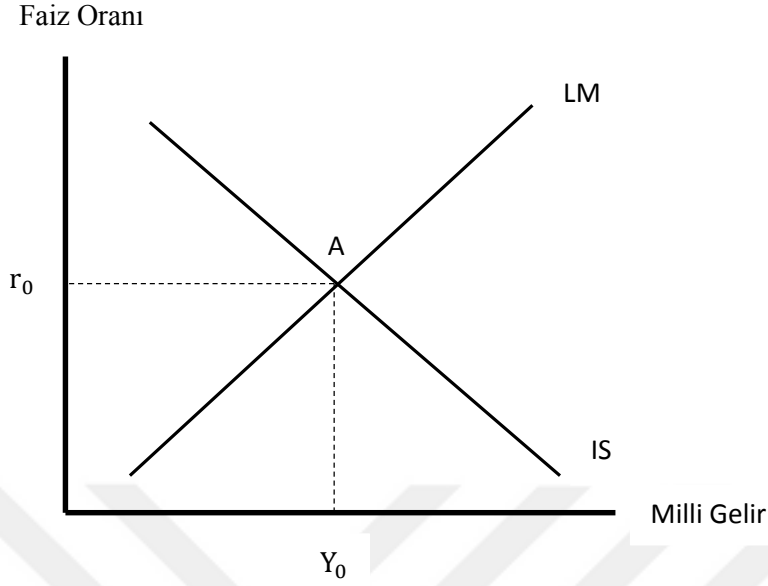

Şekil 10. Keynesyen Yaklaşımına Göre Tüketim Fonksiyonu

Kaynak: Premier, 2011: 60.

Şekil 10'da görüldüğü üzere hanehalkının reel tüketim harcamaları (C), otonom tüketim harcamaları (C_0) ile başlamaktadır. Hanehalkının reel tüketim harcamaları hanehalkının geliri (Y) ile birlikte artış göstermektedir. Tüketim fonksiyonundan da anlaşılacağı üzere tüketim, vergilerde görülen artış ile birlikte azalmakta ve vergilerde görülen azalış ile birlikte artmaktadır.

Kamu harcamaları veya vergi indirimleri özel tüketim ve yatırım harcamalarında azalmaya neden olarak dışlama etkisi meydana getirmektedir. Dışlama etkisi IS ve LM eğrileri yardımıyla açıklanmaktadır. IS-LM modeli Hicks tarafından ortaya atılmıştır. IS-LM Modeli şekil 11'de yer almaktadır.

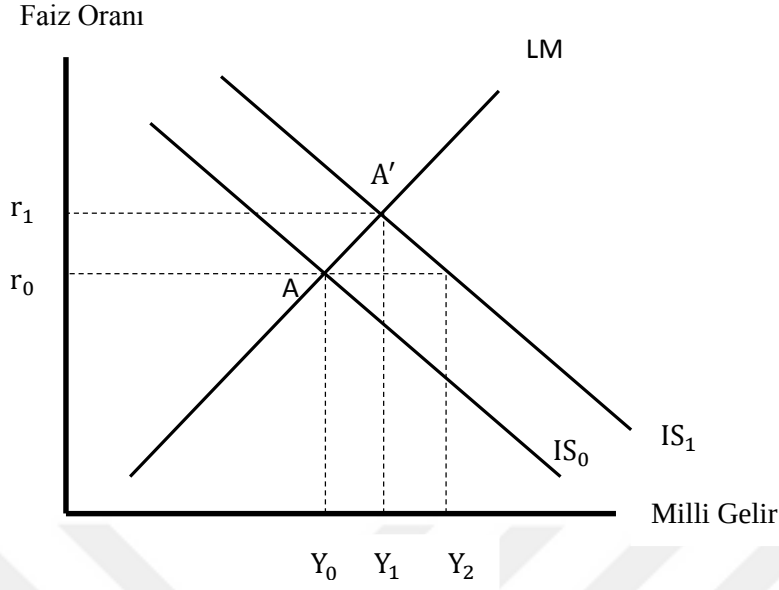

Şekil 11. IS-LM Modelinin Dengesi

Kaynak: Bocutoğlu, 2013: 120.

Şekil 11 incelenecek olursa; IS eğrisi mal piyasasını temsil etmekte ve toplam arz ve toplam talebin eşit olduğu noktada mal piyasası dengede olmaktadır. Kapalı bir ekonomide toplam talep tüketim, yatırım ve kamu harcamalarının toplamından oluşmaktadır. LM eğrisi ise para piyasasını temsil etmekte ve para arzı ile para talebinin eşit olduğu noktada para piyasası dengede olmaktadır. IS-LM modelinin dengesi ise hem para hem de mal piyasalarını aynı zamanda dengeye getiren faiz ve milli gelir düzeyinde sağlanmaktadır. IS-LM modelinin dengesi r_0 faiz oranı ve Y_0 milli gelir düzeyinde IS ve LM eğrisinin kesiştiği A denge noktasında bulunmaktadır (Bocutoğlu, 2013: 113-120).

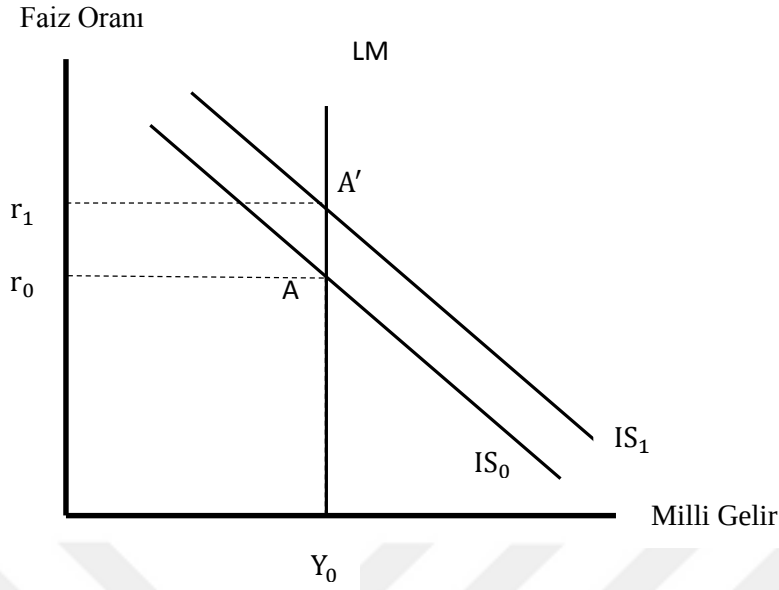
Şekil 12’de kısmi dışlama etkisi yer almaktadır.

Şekil 12. Kısmi Dışlama Etkisi

Kaynak: Friedman, 1978: 601.

Şekil 12’de görüldüğü üzere; kamu harcamalarındaki artış veya vergi indirimi gibi maliye politikaları mal piyasasında toplam talebi arttırmakta ve IS eğrisi sağa doğru kaymaktadır. Para piyasası göz ardı edildiğinde milli gelir düzeyi Y_0 ’den Y_2 ’ye çıkmakta ve faiz oranı aynı (r_0) kalmaktadır. Ancak para piyasasının yani LM eğrisinin modele dâhil edilmesi ile birlikte faiz oranında da artış meydana gelmektedir. Bu durum, özel yatırım ve tasarruf oranlarında azalmaya neden olmakta ve milli gelir Y_2 ’den Y_1 ’e düşmektedir (Balcerzak ve Rogalska, 2014: 82). Kısmi dışlama etkisinden de anlaşılacağı üzere faiz oranındaki artış özel yatırım ve tüketim harcamalarında ve milli gelirde azalmaya neden olmaktadır. Tam dışlama durumu ise şekil 13’te yer almaktadır.

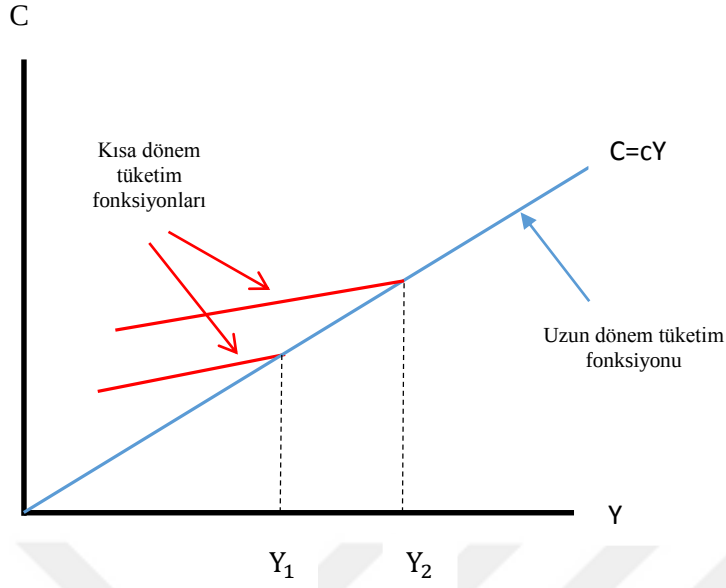

Şekil 13. Tam Dışlama Etkisi

Kaynak: Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 219.

Para talebinin faize duyarlılığının sıfır olduğu LM eğrisinin dik olduğu durum olan şekil 13'te artan kamu harcamalarının artırılması gibi genişletici bir maliye politikası sonucu IS eğrisi sağa kaymaktadır. Böylece faiz oranı r_0 'dan r_1 'e kaymakta ve milli gelir düzeyi değişmemektedir. Bu durum, artan kamu harcamaları kadar özel sektör yatırımlarının azaldığını ve tam dışlamanın olduğunu göstermektedir (Öztürk, 2012: 285-286).

Duesenberry tarafından geliştirilen 1949 yılında ortaya atılan **nispi gelir hipotezinde**, hanehalkının tüketici davranışları kısa ve uzun dönemli tüketim fonksiyonlarında farklılık göstermektedir. Hanehalkının tüketim kararında bu döneme ait gelir ve geçmiş döneme ait olan en yüksek gelir arasındaki ilişki önemli olmaktadır. Şekil 14'te nispi gelir hipotezi yer almaktadır.

Şekil 14. Nispi Gelir Hipotezi

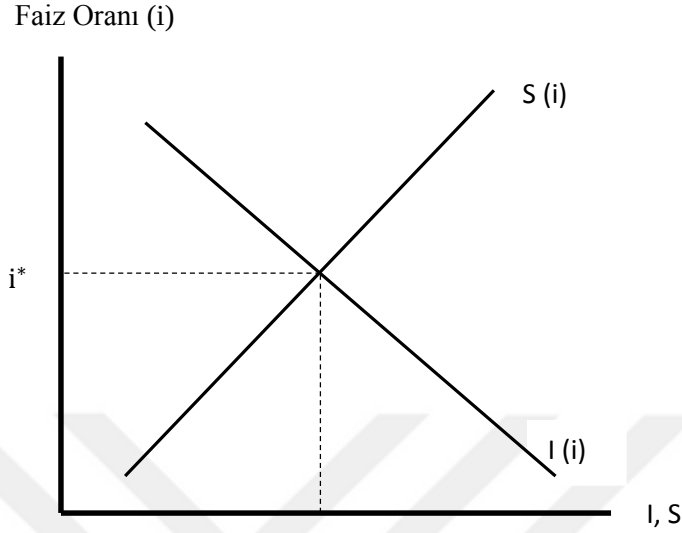
Kaynak: Cezanne, 2005: 295.

Şekil 14 incelendiğinde; gelirden meydana gelen bir azalma (örneğin Y_1 ya da Y_2 noktasında) ile birlikte kısa dönem tüketim fonksiyonunda sadece yavaş yavaş sol tarafa doğru bir kayma gerçekleşmekte ve tüketim azalmaktadır. Ancak gelirden meydana gelen azalış uzun dönemli olarak devam ederse, tüketim uzun dönemli tüketim fonksiyonuna uygun olarak azalmaktadır. Gelir artışında (örneğin Y_1 ya da Y_2 noktasında) ise tüketim hızlı bir şekilde uzun dönemli tüketim fonksiyonuna uygun olarak artış göstermektedir (Cezanne, 2005: 295).

Tasarruf; harcanabilir gelirden tüketim, faiz ödemesi ve varsa yabancı ülkeye yapılan ödemeler çıkarıldıktan sonra kalan kısımdır (Buchanan, 1999b: 61). Basit bir yaşam boyu gelir modeline göre, tüketiciler sadece emeklilik için tasarruf yapmaktadır. Faiz oranı gelecekteki tüketimin fiyatını şimdiki tüketime göre tespit etmekte ve faiz oranındaki farklılık yaşam boyu emeklilik tasarrufunu değiştirmektedir (Engen ve Gale, 1997: 116).

Klasik görüşten Say kanununa göre; hanehalkı tarafından gerçekleştirilen tasarruflar ile yatırımcılar tarafından gerçekleştirilen yatırımlar birbirine eşit olmalı ve gelir kadar talep bulunmalıdır. Klasik görüşe göre; tasarruf (S) ve yatırım (I) faize bağlı olarak değişmektedir. Tasarruf tüketimin gelecek döneme çekilmesi iken, faiz bugünkü tüketimden vazgeçmenin karşılığı olarak ödenmektedir. Faiz oranı ne kadar yüksekse bugünkü tüketimden vazgeçme

de o kadar yüksek olmaktadır. Klasiklere göre tasarruf ve yatırım fonksiyonu Şekil 15'te yer almaktadır.

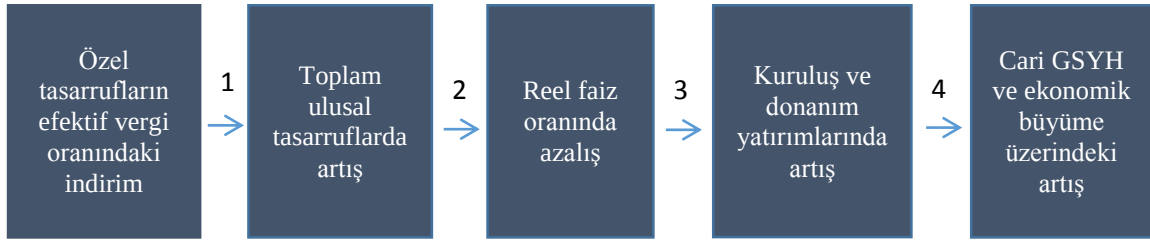

Şekil 15. Klasik Görüşe Göre Tasarruf ve Yatırım Fonksiyonu

Kaynak: Engelkamp ve Sell, 2005: 166.

Şekil 15'te de görüldüğü üzere mesai bitiminden geçerli olmak üzere; yatırım ve tasarruflar faiz oranına bağlı olarak değişmektedir ve faiz oranı para piyasasında dengenin sağlanmasını garanti altına almaktadır. Para piyasasının dengede olduğu noktada faiz oranı i^* 'dir. Faiz oranı, denge faiz oranı olan i^* 'nin altına indiği zaman para talebi (yatırım) artmakta ve para arzı (tasarruf) azalmaktadır. Faiz oranı i^* 'nin üstüne çıktığı zaman ise para arzı artmakta ve para talebi azalmaktadır (Engelkamp ve Sell, 2005: 166-167).

Keynes, Say kanununa karşı çıkmakta ve tasarruflar ile yatırımların aynı olmadığını savunmakta ($S \neq I$), tasarrufları tüketim sonrası kalan bir büyüklük ($S=Y-I$) ve gelirin bir fonksiyonu ($S=S(Y)$) olarak görmektedir. Klasik görüşe göre; tasarruflar yatırımdaki artış ile birlikte artarken, Keynes'e göre tasarruf sadece gelirin artması durumunda artmaktadır. Keynes'e göre tasarruf fonksiyonu Şekil 16'da yer almaktadır.

Şekil 17. Vergilerdeki İndirimin Tasarruf Üzerindeki Etkisi (Standart Görüş)

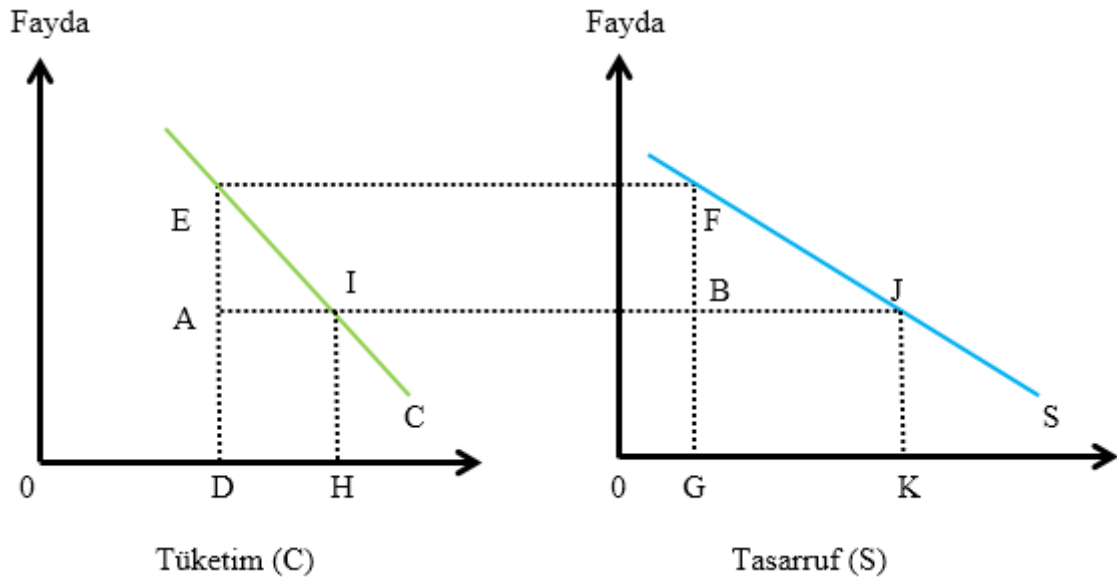
Kaynak: Buchanan, 1999b: 69.

Şekil 17 incelendiğinde; özel tasarruflardaki vergi indiriminin cari GSYH ve büyüme oranında artışa neden olma aşamaları standart görüşe göre yer almaktadır. 1. aşamada; özel tasarruflardaki vergi indiriminin bireylerin tasarruflarında ve toplam tasarruflarda azalmaya neden olduğu görülmektedir. Bunun sonucu olarak da 2. aşamada reel faiz oranında azalma meydana gelmektedir. Böylece 3. aşamada kuruluş ve donanım yatırımları artmaktadır. Bu durum da 4. aşamada cari GSYH ve ekonomik büyüme oranında artışa neden olmaktadır. Ortodoks iktisatçıların savunduğu; tasarrufların özel yatırımlarda artışa neden olduğu görüşü olan 2. ve 3. aşama yanlıştır. Çünkü 2. aşama olan tasarruflardaki artışın faiz oranında azalmaya neden olduğu görüşü merkez bankası tarafından yapılan likidite enjeksiyonu ve likidite fazlasını emerek faiz oranına yaptığı müdahaleyi göz ardı etmektedir. 3. aşama olan faiz oranındaki (yaygın olarak sermayenin maliyeti olarak kullanılmaktadır) azalmanın yatırımların artmasına sebep olduğu görüşü farklı makro ekonomistler tarafından değişik şekilde yorumlanmaktadır (Buchanan, 1999b: 69-70). Foley ve Sidrauski (1970: 44) sermaye stoğu ile faiz oranı arasında, Shapiro (1986: 111) yatırım ile sermayenin maliyeti arasında, Fazzari (1993: 10-11) yatırım ile sermayenin maliyeti arasında güçlü bir ilişkinin bulunmadığını saptamışlardır. Chirinko (1993: 1883) yatırımların çıktı veya satışlara bağlı olarak değiştiğini ve yatırımların faiz oranından çok az etkilendiğini savunmuştur. Bernanke ve Gertler (1995: 27-28); yatırım harcamalarında faiz ve sermayenin maliyetinin çok az etkili olduğunu, özellikle hızlandıran olarak adlandırılan değişkenlerin yatırım harcamalarını önemli ölçüde arttırdığını tespit etmişlerdir. Literatürden de anlaşılacağı üzere; düşük faiz oranlarının yatırımı artırdığı görüşü çok az kabul görmekte ve Şekil 16’da bulunan 3. aşama reddedilmektedir. 4. aşama da reddedilmektedir, çünkü çalışan işçinin becerisi ve inovasyonun, kuruluş ve donanım yatırımlarına göre ekonomik büyümeyi daha çok arttırdığı tespit edilmiştir (Buchanan, 1999b: 72).

Özellikle artan oranlı gelir vergisi ve özel tüketim vergileri, servet vergileri ve VİV; büyük tasarruf eğilimine sahip orta ve yüksek gelir gruplarını negatif etkilemekte ve bu grupların tasarruflarını çok fazla kısıtlamaktadır. Buna kıyasla tek oranlı gelir vergisinin tasarrufları kısıtlayıcı etkisi daha azdır (Turhan, 1998: 336-337).

Verginin mükellefin tüketim ve tasarruf davranışları üzerinde iki çeşit etkisi bulunmaktadır. Birincisi; mükellefin tasarrufunun ve tüketiminin kısılarak vergilerin ödenmesi, ikincisi ise gelir vergisinin uygulanması veya oranının artırılması sonucu mükellefin tüketim, tasarruf ve likidite arasındaki seçim ve tercihlerinde değişikliklerin meydana gelmesidir (Bulutoğlu, 1962: 60).

Mükellefin tasarrufunu ve tüketimini kısılarak vergileri nasıl ödediğini anlayabilmek için tasarruf ve tüketimin marjinal faydalarının karşılaştırılması gerekmektedir. Bu karşılaştırmada kamu harcamalarının (G) değişmediği kapalı bir ekonomiden yola çıkılmaktadır. Bu durum Şekil 18’de gösterilmiştir.

Şekil 18. Tüketim ve Tasarrufun Marjinal Faydası

Kaynak: Bulutoğlu, 1962: 44.

Şekil 18, tüketim ve tasarrufun bireye sağladığı faydayı göstermektedir. Vergi öncesi tüketim ve tasarruf arasında marjinal fayda eşitlik dengesi IJ , verginin alınmasından sonra ise marjinal fayda eşitlik dengesi EF düzeyindedir. Yeni konan bir vergi ödendikten sonra mükellef; tasarruf ve tüketimin marjinal faydalarını eşitleyebilmek için tasarruftan çok ($GK=BJ$), tüketimden ise daha az ($DH=AI$) vazgeçmektedir. Bu çıkarımdan yola çıkarak denilebilir ki; tasarruftan yapılacak fedakarlık, tüketimden yapılacak fedakarlıktan daha

büyüktür ve tüketime olan talebin esnekliği tasarrufa olan talebin esnekliğinden daha azdır ve bireyler tüketime göre tasarruftan daha çok vazgeçmektedir (Bulutoğlu, 1962: 43-44).

Tüketimin (C) gelir esnekliği:

$$e_C = (dC/C) / (dY/Y) = \frac{dC}{dY} * \frac{Y}{C}$$

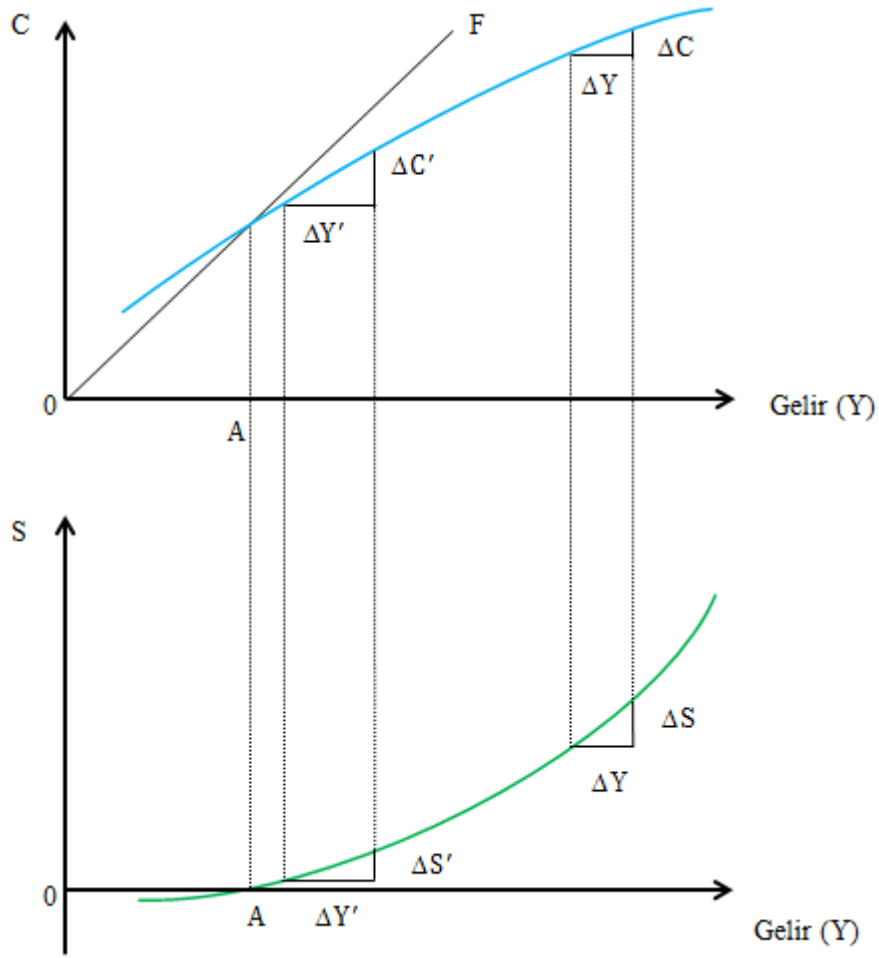
Tasarrufun (S) gelir esnekliği ise

$e_S = (dS/S) / (dY/Y)$ şeklindedir. $S=Y-C$ ve $dS=dY-dC$ olduğundan;

$$e_S = dS/dY \cdot Y/S = \frac{(dY-dC)}{dY} * \frac{Y}{Y-C} = \left[\frac{dY(1-\frac{dC}{dY})}{Y(1-\frac{C}{Y})} \right] * \frac{Y}{dY}$$

$$e_S = \frac{1-\frac{dC}{dY}}{1-\frac{C}{Y}} \text{ olarak bulunmaktadır.}$$

Bu formüllerden de anlaşılacağı üzere, tasarrufların gelir esnekliği ile tüketimin gelir esnekliği ters orantılıdır. Tasarrufun gelir esnekliği arttıkça tüketimin gelir esnekliği azalmaktadır ve tüketimin gelir esnekliği arttıkça da tasarrufun gelir esnekliği azalmaktadır. Şekil 19'da tüketim ve tasarruf talebinin gelir esneklikleri gösterilmektedir.

Şekil 19. Tüketimin ve Tasarrufun Gelir Esneklikleri

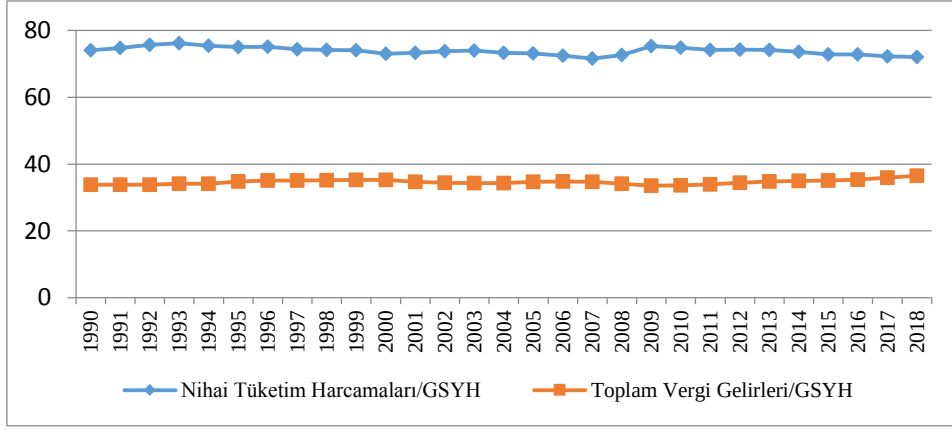
Kaynak: Bulutoğlu, 1962: 45.

Şekil 19'da görüleceği üzere; gelirin bir fonksiyonu olarak tüketim ve tasarruf eğrileri çizilmiş ve aşağı gelir düzeylerinde tüketimin gelir esnekliği fazla, tasarrufun gelir esnekliği ise düşüktür. Dolayısıyla aşağı gelir düzeyine sahip bir kişinin gelirine uygulanan gelir vergisi kişinin tüketiminin daha çok, tasarrufunun ($\Delta S' > \Delta C'$) daha az düşmesine neden olmakta ve mükellef gelirinden çok fazla tüketerek tasarruflarını eritmektedir. Yüksek gelir düzeylerinde ise tüketimin gelir esnekliği düşmekte ve tasarrufun gelir esnekliği yükselmektedir. Yüksek gelir seviyesinde uygulanan gelir vergisi, tasarrufun çok ($\Delta S > \Delta C$) tüketimin daha az kısılmasına neden olmaktadır. Faiz oranı %5 iken mükellef elindeki 100 TL'nin ya hepsini bugün tüketebilir ya da bu faiz oranını kullanarak tasarruf eder ve bir yıl sonra elde edeceği 105 TL'yi tüketebilir. Şayet %10 oranında bir gelir vergisi uygulaması olursa mükellef ya bugün 90 TL'yi ya da bir yıl sonra 94.50 TL'yi tüketmektedir. Bu

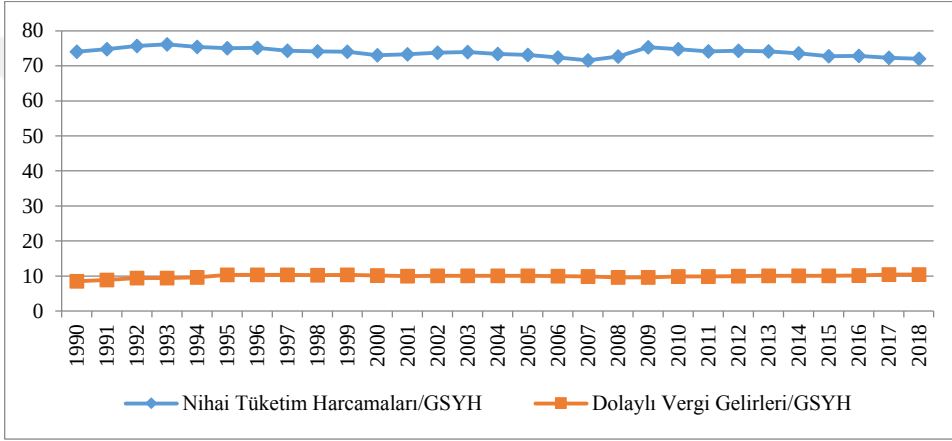
örnekten de anlaşılacağı üzere; aynı faiz oranında %10'luk bir gelir vergisi uygulaması ile birlikte mükellefin gelecekteki tüketimi daha çok azalmaktadır (Bulutoğlu, 1962: 44-61).

Banka mevduatı, tahvil ve hisse senedi gibi finansal tasarrufların vergilendirilmesi reel tasarrufların vergilendirilmesine göre daha zordur. Finansal tasarrufların vergilendirilmesi sonucu tasarruflar başka sektörler'e yönelebilir, özellikle yüksek enflasyon durumunda enflasyon dikkate alınmadan vergilendirilen finansal varlıklardan elde edilen gelir enflasyonla birlikte daha da azalmakta ve vergiler ile enflasyon bu alandaki tasarrufları eritmektedir (Ulusoy, 2007: 295-296).

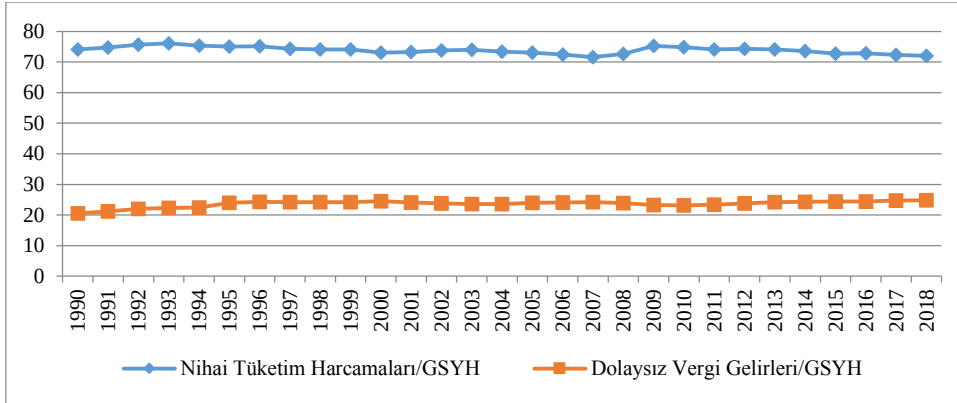
Şekil 20'de analizde kullanılan gelişmiş ülkelerin toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ve nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranının ortalama değeri'nin gelişmeleri alınmıştır.

20a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

20b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

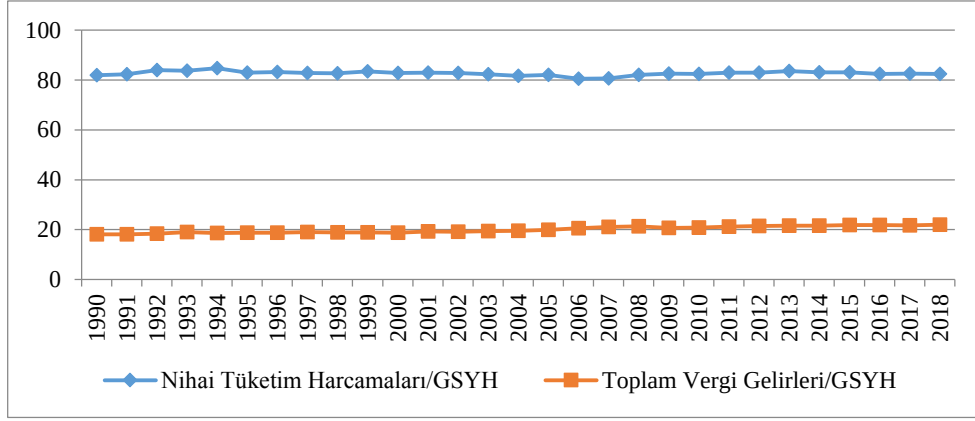
20c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

Şekil 20. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

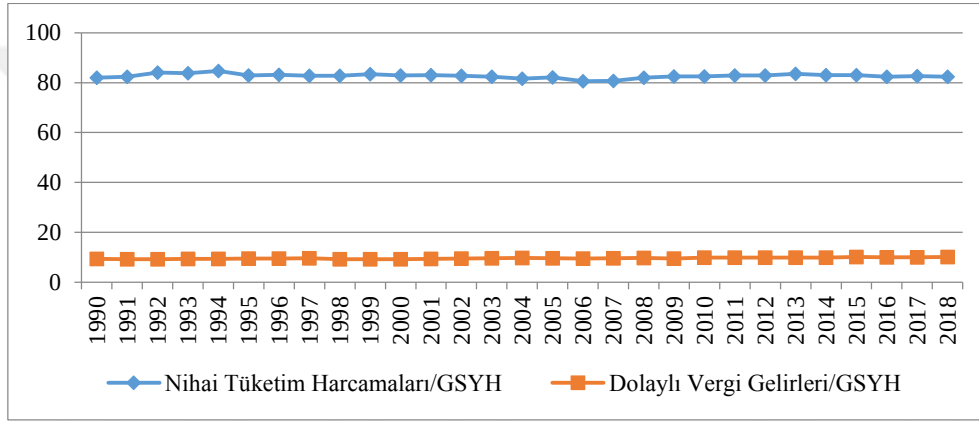
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 20a'da toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı gelişmeleri yer almaktadır. Nihai tüketim harcamaları ortalamada %74, toplam vergi gelirlerinin ise %35 civarında gerçekleştiği görülmektedir. Toplam, dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ve nihai tüketim harcamalarının 1990-1996 yıllarında zayıf seviyede de olsa artış seyrinde olduğu gözlenmiştir. Şekil 20b ve 20c incelendiğinde 1997 yılından itibaren dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı arasında az da olsa zıt yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum devletin, ekonomiyi canlandırmak istediği için dolaylı ve dolaysız vergi teşvikleri ile tüketimi artırabileceğini göstermektedir.

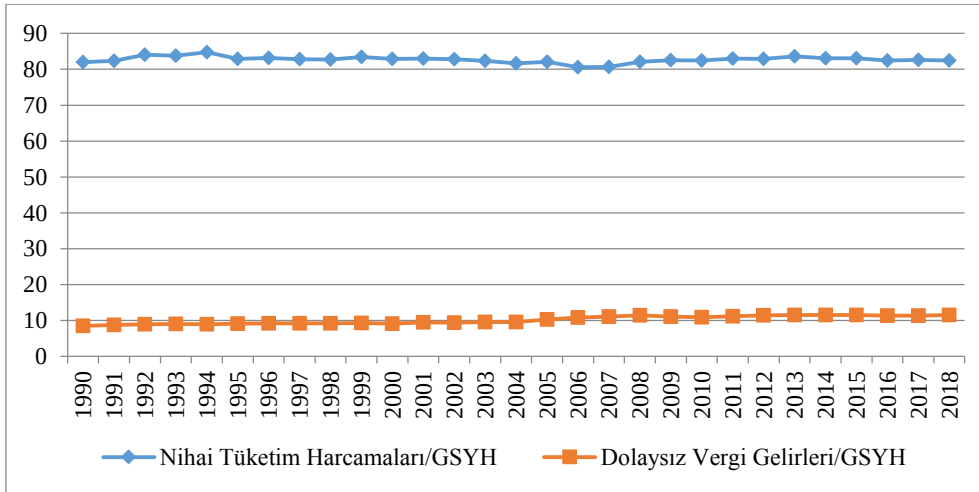
Şekil 21'de analizde kullanılan gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ve nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri incelenmiştir.

21a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

21b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

21c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

Şekil 21. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Nihai Tüketim Harcamaları/GSYH Gelişmeleri

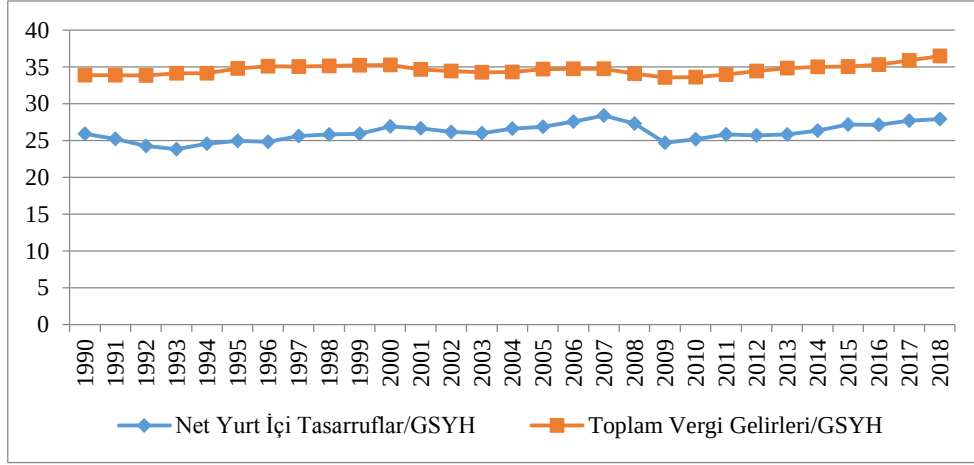
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 21a'da gelişmekte olan ülkelerde nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı ortalamada %83 oranında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ise ortalamada %20 civarında seyir izlemiştir. Şekil 21b ve 21c incelendiğinde dolaylı vergi gelirlerinin %9.6, dolaysız vergi gelirlerinin ise yaklaşık olarak %10 civarında seyrettiği görülmektedir. Toplam, dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri kriz yılı olan 2009 yılı dışında genellikle aynı düzeyde oldukları tespit edilmiştir.

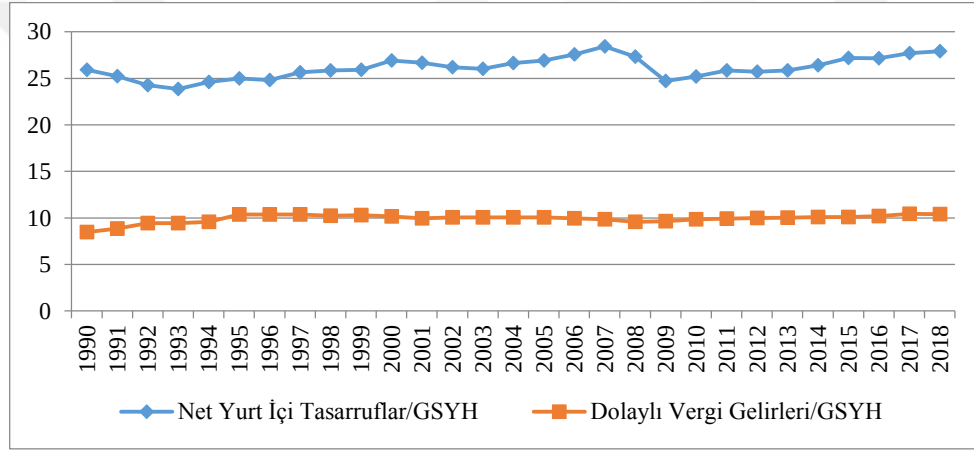
Gelişmekte olan ekonomilerde nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranında çok fazla bir değişim gözlenmez iken dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranında zayıf seviyede de olsa bir artış süreci yaşandığını söyleyebiliriz. Burada gelişmekte olan ülkelerde dolaysız vergilerin iyileşmesi, ilgili ülkelerde ekonomik büyüme hedeflerinin yanında sosyal politikalara yönelik uygulamaların da varlığına işaret etmektedir.

Şekil 20 ve 21 incelendiğinde gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin yaklaşık %70'ini dolaysız vergiler, %30'unu dolaylı vergiler; gelişmekte olan ülkelerde ise toplam vergi gelirlerinin %49'unu dolaysız vergiler, %51'ini ise dolaylı vergiler oluşturmaktadır. Bu da gelişmiş ülkelerde vergilendirmenin daha çok tabana yayıldığını ve daha adil bir vergilendirme sisteminin olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise vergi teşvikleri, kayıt dışı ekonomi gibi nedenlerden dolaylı gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının düşük olduğuna ve harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin payının ise fazla olduğuna işaret etmektedir.

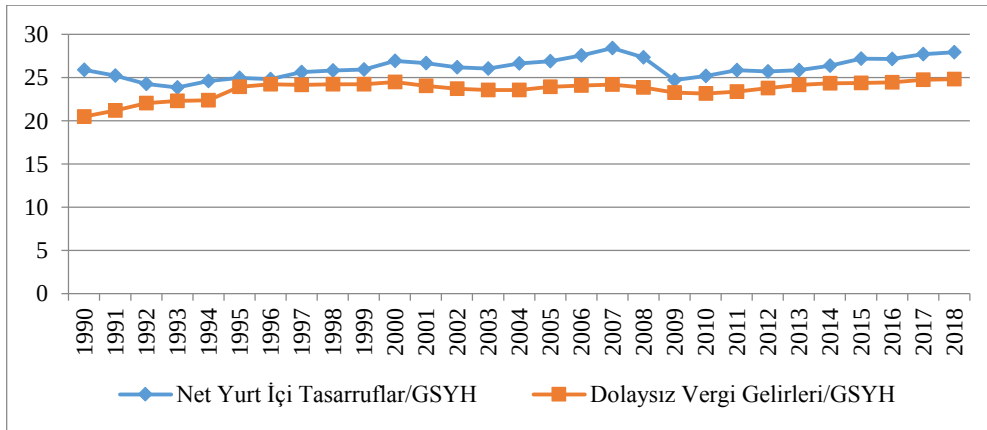
Şekil 22'de analizde kullanılan gelişmiş ülkelerin toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ve yurtiçi tasarrufların GSYH'ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri incelenmiştir.

22a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

22b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

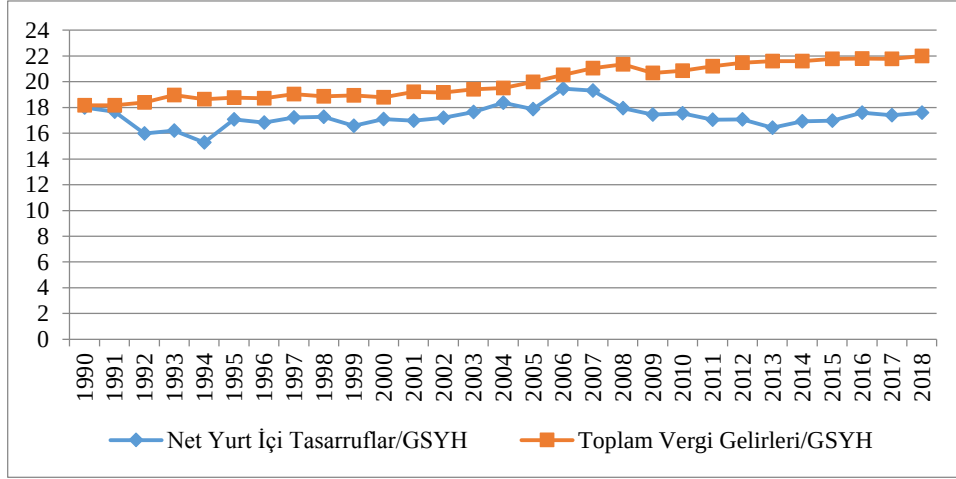
22c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

Şekil 22. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH Gelişmeleri

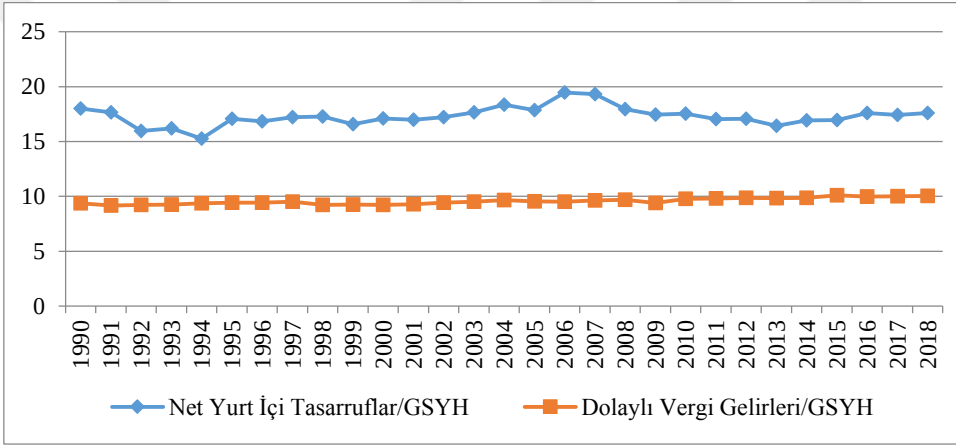
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 22’de; analizde kullanılan gelişmiş ülkelerde yurtiçi tasarrufların GSYH’ye oranının genellikle aynı seyirde devam ettiği ve ortalamada %26 civarında olduğu, toplam vergi gelirlerinin ise ortalamada %35 olduğu görülmektedir. 1990-1993 yılları arasında azalış trendinde olan yurtiçi tasarrufların GSYH’ye oranı 1994-2007 aralığında azalarak artma eğilimi gösterdiğini söyleyebiliriz. Burada ilgili dönemlerde uluslararası konjonktürde faiz oranlarının düşme eğilimi gösterdiği dönem olması nedeniyle tasarruf eğilimlerinin bir miktar azaldığı görülmektedir. 2009 yılı sonrasında genel olarak faiz artırıcı politikaların tercih edilmesi ile birlikte artan faiz oranları beraberinde tasarruf düzeyinin artmasına sebep olmuştur.

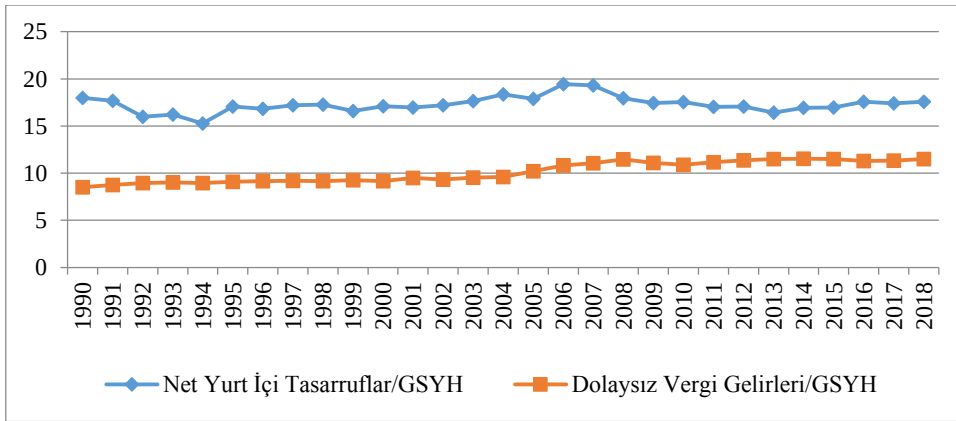
Şekil 23’de gelişmekte olan ülkelerin toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı ve yurtiçi tasarrufların GSYH’ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri incelenmiştir.

23a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

23b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

23c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH

Şekil 23. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Yurt İçi Tasarruflar/GSYH Gelişmeleri

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 23a incelendiğinde gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının 2009 yılı dışında zayıf düzeyde de olsa artış halinde olduğu, net yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranının ise genellikle dalgalı seyir izlediği görülmektedir. Şekil 23b'de dolaylı vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı aynı düzeyde hareket ettiği görülmektedir. Şekil 23c'de, özellikle dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının yavaş yavaş da olsa artış trendinde olduğu görülmektedir. Bu durum, vergi adaleti açısından verginin tabana yayıldığına işaret etmektedir. Burada 1994, 1999 ve 2008'li yıllar dışında, genel olarak gelişmekte olan ekonomilerin tasarruf eğilimlerinde önemli bir değişim olmadığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, ekonomilerin gelişim sürecinde tasarruf eğilimlerini geliştirerek yatırımlarına finansman sağlama yerine yurt dışından çeşitli şekillerde finansman yöntemini benimsedikleri ifade edilebilir. Ayrıca dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile net yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranının genellikle ters yönde hareket ettiği saptanmıştır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerde servet üzerinden alınan vergilerde görülen artış ile birlikte hanehalkının tasarruflarını azaltması ve emlak, bina, arsa, arazi ve motorlu taşıtlar gibi mallara olan harcamaları kısmasından kaynaklandığına işaret etmesi olarak belirtilebilir.

2.2.3. Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkileri

Yatırım teorisi, ilk olarak Clark (1917) tarafından **hızlandırıcı teorisini** ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu teoride üreticinin üretim araçlarına olan talebi, daha doğrusu yatırımı ile üreticinin kendisinin ürettiği mallara tüketiciler tarafından olan talep arasında miktar ve zaman olarak bir ilişki kurulmuştur. Hızlandırıcı teorisine göre;

- Üreticinin üretim araçlarına olan talebi (tüketiciye giden nihai malların stokunu da kapsar) nihai mallara olan talep yoğunluğuyla değil, talebin hızlandırıcı etkisi ile birlikte değişmektedir. Üreticinin teçhizatındaki değişim, talepteki değişim kadar hızlı olmamaktadır.
- Üreticinin mallara olan toplam talebi, nihai mallara olan talepten daha hızlı bir şekilde değişmekte ve talep malın ortalama ömrü ile orantılı olarak farklılaşmaktadır.
- Üreticinin mallara olan talebinin en fazla ve en az olduğu noktadaki mal miktarı nihai mallara olan talebin en fazla ya da en az olmasına göre değişim göstermektedir (Clark, 1917: 234-235).

Goodwin (1948) ve Chenery (1952); hızlandıran modeline katkı yaparak **esnek hızlandıran modelini** geliştirmişlerdir. Esnek hızlandıran modeline göre; dağıtılmış gecikme ve fazla kapasite varsa mevcut çıktıdaki değişime bağlı olarak yatırım, yeni kapasiteye uygun olarak azaltılabilmekte ve bu hipotez şu şekilde yazılmaktadır:

$$\Delta K_{t+\theta} = K_{t+\theta} - K_{t+\theta-1} = b\beta(X_t - X_{t-1})$$

Denge durumundaki dönemde sermaye ve çıktı arasında orantılı bir ilişki bulunmaktadır ve $K_t = \beta X_{t-\theta}$ söz konusudur.

K_t : t dönemdeki sermaye stoku,

X_t : t dönemdeki çıktı,

X_t : t'den bir önceki döneme ait çıktı,

β : sabit hızlandırıcı (çıktıdaki birim başına düşen sermaye),

θ : çıktı ve yatırım arasında görülen değişimdeki gecikmedir.

Esnek hızlandıran modelinde ise sermaye çıktı ile orantılı olarak değişmemektedir ve mevcut çıktı, normal çıktıdan (K_t/β) sapabilmektedir. Bu da $\Delta K_{t+\theta} = b(\beta X_t - K_t)$ şeklinde yazılmaktadır. Esnek hızlandıran modeline göre; kapasite çıktıya ayak uydurmakta ve bu modelde hızlandıran modelinde göz ardı edilen eksik ve fazla kapasite göz önünde bulundurulmaktadır (Chenery, 1952: 13).

Jorgenson (1971), neoklasik yatırım teorisini ilk olarak ortaya çıkarmıştır. Bu teoride optimal sermaye stoku ölçeğe göre sabit sermaye varsayımı altında türetilmiş ve çıktı dışsal olarak alınmıştır. Yatırım oranını hesaplamak için dağıtılmış gecikme fonksiyonu kullanılmıştır. Bu teoriye göre sermaye stoku;

$\dot{K} = I - \delta K$ şeklinde yazılmaktadır.

$\dot{K}$: sermaye birikimi,

δ : sermayenin fiziksel yıpranma payı,

I = gayri safi sermaye yatırımını ifade etmektedir.

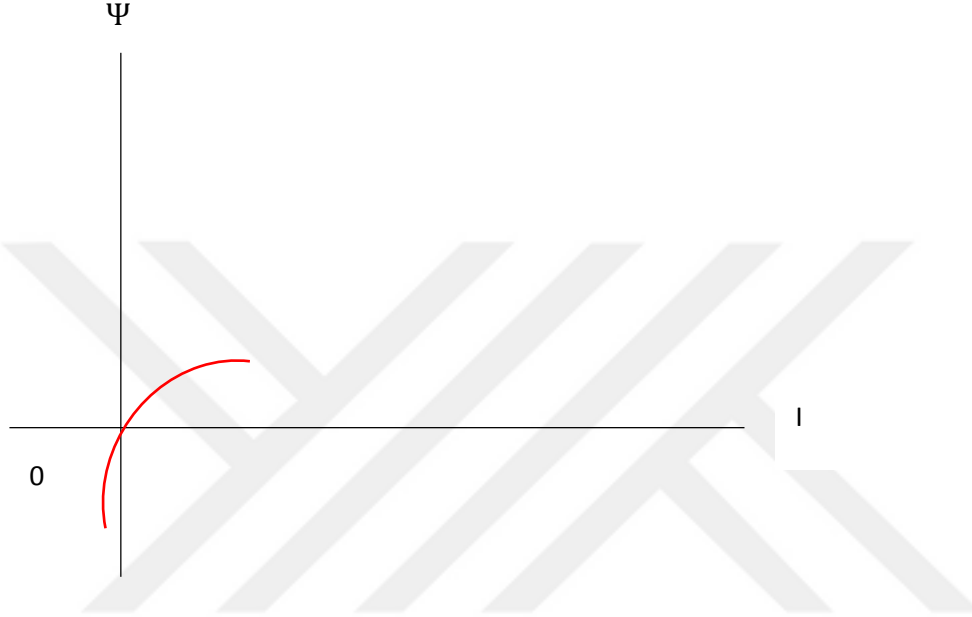
Neoklasik yatırım teorisi Lucas (1967), Gould (1968) ve Treadway (1969) tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen teoriye göre; firmanın gelirinden kurulum maliyeti de düşülmüştür. Uzawa (1969), bu kurulum maliyetini sermaye birikim eşitliğine taşımış ve sermaye birikimi eşitliğini;

$\dot{K} = \psi(I, K; t) - \delta K$ şeklinde düzenlemiştir.

t: zaman,

Ψ : kurulum fonksiyonudur.

Kurulum fonksiyonu aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.:

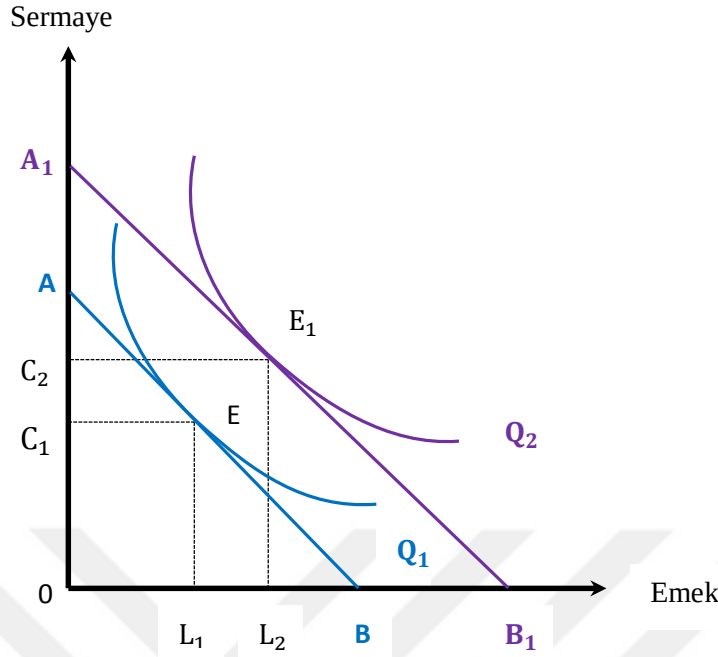

Şekil 24. Neoklasik Yatırım Teorisine Göre Kurulum Fonksiyonu

Kaynak: Hayashi, 1982: 216.

Şekil 24'te; konkav şekilde seyreden kurulum fonksiyonuna göre gayri safi sermaye yatırımlarının hepsi sermayeye dönüşmemektedir. Yatırımın 0 ve sıfırdan daha az olduğu durumda kurulum fonksiyonu yatırıma tepkisiz kalmakta ve sermaye oluşmamaktadır. Gayri safi yatırımların 0 ve 0'dan büyük olduğu durumda ise sermaye birikimi artmaktadır. (Hayashi, 1982: 213-216).

Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre; vergi indirimleri ile birlikte yatırımlara dönüşecek olan tasarruflar artmakta ve yatırım desteklenmektedir. Vergi indirimleri yatırımcıları ve yatırım projesi girişimcilerini desteklemekte ve kullanılabilir geliri artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81). Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre vergi indirimlerinin yatırımlar üzerindeki etkisi Şekil 25'te gösterilmiştir. Şekilde bir birim ürün üretmek için üretim faktörlerinden emek ve sermayenin ne kadar kullanıldığını gösteren eş ürün eğrileri ile firmanın toplam harcama ve yatırım imkanlarını gösteren eş-maliyet eğrisi yardımıyla vergi indirimlerinin yatırımlar üzerindeki etkisi açıklanmaktadır.

Şekil 25. Arz Yanlı İktisat Teorisine Göre Vergi İndirimlerinin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Aktan, 1991: 62.

Eş ürün eğrileri, üretimde kullanılan iki üretim faktörünün (emek ve sermaye) çeşitli birleşimlerde kullanılarak eş ürün miktarına ulaşıldığı eğrilerdir. Eş maliyet eğrisi ise firmanın toplam harcama ve yatırım imkanlarını vermektedir. Mikro ekonomik analizlerde eş ürün eğrisi ile eş maliyet eğrisinin kesiştiği noktada firma dengesinin sağlandığı varsayılmaktadır (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2014: 456). Şekil 25'te; Q_1 eş ürün eğrisi üzerinde eş-ürün eğrisine teğet olan AB eş-maliyet eğrisinde firma dengesi E noktasında C_1 sermaye ve L_1 emek birleşiminde gerçekleşmektedir. Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre; vergi indirimleri sonucu firmanın fonları ve yatırımları artmakta ve eş-maliyet eğrisi AB'den A_1B_1 'e kaymaktadır. Yeni eş-maliyet eğrisi olan A_1B_1 eğrisi ile bu eğriye teğet olan Q_2 eş ürün eğrisinin kesişimi firmanın yeni denge noktası olan E_1 'dir. Bu noktada daha fazla emek (L_2) ve daha fazla sermaye (C_2) kullanılmaktadır (Aktan, 1991: 61-62).

Ehrlicher'e göre; vergiler ile birlikte net kazançta meydana gelen azalmanın yatırım faaliyetleri üzerinde etkisi incelendiğinde, yatırım eğilimine olan etki ve yatırım imkânına olan etki olmak üzere iki etkinin mevcut olduğu görülmektedir. Vergilerin yatırım eğilimine olan etki, planlanan bir yatırımın beklenen net hasılatında vergilerden dolayı görülen bir azalma olarak tanımlanmaktadır. Vergilerin yatırım imkânına olan etki, firmanın kazancının ortaya çıkardığı iç ve dış borçlanma kaynaklarında görülen azalma veya kredibilitede

meydana gelen kısıtlamalar şeklinde gerçekleşmektedir. Buradan yola çıkarak yatırımlar; iki gruba ayrılmaktadır; krediye bağlı yatırımlar ve konjonktüre bağlı yatırımlar. Krediye bağlı yatırımlar; oluşumundaki devamlılıktan ve vadesinden dolayı kısa süreli konjonktürel dalgalanmalardan bağımsız, uzun vadedeki kâr beklenti trendlerinden ve talepteki değişikliklerden etkilenmektedir. Bu tür yatırımlar uzun vadeli yatırım imkanlarına başka bir ifade ile ortaya çıkan kazançlara ve uzun vadeli yabancı sermayeye bağlıdır. Konjonktüre bağlı yatırımlar ise endüstriye, ticarete, faaliyete ve talebin konjonktürel dalgalanmalarına ve bununla ilişkili kazanç beklentilerine bağlıdır ve bu tür yatırımlar kısa vadeli kredilerle finanse edilebilmektedir. Vergilerin yatırımlar üzerindeki etkisini daha iyi anlamak için çeşitli konjonktürel durumları değerlendirmek gerekmektedir. Bu durumlar aşağıdaki gibidir (Ehrlicher, 1957-1958: 379- 390):

a) İşgücünün eksik istihdamda olduğu ve üretim hattının kapasitesinin kullanılmadığı durumda; konjonktürel açıdan ekonomide durgunluk mevcuttur ve firmaların hem yatırım eğilimi hem de yatırım imkanı azalmaktadır. Talebin az olduğu bu durumda firmalar vergi yansıması yaparak fiyat artışına gidememektedir.

b) İşgücünün eksik istihdamda olduğu ve üretim hattının kapasitesinin tam olarak kullanıldığı durumda konjonktürel açıdan ekonomide canlanma meydana gelmektedir. Bu durumda yatırım eğilimi ve krediye bağlı yatırımlarda; yatırım imkanlarını direkt olarak firmaların ödedikleri vergilerdeki artış ile azalmayacaktır. Verginin etkisi özellikle Merkez Bankası'nın müdahalesi ile belirlenecektir. Kredi çekilerek yapılan yatırımlarda firmaların vergilerindeki artış vergi yansımasına neden olarak firmanın sattığı ürünlerin fiyatında artışa yol açabilmektedir. Bu durumda Merkez Bankası işsizliği yavaş yavaş ortadan kaldıracak olan fiyat istikrarını sağlamak için önlemler alacak ve vergi artışlarıyla ortaya çıkabilecek fiyat artışlarına karşı sıkı olan kredi kısıtını hafifletecektir. Böylece firmalar vergilerdeki artışı talebe fiyat mekanizması yoluyla yansıtamayacaklardır.

c) İşgücünün tam istihdamda olduğu ve üretim hattının kapasitesinin tam olarak kullanıldığı durumda; konjonktürel açıdan ekonomi tepe noktasındadır. Bu dönemde vergilerin yatırımları azaltıcı etkisi azdır ve firmalar fiyat artışına giderek vergiyi tam olarak yansıtabilmektedir (Ehrlicher, 1957-1958: 379- 390).

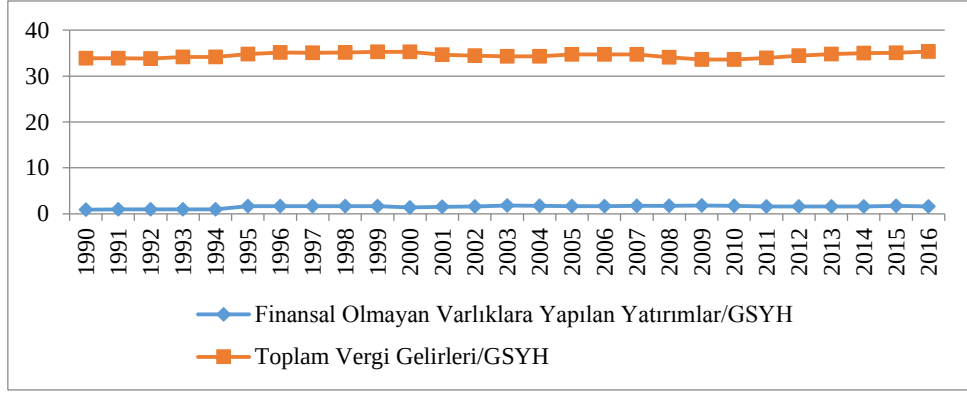
Gelir vergisinin yatırımlar üzerinde etkisi incelendiğinde; yüksek gelir vergileri ile birlikte kişilerin yatırımda bulunma ve hisse senedi satın alma eğilimleri azalmaktadır. Özellikle ithalattan alınan gümrük vergisi ve KDV gibi harcamalar üzerinden alınan vergilerdeki artış

ile birlikte bu malların ithali daha da pahalalanmaktadır. Yatırımları teşvik etmek amacıyla yapılan gümrük vergisi ve KDV istisnaları yatırımları desteklemektedir (Şenyüz, Erdem ve Tathioğlu, 2013: 240-241).

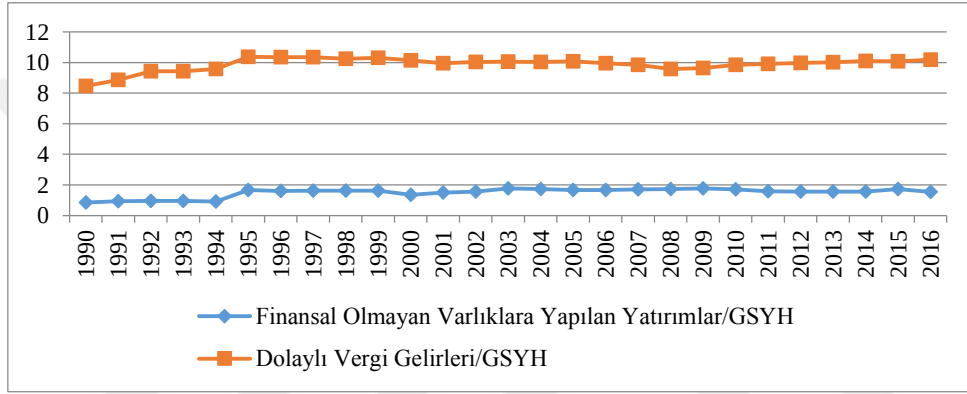
Vergi indirimleri ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi üç kalemde toplamak gerekirse vergi indirimleri; (Siverekli Demircan, 2003: 105)

- Kullanılabilir geliri ve vergi tasarrufu sağlayarak yatırımın maliyetini düşürerek yatırımın karlılığını arttırmaktadır.
- Vergi için ayrılan fonların yatırıma dönüşmesini sağlayarak yatırımların finansmanını kolaylaştırmaktadır.
- Yatırımların hacmini büyötmektedir.

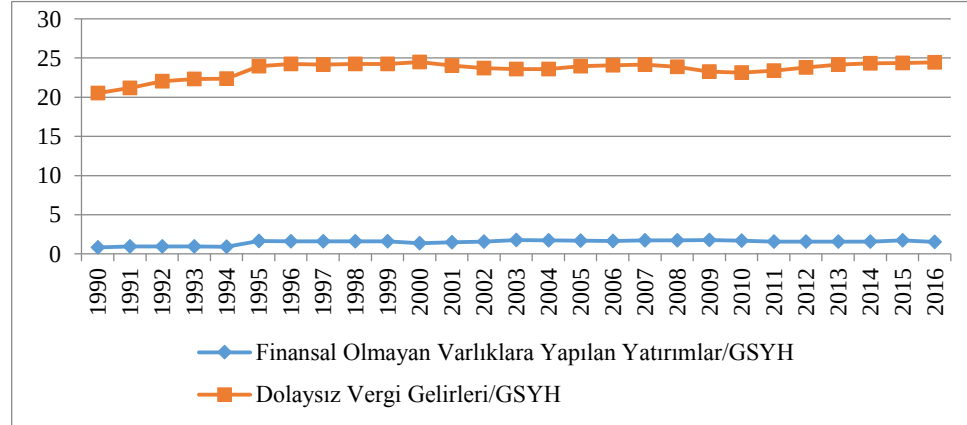
Şekil 26’da analizde kullanılan gelişmiş ölkeler için toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranının ve finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH’ye oranının ortalama değeriinin gelişmeleri yer almaktadır.

26a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

26b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

26c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

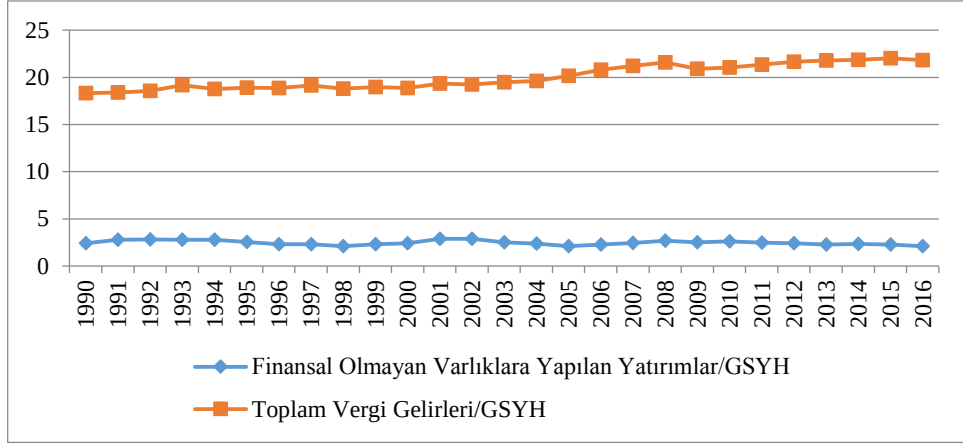
Şekil 26. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH Gelişmeleri²²

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

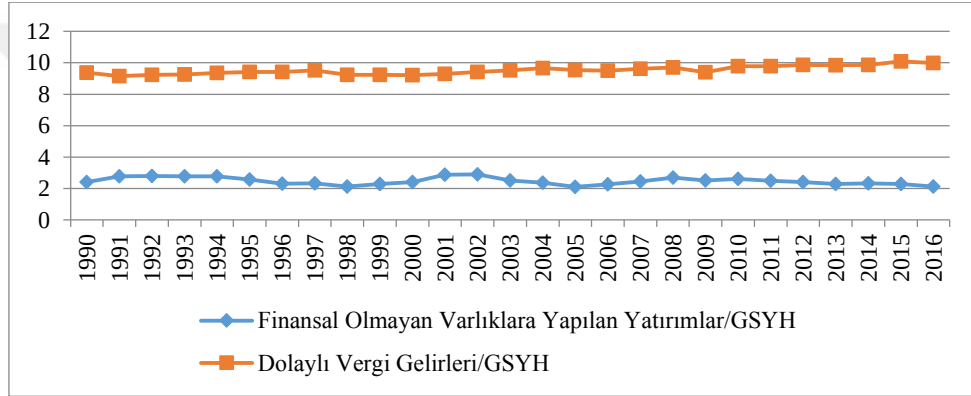
²² 2017 ve 2018 yıllarına ait Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH verisi olmadığından 1990-2016 yılları arasındaki dönem alınmıştır.

Şekil 26 incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama %35 civarında olduğu, 2009 krizinde de hafif düşüş sergilediği görülmektedir. Finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranının ortalama %1.5 civarında yatay seyir izlediği görülmektedir. Dolaylı ve dolaysız vergiler incelendiğinde bu iki verginin artış ve azalış trendinin toplam vergi gelirleri ile uyum içinde olduğu görülmektedir. Şekil 26c'de dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranı arasında aynı yönlü bir ilişki mevcuttur. Bu durum; finansal olmayan varlıklara yapılan yatırım ile birlikte şirketlerin kârları üzerinden alınan kurumlar vergisi, şirketlerin istihdam ettikleri işçilerden alınan gelir vergisi, işçi ve işverenden alınan sigorta primi ya da istihdam eden kişilerin bina, arsa, arazi, motorlu taşıtlar gibi servetleri üzerinden alınan dolaysız vergi gelirlerinde de artışın meydana gelmesinden kaynaklanabilmektedir. Şekil 26b'de; dolaylı vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranı arasında aynı yönlü bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımlar ile birlikte ülkedeki şirket sayısı ve istihdam oranı artış göstermektedir. Bu durum ve buna ek olarak istihdam edenlerin yaptıkları tüketim harcamaları sayesinde ekonomik büyüme ve ülkenin geliri artmaktadır. Böylece hem KDV, ÖTV gibi harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergi gelirlerinde hem de uluslararası ticaret ve işlemlerden alınan dolaylı vergi gelirlerinde artış meydana gelmektedir.

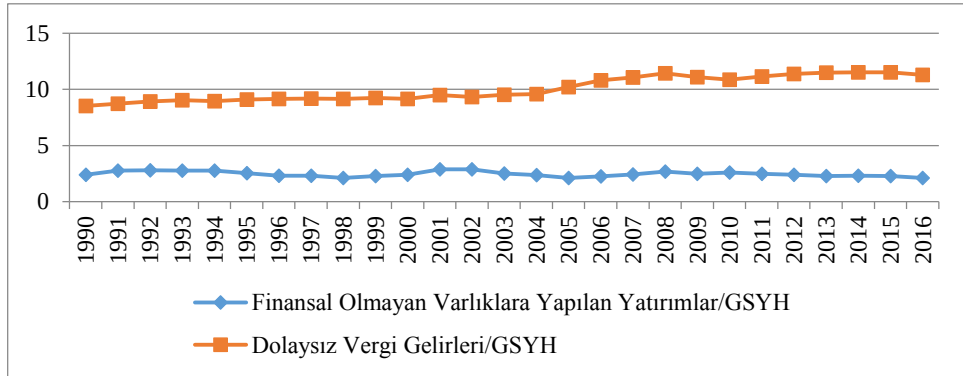
Şekil 27'de; gelişmekte olan ülkeler için toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ve finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri yer almaktadır.

27a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

27b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

27c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH

Şekil 27. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH Gelişmeleri²³

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

²³ 2017 ve 2018 yıllarına ait Finansal Olmayan Varlıklara Yapılan Yatırımlar/GSYH verisi olmadığından 1990-2016 yılları arasındaki dönem alınmıştır.

Şekil 27a incelendiğinde; gelişmekte olan ülkelerde finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranı yaklaşık olarak aynı seyrinde olduğu görülmektedir. Toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ise zaman içinde az da olsa artış trendindedir. Şekil 27c incelendiğinde dolaysız vergi gelirleri ve finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımlar arasında belirgin bir ilişkinin olmadığı saptanmıştır. 27b'ye bakıldığında toplam ve özelde dolaylı vergi gelirleri artarken yatırımların artmamasının sebebi; gelişmekte olan ülkelerin tüketim ağırlıklı büyüme süreci yaşadıklarını ve ithal edilen mallardan alınan vergilerin burada belirgin etkisinin olduğu söylenebilmektedir.

2.2.4. Vergilerin Finansal Piyasalar Üzerindeki Etkileri

Vergilerin finansal piyasalar üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla genellikle doğrudan yabancı yatırımlar dikkate alınmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar çoğunlukla çok uluslu şirketlerin iştirakler ve bağlı ortaklıklar gibi yurtdışında yaptıkları yatırımlar ile ilişkilidir. Doğrudan yabancı yatırımlar geniş anlamda iki kategoriye kapsamaktadır. Bunlardan birincisi; ana firmanın yabancı bağlı şirketlere doğrudan net transferleri ile yaptığı öz sermaye veya tahvil yatırımları, ikincisi ise yabancı bağlı şirketler tarafından yeniden yatırılmış kazançlara yapılan yatırımlardır. Doğrudan yabancı yatırımlar aslında hem tesis ve teçhizata yapılan reel yatırımları hem de birleşmeler ve satın almalar ile gerçekleşen para akımlarını kapsamaktadır. Literatürde vergilerle doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişki incelenirken genellikle 3 çeşit vergi oranından yola çıkılmaktadır. Birincisi, ortalama vergi oranıdır. Ortalama vergi oranı; firmaların yurtdışında ödedikleri verginin firmanın karına oranıdır. İkincisi, marjinal efektif vergi oranıdır. Bu oran; marjinal yatırım projesinin vergi öncesi ve vergi sonrası getirisi arasındaki kamayı ölçmektedir. Üçüncüsü ise ortalama efektif vergi oranıdır (Mooij ve Ederveen, 2003: 674-677).

Etkin işleyen para ve sermaye piyasaları büyüme hızını artırarak istihdamın artmasına katkı sağlamakta ve temel makroekonomik hedeflere ulaşmaya yardımcı olmaktadır. Finansal piyasalar üzerinden alınan vergiler genellikle tasarruflar üzerinden alınan vergilerdir ve bu vergilerin artırılması fon kaçışlarına neden olabilmekte ve finansal piyasalardaki tasarruflar yerine altın, döviz ve gayrimenkul gibi tasarruflar tercih edilebilmektedir. Böylece mali piyasalarda fon büyüklüğü azalmakta, para ve mal piyasalarında fon arzının daralması ile birlikte faiz artmakta ve bu durum yatırımlar üzerindeki baskıyı daha çok artırmaktadır.

Bunun sonucu olarak kamunun borçlanma maliyeti artmaktadır (Durkaya ve Ceylan, 2006: 81).

Doğrudan yabancı yatırımlar için en sık kullanılan yatırım teorisi Tobin Q teorisidir. Tobin (1969), yatırım kararlarının sermayenin piyasa değerinin sermayenin yenileme maliyetine oranına bağlı olduğunu belirtmiştir. Sermayenin piyasa değerinin sermayenin yenileme maliyetini aşması durumunda firmanın ek sermaye alımı rasyonel olmaktadır. Sermayenin piyasa değerinin sermayenin yenileme maliyetinden daha az olması durumunda firma sermayesini azaltmalıdır. Sermayenin piyasa değeri V , sermayenin yenileme maliyeti K ve yatırım I olarak ifade edilirse, yatırımın q değeri;

$$I=I(q)K,$$

$q = V/pK$, $I'(1)=0$, $I'(q) > 0$ eğer $q > 1$ ve $I'(q) < 0$ eğer $q < 1$. P_k , sermaye stoğunun nominal değeridir.

Hayashi (1982) ve Summers (1981), vergilendirmenin firmaların yatırım kararlarını etkilediği yaklaşımını benimsemiştir. Yeni yatırımların bir bölümünün (b) borçlar ile finanse edildiğini varsayarak verginin gözardı edilmesi ile firma;

$$\frac{V}{pK} + b - 1 > 0 \text{ durumunda yatırım yapmaktadır.}$$

Yeni sermaye yatırımları için vergi indirimi (ITC) ve gelecekte vergiden düşülebilen amortisman payları (Z) için vergi tasarrufunun bugünkü değerinin eklenmesi durumunda mevcut sermaye stoğu için vergi tasarrufunun bugünkü değeri B ile ifade edilmektedir. Bu durumda firma;

$$\frac{V-B}{pK} + b - 1 + ITC + Z > 0 \text{ şartıyla yatırım yapmaktadır.}$$

Hisselerin marjinal vergi oranı τ_d ve sermaye kazancının efektif vergi oranı τ_c ise, firma; karların biriktirilmesi, hisse senedi ödemesi veya hisse senedine yatırım yapılması konusunda seçim yapmaktadır. Firma karlarını firmanın son yatırımı piyasa değeri olan $(1 - \tau_d)/(1 - \tau_c)$ 'yi aşana kadar elinde tutmaktadır.. Böylece yatırım;

$$\frac{(V-B)(1-\tau_c)}{pK(1-\tau_d)} + b - 1 + ITC + Z > 0 \text{ durumunda gerçekleşmektedir.}$$

Sonuç olarak sermayenin maliyeti vergilendirilir kazançtan çıkarılmaktadır. Kurumlar vergi oranının τ ile ifade edildiği varsayıldığında vergilendirmeyi içeren Q teorisinde yatırım fonksiyonu;

$$\frac{I}{K} = h(Q),$$

$$h(0) = 0$$

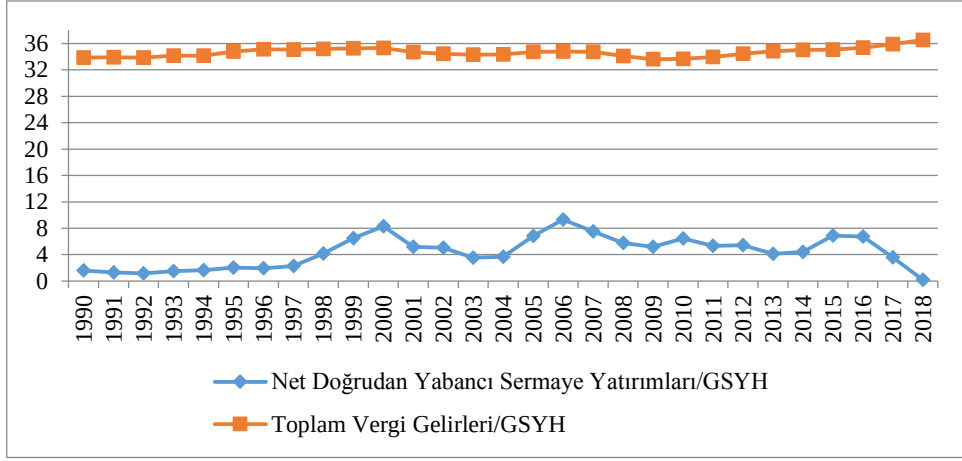
$$h' > 0$$

$$Q = \frac{\frac{(V-B)(1-\tau_c)}{pK(1-\tau_d)} + b - 1 + ITC + Z}{1-\tau} \text{ olarak formülize edilmektedir.}$$

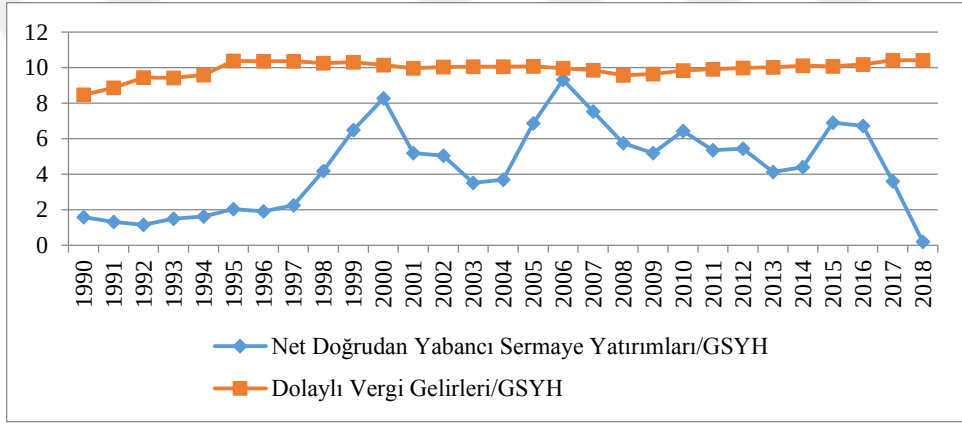
Bu modele göre τ 'deki artış ile yatırım oranı da artmaktadır. Örneğin; V nin B 'den büyük olması durumunda ($V > B$), sermaye kazancının efektif vergi oranı τ_c artarsa yatırım azalmaktadır. Bu duruma ek olarak hisselerin marjinal vergi oranı olan τ_d 'nin de artması ile yatırım artmaktadır. ITC'nin artması durumunda da yatırım artmaktadır (Myles, 2009: 143-144). Sonuç olarak bu modele göre kurumlar vergisindeki artış ile hisselerle uygulanacak olan marjinal vergi oranındaki artış yatırım oranını çoğaltırken, sermaye kazancına uygulanan verginin artması yatırım oranını azaltmaktadır.

Neoklasik yatırım modeline göre, kurumlar vergisi sonrası kazançlara göre sermaye stoklarına yatırım yapılmaktadır. A ülkesindeki vergi oranındaki artış, vergi sonrasındaki kazançlar eşitlenene kadar sermayenin A dışındaki ülkelere gitmesine ve böylece sermaye kaybına neden olabilmektedir. Neoklasik yatırım modeli, yatırım yapılan ülkenin kurumlar vergisindeki azalmanın, o ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımları artıracakı öngörüsünde bulunmaktadır. Ancak yeni ekonomik coğrafya literatürü bu öngörüü değiştirmiş, işletme yoğunluğu ve endüstri düzeyine göre ölçeğe göre artan getiri gibi bölgeye bağlı nedenlerle sermayenin vergilendirilmesini ve sermayenin başka bir ülkeye taşınmadan yer değiştirmesini desteklemiştir (OECD, 2007: 11).

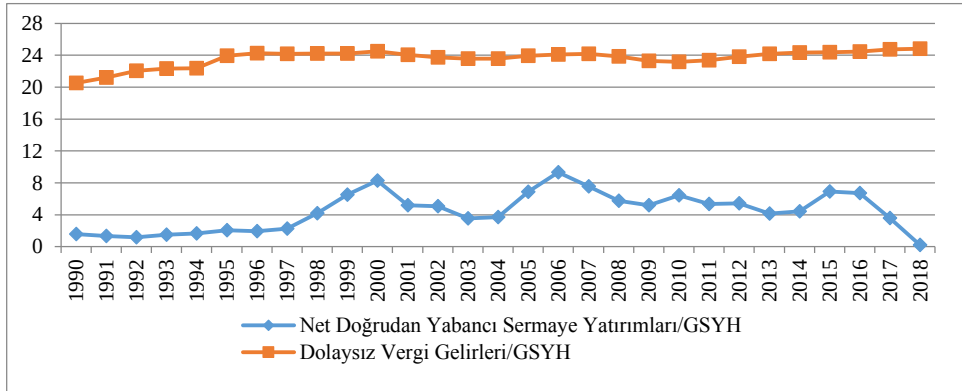
Şekil 28'de gelişmiş ülkeler için net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranının ve toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri gösterilmiştir.

28a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

28b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

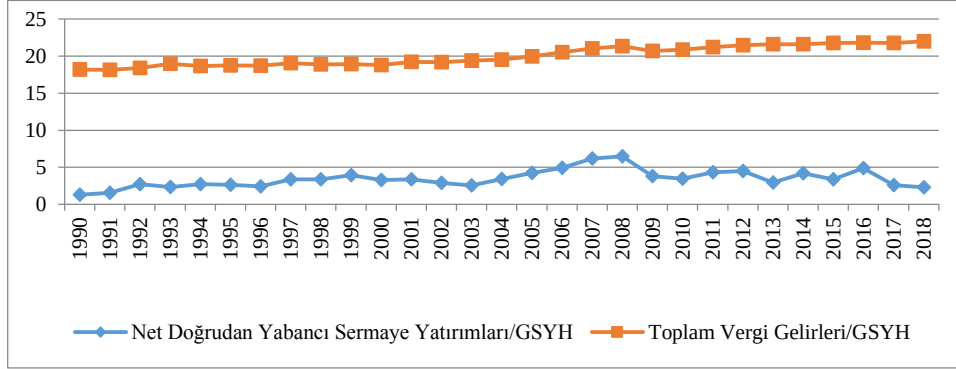
28c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

Şekil 28. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH Gelişmeleri

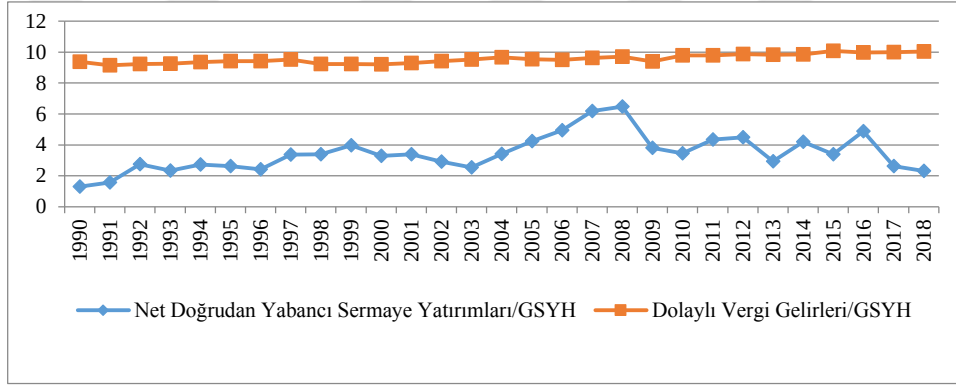
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 28a'ya bakıldığında; gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı aynı düzeyde devam eden bir gelişme göstermiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı değerinde ele alınan dönem itibariyle 1990-2006 yılları arasında genel olarak artış süreci söz konusudur. 1990 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı %1.59 iken, 2006 yılında bu oran %9.3 seviyesine ulaşmıştır. Küresel ekonomik krizin meydana getirdiği olumsuz etkilerden biri de uluslararası doğrudan yatırımlar üzerinde olmuş ve gelişmiş ülkelere dönük sermaye hareketliliğinde 2007-2009 yılları arasında azalış ortaya çıkmıştır. Küresel ekonomik kriz sonrasındaki dönem olan 2010-2018 yılları arasında da 2015 ve 2016 yılları haricinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları azalmaya devam etmiş ve 2010-2018 arasındaki dönemde gelişmiş ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı ortalamada %4.80 seviyesinde olmuştur. Dolaylı vergi gelirleri 1995 yılından itibaren genelde aynı seyrederken, net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dalgalı bir trende sahip olduğu görülmektedir. 28c'de dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranının genelde aynı yönde hareket ettiği görülmektedir. Bu da gelişmiş ülkelerde net doğrudan yabancı sermaye yatırımların arttığı dönemde gelir üzerinden ve servet üzerinden alınan vergiler gibi dolaysız vergi gelirlerinde artışa neden olduğunu göstermektedir.

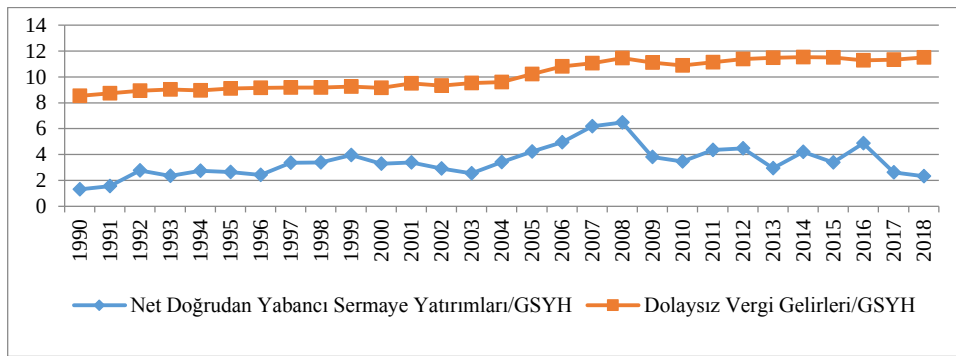
Şekil 29'da ise gelişmekte olan ülkeler için net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranının ve toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama değerinin gelişmeleri gösterilmiştir.

29a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

29b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

29c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH

Şekil 29. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirleri/GSYH ve Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları/GSYH Gelişmeleri

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

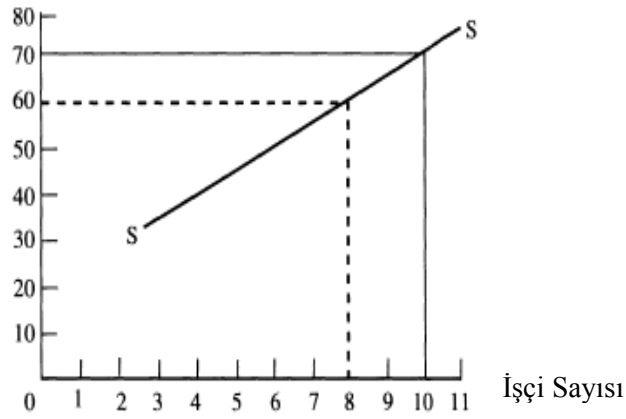
Şekil 29 incelendiğinde; gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama %20 civarında hareket ettiği, doğrudan yabancı sermaye girişlerinin GSYH'ye oranının ise ortalama %3,5 civarında olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bağlamında doğrudan yabancı sermaye akımlarında oynaklık söz konusu olmakla birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımları 2008 yılında en üst seviyeye ulaşmaktadır. Genel itibari ile bakıldığında; dolaylı, dolaysız ve toplam vergiler ile doğrudan yabancı yatırım girişlerinin hareketlerinin birbirleri ile uyumlu olduğu görülmektedir. Şekil 29c'de de sermaye girişlerini artırmak için doğrudan yabancı yatırımlarının vergiden muaf tutulduğu ve vergilendirmenin ikamet ülkesi tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

2.2.5. Vergilerin Emek Arzı Üzerindeki Etkileri

Emeğin karşılığı olan ücreti kapsayan bir vergi; emek arzını artırabilmekte, azaltabilmekte veya değiştirebilmektedir. Mali literatürde dolaylı bir vergilerin dolaysız bir vergiye kıyasla emek arzı üzerinde daha az etkili olduğu görüşü mevcuttur. Zorunlu mallar dışındaki mallardan alınan dolaylı vergiler; vergi ödeyenin harcamasını kısmasına neden olabilir, ancak bu vergiler vergi ödeyenin gelirini artırma yönündeki kararlarını etkilemez. Yüksek vergi oranlarına sahip dolaysız vergiler ise kişileri fazla çalışmaktan alıkoyabilmektedir (Turhan, 1998: 329).

Gelir vergisinin çalışma üzerinde başka bir deyişle, emek arzı üzerinde ne ölçüde etkisi olduğunu anlayabilmek için emek arzının esnek olup olmaması büyük bir önem arz etmektedir. Bunun için de çalışmaya gönüllü olan işçilerin sayısı ve çalışmaya gönüllü olan işçilerin çalışma saatleri önemlidir. Bir örnek vermek gerekirse; emek arzının vergilendirilmesinden önce olan ilk haftada 10 işçinin haftada 40 saat çalışarak yaptığı iş ve emek arzının vergilendirilmesinden sonra olan ikinci haftada 8 işçinin haftada 50 saat (bunun 10 saati fazla mesaiyi içermektedir) çalışarak yaptığı iş bulunmaktadır. Bu iki işin toplam haftalık saati 400 saattir. Emek arzının gelir vergisi ile vergilendirilmesi sonucu ikinci haftada emek arz eden işçilerin sayısı %20 azalmış ve çalışan işçi sayısı 10'dan 8'e düşmüştür. Eğer emek arzı ücretteki değişime karşılık olarak değişiyorsa emek arzı esnektir; ancak emek arzı ücretin azalmasına neden olan vergideki artışa rağmen düşmüyorsa esnek olmayan emek arzı söz konusudur. Şekil 30 esnek emek arzını, Şekil 31 ise esnek olmayan emek arzını göstermektedir.

Saatlik Ücret (TL)

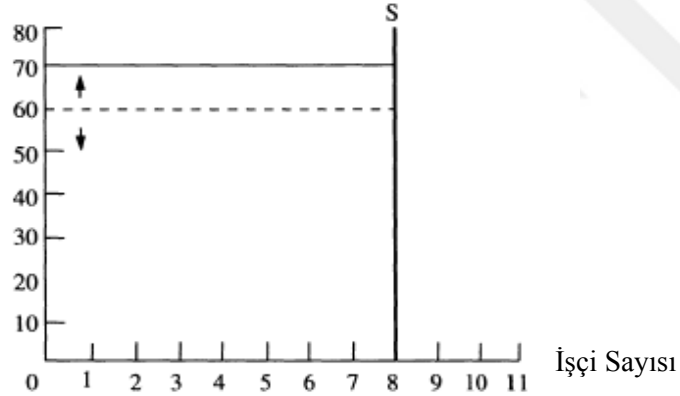

Şekil 30. Esnek Emek Arzı

Kaynak: Troatman-Dickenson, 2005: 151.

Şekil 30 incelendiğinde esnek emek arzının olduğu görülmektedir. Vergilendirme sonrası 8 işçinin part-time çalışarak saatlik 60 Türk Lirası'na (TL)'ye aldığı ücret, gelir vergisi azaltıldıktan sonra saatlik 70 TL'ye çıkmış ve çalışan işçi sayısı da 10'a çıkmıştır.

Saatlik Ücret (TL)

Şekil 31. Esnek Olmayan Emek Arzı

Kaynak: Troatman-Dickenson, 2005: 151.

Şekil 31'de esnek olmayan emek arzı mevcuttur. Vergilendirme sonrası 8 işçinin part-time çalışarak saatlik 60 TL aldığı ücret, vergilerin azaltılması sonucu saatlik 70 TL'ye çıkmış; ancak çalışan işçi sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Vergilerin artırılması sonucu saatlik ücret 50 TL'ye düşmüş; ancak emek arz eden işçi sayısında bir değişiklik olmamıştır. Bundan dolayı emek arzının Şekil 31'de esnek olmadığı görülmektedir.

Gelir vergisindeki azalma, evli kadınların veya emekli insanların emek piyasasına yönelmesini sağlayabilmekte ve emek arzının artmasına neden olabilmektedir. Artırılan yüksek vergi oranları ile işsizler için verilen yüksek sosyal sigorta yardımları işsizler için

emek piyasasına yönelmeyi cazip hale getirmemektedir (Troatman-Dickenson, 2005: 150-152).

İşgücünün çalışma ve boş zaman tercihi ile ilgili vereceği tüketim ve boş zaman kararları gelir ve ikame etkisi ile açıklanmaktadır. İşgücünün emek arzı ya da boş zaman arasındaki tercihi gelir ya da ikame etkisinin hangisinin ağır bastığına bağlıdır. Gelir ve ikame etkisi aşağıdaki gibi açıklanabilir.

Gelir Etkisi

Vergi artışları, emek arz eden işgücü üzerinde gelir ve ikame etkisi olmak üzere iki etki meydana getirmektedir. Özellikle talep esnekliği az olan işgücünün vergi artışı ile birlikte kullanılabilir geliri azalmakta ve eski gelir düzeyini korumak için boş zamanlarından feragat edip daha fazla çalışmayı tercih etmektedir. Bu etki gelir etkisi olarak adlandırılmaktadır (Türk, 2009: 121). Şekil 32 ve 33 incelendiğinde; vergiden sonra G denge noktasında olan, daha düşük ücret gelirine ve daha düşük tüketim imkânına sahip olan işgücü, azalan gelir düzeyini eski gelir düzeyine getirmek için daha fazla çalışmayı ve daha az boş zamanı tercih etmektedir. Bu durumda işgücünün reel geliri azalmış olsa da eski fayda düzeyini koruyan i_1 farksızlık eğrisi üzerinde ve işgücünün reel geliri hiç azalmayacak şekilde olacak gibi FA bütçe eğrisine paralel olan PN telafi edilmiş bütçe eğrisi çizilmektedir. Yeni denge, E noktasında ortaya çıkmaktadır (Özdemir, Sever, Mercan ve Ustaoglu, 2013: 72). Bunun sonucu olarak; başlangıç denge noktası olan C'den nihai denge noktası olan G'ye olan hareket toplam etki (TE); C'den E'ye olan hareket gelir etkisi (GE), C'den E'ye olan hareket de ikame etkisi (IE) olmaktadır.

İkame Etkisi

Gelir etkisi dışında bir de ikame etkisi ortaya çıkmaktadır. İkame etkisi, işgücünün gelire olan talep esnekliğinin yüksek olması ile ortaya çıkmaktadır. Bu durumda işgücü çalışmak yerine boş zamanı (dinlenmeyi) tercih etmektedir (Türk, 2009: 121).

İkame etkisi, aynı fayda düzeyinde ya da aynı kayıtsızlık eğrisi üzerindeki hareketlerle ortaya çıkmaktadır (Ihori, 2017: 207). Ödediği vergiden dolayı mükellefin tüketimini azaltarak boş zamana yönelmesine ikame etkisi denilmektedir (Sağbaş, 2010: 47). Şekil 32 ve 33'te görüldüğü üzere geliri vergilendirilen işgücü ikame etkisiyle daha az çalışarak daha çok boş zamanı tercih etmekte ve denge noktası E_1 'den E_3 'e yönelmektedir (Elçin ve Saraçöz, 2012: 22).

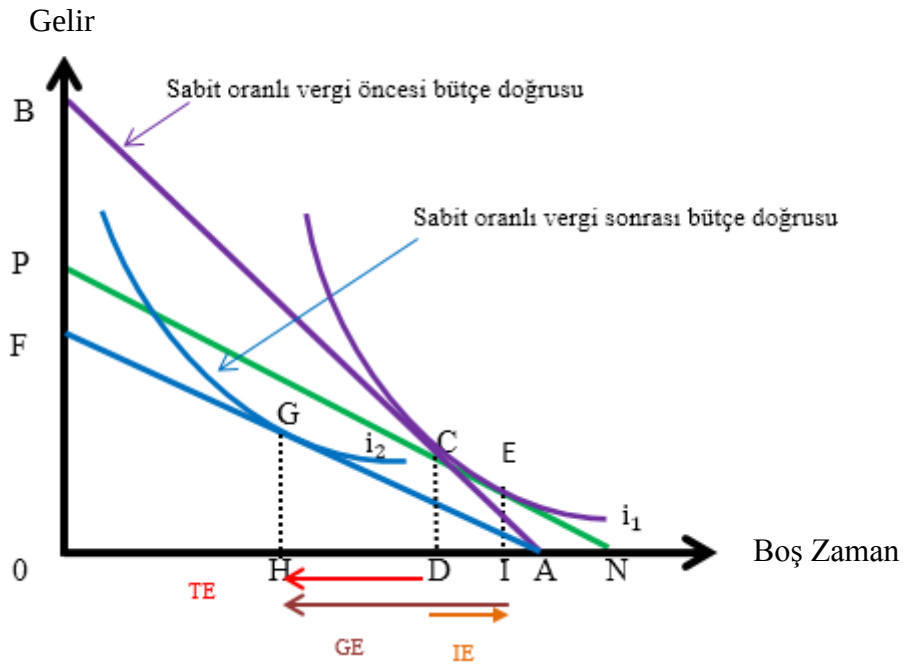
Gelir etkisinin ikame etkisine ağır bastığı durum olan Şekil 32’de, işgücünün emek arzını boş zamana kıyasla daha çok artırdığı görülmektedir. Vergi öncesi boş zaman OD ve çalışma zamanı DA iken, vergi sonrası boş zaman OH’ye düşmekte, çalışma zamanı ise HA’ya çıkmaktadır (Balseven, 2003: 222).

Şekil 33’te ikame etkisinin gelir etkisinden üstün olduğu durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda işgücü emek arzı yerine boş zamanı daha çok tercih etmektedir. Vergi öncesi boş zaman OD, çalışma zamanı DA iken; vergi sonrası boş zaman OH’ye çıkmış, çalışma zamanı ise HA’ya düşmüştür.

Vergilerin emek arzı üzerindeki etkisi, sabit ve artan oranlı gelir vergisi için farklılık göstermektedir. Öncelikli olarak sabit oranlı gelir vergisinin emek arzı üzerinde etkisi incelenmektedir.

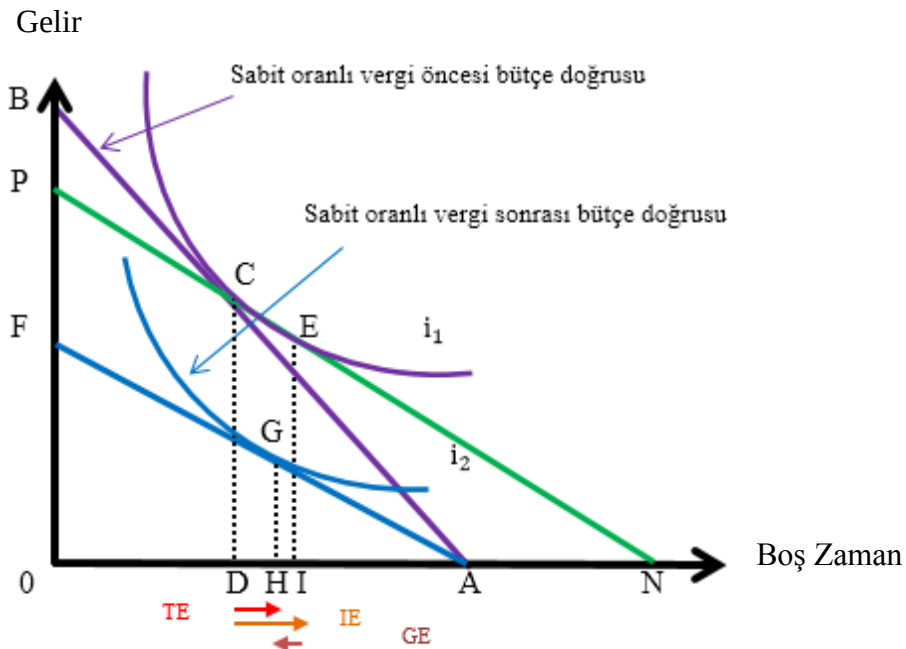
a) Sabit Oranlı Gelir Vergisi ile Vergilendirilen Emek Arzı İlişkisi

Sabit oranlı vergi tarifesinde ortalama vergi oranındaki artış vergiye esas alınan matrahın artış oranıyla aynı düzeyde olmaktadır. Sabit oranlı gelir vergilerinde; gelir ve ikame etkilerinin hangisinin daha ağır bastığı önemli olmakta ve buna göre emek arzı ya artmakta ya da azalmaktadır. Gelir etkisinin üstün olduğu durumda, emek arzı artış göstermekte, ikame etkisinin üstün olduğu durumda ise emek arzı azalmakta ve boş zaman artmaktadır. Şekil 32’de gelir etkisinin ikame etkisinden üstün olduğu durum, Şekil 33’te ise gelir etkisinin baskın olduğu durum açıklanmaktadır (Balseven, 2003: 222-223).

Şekil 32. Sabit Oranlı Gelir Vergisi ile Emek Gelirinin Vergilendirilmesi-Gelir Etkisinin İkame Etkisinden Üstün Olduğu Durum

Kaynak: Balseven, 2003: 223.

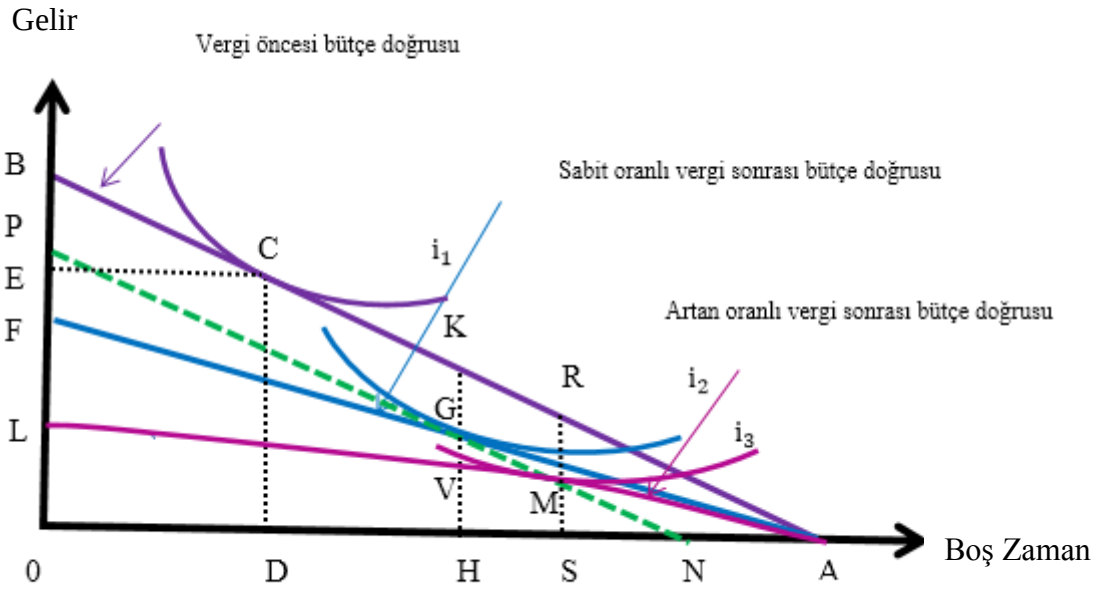
Şekil 33. Sabit Oranlı Gelir Vergisi ile Emek Gelirinin Vergilendirilmesi-İkame Etkisinin Gelir Etkisinden Üstün Olduğu Durum

Kaynak: Balseven, 2003: 223.

Şekil 32 ve Şekil 33’te yatay eksen boş zamanı, dikey eksen ise işgücünün çalışması sonucu elde ettiği ücret gelirini göstermektedir. Tüketim ve boş zaman arasında tercih yapan işgücünün vergi öncesi bütçe eğrisi BA ve farksızlık eğrisi ise i_1 ’dir. Bütçe eğrisinin farksızlık eğrisi ile kesiştiği nokta olan C noktası denge noktasıdır ve bu noktada işgücü faydasını maksimize etmektedir. Emek arzının gelirinin vergilendirilmesi ile birlikte bütçe eğrisi BA’dan FA’ya kaymaktadır. Bu durumda yeni denge noktası, yeni bütçe eğrisi olan FA ile vergi sonrası farksızlık eğrisi olan i_2 ’nin kesiştiği nokta, G denge noktası olmaktadır (Elçin ve Saraçöz, 2012: 21).

b) Artan Oranlı Gelir Vergisi ile Vergilendirilen Emek Arzı İlişkisi

Artan oranlı tarifiede matrah arttıkça ortalama vergi oranı da yükselmektedir (Turhan, 1998: 329). Artan oranlı gelir vergisi özellikle serbest meslek sahiplerinde, fazla mesai ile çalışanlarda ve parça başına çalışanlarda fazla çalışma motivasyonunu azaltabilmekte ve emek arzını kısıtlayabilmektedir. Ayrıca kalifiye işgücünün artan oranlı gelir vergisinden dolayı çalışma hayatından çekilmesi ile ekonomi önemli üretim güçlerini kaybedebilmektedir. Böyle bir durumda artan oranlı vergiler emek arzı esnekliğini de azaltabilmektedir (Turhan, 1998: 333). Emek arzının artan oranlı gelir vergisi ile vergilendirildiği durumda, sabit oranlı gelir vergisine göre gelir ve ikame etkisinin nasıl değiştiği Şekil 34’te açıklanmıştır.

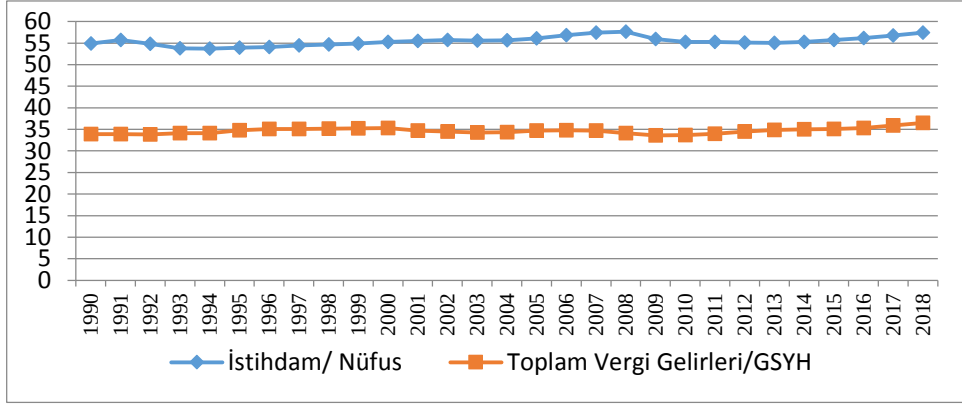

Şekil 34. Artan Oranlı Gelir Vergisi ile Emek Gelirinin Vergilendirilmesi

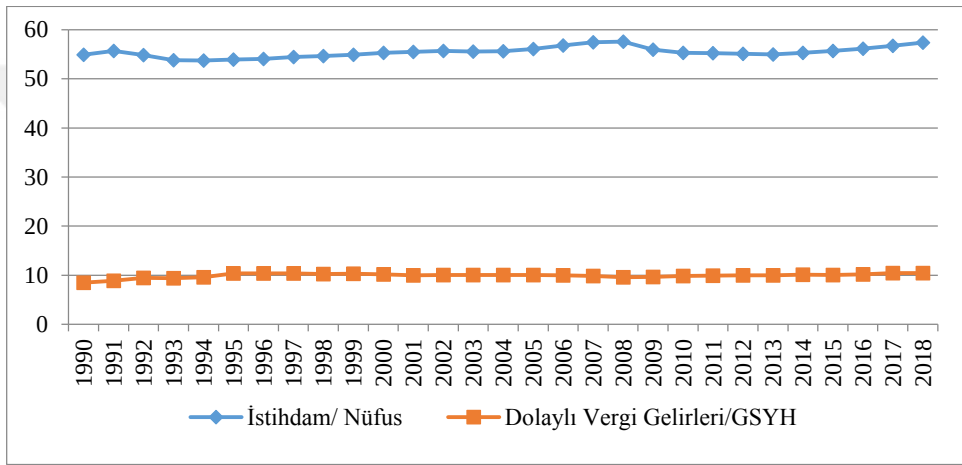
Kaynak: Turhan, 1998: 330.

Şekil 34'te AB eğrisi vergi öncesi ücret haddi eğrisini göstermektedir. C ise vergi öncesi denge noktasını göstermektedir. C denge noktasında emek arzı DA kadar çalışmakta, OD kadar boş zaman tüketmekte ve OE kadar gelir elde etmektedir. Sabit oranlı vergi söz konusu olduğunda, ücret haddi eğrisi AF'dir ve bu durumda boş zaman daha çok artarak OH'ye çıkmış ve emek arzı HA'ya düşmektedir. Elde edilen gelir vergi öncesinde HK iken sabit oranlı vergi ödemesi olan GK ile HG'ye düşmektedir. Artan oranlı vergi uygulaması ile ücret haddi eğrisi AL olmakta ve vergi öncesi elde edilen gelir SR'den SM'ye düşmektedir. Böylece artan oranlı vergi uygulamasında, boş zaman sabit oranlı vergi uygulamasına göre daha fazla olmaktadır. Böylece sabit oranlı vergi uygulamasında; emek arzı artış yada azalış gösterirken, artan oranlı vergi uygulamasında emek arzı azalmaktadır (Balseven, 2003: 225).

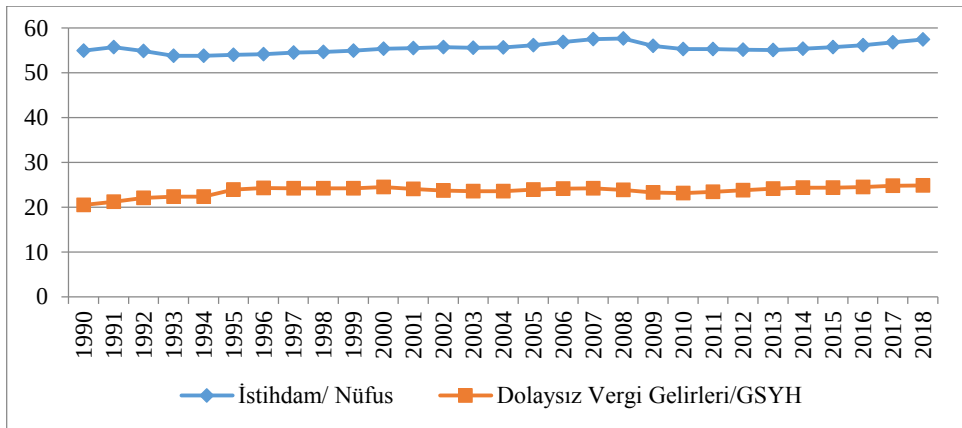
Şekil 35 ve 36'da analizde kullanılan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin istihdam oranları ile vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama değerleri karşılaştırılmıştır.

35a) Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

35b) Dolaylı Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

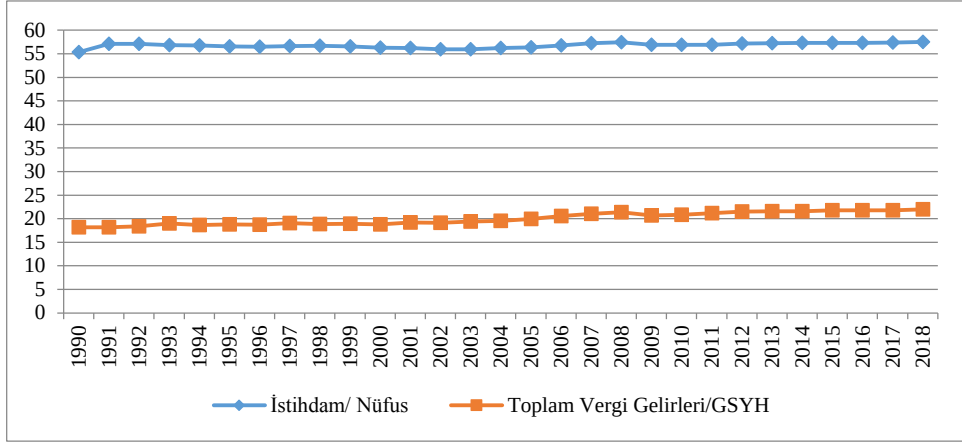
35c) Dolaysız Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

Şekil 35. Gelişmiş Ülkeler için Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdamın Nüfusa Oranı Karşılaştırması

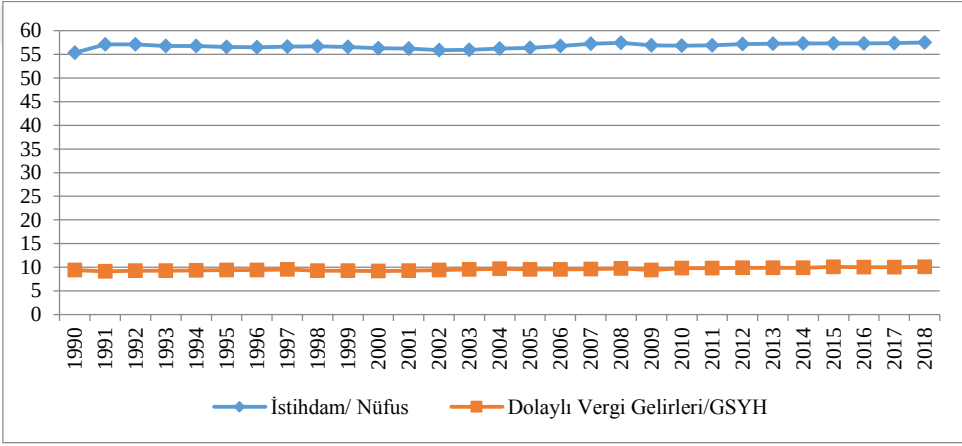
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 35'e bakıldığında; gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile istihdamın nüfusa oranının genelde aynı yönde hareket ettiği, toplam vergi gelirlerinin ortalama olarak %35 ve istihdam oranının ise %55 civarında olduğu görülmektedir. Dolaylı ve dolaysız vergiler ile istihdam oranının da çoğunluklu olarak aynı yönde seyir izlediği tespit edilmiştir. Ekonomik büyüme ile birlikte şirket sayısının ve şirketlerin karlılık oranının artmasıyla şirketler emek talebini artırmakta ve daha çok kişi istihdam edebilmektedir. Şirketlerin sayısındaki artış ile birlikte, hem şirketler daha çok kurumlar vergisi ödeyebilmekte, hem de istihdam eden kişiler gelir vergisi ödeyebilmektedir. Böylece dolaysız vergi gelirlerinde de artış olmaktadır. İstihdam eden kişiler harcamalar üzerinden de vergiler ödemekte ve böylece dolaylı vergi gelirlerinin artmasında da rol oynamaktadır. Bu durum vergi gelirleri artan devletin, daha çok kişiyi istihdam edebilmesi ya da daha çok kişinin istihdam edilmesi ile vergi gelirlerini artması olarak da yorumlanabilmektedir.

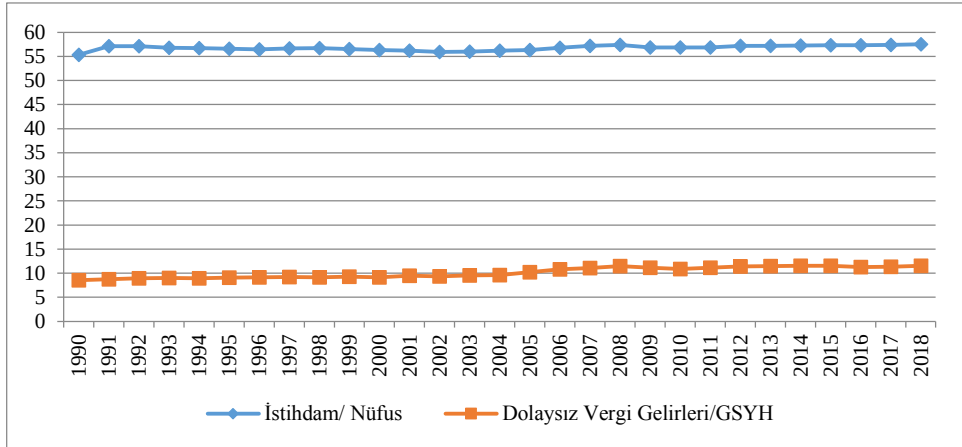
Şekil 36'da gelişmekte olan ülkeler için vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ile istihdamın nüfusa oranının ortalama değerlerinin gelişmeleri yer almaktadır.

36a) Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

36b) Dolaylı Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

36c) Dolaysız Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı

Şekil 36. Gelişmekte Olan Ülkeler için Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve İstihdam/Nüfus Oranı Gelişmeleri

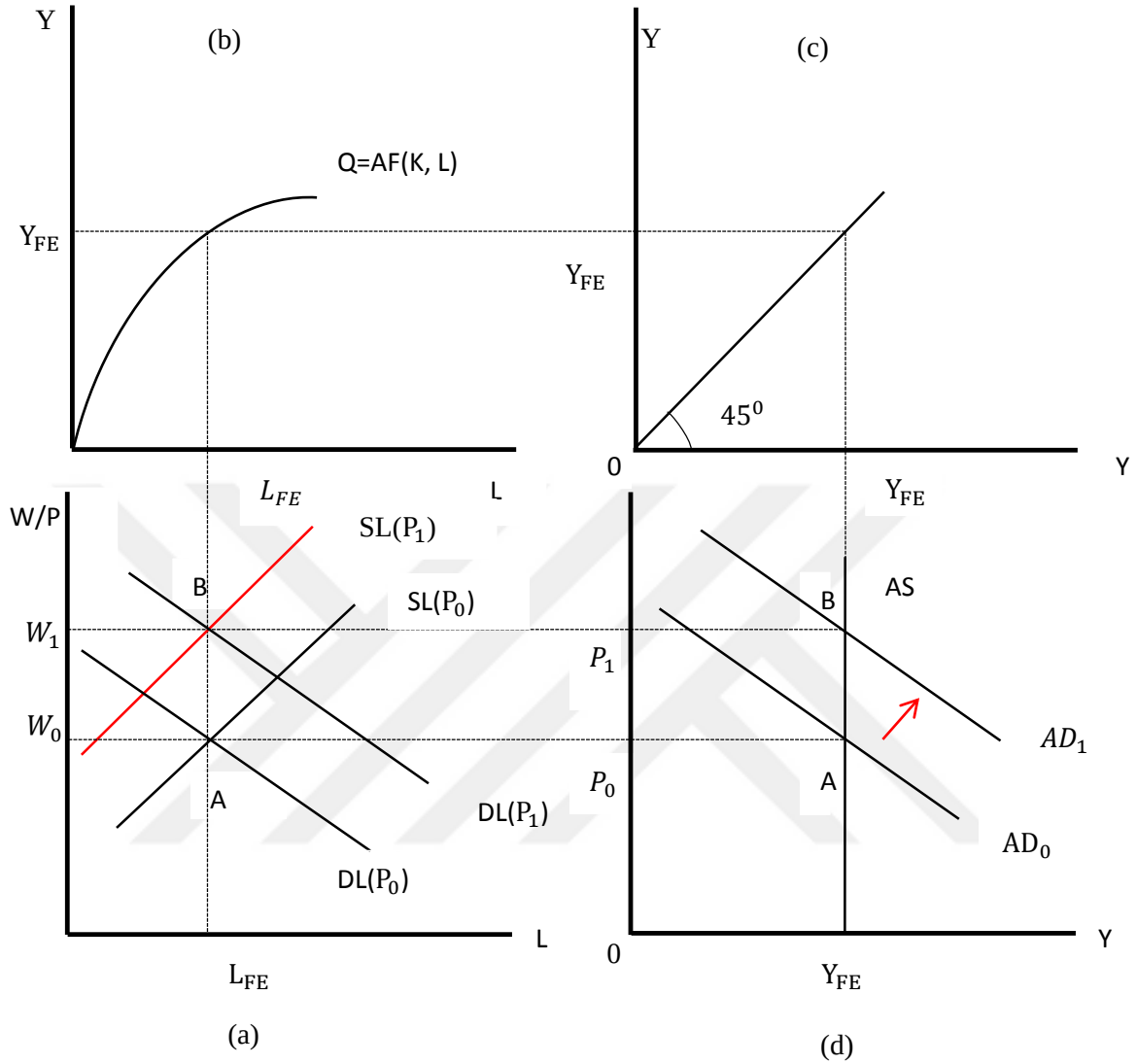
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 36 incelendiğinde; gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalama %20, istihdamın nüfusa oranının ise ortalama %57 civarında olduğu görülmektedir. Dolaylı, dolaysız ve toplam vergi gelirleri ile istihdam oranının genel olarak aynı yönde hareket ettiği görülmektedir. Burada da Şekil 35'teki ile aynı yorum yapılabilir.

2.2.6. Enflasyonla Mücadelede Vergilerin Etkileri

Enflasyonun vergi yapısına olan direkt etkileri, vergi türlerinin esnekliklerinin farklı olmasından dolayı değişebilmektedir. Fiyat esnekliği genelde tüketim vergilerine nazaran gelir vergisinde daha yüksektir. Özellikle artan oranlı gelir vergisinde; nominal gelirdeki artış ortalama vergi oranında artışa ve bunun sonucu olarak da ekonomide yüksek vergi payına neden olmaktadır. Mali sürüklenme olarak adlandırılan bu durum, artan nominal gelirin reel geliri etkileyip etkilemediğinden bağımsız olarak enflasyona neden olmaktadır (Nowotny, 1980: 1025-1028).

Klasik makro iktisat teorisinde maliye politikasının etkinliği incelendiğinde; borçlanarak finanse edilen genişletici bir maliye politikası (kamu harcamalarının artırılması, transfer ödemelerinin artırılması gibi) dışlama etkisi yaparak yatırımları kamu harcamaları oranında azaltmakta ve üretim miktarı, reel ücret ve istihdam düzeyini değiştirmeden sadece fiyatı yükselterek enflasyona neden olmaktadır. Bu etki Şekil 37'de gösterilmiştir.

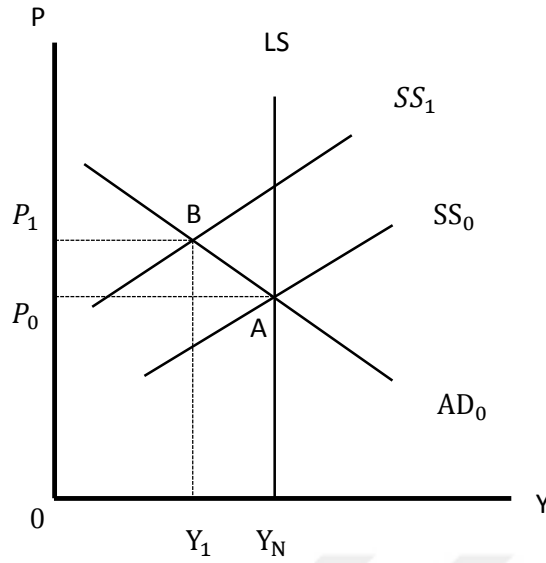
Şekil 37. Klasik Makro İktisat Teorisinde Maliye Politikasının Etkinliği

Kaynak: Bocutoğlu, 2013: 34.

Şekil 37 incelendiğinde; a panelinde işgücü piyasası yer almaktadır. İşgücü piyasası; işgücü talebi $DL(P_0)$ ile işgücü arzının $SL(P_0)$ kesiştiği A noktasında, L_{FE} tam istihdam düzeyinde ve W_0/P_0 reel ücret düzeyinde dengededir. Şekildeki b panelinde kısa dönem üretim fonksiyonu bulunmakta ve L_{FE} tam istihdam düzeyinde çalışan işgücü Y_{FE} kadar üretim yapmaktadır. Şekildeki c paneli; b panelini d paneline aktaran aktarma panelidir. Şeklin d panelinde ise mal piyasası görülmektedir. Mal piyasası; klasik uzun dönem toplam arz eğrisi olan AS ile negatif eğimli toplam talep eğrisi olan AD_0 'ın kesiştiği A noktasında, P_0 fiyatlar genel düzeyinde, Y_{FE} üretim ve tam istihdam düzeyinde dengededir. Vergiyle veya borçla finanse edilen genişletici bir maliye politikası ile talep eğrisi AD_0 'dan AD_1 'e kaymakta ve

fiyatlar genel düzeyi P_0 ’dan P_1 ’e yükselmektedir. Şekildeki a panelinde işgücü piyasasında; fiyat artışı ile birlikte reel ücret W_0/P_0 ’dan W_0/P_1 ’e düşmektedir. Böylece firmaların işgücü talebi artmakta ve işgücü talebi eğrisi $DL(P_0)$ ’dan $DL(P_1)$ ’e kaymaktadır. Reel ücretin azalması ile birlikte işçilerin işgücü arzı azalmakta ve işgücü arz eğrisi $SL(P_0)$ ’dan $SL(P_1)$ ’e kaymaktadır. Reel ücretin düşmesi ile birlikte firmaların daha ucuza işçi çalıştırmak üzere girdikleri rekabet sonucunda işçilerin parasal ücretleri W_0 ’dan W_1 ’e çıkmakta ve reel ücret aynı kalmaktadır. İşgücü piyasasında herhangi bir değişiklik olmamakta ve tam istihdam seviyesi L_{FE} düzeyinde ve b, c ve d panellerindeki üretim düzeyi Y_{FE} ’de aynı kalmaktadır. Buradan çıkarılacak olan sonuç; ister vergilerin artırılması ile isterse borçlanma ile finanse edilen genişletici maliye politikası; istihdam, reel ücret ve üretim düzeyini değiştirmemiştir. Böyle bir maliye politikası sadece fiyatlar genel düzeyini artırarak enflasyona neden olmuştur. Klasik makro iktisat teorisinde; vergi ve borçlanma ile finanse edilen kamu harcamaları, özel sektörün yatırım harcamalarını artırılan kamu harcamaları kadar azaltmakta ve özel sektörde tam dışlama (crowding out) etkisi meydana getirmektedir. Klasik makro iktisat teorisinde, genişletici maliye politikaları etkin olmamaktadır (Bocutoğlu, 2013: 34-37).

Yeni klasik makro iktisat teorisinde vergi oranlarının artırılması veya iç borçlanma yoluyla finanse edilen kamu harcamaları veya transfer ödemelerinin artırılması ile genişletici bir maliye politikası izlendiğindeki durumun uzun ve kısa dönemde ekonomi üzerine oluşturduğu etki şekil 38’de görülmektedir.

Şekil 38. Yeni Klasik Makro İktisat Teorisinde Maliye Politikasının Etkinliği

Kaynak: Bocutoğlu, 2013: 247-248.

Şekil 38’de; AD_0 toplam talep eğrisini, SS_0 kısa dönem toplam arz eğrisini, LS de uzun dönem toplam arz eğrisini göstermektedir. Genişletici maliye politikası vergi oranlarının artırılması veya iç borçlanma yoluyla finanse edileceği için toplam talep eğrisinde (AD_0) herhangi bir kayma meydana gelmemektedir. Çünkü vergi artırımı veya borçlanma yoluyla finanse edilen kamu harcaması özel sektör üzerinde uzun dönemde dışlama etkisi ortaya çıkarmamakta, istihdam veya üretim düzeyini (Y_N) değiştirmemektedir. Kısa dönemde ise vergi artırımı ile finanse edilen kamu harcamalarının veya transfer ödemelerinin artırılması özel sektörün yatırım maliyetlerini artırarak yatırımın marjinal getirisini düşürmektedir. Bu durum, özel sektör yatırımlarının dışlanmasına ve toplam arzın azalmasına neden olmakta ve böylece kısa dönem toplam arz eğrisi SS_0 ’dan SS_1 ’e, denge noktası ise A’dan B’ye kaymaktadır. Böylece istihdam ve üretim seviyesi düşmekte ve fiyatlar artmaktadır. Yeni klasik makro iktisat teorisine göre; vergi artırımı ile finanse edilen kamu harcamalarındaki artış, uzun dönemde istihdam ve üretim düzeyi üzerinde herhangi bir etki yapmazken, kısa dönemde istihdam ve üretim düzeyini azaltmakta ve fiyat artırımı ile enflasyona neden olmaktadır (Bocutoğlu, 2013: 247-248).

Keynesyen düşünceye göre; gelirin dairesel akımı teorisinde firmalardan tüketicilere maaş ve ücret şeklinde, tüketicilerden de firmalara firmalar tarafından üretilen ürünlerin satın alınması karşılığında ödenen para akışı bulunmaktadır. Bu gelir akışını enjeksiyonlar ve sızıntılar da etkilemektedir. Örneğin; sızıntılar tüketicinin, bütün gelirini ürün alışı için

harcamamasından veya tüketicinin, gelirlerinin bir kısmını vergiye ödemesinden kaynaklanmaktadır. Enjeksiyonlar ise firmaların yatırım yapması ve ek tesis ve makine alımı veya devletin harcamaları ile gerçekleşmektedir. Keynesyen düşünceye göre, eğer enjeksiyonlar sızıntılara göre daha fazla ise enflasyon olgusu oluşmaktadır. Şayet firmalar tüketicinin tasarruf yapmasından daha çok yatırım yaparsa ve devlet vergi gelirlerinden daha fazla harcama yaparsa, enflasyonist boşluk ortaya çıkmaktadır. Keynesyen düşünceye göre, sadece tam istihdamın olduğu dönemde enflasyon görülmektedir (Levi, 1982: 85-86).

Enflasyon, toplam arz ile toplam talep arasında talepten kaynaklanan dengesizliklerden dolayı fiyatlarda ya da fiyatlar genel seviyesinde meydana gelen sürekli artışları ifade etmektedir (Öner, 2017: 192). Talep enflasyonu, maliyet enflasyonu, yapısal enflasyon olmak üzere üç çeşit enflasyon mevcuttur. Talep enflasyonu; hem sektörel hem de toplam mal ve hizmet talebinin arz tarafından karşılanamaması durumunda meydana gelmektedir. Toplam talepte meydana gelen artışlar; cari ve yatırım harcamalarında meydana gelen artışlar, kredi kaynaklarının genişlemesi, merkez bankası kaynaklarına olan talebin artması gibi sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Maliyet enflasyonu, üretim faktörleri fiyatlarında meydana gelen artışın firmalar tarafından nihai mal fiyatlarına yansıtılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca maliyet enflasyonu; ithal malları ara ve yatırım malı olarak kullanan firmalar için döviz kurunda (ithal mal fiyatlarında) meydana gelen artışlar sonucu da doğmaktadır. Talep enflasyonunun başka bir çeşidi de çoğunluklu olarak gelişmekte olan ülkelerde görülen yapısal enflasyondur. Enerji, hammadde veya nitelikli eleman yetersizliği gibi yapısal bozuluklardan kaynaklı, talebi karşılayamayan firmaların mallarında meydana gelen fiyat artışından dolayı bu malları girdi olarak kullanan firmaların mallarında da bir fiyat artışı meydana gelmekte ve böylece fiyat enflasyonu da denilen yapısal enflasyon ortaya çıkmaktadır (Ulusoy, 2007: 192-197). Öner (2008); enflasyonu besleyen faktörler arasında gelir-gider dengesizliğini, bütçe açıklarını, özellikle transfer harcamalarını ve borç faiz ödemelerinin fazla olmasını saymaktadır. Enflasyonla mücadelede kısa vadede talebi azaltmak, uzun vadede ise arzı artırmak önemlidir. Bunun için uygulanan vergi politikaları ile verimli yatırımlar desteklenmeli ve tüketim sınırlandırılmalıdır (Öner, 2008: 134).

Aaron (1976)'ya göre; enflasyon vergi yükümlülüğünü üç şekilde etkilemektedir. Birincisi; enflasyon, reel faktör gelirlerini değiştirebilmekte, ikincisi vergilendirilebilir gelirin matrahında değişikliğe neden olabilmektedir. Üçüncüsü ise enflasyon; vergi kesintilerinin, muafiyetlerin, kredilerin, vergi dilimlerinin reel değerinde ve diğer bütün vergi

karşılıklarının reel değerinde değişime neden olabilmektedir. Enflasyon; nominal faiz oranı, gerekli para balanslarını, reel vergi tahsilatını ve tasarrufları değiştirerek faktör gelirlerinin değişmesine neden olmaktadır. Enflasyonun bu değişikliklere neden olmaması için vergi matrahının endekslenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Aaron, 1976: 193-198).

Thuronyi (1996)'ya göre enflasyon reel (enflasyona göre ayarlanmış) vergi yükümlülüğünü üç şekilde etkilemektedir. Enflasyon; ulusal para üzerinde aşınma oluşturmakta, vergi yükümlülüğü düzeyinde aşınma oluşturmakta ve verginin matrahının ölçülmesini etkilemektedir. Bu etkiler hakkında ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

- a) Enflasyonun Ulusal Para Üzerinde Oluşturduğu Aşınma: Enflasyonun ulusal para üzerinde oluşturduğu aşınma her zaman aynı yönde olmamaktadır. Vergi mükelleflerinin yüksek gelir vergisi dilimi içine dâhil edilmesi kamu gelirlerini artırırken, para cezalarının azaltılması kamu gelirlerini azaltmaktadır. Enflasyonun ulusal para üzerinde oluşturduğu aşınma bazı önlemlerle giderilebilmektedir. Bu önlemler; vergilerin yasa ile birlikte enflasyona uyumlu hale getirilmesi ve yasa gereği ulusal para olarak belirtilen vergilerin kaldırılmasıdır. Örneğin matrahı sayı, adet, metre, kilo gibi fiziki unsurlara dayalı vergiler olan "spesifik vergiler" yerine matrahı değer esasına dayalı vergiler olan "ad valorem vergiler" kullanılabilmektedir.
- b) Enflasyonun Vergi Yükümlülüğü Düzeyinde Oluşturduğu Aşınma: Enflasyon; vergiyi doğuran olayın ortaya çıkması ile verginin ödenmesi arasında geçen süre olan, vergi tahsilatındaki gecikmelerden dolayı vergi yükümlülüğü düzeyinde aşınmalara neden olmaktadır. Gelir vergisinde vergiyi doğuran olay, gelirin elde edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Verginin çeşidine göre tahsilattaki gecikme süresi değişmektedir. Vadesi dolmuş getiriler için vergi, yıl sonundan daha erken bir tarihte ödenirken; ücret üzerinden alınan vergi, vergi kesintisi yoluyla direkt olarak ödenebilmektedir. Bu durumda vergi tahsilatındaki gecikmeler azalmaktadır. Vergi ödeyenin vergi indirimi hakkı bulunduğu takdirde, enflasyon vergi yükümlülüğü düzeyinde herhangi bir aşınma meydana getirmemektedir. Yüksek enflasyon oranları fiili olarak gerçekleşmiş olan vergi ödemelerini azaltmakta ve bu azalma tahsilat süreleri geciktirilen vergilerde daha fazla ortaya çıkmaktadır.
- c) Enflasyonun Verginin Matrahının Ölçülmesinde Meydana Getirdiği Etki: Reel servet vergileri gibi matrahı değere dayanan vergiler enflasyondan etkilenirken, satış

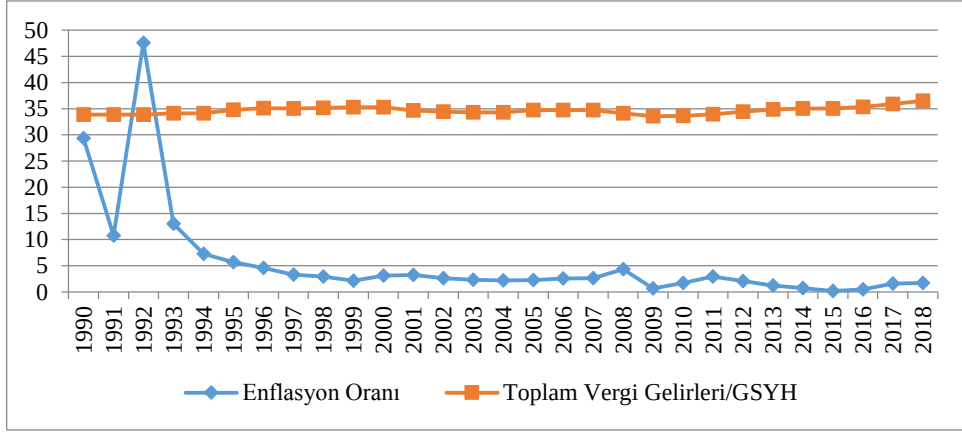
vergileri ya da ad valorem vergileri gibi matrahı reel değere dayanan vergiler enflasyondan etkilenmemektedir. Bu durum cari pazar değerine dayanan matrahların, otomatik olarak enflasyona ayak uydurmasından kaynaklanmaktadır (Thuronyi, 1996: 2-5).

Enflasyonla mücadelede kısa vadede talebi azaltmak amacıyla vergi oranlarının artırılması ve daha önce vergilendirilmeyen rezervlerin vergilendirilmesi önem arz etmektedir. Vergilerin çeşitlerine göre anti-enflasyonist etkileri farklı olmaktadır. Sabit oranlı gelir vergisinde mükellefin gelirindeki artış ile birlikte mükellefin ödediği vergi yükü de aynı oranda artmaktadır. Ancak artan oranlı gelir vergisinde; fiyattaki artış ile birlikte mükellefin geliri reel olarak artış göstermektedir. Paranın enflasyonist etkisi arttıkça vergi mükellefinin reel gelir vergi sınırı daha üst sınıra taşınmakta ve vergi mükellefinin ödediği ortalama gelir vergisi de artmış olmaktadır (Musgrave, 1976: 182). Artan oranlı gelir vergisi, enflasyonu önlemede konjonktürel dalgalanmalara karşı kullanılan en önemli vergi türüdür. Bunun nedeni genişleme döneminde milli gelir arttıkça artan oranlı gelir vergisinin daha hızlı artması ve artan oranlı gelir vergisinin anti-konjonktürel bir vergi aracı olarak kullanılmasıdır. Özellikle stopaj uygulanması durumunda; gelir vergisi gelirdeki artmayı yani enflasyonist genişlemeyi önleyen önemli bir fren etkisi de yapmaktadır. Ayrıca peşin vergi uygulaması ile bir yıl bekleme yerine gelir vergisinin hemen ödenmesini gerektiren bu sistem, mükellefin satın alma gücünü hemen kısıtlamakta ve şiddetli bir anti-enflasyonist etki yapmaktadır. Kurumlar vergisi, yatırım fonlarını ve beklenen geliri azalttığı için dolayı yatırımları kısıcıcı ve kullanılabilir geliri de azaltıcı etkiye neden olmakta ve dolayısıyla tüketimi de kısmaktadır. Kurumlar vergisinde meydana gelecek bir artış, yayılma etkisinden dolayı fiyatları artırabilmekte, bu durum sonucunda anti-enflasyonist etki azalmakta ve vergi yükü olumsuz ve adaletsiz dağılmaktadır. Ülkemizde kurumlar vergisinin toplam vergiler içindeki payının az olması ve sabit oranlı bir vergi olmasından dolayı; artan oranlı gelir vergisine kıyasla kurumlar vergisinin anti-enflasyonist etkisi daha az olmaktadır. Harcama üzerinden alınan vergilerin artırılması bu malların fiyatlarında artışa ve anti-enflasyonist etkinin kaybolmasına neden olarak enflasyonun daha da artmasını tetikleyebilmektedir. Zorunlu malların vergilendirilmesi, gelir dağılımının bozulmasına neden olurken; lüks malların vergilendirilmesi, anti-enflasyonist etkiyi artırarak gelir dağılımını iyileştirmektedir. Servet vergileri yansıtılamadığından ve konjonktürel esnekliği düşük olduğundan servet vergilerinin enflasyonu önleyici etkisi de düşük olmaktadır. Bunun

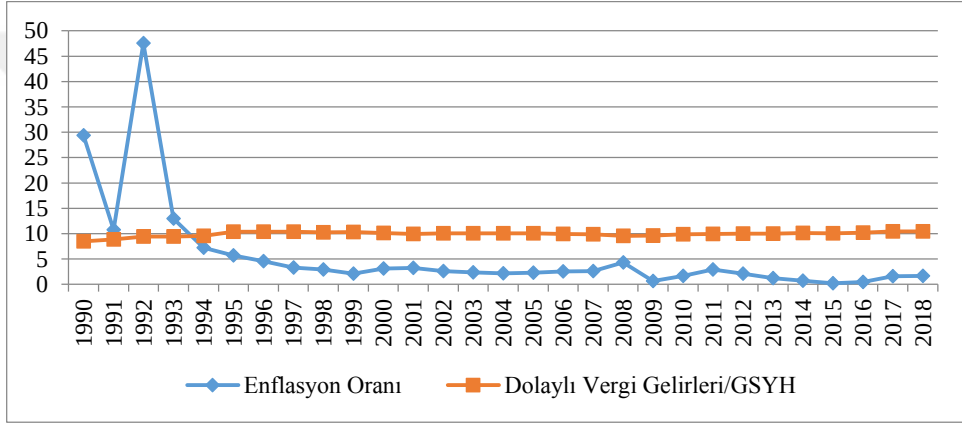
yanında servet vergileri yüksek gelirli gruplara hitap ettiğinden satın alma gücünü etkileme aracı olarak kullanılamamaktadır (Ulusoy, 2007: 206-212).

Şekil 39 ve 40’ta analizde kullanılan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin enflasyon oranları ile toplam vergi gelirlerinin GSYH’ye oranlarının ortalamaları karşılaştırılmıştır.

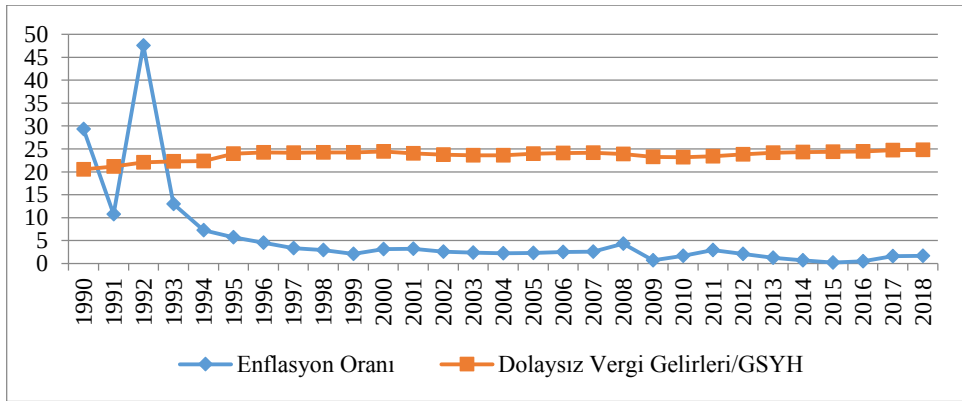

39a) Toplam Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve Enflasyon Oranı

39b) Dolaylı Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve Enflasyon Oranı

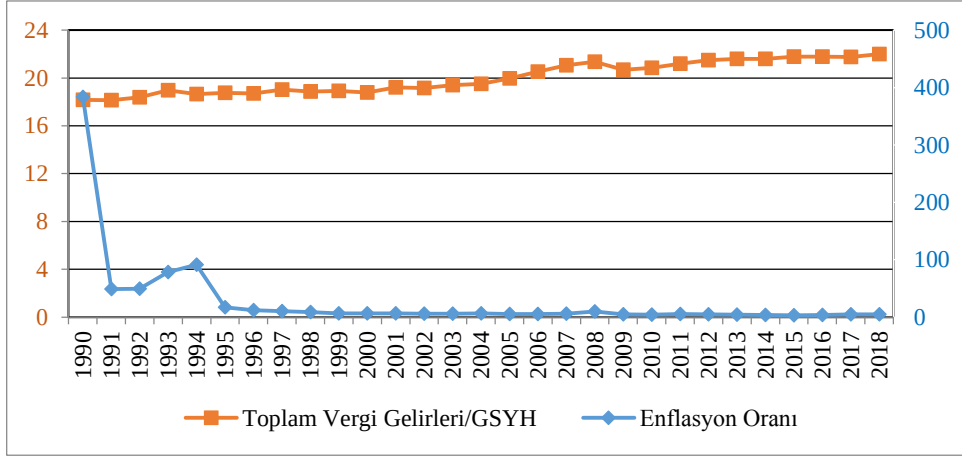
39c) Dolaysız Vergi Gelirleri/GSYH Oranı ve Enflasyon Oranı

Şekil 39. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı Gelişmeleri

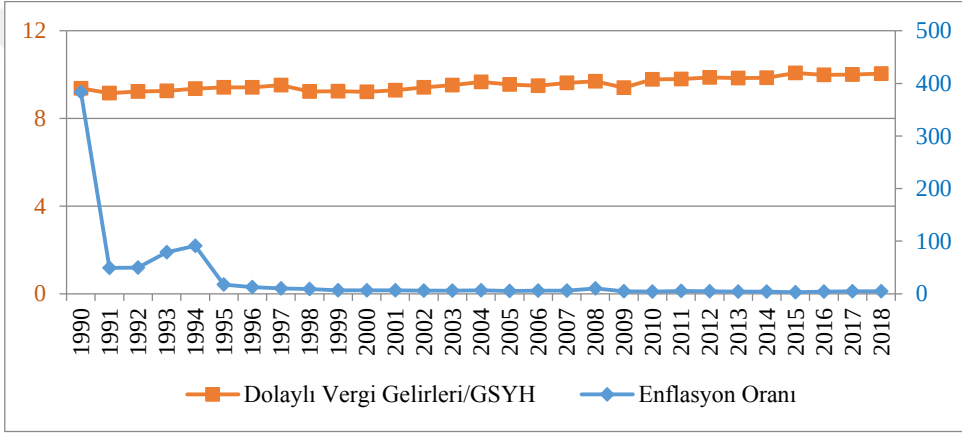
Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 39 incelendiğinde; gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ortalamada %35, enflasyon oranının ise ortalamada %5.7 olduğu tespit edilmiştir. Enflasyon oranı değerleri incelendiğinde; 1990 yılında en yüksek enflasyon oranına sahip ülkenin, Slovenya (%552), 1992 yılında ise en yüksek enflasyon oranına sahip ülkenin Letonya (%952) olduğu görülmektedir. Bunun nedeni; sosyalist ekonomik sistemden piyasa ekonomisine geçen ülkelerde bu geçiş ile birlikte hiperenflasyonun ortaya çıkmasıdır. 2008 yılı haricinde 1995 yılından itibaren enflasyon oranı genelde aynı düzeyde hareket etmiştir. Vergi gelirleri ise 2009 yılında bariz olarak düşüş gösterip, diğer yıllarda aynı seyrini korumuştur.

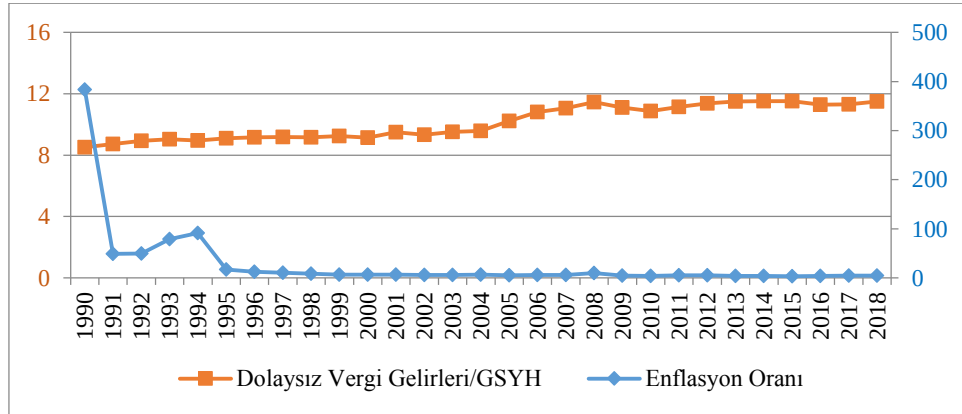

40a) Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı

40b) Dolaylı Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı

40c) Dolaysız Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı

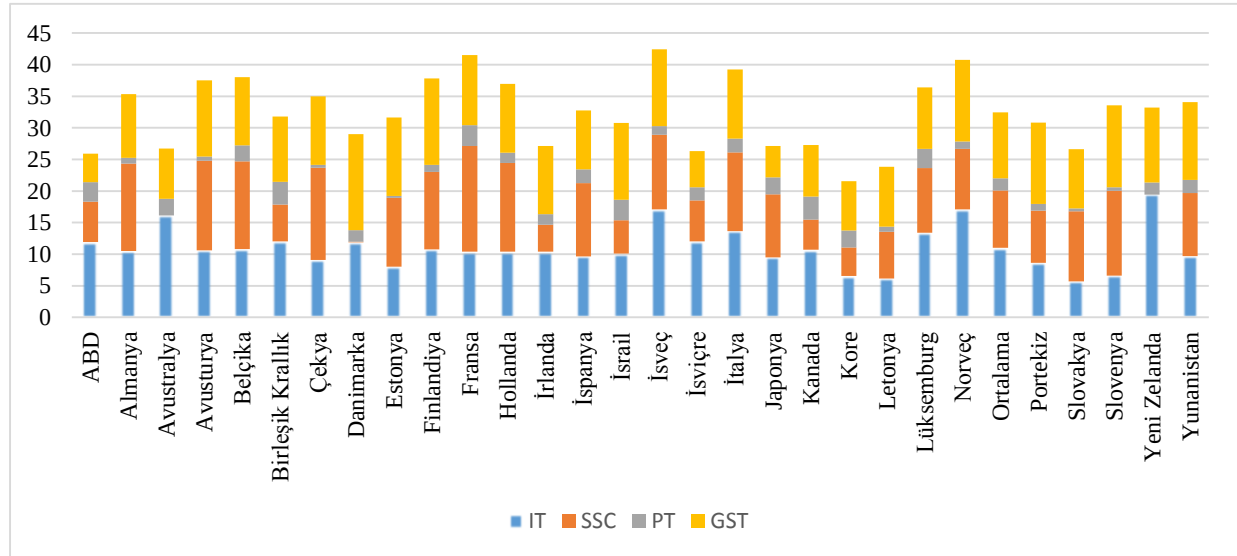
Şekil 40. Gelişmekte Olan Ülkeler Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranı ve Enflasyon Oranı Gelişmeleri

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 40'ta gelişmekte olan ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının %20, enflasyon oranının ise %28 civarında olduğu görülmektedir. Vergi gelirleri zamanla azalarak artan bir trende sahipken, enflasyon oranının 1990 yılında en yüksek seviyede olduğu görülmektedir. 1990 yılında enflasyon oranının en yüksek olduğu ülkeler incelendiğinde; en yüksek enflasyona sahip ülkeler sırasıyla: Peru (% 7.482), Brezilya (% 2.948), Polonya (% 568), Uruguay (% 113) ve Türkiye'dir (% 60). Enflasyonun ikinci en yüksek seviyeye ulaştığı 1994 yılında ise en yüksek enflasyon oranının sırasıyla: Brezilya (% 2.076), Türkiye (% 105) ve Uruguay (% 45) olduğu görülmektedir. Bunun nedeni; 1990'lı yıllarda Latin Amerika'da, Asya'da ve Polonya'da ve 1994 yılında Latin Amerika, Asya ve Türkiye'de görülen ekonomik krizlerdir. Enflasyon oranının üçüncü en yüksek seviyeye ulaştığı yıl ise 2008 yılıdır. Bunun nedeni; Avrupa'da görülen ekonomik krizin gelişen ekonomileri de etkilemesidir. 1995 yılından itibaren enflasyon, azalış trendinde hareket etmiştir.

2.3. Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

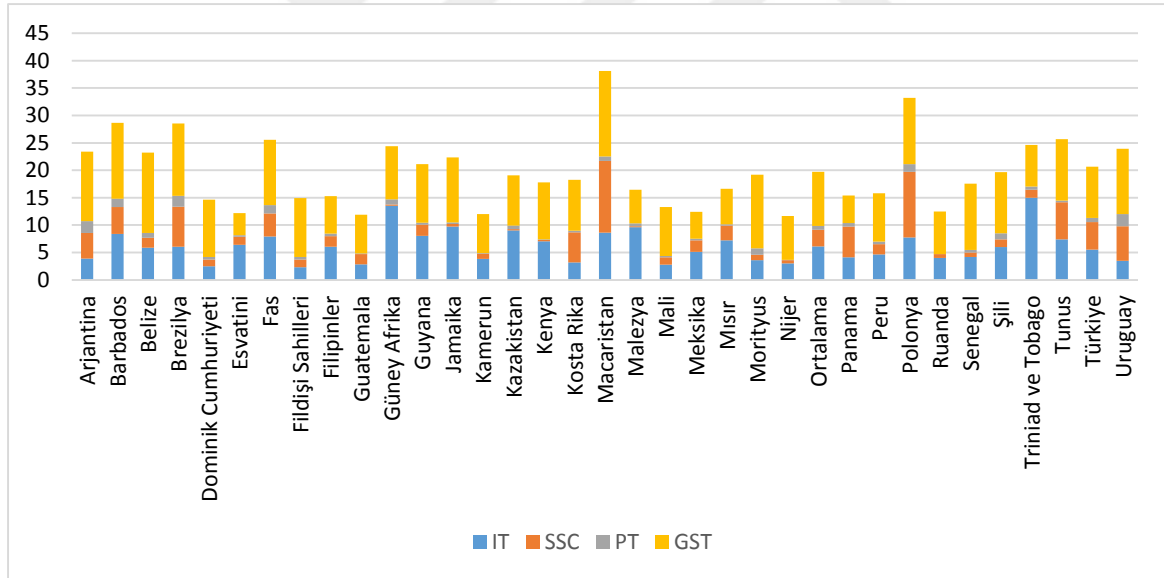
Bu bölümde; kaynaklarına göre vergi gelirlerinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre ortalama değerlerinin ortalama dağılımı hazırlanmıştır. Şekil 41'de gelişmiş, şekil 42'de ise gelişmekte olan ülkelere kaynaklarına göre vergi gelirlerinin ortalama dağılımı yer almaktadır.

Şekil 41. Gelişmiş Ülkelerde Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: OECD Veri Seti

Şekil 41 incelendiğinde 1990-2018 yılları arasında gelişmiş ülkeler için vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ülkelere göre dağılımı yer almaktadır. Gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının (IT) en fazla olduğu ülkeler Yeni Zelanda, Norveç, İsveç ve Avustralya iken; IT'nin en az olduğu ülkeler Estonya, Slovenya, Kore, Letonya ve Slovakya'dır. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının (GST) en fazla olduğu ülkeler: Danimarka, Finlandiya, Norveç ve Slovenya iken; en az GST gelirin sahip olan ülkeler: Kore, İsviçre, Japonya ve ABD'dir. En yüksek sosyal sigorta priminin GSYH'ye oranı (SSC) gelirin sahip ülkeler: Fransa, Çekya, Avusturya ve Hollanda iken; en düşük SSC gelirin sahip ülkeler Kore, İrlanda ve Danimarka'dır. Yeni Zelanda ve Avustralya'da ise SSC gelirleri bulunmamaktadır. Kanada, Birleşik Krallık, Fransa ve İsrail'de servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı (PT) en fazla iken; Slovenya, Çekya, Slovakya ve Estonya'da PT en düşük düzeydedir. Genel olarak incelendiğinde; IT, SSC ve GST'nin önemli bir paya sahipken, PT'nin çok az bir payı olduğu görülmektedir.

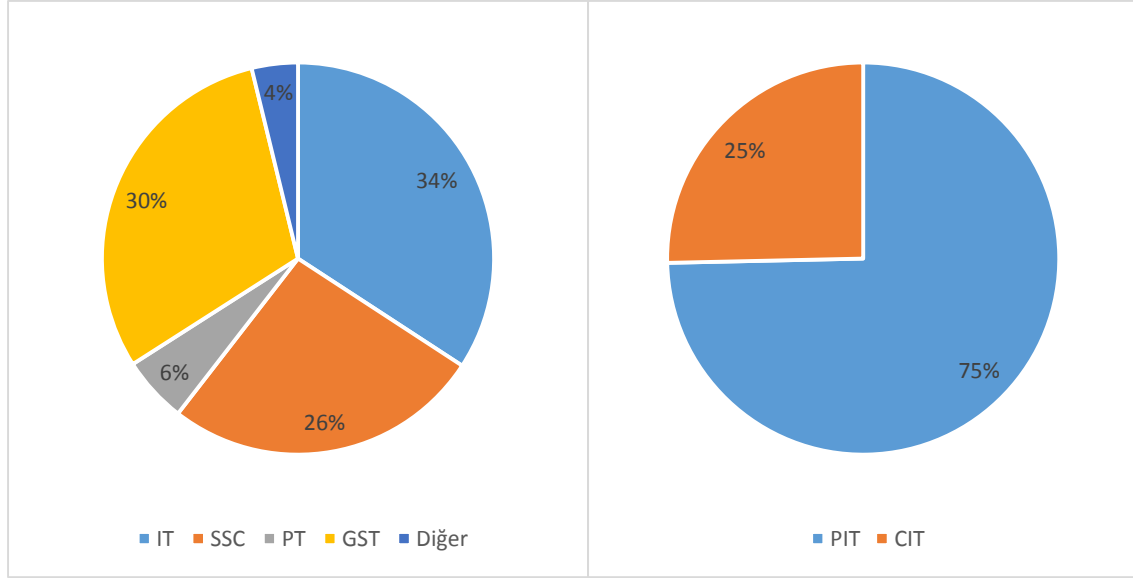

Şekil 42. Gelişmekte Olan Ülkelerde Kaynaklarına Göre Vergi Gelirlerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: OECD Veri Seti

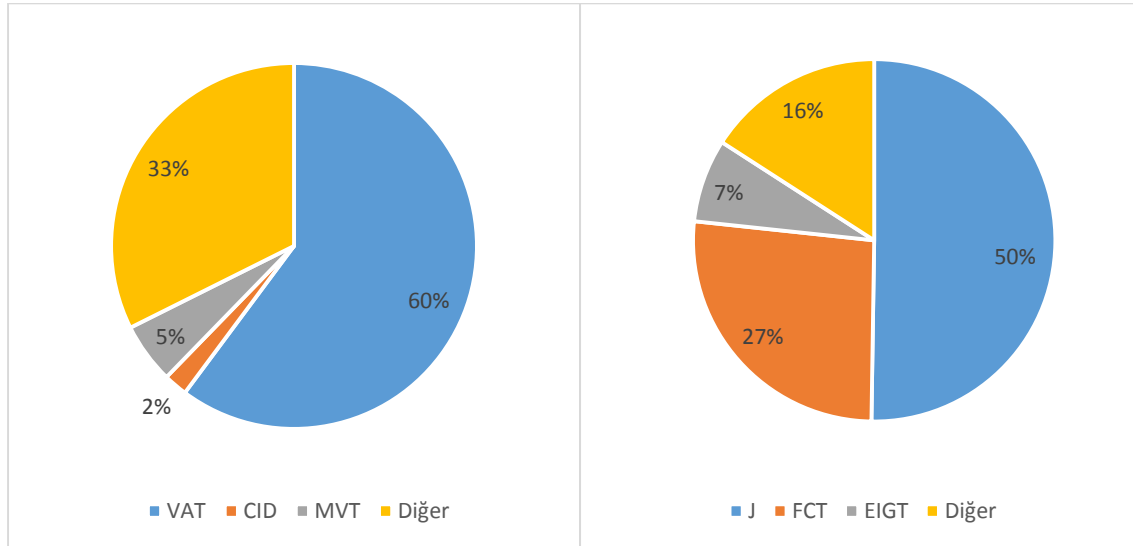
Şekil 42 incelendiğinde toplam vergi gelirleri içinde sırasıyla en fazla vergi gelirleri: GST, IT, SSC ve PT'dir. GST gelirleri en yüksek olarak: Macaristan, Belize, Barbados ve Morityus'da iken; en düşük olarak: Malezya, Panama, Meksika ve Esvatini ülkesindedir. Trinidad ve Tobago ve Güney Afrika'da, IT gelirleri çok fazla iken; Guatemala, Mali,

Dominik Cumhuriyeti ve Fildişi Sahilleri'nde IT gelirleri en düşük düzeydedir. En çok SSC geliri alan ülkeler: Macaristan, Polonya ve Brezilya iken; SSC geliri az olan ülkeler Kenya, Kazakistan ve Malezya'dır. Uruguay, Arjantin ve Brezilya'da, PT gelirleri fazla iken; Guatemala, Nijer ve Ruanda'da PT gelirleri en yüksek düzeydedir. Gelişmiş ülkelerin vergi gelirlerinin genel olarak dağılımı Şekil 43'te yer almaktadır.

43a) Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranının Dağılımı

43b) IT'nin Dağılımı

43c) GST'nin Dağılımı

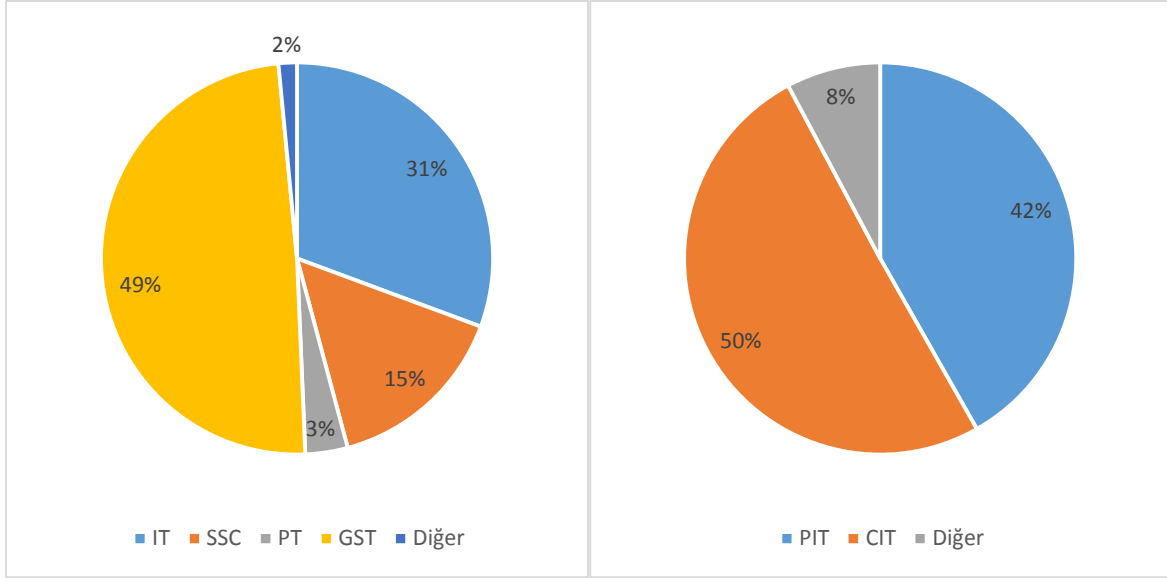
43d) PT'nin Dağılımı

Şekil 43. Gelişmiş Ülkelerde Vergi Gelirlerinin Dağılımı

Kaynak: OECD Veri Seti.

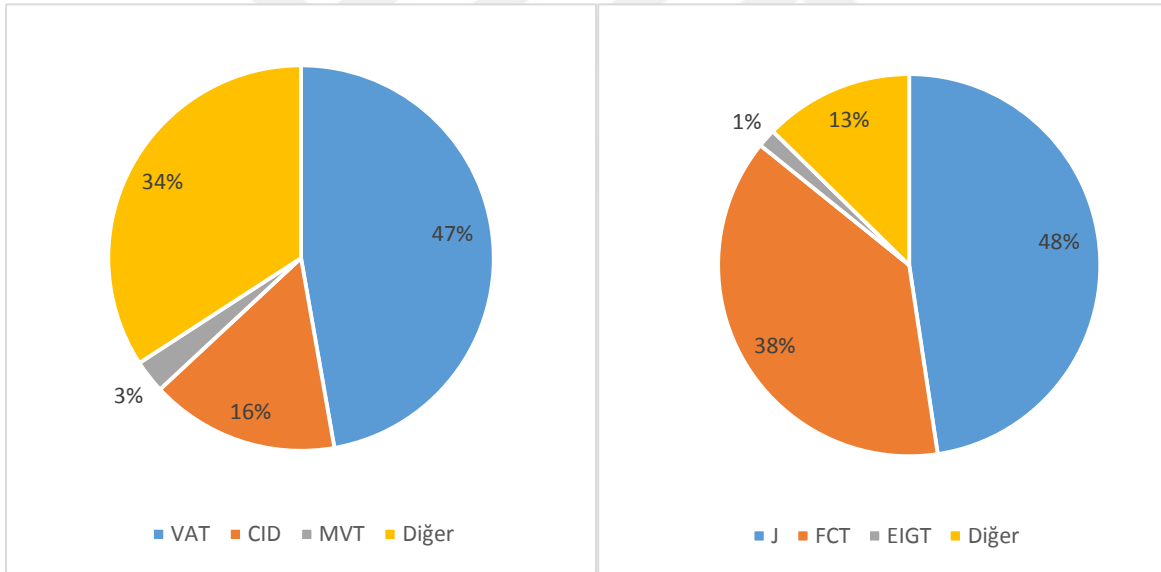
Şekil 43'te gelişmiş ülkelerde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ortalama %34.62'dir. Toplam vergi gelirlerinin %34'lük kısmını IT, %30'luk kısmını GST, %26'lık kısmını SSC, %6'lık kısmını PT ve %4'lük kısmını diğer vergi gelirleri oluşturmaktadır. IT'nin %75'ini gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı (PIT), %25'lik kısmını kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı (CIT) meydana getirmektedir. GST'nin %60'ını KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı (VAT), %5'ini MTV gelirlerinin GSYH'ye oranı (MVT), %2'sini gümrük ve ithalat vergileri gelirlerinin GSYH'ye oranı (CID), %33'ünü ise diğer vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı oluşturmaktadır. PT'nin toplam vergi gelirleri içindeki payı %5'dir. Bu payın %50'sini emlak vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı (J), %27'sini finans ve sermaye işlem vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı (FCT), %7'sini VİV gelirlerinin GSYH'ye oranı (EIGT), %16'sını ise diğer vergiler oluşturmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirlerinin genel olarak dağılımı Şekil 44'te yer almaktadır.

44a) Toplam Vergi Gelirlerinin GSYH'ye Oranının Dağılımı

44b) IT'nin Dağılımı

44c) GST'nin Dağılımı

44d) PT'nin Dağılımı

Şekil 44. Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Gelirlerinin Dağılımı

Kaynak: OECD ve Worldbank Veri Seti.

Şekil 44 incelendiğinde; toplam vergi gelirlerinin %49'luk kısmının GST, %31'ini IT, %15'inin SSC, %3'ünün PT, %2'sinin ise diğer vergi gelirlerinin GSYH'ye oranından oluştuğu görülmektedir. IT'nin %50'sinin CIT, %42'sinin PIT ve %8'inin ise diğer vergi

vergi gelirlerinin GSYH'ye oranından oluştuğu saptanmıştır. GST'nin %47'sinin VAT, %16'sının CID, %3'ünün MVT ve %34'ünün ise diğer vergi gelirlerinin GSYH'ye oranından meydana geldiği tespit edilmiştir. PT'nin ise %48'ini J, %38'ini FCT, %1'ini EIGT²⁴ ve %13'ünü ise diğer vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı oluşturmaktadır. Gelişmiş ülke ve gelişmekte olan ülkelerin vergi dağılımları karşılaştırıldığında; 1990-2018 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerin toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı ortalama olarak %20 iken, bu oran gelişmiş ülkelerde %34,6'dır. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere kıyasla yaklaşık %73 daha fazla vergi gelirlerinin olduğu görülmektedir. Vergi gelirlerinin dağılımına bakıldığında ise gelişmekte olan ülkelerde vergiler arasındaki dağılımın dengeli bir şekilde olmadığı görülmektedir. Toplam vergi gelirlerinin %49'luk kısmını GST'nin oluşturduğu, %31'lik kısmını IT, %15'lik kısmını SSC ve %3'lük kısmını ise PT'nin oluşturduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde vergilerdeki dağılımın daha dengeli olduğu ve vergilerin %34'ünün IT, %30'unun GST, %26'sının SSC ve %5'inin PT'den meydana geldiği görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç; özellikle mal ve hizmet vergisinin ve sosyal sigorta priminin dağılımının gelişmiş ve gelişmekte olan ülke grubunda farklı seyir izlediği ve gelişmekte olan ülkelerde dolaylı olarak da adlandırılan mal ve hizmet vergilerinin payının fazla olduğudur. Sosyal sigorta primlerinin GSYH'ye oranı gelişmiş ülkelerde %26 iken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran sadece %15 civarındadır. Servet üzerinden alınan vergilerin oranı gelişmiş olan ülkelerde %5 iken gelişmekte olan ülkelerde %3'tür ve bu oranlar iki ülke grubunda da yaklaşık aynı düzeydedir. Gelir üzerinden alınan vergiler iki ülke grubunda yaklaşık olarak aynı düzeydedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu vergiler %31 iken; gelişmiş ülkelerde %34'dür.

²⁴ Gelişmekte olan ülkelerin yarısından fazlasında EIGT verileri olmadığından bu veri iki ülke grubu için de analizin dışında bırakılmıştır.

BÖLÜM 3

3. VERGİLEME VE EKONOMİK PERFORMANS İLİŞKİSİ: LİTERATÜR ARAŞTIRMASI VE EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde; literatür araştırmasının ardından, ekonometrik model yardımıyla kaynaklarına göre vergi gelirlerinin ekonomik performans göstergeleri ile ilişkisi incelenmiştir.

3.1. Vergileme ve Ekonomik Performans İlişkisi: Literatür Araştırması

Bu bölümde vergileme ve ekonomik performans ilişkisi ile ilgili literatüre yer verilmektedir. Vergiler ile ekonomik büyüme, tüketim, tasarruf, yatırım, doğrudan yabancı yatırımlar, emek arzı ve enflasyon ilişkisi ile ilgili literatürdeki yapılan çalışmalara yer verilmiş ve çalışmaların sonuçları değerlendirilmiştir. Literatürdeki araştırmaların çoğu vergileme ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Diğer ekonomik performans göstergeleri ve vergileme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sayısının daha sınırlı sayıda olduğu görülmektedir.

3.1.1. Vergileme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Literatür çalışmaları incelendiğinde; ülke gruplarına göre vergilerin etkilerinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre KDV veya tüketim vergisi gibi harcamalar üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyümeyi azaltırken; sosyal sigorta priminin ve kurumlar vergisinin genel itibarıyla ekonomik büyümeyi artırdığı saptanmıştır. Gelir vergisi ile ilgili genel bir sonuca varılmamakla birlikte bazı ülke gruplarında ekonomik büyümeyi artırırken, bazı ülke gruplarında ekonomik büyümeyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aşağıda kronolojik olarak sıralanmış literatürdeki çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Miller ve Russek (1997) çalışmalarında; 16 gelişmiş ve 23 gelişmekte olan ülkenin 1975-1984 yıllarına ait verilerini kullanarak panel regresyon yöntemiyle ulusal mali önlemler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bağımlı değişken kişi başı RGSYH büyüme oranıdır. Bağımsız değişkenler ise kişi başı GSYH, nüfus artış oranı, yatırımın GSYH içindeki payı, ihracat ve ithalat toplamının GSYH içindeki payı, GSYH zımni deflatörü, toplam hükümet harcamalarının GSYH içindeki payı, toplam hükümet gelirlerinin GSYH içindeki payı, hükümet bütçe fazlasının GSYH içindeki payı, kurumlar vergisi yükü, gelir vergisi vergi yükü, sosyal sigorta primleri kazançlarının GSYH içindeki payı, dâhili mal ve hizmet vergisinin GSYH içindeki payı, diğer vergi gelirlerinin GSYH içindeki payı, vergi dışı gelirlerin GSYH içindeki payı, savunma, eğitim, hastane, sosyal güvenlik, sosyal yardım, ekonomik faaliyetlere ve hizmetlere yapılan harcamaların GSYH içindeki payı, ulaşım ve iletişim harcamalarının GSYH içindeki payı ve bu harcamalar dışındaki harcamaların GSYH içindeki payıdır. Analiz sonucunda; gelişmekte olan ülkelerde borçla finanse edilen kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi geciktirdiği, vergilerle finanse edilen kamu harcamalarının ise ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde ise vergilerle finanse edilen kamu harcamaları ekonomik büyümeyi etkilemezken, borçla finanse edilen kamu harcamaları ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır.

Mendoza, Milesi-Ferretti ve Asea (1997) çalışmalarında; 18 OECD ülkesinin 1965-1991 dönemine ait 5 yıllık ortalama değerlere dayanan verileri yardımıyla panel regresyon metodunu kullanarak kişi başı RGSYH oranı ve özel yatırım oranının (özel yatırımlar/GSYH) diğer değişkenler ile arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Kişi başı RGSYH oranı bağımlı değişken iken, bağımsız değişkenler; 1965 yılına ait olan GSYH, tüketim vergisi, emek gelir vergisi, sermaye gelir vergisi, orta öğretime kayıt, ticaret hadlerindeki değişim, kamu harcamalarının GSYH'ye oranı, kişisel gelir vergisinin GSYH'ye oranı ve özel yatırım oranıdır. Kişi başı RGSYH'nin diğer değişkenlerle olan ilişkisine bakıldığında vergi oranlarının kişi başı RGSYH'yi açıklamakta istatistiksel açıdan anlamlı olmadıkları tespit edilmiştir.

Kneller, Bleaney ve Gemmell (1999), 22 OECD ülkesi için 1970-1995 döneminde kamu harcamaları ve vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini panel veri yöntemi ile araştırmışlardır. Vergiler; bozucu etkisi olan ve bozucu etkisi olmayan vergiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bozucu etkisi olan vergiler: gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, sosyal

sigorta primleri, istihdam ve işgücü vergisi ve servet vergisidir. Bozucu etkisi olmayan vergiler ise dâhili mal ve hizmetlerden alınan vergilerdir. Devlet harcamaları: üretken harcama, üretken olmayan harcama ve diğer harcamalar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Üretken harcamalar: genel kamu hizmeti harcamaları, savunma harcamaları, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, iskân harcamaları, ulaşım ve iletişim harcamalarıdır. Üretken olmayan harcamalar; sosyal güvenlik ve sosyal refah harcamaları, rekreasyon harcamaları ve ekonomik hizmet harcamalarıdır. Diğer harcamalar ise bu iki harcama grubunda yer almayan ve sınıflandırılmayan harcamalardır. Analiz sonucuna göre; bozucu etkisi olan vergiler ve üretken olmayan kamu harcamaları ekonomik büyümeyi negatif etkilerken, bozucu etkisi olmayan vergiler ve üretken kamu harcamaları ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.

Bleaney, Gemmell ve Kneller (2001) çalışmalarında; 1970-1995 döneminde panel regresyon yöntemini kullanılarak OECD ülkelerinin vergilendirme ve kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkisini incelemişlerdir. Analiz sonucuna göre; bozucu etkilere sahip vergilerin kişi başı GSYH'yi negatif, üretken harcamaların (üretken harcamalar ve bozucu etkiye sahip vergilerin tanımı için Kneller vd. (1999)'a bakınız) ise kişi başı GSYH'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

Padovano ve Galli (2001) çalışmalarında; panel regresyon modelini kullanarak 23 OECD ülkesinin 1951-1990 dönemine ait vergi oranları ile ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Analiz sonucuna göre; marjinal vergi oranları ile kişi başı GSYH arasındaki ilişkinin negatif olduğu ortaya konmuştur.

Fölster ve Henrekson (2001) çalışmalarında; 1970-1995 dönemi için zengin ülkelerin kamu harcamaları, vergi oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi yardımıyla analiz etmişlerdir. Analiz sonucuna göre; kamu harcamalarının GSYH içindeki payı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki negatif çıkmıştır. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payında görülen %10 oranındaki artışın GSYH büyüme oranını %0.7 - %0.8 arasında azalttığı saptanmıştır. Zengin ülkelere OECD'ye dâhil olmayan ülkeler de eklenince vergilendirmenin GSYH içindeki payı ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Blanchard ve Perotti (2002), ABD'de İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde kamu harcamaları ve vergilerdeki dinamik şokların ekonomik faaliyetlere olan etkisini panel VAR modelini kullanarak araştırmışlardır. Bağımlı değişken olarak kişi başı RGSYH, bağımsız

değişken olarak ise kamu harcamaları, net vergiler, savunma harcamaları alınmıştır. Analiz sonucunda hükümet harcamalarına ait pozitif şokların RGSYH'yi pozitif etkilerken, pozitif vergi şoklarının RGSYH'yi negatif etkilediği tespit edilmiştir. Vergi ve hükümet harcamalarındaki artış, yatırım harcamalarını negatif etkilemiştir.

Tomljanovich (2004) çalışmasında; 1972-1998 yılları arasında ABD şehirlerinde vergi oranlarındaki değişimin kişi başı GSMH ve kişi başı GSMH büyüme oranına olan etkisini dinamik zaman serisi modeli ile araştırmıştır. Bağımlı değişken kişi başı GSMH iken, bağımsız değişkenler: ortalama toplam vergi oranı, gelir vergisi oranı, satış vergisi oranı, servet vergisi oranı, kurumlar vergisi oranı, toplam kamu harcamalarının ortalama değeri, eğitim, sosyal hizmetler, hastane ve otoyol için yapılan harcamaların oranı ve federal hükümetten alınan devlet desteğinin kişi başına düşen reel değeridir. Analiz sonucuna göre; kısa dönemde ortalama toplam vergi oranının %1 artırılması, kişi başı GSMH'nin %2 oranında düşmesine neden olmuştur. Uzun dönemde vergi oranlarındaki değişimin ekonomik büyüme üzerine kalıcı bir etkisi bulunamamıştır.

Holcombe ve Lacombe (2004) çalışmalarında; 1960-1990 dönemi için ABD'nin 1129 sınır illeri için regresyon modelini kullanarak araştırma yapmışlardır. İldeki gelir vergisindeki marjinal değişimin ilin kişi başı gelir değişimine etkisini komşu illerle kıyaslayarak araştırmışlardır. Yapılan analiz sonucuna göre; 11 ilin gelir vergisinin 1960 yılından 1990 yılına kadar ortalama olarak %4.1'den %5.3'e artırılmasıyla ilin kişi başına gelirinin komşu illere göre %3.4 oranında düştüğü belirlenmiştir.

Anastassiou ve Dritsaki (2005) çalışmalarında; Yunanistan için toplam vergi gelirleri, gelir vergisi, sermaye kazançları vergisi, gayri safi yurtiçi tasarrufların GSYH'ye oranı ile ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişkiyi 1965-2002 yılları arasında Granger nedensellik analizi ile incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, gayri safi yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranı ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Marjinal dolaysız vergi oranından ekonomik büyüme oranına ve vergi gelirlerinden ekonomik büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Marjinal dolaysız vergi oranı ve vergi gelirleri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Lee ve Gordon (2005), 1970-1997 yılları arasında 70 ülkenin (aşağı Sahra ülkeleri, Asya ülkeleri, OECD ülkeleri, Latin Amerika ülkeleri) büyüme oranları ile vergi politikaları arasındaki ilişkiyi panel regresyon analizini kullanarak incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak kişi başı RGSYH büyüme oranı alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ise 1970 yılına

ait kişi başı RGSYH, kurumlar vergisi, gelir vergisi, ilkokula yazılma oranı, ortalama ticaret serbestliği, bürokrat yolsuzluğu ve bürokrasi kalite endeksi, nüfus artış oranı, ortalama enflasyon oranı, en yüksek gelir vergisi oranı, en yüksek gelir vergisi oranı/ ortalama gelir vergisi oranı, ortalama vergi oranı, kamu harcamalarının GSYH'ye oranı, Koester ve Kormendi'nin (1989) kullandığı toplam marjinal vergi oranı, ortalama tarife oranları ve emtia vergisi alınmıştır. Kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Durkaya ve Ceylan (2006), 1980-2004 yılları arasında Türkiye'de reel GSMH büyüme oranı ile toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri ve dolaysız vergi gelirleri arasındaki uzun ve kısa vadeli ilişkileri Granger nedensellik testi ve hata düzeltme metodu yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak reel GSMH büyüme oranı, bağımsız değişken olarak ise toplam vergi gelirleri büyüme oranı, dolaysız ve dolaylı vergi gelirleri alınmıştır. Uzun dönemde toplam vergi gelirleri ile GSMH'nin ve dolaysız vergi gelirleri ile GSMH'nin birlikte hareket ettiği saptanmıştır. Kısa dönemde toplam vergi gelirlerinden GSMH büyüme oranına, GSMH büyüme oranından da toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Dolaysız vergi gelirleri ile GSMH büyüme oranı arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Dolaylı vergiler ile GSMH büyüme oranı arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir.

Temiz (2008)  alışmasında; 1990-2006 yılları arasında Türkiye için toplam vergi gelirleri, dolaylı vergi gelirleri, dolaysız vergi gelirleri ile GSMH arasındaki uzun dönem ve kısa dönem ilişkiyi incelemiş ve vektör hata düzeltme modelini (VECM) kullanmıştır. Bağımlı değişken olarak reel GSMH, bağımsız değişken olarak ise reel toplam vergi gelirleri, reel dolaylı vergi gelirleri, reel dolaysız vergi gelirleri alınmıştır. Uzun dönemde toplam GSMH büyüme oranı ile toplam vergi gelirleri büyüme oranı arasında çift taraflı bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kısa dönemde ise GSMH'den toplam vergi gelirleri büyüme oranına doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasındaki ilişki pozitif yönlü, dolaylı vergiler ile GSMH büyüme oranı arasındaki ilişki ise negatif yönlü çıkmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasındaki eşbütünleşme ilişkisi de incelenmiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre; dolaylı vergiler ve GSMH büyüme oranı arasında neden sonuç ilişkisinin olmadığı, dolaysız vergiler ile GSMH büyüme oranı arasında ise çift taraflı bir neden sonuç ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Analizde dolaylı vergilerin GSMH büyüme

oranı üzerinde herhangi bir değişime neden olmadığı, dolaysız vergiler ve GSMH büyüme oranının birbirlerini pozitif yönde etkilediği saptanmıştır.

Arnold (2008), 21 OECD ülkesinin 1971-2004 yılları arasında vergi yapıları ile çalışan nüfusunun kişi başı GSYH'si arasındaki ilişkiyi panel regresyon yöntemini kullanarak incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH alınmıştır. Temel modeldeki bağımsız değişkenler; yatırım oranı, beşeri sermaye stoku (çalışan nüfusun okul eğitiminde geçirdiği ortalama yıllar dikkate alınarak hesaplanmıştır), nüfus artış oranı ve kontrol değişkenlerdir. Kontrol değişkenler; gelir üzerinden alınan vergiler (gelir vergisi ve kurumlar vergisi), tüketim vergileri ve servet vergileridir (taşınmaz mallar için tekrarlanan vergiler ve diğer servet vergileri). Analiz sonuçlarına göre; gelir vergileri genel olarak ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Gelir üzerinden alınan vergiler tek tek incelendiğinde kurumlar vergisinin düşürülmesi ekonomik büyüme üzerinde gelir vergisinin düşürülmesine göre daha olumlu etki etmiştir. Tüketim ve servet vergilerinin etkileri ekonomik büyümeyi toplamda pozitif bir şekilde etkilerken, servet vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tüketim vergisine göre daha fazladır. Servet vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri tek tek incelendiğinde, taşınmaz mallar için tekrarlanan servet vergilerinin (emlak vergisinin) ekonomik büyüme üzerinde önemli derecede etkisi bulunurken, diğer servet vergileri ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Analiz sonuçlarına göre; toplam vergi yükünün aynı kalması şartıyla, gelir vergisinin %1 oranında azaltılarak tüketim ve servet vergisi toplamının %1 oranında artırılmasının kişi başı GSYH'yi %0.25 ile %1 arasında artırdığı tespit edilmiştir.

Açıkgöz (2008), Türkiye'de 1968-2006 yılları arasında vergi gelirleri ile vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini nedensellik analizi ve etki-tepki fonksiyonları ile araştırmıştır. Çalışmada kullanılan değişkenler; RGSYH büyüme hızı (1987=100 bazlı GSMH deflatörü kullanılmıştır), yurtiçi tasarrufların GSYH'ye oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumunun GSYH'ye oranı, dolaylı vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranı, dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranı, vergi yükü, dolaylı ve dolaysız vergi yüküdür. Çalışmada düşük dolaysız vergi yükünün yüksek büyüme oranı sağlayacağı ve toplam vergi yükünde görülen azalmanın büyüme oranını az da olsa artıracağı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bunun yanında büyümenin vergileme üzerinde de önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Dolaylı vergi gelirlerinin dolaysız vergi gelirlerine göre

ağırlıkta olduğu vergi sisteminde sosyal adalet yapısının olumsuz etkileneceğine vurgu yapılmıştır.

Furceri ve Karras (2008) çalışmalarında 1965-2007 yılları arasında 26 OECD ülkesinin ekonomik büyümeleri ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemini kullanarak incelemiştir. Kişi başı RGSYH bağımlı değişken iken, bağımsız değişkenler; toplam vergi gelirleri, sermaye kazançları, gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, sosyal sigorta primleri, servet vergileri ve mal ve hizmetlerden alınan vergilerdir. Analizde; toplam vergi oranındaki %1'lik bir artışın, kişi başı RGSYH üzerinde %0.5 - %1'lik bir azalışa neden olduğu saptanmıştır. Sermaye kazançları, gelir ve kazanç üzerinden alınan vergiler, sosyal sigorta primleri ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, kişi başı GSYH'yi negatif yönde etkilemektedir. Sosyal sigorta primleri ve mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin gelir vergisine göre kişi başı GSYH'yi daha olumsuz etkilediği tespit edilmiştir.

Engen ve Skinner (2008) çalışmalarında; ABD'de 1960-1996 yılları arasında ekonomik büyüme ile marjinal vergi oranları arasındaki ilişkiyi regresyon analizi yöntemini kullanarak araştırmışlardır. Analiz sonucuna göre; marjinal vergi oranlarını %5 ve ortalama vergi oranlarını %2.5 düşürmenin uzun süreli büyüme oranını %0.2 ile %0.3 arasında artıracığı tespit edilmiştir.

Reed (2008) çalışmasında; 1970-1999 yılları arasında beş yıllık dönemlerle 48 ABD şehrinde ekonomik büyüme ve vergiler arasındaki ilişkiyi dinamik panel veri metodu yöntemini kullanarak araştırmış ve vergi yükü ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir.

Alesina ve Ardagna (2010), 1970-2007 yılları arasında 20 OECD ülkesinde mali politikaların (vergi indirimi ve kamu harcamaları) ekonomik büyümeye olan etkisini regresyon analizi yöntemi ile araştırmışlardır. Analiz sonucuna göre, vergi indiriminin ekonomik büyüme üzerinde kamu harcamalarına göre daha çok etkili olduğu tespit edilmiştir.

Göçer, Mercan, Bulut ve Dam (2010), Türkiye'de ekonomik büyüme ile dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi 1924-2009 yılları arasında sınır testi yaklaşımı ile analiz etmişlerdir. Bağımlı değişken olarak nominal GSYH, bağımsız değişkenler olarak ise dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; uzun dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi artıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere göre ekonomik büyümeyi daha fazla artırdığı tespit edilmiştir.

Kısa dönemde ise bu vergilerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Gemmell, Kneller ve Sanz (2011) çalışmalarında; 1970-2004 yılları arasında 17 OECD ülkesinde gelir vergisi ve kurumlar vergisindeki marjinal değişimin uzun dönemli GSYH üzerindeki etkisini havuzlanmış en küçük kareler yöntemi (Pooled OLS) ve panel hata düzeltme metodu kullanarak araştırmışlardır. Bağımsız değişkenler; gelir vergisi, kurumlar vergisi, üretken kamu harcaması (üretken kamu harcaması tanımı için Kneller vd. (1999)'a bakınız), bütçe fazlası, özel yatırımların oranı, işgücü büyüme oranı ve beşeri sermaye büyüme oranı iken, kişi başı GSYH bağımlı değişkendir. Analiz sonucuna göre; gelir vergisi ve kurumlar vergisinin kişi başı ekonomik büyüme üzerinde negatif etkili olduğu tespit edilmiştir. Gelir vergisi ekonomik büyümeyi negatif etkilerken, kurumlar vergisi ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir.

Barro ve Redlick (2011) yapmış olduğu çalışmada; ABD'de 1912-2006 yılları arasında vergilerin ve kamu harcamalarının makroekonomik etkilerini İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi'nin (TSLS) yöntemi ile araştırmışlardır. Bağımlı değişken olarak kişi başı RGSYH'nin büyüme oranı, bağımsız değişken olarak ise kişi başı hükümet harcamaları ve ortalama marjinal gelir vergisi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre; ortalama marjinal gelir vergisinin %1 oranında indirilmesi bir sonraki yıla ait kişi başı GSYH'nin %0.6 oranında artmasına neden olmaktadır.

Acosta-Ormaechea ve Yoo (2012) çalışmalarında; 1970-2009 yılları arasında 21 yüksek gelirli, 23 orta gelirli ve 25 düşük gelirli ülke olmak üzere toplam 69 ülke için vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel hata düzeltme metodu ile analiz etmişlerdir. Arnold vd. (2011)'in kurmuş olduğu model kullanılmış olup, bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH alınmıştır. Bağımsız değişken olarak temel modelde fiziksel sermaye, beşeri sermaye ve nüfus büyüme oranı, kontrol değişken olarak ise toplam vergi yükü alınmıştır. Vergi yapısı değişkenleri; gelir üzerinden alınan vergiler (gelir vergisi, sosyal sigorta primi ve kurumlar vergisi), tüketim vergisi ve servet üzerinden alınan vergilerdir (tüketim vergisi, KDV ve satış vergisi, ticaret vergisi ve diğer tüketim vergileri ve servet vergileri). Analiz sonucuna göre; gelir üzerinden alınan vergilerin toplamı, gelir vergisi ve sosyal sigorta primi uzun vadede büyümeyi negatif yönde etkilerken; kurumlar vergisi, toplam tüketim ve servet vergileri ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Özellikle KDV ve satış üzerinden alınan vergilerin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkisi olduğu saptanmıştır.

Gelir vergisindeki artışın ve tüketim ve servet vergisindeki azalmanın ekonomik büyümeyi uzun vadede negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Ferede ve Dalby (2012), Kanada'daki iller için 1977-2006 yılları arasında vergi oranlarının ekonomik büyümeye ve özel yatırıma olan etkisini dinamik panel veri analizi yöntemi ile araştırmıştır. Vergi oranlarının ekonomik büyümeye olan etkisini araştırmak için bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH'nin ortalama büyüme oranı alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ise kurumlar vergisi oranı, gelir vergisi oranı, satış vergisi oranı, perakende satış vergisi kukla değişkeni ile satış üzerinden alınan vergi oranının çarpımı, kamu harcamalarının GSYH'ye oranı, bütçe açığının GSYH'ye oranı, gecikmeli ihracat fiyatı artma oranı, ilin GSYH'deki payı, yatırımın GSYH'ye oranı, nüfus artış oranı, başlangıç GSYH'nin kişi başı logaritması alınmıştır. Analiz sonucuna göre; kurumlar vergisi istatistiksel açıdan anlamlı, büyüme ve kurumlar vergisi arasındaki ilişki negatif çıkmıştır. Kurumlar vergisinin %1 oranında düşmesi ile kişi başı GSYH %0.125 oranında artmaktadır. Vergi oranlarının özel yatırıma olan etkisini araştırmak için bağımlı değişken olarak ortalama özel yatırımın GSYH'ye oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler aynı kalmıştır. Analiz sonucuna göre; kurumlar vergisinin %1 oranında düşmesi ile özel yatırımın GSYH'ye oranı %0.34 oranında artış göstermektedir.

Szarowska (2013), çalışmasında 24 AB ülkesi ve 1995-2010 dönemi için vergiler ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel regresyon ve Granger nedensellik analizi yöntemi ile araştırmıştır. Panel regresyon için bağımlı değişken olarak GSYH büyüme oranı, bağımsız değişken olarak da tüketim, işgücü ve sermaye vergi oranı alınmıştır. Granger nedensellik analizinde ise ekonomik büyüme ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki tek tek incelenmiştir. Panel regresyon sonucuna göre tüketim vergileri ekonomik büyümeyi pozitif etkilerken işgücü vergileri ekonomik büyümeyi negatif etkilemektedir. Granger nedensellik analizine göre GSYH büyüme oranı ile işgücü vergi oranı ve GSYH büyüme oranı ile sermaye vergi oranı arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi saptanmıştır. GSYH büyüme oranı ve tüketim vergi oranı arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Stoilova ve Patonov (2013) çalışmalarında; 1995-2010 yılları arasında 27 AB ülkesinde toplam vergi yükü (toplam vergiler / GSYH) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sıradan en küçük kareler yöntemi (OLS) ile incelemiştir. Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH'nin büyüme oranı, bağımsız değişkenler olarak ise bütçe harcamaları ve vergi

gelirlerinin GSYH'ye oranı (arazi, bina ve diğer altyapılar için alınan vergiler, gelir vergileri, sosyal sigorta primleri, üretim ve ithalat vergisi, sosyal sigorta primleri ve bütün vergilerin toplamının GSYH'ye oranı) alınmıştır. Analiz sonucunda, dolaysız vergilerin AB ülkelerinin büyümesine daha çok katkıda bulunduğu tespit edilmiştir.

Venkadasalam (2014), çalışmasında Filipinler, Tayland ve Singapur için 1960 yılından itibaren mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin RGSYH üzerindeki etkisini panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Bağımlı değişken olarak RGSYH; bağımsız değişken olarak da hanehalkının hihai tüketim harcamaları ve hükümetin nihai harcamaları alınmıştır. Kukla bağımsız değişken ise; ülkelerde mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin uygulanmasıdır. Analiz sonucuna göre; Filipinler ve Tayland'da mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin uygulamasının RGSYH'yi negatif etkilerken Singapur'da mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin uygulamasının ise RGSYH'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir.

McNabb ve LeMay-Boucher (2014), vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 1980-2010 verilerinin kullanıldığı ve panel veri analizinin uygulandığı çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere toplam 100 ülke analize dâhil edilmiştir. Bağımlı değişken olarak ise kişi başı GSYH'nin yıllık büyüme oranı, bağımsız değişken olarak da fiziksel sermaye üzerine yapılan yatırımın GSYH içindeki payı, ortalama okullaşma düzeyi, çalışma çağı nüfusunun büyüme oranı ve dolaylı ve dolaysız vergilerin GSYH içindeki payı alınmıştır. Ortalama grup tahmincisi (MG=Mean Group) ve İlişkili Grup Tahmincisi (CMG=Correlated Effect Mean Group) metodları kullanılmıştır. Analizin genel sonucuna bakıldığında dolaysız vergilerdeki artışın GSYH'nin büyüme oranını negatif ve anlamlı bir şekilde azalttığı tespit edilmiştir. MG tahmincisi sonucunda dolaysız vergilerde görülen %1'lik bir artış GSYH'de %13 oranında bir azalmaya neden olurken, CMG tahmincisi sonucuna göre %16 oranında bir azalmaya neden olmaktadır. CMG tahmincisi sonucuna göre dolaysız vergilerden dolaylı vergilere geçiş ile birlikte GSYH'nin arttığı tespit edilmiştir.

Macek (2015) çalışmasında; panel regresyon metodunu kullanarak 2000-2011 yılları arasında OECD ülkelerinde vergi türleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak satın alma gücü paritesine göre kişi başı GSYH, bağımsız değişken olarak ise kamu harcamaları, beşeri sermaye, vergi payına ve dünya vergi endeksine göre tahmin edilen vergi oranı ve sermaye birikimini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; beşeri sermaye ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilemektedir. Kamu

harcamaları istatistiksel açıdan anlamlıdır. Kamu harcamaları ekonomik büyüme ile negatif ilişki içerisinde. Kurumlar vergisi, gelir vergisi, KDV ve sosyal sigorta primi ekonomik büyüme ile negatif ilişkilidir.

Petru Ovidiu (2015), 1995-2012 yılları arasında 6 Batı Avrupa ülkesinin (Romanya, Slovakya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Bulgaristan) dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyümeye etkisini panel veri metodu kullanarak araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak RGSYH'nin büyüme oranı, bağımsız değişken olarak ise dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin toplam vergi gelirlerine oranı, gayri safi sabit sermaye oluşum oranı, istihdam oranı, doğrudan yabancı yatırım oranı, mal ve hizmet ihrac oranı, enflasyon oranı, mülkiyet hakları, rüşvetten kurtulma oranı, hukukun üstünlüğü, şiddete ve teröre karşı siyasi istikrar, vergi kaçırma değişkenleri alınmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri diğer bütün değişkenler aynı kalmak suretiyle ayrı analizlere tabi tutulmuştur. Dolaylı vergiler için yapılan analizin sonuçlarına göre, dolaylı vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi negatif çıkmıştır. Dolaysız vergi gelirleri için yapılan analizin sonucuna göre ise; dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamsız çıkmıştır. Kontrol değişkenlerinden sadece rüşvetten kurtulma oranı ve siyasi istikrar değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır.

Hakim, Karia ve Bujang (2016); vergilerin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini 23 gelişmiş ülke ve 47 gelişmekte olan ülke için panel Arrellano-Bond dinamik panel Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) yöntemini kullanarak 2005-2012 yılları arasında araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak kişi başı GSYH büyüme oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; gelir üzerinden alınan vergiler, uluslararası ticaretten alınan vergiler, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, nüfus artış oranı, enflasyon oranı, doğrudan yabancı sermaye oranı, kamu harcamaları ve ticarete açıklık oranıdır. Analiz sonucunda; mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi negatif etkilerken, gelişmiş ülkelerde pozitif etkilediği saptanmıştır.

Özmen (2016) çalışmasında; BRIC-T (Brasil, Russia, India, China- Turkey) ülkelerinde toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını etkileyen faktörleri araştırmıştır. 1996-2013 yıllarına ait verilerin kullanıldığı ve panel eşbütünleşme metodunun uygulandığı araştırmada ortak bağımlı değişken olarak toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı alınmıştır. Analizde 4 model kurulmuş olup 1. modeldeki bağımsız değişkenler; ihracatın GSYH'ye oranı, ithalatın GSYH'ye oranı ve kişi başı GSYH büyüme oranıdır. 2. modelin bağımsız

değişkenleri; kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı, kişi başı GSYH büyüme oranı, tarımsal katma değer GSYH'ye oranı ve ticari serbestleşmedir. 3. modelin bağımsız değişkenleri; fiyatlar genel düzeyi, yolsuzluktan kaçınma indeksi, kamu harcamaları indeksi ve ticari serbestleşmedir. 4. modelin bağımsız değişkenleri ise; işsizlik oranı, politik istikrar, ekonomik özgürlükler ve kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranıdır. Modellerde Tamamen Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Panel FMOLS) tahmincisi ve Dinamik En Küçük Kareler Yöntemi (Panel DOLS) tahmincisi kullanılmıştır. Sonuçlar çok uzun olduğundan burada sadece Panel FMOLS ve DOLS tahmincisinde ortak çıkan sonuçlara yer verilmektedir. 1. modelde bireylerin gelirlerinde ve ihracatta meydana gelen artış toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını artırırken, ithalatta meydana gelen artış toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını azaltmaktadır. 2. modelde kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranında görülen artış toplam vergi gelirleri GSYH'ye oranını artırmaktadır. 3. modelin sonuçlarına göre yolsuzluktan kaçınma indeksinde meydana gelen artış toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını artırırken, kamu harcamaları indeksinde görülen artış toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını azaltmaktadır. 4. modelde ise ekonomik özgürlükler ve kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranında ortaya çıkan artış, toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranını artırmaktadır.

Stoilova (2017) çalışmasında, 28 AB ülkesinin 1996-2013 dönemine ilişkin verileri kullanarak vergi yapısının ekonomik büyümeye etkisini incelemiştir. Bağımlı değişken olarak GSYH'nin yıllık büyüme oranı, bağımsız değişken olarak ise toplam kamu harcamaları, arazi ve bina vergi gelirleri, gelir vergisi, kurumlar vergisi, sosyal sigorta primi, üretim ve ithalat vergileri ve KDV alınmıştır. OLS ve TSLS kullanıldığı bu çalışmada gelir vergisinin ve sosyal sigorta priminin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu saptanmıştır. Üretim ve ithalat vergileri ve kurumlar vergisinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, KDV gibi tüketim vergilerinin ise ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olduğu saptanmıştır.

Takumah ve Iyke (2017), Gana için 1986-2014 yılları arasındaki verileri kullanarak ekonomik büyüme ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi zaman serisi yöntemi ile incelemiştir. Bağımlı değişken olarak RGSYH alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise toplam vergi gelirleri, gayri safi sabit sermaye oluşumu, işgücü, kamu harcamaları, doğrudan yabancı yatırımlar ve tüketici fiyat enflasyonudur. Yıllık verilerin kullanılması ile toplam

vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu ve bu ilişkinin pozitif olduğu tespit edilmiştir.

Di Sanzo, Bella ve Graziona (2017) çalışmalarında; 1970-2012 yılları arasında 20 OECD ülkesinde panel eşbütünleşme metodu yardımıyla, bağımlı değişken olan kişi başı yıllık GSYH ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bağımsız değişkenler; fiziksel sermaye yatırımları, nüfus, toplam vergi gelirleri, tüketim vergisi, gelir vergisi ve servet vergisidir. Araştırmanın sonucuna göre; gelir vergisi ve tüketim vergisi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin negatif olduğu, tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerine olan negatif etkisinin gelir vergisine göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Servet vergisi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

3.1.2. Vergileme ve Tüketim İlişkisi

Literatür çalışmalarına göre; gelir vergisi, KDV, ÖTV vergilerinde görülen indirimlerin nihai tüketim harcamalarını artırdıkları saptanmıştır. Bu konuya ilişkin çalışmaların bazıları aşağıda belirtilmiştir.

Kormendi (1983) çalışmasında; 1926-1976 yılları arasında ABD’de özel tüketim ile vergiler arasındaki ilişkiyi zaman serisi metodu ile incelemiştir. Bağımlı değişken olarak özel tüketim, bağımsız değişken olarak ise; ulusal savunma harcamaları, kamunun net sabit sermaye yatırımları, kamunun tüketim harcamaları ve ulusal servet vergileri ile finanse edilen transfer ödemeleri alınmıştır. Analiz sonucuna göre; vergiler ile finanse edilen transfer ödemeleri ile özel tüketim arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğu belirlenmiştir.

Bernheim (1987) çalışmasında; 1972-1983 yılları arasında 39 ülkenin verilerini kullanarak vergilerin ve diğer değişkenlerin özel tüketime olan etkisini araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak özel tüketim alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise kullanılabilir gelir, hükümet harcamaları, vergi gelirleri, kamu borçları, bütçe açıkları (=vergi gelirleri-hükümet harcamaları -kamu borcu), özel servet ve diğer dışsal değişkenlerdir. Analiz sonucuna göre vergilerin dâhil edildiği kamu açıklarında görülen 1 dolarlık bir değişimin tüketimi 0.37 dolar artırdığı tespit edilmiştir.

Giavazzi ve Pagano (1995); tüketim ve vergiler arasındaki ilişkiyi 19 OECD ülkesi için 1970-1992 yılları arasında panel veri analizi yöntemiyle incelemiştir. Bağımlı değişken olarak özel tüketim, bağımlı değişken olarak; kamu tüketimi, vergiler, transfer ödemeleri,

işletmeler tarafından yapılan yatırımlar, kamu borcu ve GSYH alınmıştır. Analiz sonucuna göre vergilerde görülen artışın özel tüketimi azalttığı tespit edilmiştir.

Cardia (1997), tüketim ile vergi oranı arasındaki ilişkiyi OLS metodu kullanarak G7 lkeleri için araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak tüketim, bağımsız değişken olarak ise GSYH, finansal servet, kamu harcamaları, gelir vergisi ve devlet tahvilleri alınmıştır. Analiz sonucuna göre, gelir vergisi ile tüketim arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Parker (1999) alışmasında; dayanıklı malların ve dayanıklı olmayan malların tüketimi ve sosyal güvenlik vergileri arasındaki ilişkiyi ABD için 1980-1993 yılları arasında 133.820 adet hanehalkı için OLS ve TSLS yöntemiyle araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak aile büyüklüğü, yaş, vergi öncesi gelir, vergi sonrası gelir, ana emek geliri alınmıştır. Analiz sonucunda, sosyal sigorta vergilerindeki indirimin tüketimi anlamlı olarak artırmadığı saptanmıştır.

Gale ve Orszag (2004) alışmalarında; 1976-2004 yılları arasındaki verileri kullanarak OLS yöntemi ile ABD’de tüketim ve vergiler arasındaki ilişkiyi Kormendi’nin (1983) tüketim fonksiyonundan yola çıkarak ve bu fonksiyona vergi değişkenlerini ve vergi öncesi geliri ayrı ayrı ekleyerek incelemiştir. Bağımlı değişken olarak tüketim alınırken, bağımsız değişken olarak; kullanılabilir gelir, federal vergiler, eyalet vergileri ve yerel vergiler, sermayenin marjinal vergi oranı, işgücünün marjinal vergi oranı, kamu borçları hariç kamuya ait öz sermaye, kamunun mal ve hizmet alımı ve kamu borcu alınmıştır. Analiz sonucuna göre vergi gelirlerinin tüketimi negatif etkilediği tespit edilmiştir.

Schclarek (2007) alışmasında; özel tketimlerle vergiler arasındaki ilişkiyi 19 sanayi ülkesi ve 21 gelişmiş ülke için 1970-2000 yılları arasında ölçmüştür. Panel veri analizinin yararlanıldığı analizde bağımlı değişken olarak özel tüketim alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; ülkelerin kullanılabilir geliri, vergi indirimlerinin özel tüketimi azaltıp azaltmadığı tespit edebilmek için iyi ve kötü zamanlar olarak kukla değişken alınmıştır. Diğer bağımsız değişkenler ise kamu tüketim şokları ve toplam vergi gelirleri şoklarıdır. Analiz sonucuna göre; sanayi ülkelerinde vergi şoklarının özel tüketim üzerinde ne iyi ne de kötü zamanlarda özel tüketimi azalttığı tespit edilmiştir. Gelişmiş olan ülkelerde ise vergi şoklarının özel tüketim üzerinde dışlama etkisi oluşturarak özel tüketimleri azalttığı ortaya çıkarılmıştır.

Cloyne (2013) alışmasında; Birleşik Krallık’ta 1955-2009 çeyrek dönemlik verilerle zaman serisi analizi yardımıyla gelir vergisindeki indirimin kişi başi RGSYH, tüketim, yatırım,

ihracat ve ithalat, reel ücret ve çalışma saatleri ve enflasyon ve faiz oranı üzerindeki etkilerini ölçmüştür. Analiz sonucuna göre; gelir vergisi indiriminin kişi başı RGSYH, tüketim, yatırım, ithalat, reel ücret ve çalışma saatleri üzerinde olumlu etkisi tespit edilmiştir.

Şen ve Kaya (2016) çalışmalarında; Blanchart ve Perotti SVAR modelini kullanarak Türkiye’de 2003-2013 çeyrek dönemine ait verileri kullanarak tüketim harcamaları ile vergi şokları arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkiyi araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak 4 grubun ayrı ayrı özel tüketim harcamaları alınmıştır. Birinci grup: yiyecek, içecek, tütün, giysi ve ayakkabılar için yapılan tüketim harcamalarını; ikinci grup: eğitim ve sağlık için yapılan tüketim harcamalarını; üçüncü grup: ulaşım ve iletişim için yapılan tüketim harcamalarını; dördüncü grup ise diğer mal ve hizmetler için yapılan tüketim harcamalarını kapsamaktadır. Bağımsız değişkenler ise KDV şoku, ÖTV şoku ve gelir vergisi şokudur. Analiz sonucuna göre, kısa dönemde özellikle gelir vergisi ve KDV şoklarının birinci ve dördüncü grup tüketim harcamaları üzerinde pozitif etkisinin olduğu ve KDV ile ÖTV şoklarının ikinci tüketim harcamaları üzerinde negatif etkisinin olduğu saptanmıştır. Uzun dönemde ise KDV ve gelir vergisi şoklarının birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü grup tüketim harcamaları üzerinde negatif, ÖTV şoklarının ise ikinci grup tüketim harcamaları üzerinde pozitif etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Bartkus (2017), Litvanya için 2002 - 2016 çeyrek dönemine ait veriler yardımıyla vergilerin tüketime olan etkilerini VECM yardımıyla araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak tüketimin gelire oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise ortalama vergi oranı ve net gelir alınmıştır. Vergi oranı ile tüketimin gelire oranı arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmada vergi oranlarının yüksek olduğu durumda tüketimin gelire oranının düştüğü saptanmıştır.

3.1.3. Vergileme ve Tasarruf İlişkisi

Literatür çalışmalarında; genellikle dış ticaret üzerinden alınan vergilerin, gelir vergisi, kurumlar vergisinin, tüketim vergisi ve servet vergisinin tasarrufu azalttığı tespit edilmiştir. Bazı literatür çalışmaları ve bu çalışmalarda ulaşılan sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Koskela ve Viren (1983) çalışmalarında; tasarruf ile sosyal sigorta arasındaki ilişkiyi 16 OECD ülkesi için 1960-1977 yılları arasında OLS yöntemiyle incelemiştir. Bağımlı değişken olarak hanehalkının tasarruf oranının hanehalkının kullanılabilir gelirine oranı

alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; 20-65 yaş arasındaki nüfus, özel gelirlerin toplam büyüme oranı, çalışan nüfusa bağlı olan gençlerin oranı, 65 yaş üzeri nüfusun sosyal sigorta faydasının kişi başı GSYH'ye oranı, 65 yaş üzeri nüfusun sosyal sigortaya katılım oranı, 65 yaş üzeri nüfusun toplam nüfusa oranı, reel faiz oranı ve işsizlik oranıdır. Analiz sonucuna göre; sosyal güvencenin hanehalkının tasarrufu üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir.

Poterba, Hall ve Hubbard (1987) çalışmalarında; ABD için vergilerin kurumların tasarruflarına olan etkisini ve kurumların tasarruflarının bireysel tasarruflara olan etkisini araştırmıştır. Analizde zaman serisi analizi kullanılarak 1948-1986 yılları arasındaki verilerden yararlanılmıştır. Bağımlı değişken olarak yerli firmalar tarafından yapılan reel temettü ödemeleri alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise vergilendirme sonrası kurum kazancı, stok değerine göre ayarlanmış vergi sonrası kurum kazancı ve vergi değişkeni (yatırımcılar tarafından ödenen marjinal temettü vergi oranı, sermaye kazançlarının artışı karşılığında ödenen vergi oranı ve dağıtılmamış karlar için ödenen vergi) alınmıştır. Vergilendirme sonrası temettü gelirinin vergi sonrası sermaye kazançlarına oranının %1'lik artışı kısa dönemde reel temettüleri 0.66 oranında artırmaktadır. Uzun dönemde ise temettü vergisinin azaltılması temettü ödemelerinde artışa neden olmaktadır. Kurumların tasarruflarının bireysel tasarruflara olan etkisini araştırmak için bağımlı değişken olarak bireysel yatırımların kullanılabilir gelire oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler olarak ise hanehalkının başlangıçtaki varlık stokunun hanehalkının kullanılabilir gelirine oranı, GSMH boşluğu, 65 ve üstü yaşın nüfusa oranı, kurumların tasarruflarından alınan temettü vergisi ve bu verginin bir yıl gecikmiş değeri alınmıştır. Analiz sonucuna göre; temettü vergisi ile bireysel tasarruflar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Gober ve Burns (1997) çalışmalarında; 18 OECD ülkesinin ekonomik göstergeleri ile vergiler arasındaki ilişkiyi 1965-1989 yılları arasında OLS ve ilişkisiz regresyon yöntemini kullanarak incelemiştir. Bağımlı değişkenler; tasarruf oranı, yatırım oranı ve GSMH'dir. Bağımsız değişkenler ise toplam vergi gelirleri, gelir vergisi, sosyal sigorta primi, kurumlar vergisi, tüketim vergisi, servet vergisi, diğer vergiler, kamu açığı ve kamu fazlasıdır. Çoklu doğrusallıktan dolayı ilişkisiz regresyon yöntemi kullanılmış ve fonksiyon 2 bölümden oluşmuştur. Birinci fonksiyonda OLS yöntemi tercih edilmiştir. Toplam vergi gelirleri, diğer vergiler ve kamu açığı veya fazlası bağımsız değişken olarak alınmıştır. Analiz sonucuna göre; tasarruf ve yatırım ile kamu fazlası arasında pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

8 ÷lkede tasarruflar ile toplam vergiler arasında ve 7 ÷lkede yatırımlar ile toplam vergiler arasında negatif yönlü bir ilişki saptanmıştır. 12 ÷lkede gelir vergisi ile yatırımlar arasında, 14 ÷lkede de GSMH ile gelir vergisi arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Kurumlar vergisi ile bağımlı değişkenler arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. İkinci fonksiyonda 18 OECD ÷lkesinin GSMH verisi ilişkisiz regresyon modelinde toplanmış ve bağımlı ve bağımsız değişkenler aynı kalmıştır. Analiz sonucuna göre; toplam vergilerin yatırım üzerindeki etkisi 11 ÷lke için negatiftir. Kamu fazlasının tasarrufları 17 ÷lkede, yatırımları ise 15 ÷lkede olumlu etkilediği tespit edilmiştir. GSMH; gelir vergisi, kurumlar vergisi, tüketim vergisi ve diğer vergilerdeki artıştan pozitif olarak etkilenmektedir. Gelir, servet ve kurumlar vergisindeki artış tasarrufu negatif etkilemektedir.

Tanzi ve Zee (1998), tasarruf oranı ile vergiler arasındaki ilişkiyi 21 OECD ÷lkesi için ve 1970-1994 yılları arasında ölçmüştür. Bağımlı değişken olarak hanehalkının toplam tasarruf oranı alınmıştır. Bağımsız değişken olarak; sosyal sigorta primleri hariç toplam vergi gelirinin GSYH'ye oranı, gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı, tüketim vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı, sosyal sigorta primleri dâhil toplam vergi gelirinin GSYH'ye oranı alınmıştır. Analiz sonucuna göre toplam vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı, sosyal sigorta primleri hariç toplam vergi gelirinin GSYH'ye oranı ve gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranında gör÷len artışın hanehalkının toplam tasarruf oranını azalttığı tespit edilmiştir. Tüketim vergilerinin GSYH'ye oranı ile tasarruf oranı arasında da negatif bir ilişki bulunmaktadır. Gelir vergilerindeki artış tüketim vergilerindeki artışa kıyasla tasarrufu daha çok azaltmaktadır.

Giavazzi, Jappelli ve Pagano (2000); 150 ÷lkenin 1960-1995 yılları arasındaki verilerini kullanarak brüt milli tasarruflar ile vergiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak brüt milli tasarrufların brüt milli gelire oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise üretim açığı, reel faiz oranı, net vergiler ve kamu tüketimidir. Analiz sonucuna göre; net vergilerdeki artışın milli tasarrufu ya çok az artırdığı ya da hiçbir şekilde etkilemediği tespit edilmiştir.

Zheng (2007), 1975-2005 yılları arasında 29 OECD ÷lkesi üzerinde panel veri ve yatay kesit analizi ile ulusal tasarruf oranı ve özel tasarruf oranının etkisini test etmiştir. Bağımlı değişken olarak net milli tasarrufun gayri safi milli gelire oranı (ya da kişisel tasarrufların GSYH'ye oranı) alınmıştır. Bağımsız değişkenler; 24-64 yaş arasındaki nüfusun toplam nüfusa oranı, kişi başı RGSYH, genel kamu harcamalarının GSYH'ye oranı, KDV oranı,

ortalama gelir vergisi oranı, gelir vergisi oranının üst marjinal grubu, kurumlar vergisi oranının üst marjinal grubu alınmıştır. 1975-2005 yıllarında verilerin ortalamalarının alındığı yatay kesit analizi sonucuna göre; KDV oranının tasarruf üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir. Ortalama kişisel gelir vergisi ile tasarruf arasında negatif bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Ortalama kişisel gelir vergisi göz önüne alındığında, kurumlar vergisinin tasarrufu azalttığı saptanmıştır. Hükümet harcamalarının GSYH'ye oranı ile tasarruf oranları arasında negatif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Panel veri analizinde havuzlanmış OLS yöntemi kullanılmıştır. Kişi başı RGSYH ve tasarruf oranı arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. 24-64 yaş arasındaki nüfusun tasarruf oranı üzerinde negatif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Hükümet harcamalarının GSYH'ye oranı ile tasarruf oranları arasında ve gelir vergisi oranının üst marjinal grubu ile tasarruf oranı arasında negatif bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Hakim ve Bujang (2012) çalışmalarında; 1960-2009 yılları arasında düşük, orta ve yüksek gelirli ülkeler olmak üzere toplam 120 ülkenin verileri yardımıyla panel veri analizi yöntemini kullanarak vergiler ile GSYH, brüt tasarruf ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak GSYH'nin değişimi, brüt tasarrufların GSYH'ye oranı, doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler olarak; gelir, sermaye ve sermaye kazançlarından alınan vergiler, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler, dış ticaret üzerinden alınan vergiler, ihracat üzerinden alınan vergiler, toplam vergi gelirleri ve enflasyon oranı alınmıştır. Analiz sonucunda toplam vergi gelirlerindeki artışın tasarrufu artırdığı; ancak dış ticaret vergilerinin tasarrufu negatif etkilediği saptanmıştır.

3.1.4. Vergileme ve Yatırım İlişkisi

Vergileme ve yatırım ilişkisine yönelik literatür çalışmalarında, gelir vergisinin ve kurumlar vergisinde görülen indirimlerin yatırımları artırdığı tespit edilmiştir. Bu çalışmalara ilişkin literatür bilgileri ve ulaşılan sonuçlar aşağıda ifade edilmiştir.

Jorgenson (1971) çalışmasında; arzu edilen sermayeyi başka bir deyişle yatırım davranışını etkileyen faktörlerin üç gruba ayrıldığını belirtmiştir: (1) kapasite kullanımı, (2) içsel finansman ve (3) dışsal finansmandır. Kapasite kullanımı; çıktının sermayeye oranıdır. Kapasite kullanımı; çıktı ve kapasite arasındaki farkı, çıktıdaki değişimi ve satışın zirve olduğu noktayı ve satışın bir önceki döneme göre daha az olduğu noktayı incelemektedir.

İçsel finansman; içsel fonları, likit varlıkların stoklarını, borç kapasitesini ve birikmiş vergi borçlarını kapsamaktadır. Dışsal finansman ise faiz oranını, stok fiyatlarını, firmanın piyasa değerini ifade etmektedir.

Cummins ve Hassett (1992), Amerika’da 1986 yılında uygulanan kurumlar vergisi indiriminin firmaların yatırımlarının sermaye maliyetine olan etkisini 1970-1989 yılları arasında araştırmıştır. Analiz sonucuna göre; kurumlar vergisinde yapılan indirimin sermayenin maliyetini azaltarak yatırımların artmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

Cummins, Hassett ve Hubbard (1996) çalışmalarında; panel veri analizi yardımıyla 14 OECD ülkesinde kurumlar vergisiyle yatırımlar arasındaki ilişkiyi 1981-1992 yılları arasında incelemiştir. Bağımlı değişken olarak yatırımların sermaye stokuna olan oranı ve Tobin Q’nun vergiye göre ayarlanmış değeri alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; marjinal kurumlar vergisi oranı, kurumlar vergisi oranı yatırımın vergi karı, firmanın piyasa değeridir. Diğer bağımsız değişken ise dir. Analiz sonucuna göre; kurumlar vergisinde görülen indirim Tobin Q’nun vergiye göre ayarlanmış değerini ve yatırımların sermaye stokuna olan oranını artırmaktadır.

Mendoza, Milesi-Ferretti ve Asea (1997) çalışmalarında; 18 OECD ülkesinin 1965-1991 dönemine ait 5 yıllık ortalama değerlere dayanan verileri yardımıyla panel regresyon metodunu kullanarak kişi başı RGSYH oranı ve özel yatırım oranı (özel yatırımlar/GSYH) ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Özel yatırım oranı bağımlı değişken iken, bağımsız değişkenler; 1965 yılına ait GSYH, tüketim vergisi, emek gelir vergisi, sermaye gelir vergisi, orta öğretime kayıt, ticaret hadlerindeki değişim, kamu harcamalarının GSYH’ye oranı, kişisel gelir vergisinin GSYH’ye oranı ve özel yatırım oranıdır. Analiz sonuçlarına göre; emek gelir vergisi ve sermaye gelir vergisinin özel yatırım oranı üzerindeki etkisi negatiftir. Tüketim vergisinin özel yatırım oranı üzerindeki etkisi pozitifdir.

Schwellnus ve Arnold (2008) çalışmalarında; kurumlar vergisinin verimliliğe ve yatırıma olan etkisini OLS metodu kullanarak 1996-2004 yılları arasında Avrupa ülkeleri için incelemiştir. Kurumlar vergisinin yatırıma olan etkisini incelemek için bağımlı değişken olarak yatırımın sermayeye oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; bir önceki yılın yatırım sermaye oranı, bu oranın karesi, çıktı sermaye oranı, nakit akışı sermaye oranı ve sermayenin kullanım maliyetidir. Sermayenin kullanım maliyeti; vergilerin sermayenin kullanım maliyeti ile ilgili olan kısmı (amortisman payı alınmış olan kurumlar vergisi) ve

vergilerle ilgili olmayan kısmından (borç ve öz sermaye finansmanın gerçek maliyeti, amortismanın ekonomik değeri, gerçek sermaye kazançları veya kayıpları) oluşmaktadır. Analiz sonucunda; kurumlar vergisindeki azalmanın sermayenin kullanım maliyetini azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca vergi tabanının geniş olduğu durumda kurumlar vergisinin yatırımlar üzerindeki negatif etkisi daha fazla olmaktadır.

Djankov, Ganser, McLiesh, Ramalho ve Shleifer (2009) kurumlar vergisinin yatırım ve girişimcilik üzerine etkisini incelemişlerdir. 27 yüksek gelirli, 19 üst orta gelirli, 21 alt orta gelirli ve 18 düşük gelirli olmak üzere toplam 85 ülke ile TaxpayerCo firmasının dâhil edildiği analizde panel veri metodu kullanılmıştır. Vergi ile ilgili değişkenler; kurumlar vergisi, 1. yıldaki efektif kurumlar vergisi oranı, 5. yıldaki efektif kurumlar vergisi oranı, TaxpayerCo firmasının işgücü ile ilgili ödediği vergiler, diğer vergiler, KDV ve satış vergisi, gelir vergisi, vergi ödeme zamanı ve vergi ödeyenlerin sayısıdır. Bağımlı değişken olarak; gayri safi sabit sermaye oluşumu ve doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranı, limited şirketlerin piyasaya ortalama giriş oranı, işletme yoğunluğu, imalat sektörüne yapılan yatırımların medyanı, hizmet sektörüne yapılan yatırımların ülkeye göre medyanı alınmıştır. Buna ek olarak resmi olmayan sektörün büyüklüğü, ortalama borç/öz sermaye oranı verileri alınmıştır. Kontrol değişkenleri ise; vergi kaçırma oranı, kişi başı GSYH, mülkiyet hakları endeksi, işletme kurmak için yapılan prosedürler, istihdam katılık endeksi, ortalama enflasyon oranı, senyoraj, ticaretin uluslararası olma durumundan kurtarılma endeksi, hisse senedi piyasası kapasitesidir. Analiz sonucuna göre kurumlar vergisinin yatırım ve işletmecilik üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir. Yüksek efektif kurumlar vergisinin üretim ile ilgili yapılan yatırım üzerinde negatif etkisinin olduğu; ancak hizmet ile ilgili yapılan yatırım üzerinde ve kayıt dışı ekonomi üzerinde pozitif etkisinin olduğu bulunmuştur.

Vergara (2010), Şili için zaman serisi yöntemi ile 1975-2003 yılları arasında vergi oranı ile yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Makro ve mikro ekonomik düzeyde regresyon modeli kurulmuştur. Makroekonomik düzeyde bağımlı değişken olarak özel yatırımların sermaye stokuna ya da GSYH'ye oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; kurumlar vergisi oranı, kamu yatırımları, özel yatırımlar, yatırım deflatörü, faiz oranı ve özel kredilerdir. Mikro ekonomik düzeyde ise 87 firmanın verileri kullanılmış ve bağımlı değişken olarak yatırımların sabit varlıklara oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; faaliyet karının toplam varlıklara oranı, toplam pasiflerin toplam varlıklara oranı, kurumlar

vergisi oranı, faiz oranı, RGSYH artış oranı, reel döviz kuru volatilitesi ve yatırım deflatorünün değişimi alınmıştır. Hem makroekonomik hem de mikro ekonomik analizde kurumlar vergisi oranı ile yatırım oranı arasında negatif bir ilişki bulunmuştur.

Arnold vd. (2011), yukarıda da değinildiği gibi 1971-2004 yılları arasında 21 OECD ülkesinin kişi başı ekonomik büyüme ile vergi göstergeleri arasındaki ilişkiyi panel hata düzeltme modelini kullanarak incelemiştir. Buna ek olarak ekonomik büyümede vergi yapılarının yatırıma ve verimlilik artışına olan etkisi tahmin edilmiştir. Ekonomik büyümede vergi yapılarının yatırıma olan etkisini araştırmak için bağımlı değişken olarak yatırımın sermaye birikimine oranı alınmıştır. Bağımsız değişken olarak Hall ve Jorgenson'un (1967) kullandığı işletmenin karına uygun ödenen nispi kurumlar vergisine uyarlanan sermaye maliyeti alınmıştır. Diğer bağımsız değişkenler; bir önceki döneme ait yatırımın sermaye birikimine oranı, bu oranın karesi, çıktının ve nakit akışının sermaye birikimine oranı, farklı büyüklük ve yaşta kategorize edilen benzer firmaların ödedikleri kurumlar vergisi ile firmaların verimliliklerinin yatırımlarına olan etkisi ve uzun vadeli sermaye maliyetlerinin esnekliğidir. Analiz sonucuna göre; işletmenin karına uygun ödenen nispi kurumlar vergisine uyarlanan sermaye maliyetinin artmasıyla firmanın yatırımlarının düştüğü ve bu etkinin kârlı firmalarda daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Kurumlar vergisinin %35'den %30'a düşürülmesi ile işletmenin karına uygun ödenen nispi kurumlar vergisine uyarlanan sermaye maliyetinin de yaklaşık olarak %2.8 oranında düştüğü tespit edilmiştir. Kurumlar vergisinin yatırıma olan negatif etkisinin küçük ve büyük firmalar için benzer olduğu, işletmenin karına uygun ödenen nispi kurumlar vergisine uyarlanan sermaye maliyetinden eski firmaların yatırımlarının yeni firmalara göre negatif etkilendiği belirlenmiştir.

Dreßler (2012), kurumlar vergisi ile sabit sermayeye yapılan yatırımlar arasındaki ilişkiyi 1996-2008 yılları arasında standart OLS metodunu kullanarak Almanya'nın yurt içindeki ve yurt dışındaki ana firmalarında incelemiştir. Almanya'ya eş değer olması bakımından ihracata odaklı olan Baden-Württemberg eyaleti analizde özellikle ele alınmıştır. Bağımlı değişken olarak sabit sermaye hacmi, bağımsız değişken olarak; kurumlar vergisi oranı, bir önceki yılın sabit sermaye hacmi, GSYH, kişi başı GSYH, firmaların karı, firmaların bir önceki yıla ait karı, enflasyon oranı, OECD ülkelerine ait kredi riski, kur dalgalanmaları alınmıştır. Kukla değişkeni olarak Baden-Württemberg eyaletine bağlı firmalar alınmıştır. Analizin birinci kısmında kurumlar vergisinin genel olarak etkisi incelenmiş ve kurumlar vergisi oranındaki %10'luk bir artışın yatırımlar üzerinde yaklaşık %5'lik bir azalmaya

neden olduğu görülmüştür. Analizin ikinci kısmında ise geleceğe taşınabilen vergi zararının olması durumunda kurumlar vergisinin etkisi araştırılmış ve ek değişken olarak geleceğe taşınabilen vergi zararı değişkeni ile etkileşim terimi (geleceğe taşınabilen vergi zararı*kurumlar vergisi oranı) alınmıştır. Buna göre; geleceğe taşınabilen vergi zararının olduğu firmalar üzerinde kurumlar vergisinin etkisi negatif çıkmıştır. Kurumlar vergisi oranındaki %10'luk bir artış taşınabilen vergi zararının olduğu firmaların yatırımını yaklaşık %6 azaltmaktadır.

Wallis (2012) çalışmasında; Birleşik Krallık'ta 1984 yılında yapılan kurumlar vergisi indiriminin yatırımlar üzerindeki etkisini VECM yardımıyla 1987-1996 ve 1997-2000 çeyrek dönemleri için incelemiştir. Bağımlı değişken olarak yatırım oranı (yatırımlar/sermaye stoku), bağımsız değişken olarak ise sermayenin maliyeti ve GSYH alınmıştır. Analiz sonucuna göre; 1984 yılında yapılan kurumlar vergisi indiriminin sermayenin maliyetini artırdığı, sermaye stoğunu ve yatırımı ise azalttığı tespit edilmiştir.

Edame ve Okoi (2014) çalışmalarında; vergilerin yatırıma ve ekonomik kalkınmaya olan etkilerini Nijerya'da 1980-2010 yılları için çoklu regresyon analizinde OLS yöntemini kullanarak araştırmıştır. Analiz sonucunda; gelir ve kurumlar vergisindeki artışın yatırımları ve ekonomik büyümeyi azalttığı ayrıca gelir ve kurumlar vergisindeki artışın kamu harcamalarını artırdığı sonuçlarına varılmıştır.

Gary, Moore, Sisneros ve Terando (2016) çalışmalarında; bireysel ve kurumsal vergi oranı değişikliklerinin kurumsal yatırıma olan etkisini 1969-2008 yılları arasında ABD için incelemiştir. Bağımlı değişken olarak işletmelerin borsa üzerinden yaptıkları toplam yatırımlar alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; bireylerin temettü için ödedikleri marjinal vergi oranı, bireylerin sermaye kazançları için ödedikleri marjinal vergi oranı, kurumların düzenli gelirleri için ödedikleri marjinal vergi oranı, kurumların sermaye kazançları için ödedikleri marjinal vergi oranı, ABD piyasa geliri değişimi, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve bireylerin düzenli gelirleri için ödedikleri marjinal vergi oranı alınmıştır. Analiz sonucuna göre; kurumsal yatırımlar ile bireysel sermaye kazançları için ödenen marjinal vergi oranı arasında negatif bir ilişki, kurumsal yatırımlar ile kurumların düzenli gelirleri için ödenen marjinal vergi oranı arasında ise pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Babar, Awan ve Nadeem (2017) çalışmalarında; zaman serisi analizinde ARDL metodunu kullanarak 1984-2014 yılları arasında Pakistan'da yatırımlar ile vergiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak özel yatırımların GSYH'ye oranı alınmıştır. Bağımsız

değişkenler ise; kurumlar vergisi oranı, faiz oranı ve yurtiçi kredilerin GSYH'ye oranıdır. Uzun dönemde kurumlar vergisi oranının %1'lik artması ile özel yatırım %0.26 artmaktadır. Kısa dönemde de kurumlar vergisindeki artışın özel yatırım oranını azalttığı tespit edilmiştir. Ayrıca uzun ve kısa dönemde faiz oranı ile özel yatırım oranı arasında negatif; yurtiçi krediler ve özel yatırım arasında ise pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Tweneboah ve Senzu (2018) çalışmalarında; kurumlar vergisinin özel yatırımlar üzerinde etkisi olup olmadığını Gana için 1986-2011 yılları arasında zaman serisi metodunu kullanarak araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak özel yatırımlar, bağımsız değişkenler olarak ise; kurumlar vergisi, faiz oranı, reel döviz kuru, tüketici fiyat endeksi, RGSYH, kamu yatırımları ve para arzı alınmıştır. Analiz sonucunda; kısa ve uzun dönemde kurumlar vergisi, faiz oranı, reel döviz kuru ve tüketici fiyat endeksinin özel yatırımları negatif etkilediği tespit edilmiştir.

3.1.5. Vergileme ve Finansal Piyasalar İlişkisi

Vergilerle doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişki ilk olarak Hartman (1982) tarafından incelenmiş ve hala da incelenmeye devam etmektedir. Yapılan literatür çalışmalarında; gelir vergisi, kurumlar vergisi ve işveren tarafından ödenen vergilerde görülen indirimin doğrudan yabancı yatırımları artırdığı saptanmıştır.

Hartman (1982), ABD için 1965-1979 yıllarını kapsayan çalışmada; zaman serisi metodunu kullanmış ve bağımlı değişken olarak yatırım gelirlerinin GSYH'ye oranı, bağımsız değişken olarak; yabancı yatırımcı tarafından ABD sermayesine ödenen vergi oranları sonrası elde edilen kazanç, yerli yatırımcı tarafından ABD sermayesine ödenen vergi oranları sonrası elde edilen kazanç ve bu kazançların birbirine oranı alınmıştır. Analiz sonucuna göre; yabancı yatırımcıların kurumlar vergisi gibi ödedikleri vergilerin azaltılmasının, yabancı yatırımcıların ABD'ye olan yatırımları artırdığı tespit edilmiştir.

Auerbach ve Hassett (1993) çalışmalarında; 1986 yılında ABD'de yapılan kurumlar vergisi indiriminin Birleşik Krallık, Japonya, Kanada, Fransa, Batı Almanya ve Hollanda'dan ABD'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisini 1980-1989 yılları için araştırmıştır. Analiz sonucunda; özellikle 1986-1989 yılları arasında ABD'ye olan doğrudan yabancı yatırımlarda artış olduğu tespit edilmiştir. 1986-1989 yılları arasında Japonya'ya bağlı şirketlerin doğrudan yabancı yatırımlarında %98, Birleşik Krallık'a bağlı şirketlerin doğrudan yabancı yatırımlarında %62 oranında artış olduğu saptanmıştır. Diğer ülkelerin

bağlı şirketlerinin doğrudan yabancı yatırımlarında ise %17 (Hollanda) ile %47 (Batı Almanya) arasında artış olduğu gözlenmiştir.

Devereux ve Freeman (1995), vergilerin doğrudan yabancı yatırıma olan etkisini araştırmıştır. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada; ilk olarak 1984-1989 yıllarında 7 gelişmiş ülke (Fransa, Japonya, Almanya, İtalya, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD) arasında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımlara vergilerin etkisi araştırılmıştır. İkinci olarak ise kurumlar ve gelir vergisi ile bütünleşmiş olan vergi sisteminin tasarruf ve yatırımı özellikle de dışarı giden ve dışarıdan gelen doğrudan yabancı yatırımı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Analizde bağımlı değişken olarak dışarıya giden doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranı ve toplam yatırımların (yerli ve yabancı yatırımların) GSYH'ye oranı kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak; GSYH'nin büyüme oranı, işsizlik oranı, reel döviz kuru, yatırım yapılan ülkenin birim emek maliyeti, ihracat, sermayenin maliyeti (sermayenin maliyeti; vergi kaması ve beklenen reel faiz oranı olmak üzere 2 etmenden oluşmaktadır) ve GSYH'nin toplam (dışarıya giden ve dışarıdan gelen) doğrudan yabancı yatırımlara oranı alınmıştır. Bağımlı değişken olarak dışarıya giden doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranı alındığı durumda; vergi kaması ve beklenen reel faiz oranının dışarıya giden doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranını negatif etkilediği görülmektedir. Vergi kamasının, sermayenin maliyetine göre dışarıya giden doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranını daha çok negatif etkilediği tespit edilmiştir. Bağımlı değişken olarak toplam yatırımların (yerli ve yabancı yatırımların) GSYH'ye oranının kullanıldığı durumda ise vergi kaması istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır.

Cassou (1997), 1970-1989 yılları arasında 6 ülkeden (Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İsveç ve Birleşik Krallık) ABD'ye olan doğrudan yabancı yatırımlar ile vergiler arasındaki ilişkiyi panel veri analizi yöntemini kullanarak araştırmıştır. Bağımlı değişken ABD'ye olan doğrudan yabancı yatırımların ABD'nin GSYH'ye oranı iken; bağımsız değişkenler: ABD'nin kurumlar vergisi, yabancı ülkenin kurumlar vergisi, ABD'nin gelir vergisi, yabancı ülkenin gelir vergisi, ABD'nin uzun dönem faiz oranı, yabancı ülkenin uzun dönem faiz oranı, ABD'nin işsizlik oranı, yabancı ülkenin işsizlik oranı, reel döviz kuru ve ABD ile yabancı ülkenin büyüme oranı farkıdır. Analizde doğrudan yabancı yatırımlar ya fon transferi yoluyla ya da dağıtılmayan karlar yoluyla yapılmaktadır. Analiz sonucuna göre; ABD'nin kurumlar vergisi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında ters yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yabancı ülkelere ait kurumlar vergisi ve doğrudan yabancı yatırımlar

arasındaki ilişki ise pozitif çıkmıştır. Gelir vergisi oranları ile fon akışları arasında negatif bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Wei (2000) çalışmasında; 12 ülkeden 45 ülkeye olan doğrudan yabancı yatırımlar ve doğrudan yabancı yatırımları etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi 1993 yılı için Tobit yöntemi ile incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak doğrudan yabancı yatırım girişleri alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; yurt dışında yatırım yapan firmaların ödedikleri vergi, yolsuzluk, vergi kredisi, politik istikrar, GSYH, nüfus, ülkeler arası mesafe ve ücret oranıdır. Analiz sonucunda; vergiler ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında negatif ilişki tespit edilmiştir.

Razin, Rubinstein ve Sadka (2005) çalışmalarında; 24 OECD ülkesinde 1981-1998 yılları arasında panel veri analizi yardımıyla vergiler ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak 24 OECD ülkesine başka ülkelerden yapılan doğrudan yabancı yatırımlar alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; kişi başı GSYH, nüfus, eğitim düzeyi, yatırım yapan ülke ile yatırım yapılan ülkenin konuştuğu ortak dil, yatırım yapan ülke ile yatırım yapılan ülke arasındaki mesafe, finansal risk derecesi ve yatırım yapan ve yatırım yapılan ülkenin kurumlar vergisi oranı alınmıştır. Analiz sonucuna göre; yatırım yapan ülkenin kurumlar vergisi oranı ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında pozitif, yatırım yapılan ülkenin kurumlar vergisi oranı ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur.

Stöwhase (2005), vergilerin iki yönlü doğrudan yabancı sermaye akışları ile olan ilişkisini AB ülkelerinde birincil (tarım ve madencilik), ikincil (imalat) ve üçüncül (ulaşım, telekomünikasyon ve finansal aracılık faaliyetleri) sektörler için araştırmıştır. Almanya, Hollanda ve Birleşik Krallık ülkelerinden 8 Avrupa ülkesine olan doğrudan yabancı yatırım akışlarının incelendiği ve panel veri analizinin uygulandığı çalışma 1995-1999 yıllarını kapsamaktadır. Bağımlı değişken olarak ülkelere gelen doğrudan yabancı yatırımların ihracata oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; efektif ortalama vergi değeri, ortalama vergi değeri, yatırım yapılan ülkenin emek maliyeti, yatırım yapılan ülkenin enerji fiyatları, sektörlere yapılan yatırımlar, yatırım yapılan ülkenin ekonomik büyüklüğüdür. Analiz sonucuna göre; ikincil ve üçüncül sektör istatistiksel olarak anlamlı ve özellikle üçüncü sektörde istihdam ve ekonomik büyümenin yoğun olduğu ve ayrıca yayılma etkisi ile ilişkili olan yatırımların vergilerdeki azalma ile arttığı tespit edilmiştir.

Gedik (2013) çalışmasında; 11 OECD ülkesinde 1995-2008 yılları arasında panel veri analizi yöntemini kullanarak doğrudan yabancı yatırımlar ile bu yatırımları etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak doğrudan yabancı yatırım girişlerinin GSYH'ye oranı alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı, işveren tarafından ödenen vergilerin GSYH'ye oranı, işgücü tarafından ödenen vergilerin GSYH'ye oranı, hanehalkının geliri üzerinden alınan ortalama vergi oranı, enflasyon oranı, toplam kamu borcunun GSYH'ye oranı, birim emek maliyeti, hükümet değişikliği sıklığı ve hükümetteki koalisyon parti sayısıdır. Analiz sonucuna göre; vergiler ile doğrudan yabancı yatırım girişleri arasında negatif bir ilişki saptanmıştır.

Alam ve Shah (2013) çalışmalarında; 10 OECD ülkesinde 1985-2009 yılları arasında panel veri analizi yöntemini kullanarak doğrudan yabancı yatırımlar ile bu yatırımların belirleyici faktörleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bağımlı değişken olarak doğrudan yabancı yatırımlar alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; piyasa büyüklüğü, emek maliyeti, emek verimliliği, kurumlar vergi oranı, ticarete açıklık oranı, politik istikrar, reel efektif döviz kuru, enflasyon oranı ve altyapı kalitesidir. Analiz sonucuna göre; doğrudan yabancı yatırımlar ile kurumlar vergisi oranı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Economou ve Hassapis (2015) çalışmalarında; doğrudan yabancı yatırıma etki eden faktörler ile doğrudan yabancı yatırım arasındaki ilişkiyi 1995-2013 yılları arasında ekonomik açıdan zayıf olan 4 Avrupa ülkesi için (Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz) panel veri analizi yöntemini kullanarak araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak doğrudan yabancı yatırım girişleri alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; bir önceki yıla ait doğrudan yabancı yatırımlar, kişi başı GSYH, mal ve hizmet ihracatı, enflasyon oranı, birim emek maliyeti ve kurumlar vergisidir. Analiz sonucuna göre; kurumlar vergisinin azalması ile birlikte doğrudan yabancı yatırım girişlerinin arttığı tespit edilmiştir.

Baltas, Tsionas ve Baltas (2018), doğrudan yabancı yatırım akışlarının belirleyicilerini 1980-2012 yılları arasında 24 OECD ülkesi için dinamik panel veri tahminci yöntemiyle araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımlar alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise kişi başı GSYH, ticarete açıklık oranı, okul kaydı, enflasyon oranı, gayri safi sabit sermaye oluşumu, kurumlar vergisi oranı, kurumsal değişken, mevzuat kalitesi, borsadaki mali varlıkların getirisi ve öz kaynak getirisidir. 24 OECD ülkesi doğrudan yabancı sermaye akışının fazla, orta ve az olmasına göre 3 gruba ayrılmıştır. Yabancı sermaye akışının fazla olduğu ülke grubunda; doğrudan yabancı sermaye ile

kurumlar vergisi oranı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu, yabancı sermaye akışının orta ve düşük olduğu ülke grubunda ise doğrudan yabancı sermaye ile kurumlar vergi oranı arasında negatif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yunanistan'ın ayrı olarak ele alındığı analizde de kurumlar vergisi oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında negatif bir ilişkinin olduğu ortaya konmuştur.

3.1.6. Vergileme ve Emek Arzı İlişkisi

Vergilendirme ve emek arzı ile ilgili yapılan çalışmalarda; gelir vergisi, işveren ve işgücünün sosyal sigorta primi payının, emek ve tüketim vergilerinin azaltıldığı durumda istihdamın arttığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Rolfe ve Furnes (1957) çalışmalarında Birleşik Krallık'ta 1946 ve 1947 yıllarında yapılan gelir vergisindeki indirimin emek arzı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Analiz sonucunda kısa dönemde emek arzında artış gözlenmiştir. Uzun dönemde ise emek arzındaki artış 1946 yılında azalırken, 1947 yılında artmaya devam etmiştir (Rolfe ve Furnes, 1957: 400-401).

Bovenberg (2003) çalışmasında; Avrupa ülkelerinde vergiler ile emek piyasası arasındaki ilişkiyi uzun dönem için incelemiştir. Analizde kullanılan bağımsız değişkenler; özel tüketim, ihracat, ithalat, resmi üretim, gayri resmi üretim, istihdam, işgücünün nitelikleri (niteliksiz, az nitelikli, çok nitelikli), emek arzı (kişi sayısı ve çalışma saati olarak ailenin geçimini sağlayan kişi, eşler, tek kişi, 55 yaş üstü kişi veya gayri resmi emek arzı)dır. Bunun yanında işgücünün eğitimi (eğitimsiz ve az eğitilmiş, çok eğitilmiş), işsizlik oranı (niteliksiz, az nitelikli, çok nitelikli, uzun süre işsizlik payı), işten çıkanların yerine yeni işçilerin alınma oranı, ortalama vergi yükü, marjinal vergi yükü, kamu tüketimi de diğer bağımsız değişkenlerdir. Bağımlı değişkenler ise gelir vergisi, işçi ve işverenin sosyal sigorta primi, bordro vergisi ve dolaylı vergiler (KDV ve tüketim vergisi) kullanılarak hesaplanan ortalama vergi oranı ve marjinal vergi oranıdır. Analizde Hollanda'da uygulanan ve çeşitli değişkenlerin (bağımlı değişkenler) emek piyasasına olan etkilerinin saptandığı kişisel gelir vergisi sistemi kullanılmıştır. Gelir vergisindeki azalma marjinal ve ortalama vergi oranını düşürmektedir. Analizde; bu azalmanın birinci, ikinci ve üçüncü vergi dilimi üzerinde oluşturduğu etki incelenmiştir. Analiz sonucuna göre birinci vergi diliminde yapılan vergi indiriminin üçüncü vergi diliminde yapılan vergi indirimine göre emek arzını daha çok artırdığı saptanmıştır. Diğer bir bağımlı değişken olan işveren tarafından ödenen bordro

vergisinin (sosyal sigorta priminin) kısılması ile birlikte işgücü maliyeti ve işsizlik oranının azaldığı ve istihdam oranının arttığı tespit edilmiştir.

Silva (2008), Portekiz, Fransa, İspanya, Birleşik Krallık ve ABD’de 1986-2001 yılları arasında emek arzı (işgücünün çalışma saatleri) ile emek ve tüketim üzerinden alınan vergiler arasındaki ilişki incelenmiştir. Analizde emek ve tüketim üzerinden alınan vergi artışlarında sosyal güvencenin arttığı böylece emek arzının azaldığı tespit edilmiştir. İkinci olarak ise tüketim ve emek üzerinden alınan vergilerin işgücünün çalışma saatleri, sermaye, çıktı ve refah üzerine olan etkisi araştırılmıştır. Mendoza, Assaf ve Linda (1994) ve Prescott (2002, 2004)’ün metodunun kullanıldığı araştırmada 3 politika sistemi kullanılmıştır. Birinci politikada; sosyal güvence 0.12 oranında alınmış ve gelirin tahakkuku anında vergiden kesilmiştir, ikinci politikada sosyal güvenlik vergisi ve emek üzerinden alınan vergi azaltılmış, üçüncü politikada ise sosyal güvence alınmamış ve gelirin tahakkuku anında vergiden kesilme yerine tam finanse edilmiş ve emek üzerinden alınan vergi azaltılmıştır. Birinci politikadan ikinci politikaya geçilmesi ile birlikte sosyal güvence ve emek üzerinden alınan vergi azaltılmıştır. Böylece tüketim ve emek arzının, çıktıyı ve sermaye/çıktı oranını arttırdığı tespit edilmiştir. İkinci politikadan üçüncü politikaya geçilmesi ile birlikte yani sosyal güvencenin alınmaması ve emek üzerinden alınan verginin azaltılması ile birlikte tüketim, çalışma saatleri, sermaye/çıktı oranı ve çıktının arttığı saptanmıştır.

Meghir ve Phillips (2010) yatay kesit analizi yöntemi ile Birleşik Krallık’ta 1994-2004 yılları arasındaki veriler yardımıyla vergiler ile emek arzı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada çalışanlar bayan ve erkek çalışanlar olarak sınıflandırılmış olup, bunlar da tek ya da eşiyile ve çocuklarıyla yaşayan 22-59 arasındaki çalışanlar olarak tekrar ikiye ayrılmıştır. Kazanç; gelire dâhil kazanç ve gelir dışındaki kazanç olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Eğitim durumuna göre; işçiler az, orta ve yüksek eğitilmiş olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bağımlı değişken olarak gelir alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise; mesainin birim fiyatı ve vergilerdir. Analiz sonucuna göre; az ve orta eğitilmiş olan erkek çalışanlar vergi indirimlerine karşı duyarlıdır ve vergi indirimi durumunda daha çok çalışmaktadır. Yine genç çocuklu annelerin tek yaşayan kadınlara göre vergi indirimlerine karşı daha duyarlı oldukları ve daha çok çalıştıkları tespit edilmiştir. Yüksek eğitilmiş kişilerin vergi indirimi durumunda çalışma saatlerinin azaldığı saptanmıştır. Yüksek eğitilmiş erkek çalışanların da yüksek vergiler karşısında çalışma heveslerinin azaldığı tespit edilmiştir.

Mertens ve Ravn (2013), ABD’de 1950-2006 dönemine ait çeyrek veriler kullanarak gelir ve kurumlar vergisinin ekonomik büyüme ve emek arzı üzerindeki etkisini panel VAR metodu ile incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak kişi başı RGSYH ve istihdam oranı, bağımsız değişken olarak ise eyaletlerin ortalama gelir vergisi ve kurumlar vergisi, kişilerin ve kurumların vergilendirilebilir kişi başı reel gelirleri, nihai mallar için kişi başına düşen hükümet harcamaları, eyaletin kişi başına düşen reel kamu borcu alınmıştır. Analiz sonucuna göre; ortalama gelir vergisi oranının %1 düşmesi, kişi başı RGSYH’nin %1.4 oranında artmasına ve 3. çeyrekte sonra %1.8’e kadar yükselmesine neden olmaktadır. Ortalama kurumlar vergisi oranının %1 düşmesi, kişi başı RGSYH’nin önce %0.4 oranında, bir yıl sonra ise %0.6 oranında düşmesine neden olmuştur. Ortalama gelir vergisi oranının %1 düşmesi kişi başı istihdamı %0.3 oranında artırmaktadır. Ortalama kurumlar vergisi oranının değişiminin emek arzı üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Zidar (2015) çalışmasında; vergilerde görülen indirimin düşük gelirli işçi ve yüksek gelirli işçi sayısı üzerinde oluşturduğu etkiyi ABD’de 1950-2011 yılları için incelemiştir. Analiz sonucunda; vergi indiriminin düşük gelirli işçilerin işgücü sayısını yüksek gelirli işçilerin işgücü sayısına oranla daha çok artırdığı tespit edilmiştir.

Bick, Brüggemann, Fuchs-Schündeln ve Paludkiewicz (2018) çalışmalarında; ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Belçika, İtalya, Hollanda ve Portekiz ülkelerinde 1983-2016 yılları arasındaki veriler yardımıyla vergiler ile evli çiftlerin emek arzı arasındaki ilişkiyi zaman serisi analizi yöntemiyle araştırmıştır. Bağımlı değişken olarak 25-54 yaş aralığında bulunan evli erkek çalışan ve evli bayan çalışanların çalışma saatleri alınmıştır. Bağımsız değişkenler; federal ve yerel gelir vergisi, işveren ve işgücünün sosyal sigorta primi payı, işverenin işçiye yaptığı para yardımları ve ele geçen ücret ve medeni hal ve çocuk sayısına göre değişen ve doğrusal olmayan gelir vergisidir. Diğer bağımsız değişkenler ise kamu transferleri, tüketim vergisi, çalışanın eğitim ve cinsiyetine göre değişen ücreti, cinsiyeti ve eğitim durumudur. Analizde özellikle tüketim vergileri ile ikame olması bakımından kamu transferleri kullanılmış olup, üç durum incelenmiş ve bu durumlar kamu transferlerinin tam olarak yapıldığı duruma göre kıyaslanmıştır. Birinci kamu transferlerinin az olarak yapıldığı durum, ikincisi özel tüketim ikame olmayan kamunun askeri harcamalarının azaltıldığı durum, üçüncüsü ise kamu transferlerinin değiştirilmediği durumdur. Kamu transferinin azaltıldığı birinci durumda, çalışan evli kadınların çalışma saatlerinin kamu transferlerinin tam olarak yapıldığı duruma göre daha çok azaldığı tespit edilmiştir. Birinci durumda ayrıca

vergilerin artırılması ile kamu transferinin azaltılmasının etkisine beraber bakılmıştır. Buna göre çalışan evli kadınların çalışma saatlerinin daha da azaldığı tespit edilmiştir. İkinci durum olan askeri harcamaların azaltılması durumunda kamu transferlerinin tam olarak yapıldığı duruma göre çalışan evli kadınların çalışma saatlerinin daha da azaldığı tespit edilmiştir. Üçüncü durum olan kamu transferlerinin değiştirilmediği durumda ise; kamu transferlerinin değiştirildiği duruma göre çalışan evli kadınların çalışma saatlerinin çok az değiştiği; Almanya, Portekiz ve Birleşik Krallık'ta çalışma saatlerinin daha çok arttığı, diğer ülkelerde ise azaldığı tespit edilmiştir. Bu duruma bir de vergi artırımının eklenmesi ile birlikte kamu transferlerinin değiştirildiği duruma göre; Almanya, İtalya ve Portekiz'de evli kadınların çalışma saatlerinin arttığı, diğer ülkelerde ise azaldığı saptanmıştır. Çalışmada aynı zamanda gelir farklılığındaki değişimin ve evli erkek çalışanların çalışma saatlerinin evli kadınların çalışma saatlerine olan etkisi incelenmiştir. Analiz sonucuna göre bu iki değişkenin ve bu değişkenlere ek olarak vergi artırımının bayanların çalışma saatlerini çok değiştirmedeği belirlenmiştir.

3.1.7. Vergileme ve Enflasyon İlişkisi

Literatür çalışmalarında; dolaysız vergilerde, satış vergileri ile KDV gibi dolaylı vergilerde ve toplam vergilerde görülen artışın enflasyonu artırdığı tespit edilmiştir.

Poterba ve Rotemberg (1990) çalışmasında; ABD, Fransa, Almanya, Japonya ve Birleşik Krallık ülkelerinde enflasyon ve vergiler arasındaki ilişkiyi zaman serisi metodunu kullanarak incelemişlerdir. Bağımlı değişken olarak enflasyon oranı, bağımsız değişken olarak ise reel para balanslarının GSYH'ye oranı, nominal faiz oranı, toplam vergilerin GSYH'ye oranı, reel kamu borcu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; 1891-1985 ve 1919-1985 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı ABD'de ve 1957-1983 yılları arasındaki verilerin kullanıldığı Japonya'da enflasyon ile vergi arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Gabriel ve Reiff (2006) çalışmalarında; Macaristan'da KDV ile enflasyon arasındaki ilişkiyi 2006 yılı için tüketici sepetinin yaklaşık %77'si ağırlığındaki 770 adet mal ve hizmet için Ocak 2004 yılında arttırılan KDV ve Ocak 2006'da azaltılan KDV'nin TÜFE üzerindeki etkisini basit bir istatistik modelle hesaplamıştır. Ocak 2004 yılında arttırılan KDV ile birlikte 770 üründen 213 ürünün KDV oranı %12'den %15'e çıkarılmıştır. Bu ürünler şu şekilde gruplandırılmıştır: 1) yiyecek, içecek ve tütün ürünleri; 2) giyecek ve ayakkabı; 3) dayanıklı tüketim malları; 4) hizmet ve 5) elektrik, gaz, diğer yakıtlar ve diğer ürünlerdir. Bu

ürünlerden TÜFE'yi en çok artıran grup 1. ürün grubudur. TÜFE'yi en çok artıran ikinci grup ise 4. ürün grubu ve TÜFE'yi en çok artıran üçüncü grup ise 5. ürün grubudur. 2. ve 3. grubun TÜFE üzerinde etkisine rastlanmamıştır. Ocak 2006'da KDV'nin azaltılması ile birlikte TÜFE'nin düşmesine en çok etkisi olan ürün grupları sırasıyla; 4., 3., 1., 2. ve 5. ürün gruplarıdır.

Koutsouvelis ve Papastathopoulos (2013) çalışmalarında; Yunanistan için regresyon modeli kullanarak dolaysız vergilerin harmonize edilmiş enflasyona ve sabit dolaysız vergi oranları ile harmonize edilmiş enflasyona olan etkisini 2003-2011 dönemine ait aylık verileri kullanarak incelemiştir. Bağımlı değişken olarak harmonize edilmiş enflasyon alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise kukla değişken ve dolaysız vergilerdir. Kukla değişken ise harmonize edilmiş enflasyon indeksinin trendidir. Bu trend, durgunluk öncesi ve sonrası duruma göre karşılaştırılmış ve Ocak 2006-Şubat 2008, Mart 2008 ve Aralık 2011 dönemi ele alınmıştır. Analiz sonucuna göre; dolaysız vergilerin harmonize edilmiş enflasyona olan katkısı 2010 yılında en az %62, 2011 yılında ise %61'dir. Harmonize edilmiş enflasyon oranı ve sabit dolaysız vergi oranları ile harmonize edilmiş enflasyon oranı arasındaki fark alınarak yapılan hesaplamada ise, dolaysız vergilerdeki artış ile enflasyon oranının %44'den %87'ye çıktığı görülmüştür.

Mozdzierz (2017) çalışmasında; dolaylı vergilerin (KDV, satış vergisi, ithalattan alınan gümrük vergileri ve üretim ve üretilen mal ile ilgili diğer vergiler) harmonize edilmiş enflasyona olan etkisini 2007-2016 yılları arasında 26 OECD ülkesi için araştırmıştır. Özellikle 2008-2012 yılları arasındaki dolaylı vergi artışlarının kriz döneminde yapıldığı görülmektedir. Romanya, Yunanistan, Macaristan ve Baltık ülkelerinde dolaylı vergi artışlarından dolayı enflasyon oranının %1 ve daha fazla oranda yükseldiği görülmektedir. Enflasyon oranının en az yükseldiği ülkeler ise Almanya ve Belçika'dır. Enflasyonun dolaysız vergilerden dolayı çok yükseldiği ülkeler olan Romanya, Yunanistan, Letonya, Litvanya ve Estonya'da dolaysız vergilerden hangilerinin 2007, 2012 ve 2016 yıllarında enflasyonu daha çok artırdığına bakılmış ve özellikle satış vergilerinin KDV'ye oranla enflasyonu daha çok artırdığı tespit edilmiştir.

Çakmaklı, Demiralp, Yeşiltaş ve Yıldırım (2018) çalışmalarında; bütün ürünlerinden alınan vergilerden oluşan vergi çoğaltan şokunun enflasyona (TÜFE) etkisini vektör otoregresif model (VAR) metodu ve etki-tepki analizi yöntemini kullanarak Türkiye için 2005-2017 yılları arasında araştırmıştır. Bağımsız değişken olarak bütün ürünlerinden alınan vergilerden

oluşan vergi çoğaltanı ($1/(1-KDV-ÖTV)$) alınmıştır. Bağımlı değişkenler olarak ise bir aylık mevduat faiz oranı, TÜFE, tütün ürün endeksi enflasyonu, alternatif ürün grubu enflasyonları (alkollü içecekler, alkollü olmayan içecekler, giysi, ayakkabı, eğlence ve kültür, yiyecek, restoran ve otel) alınmıştır. Bunun yanında Dolar/TL döviz kuru, endüstriyel ürün endeksi ve vergisiz fiyat kaması değişkenleri de diğer bağımlı değişkenlerdir. Analiz sonucunda vergi çoğaltanında görülen 0.0877 birimlik bir artışın enflasyon oranında 0.16 birimlik bir artışa neden olduğu ve bu artışın 5 ay sonunda ortadan kaybolduğu tespit edilmiştir. ÖTV’de görülen yüzde bir puanlık bir artışın enflasyonu 0.66 puan çoğalttığı saptanmıştır. Vergi çoğaltanında görülen 0.0877 birimlik bir artışın tütün ürün endeksi enflasyonunu 2.2 birim artırdığı ve bu etkinin 2 ay sonra kaybolduğu tespit edilmiştir. Alkollü içeceklere ait fiyat endeksindeki artışın tütün ürünleri için alınan vergilerdeki artış ile birlikte arttığı saptanmıştır. Diğer alternatif ürün grupları enflasyonu ile tütün ürünlerine uygulanan vergiler arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Tütün ürünleri vergilendirilmesinin dolar/TL döviz kuru, endüstriyel ürün endeksi ve vergisiz fiyat kaması değişkenleri üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığı da tespit edilmiştir. Analizin ikinci kısmında alkollü içecekler haricindeki diğer ikame ürün grupları etki-tepki analizine dâhil edilmeden araştırma yapılmıştır. Analiz sonucuna göre; tütün ürün fiyatlarında görülen artışın enflasyonu anlamlı bir şekilde artırmadığı ve enflasyonu artıran asıl nedenin talep ve maliyet kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kaynaklarına göre vergi türleri ile bütün ekonomik performans göstergeleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak OECD resmi istatistik sitesinde kaynaklarına göre sınıflandırılmış olan vergi türleri ile ekonomik büyüme, tüketim, tasarruf, yatırım, doğrudan yabancı yatırımlar, emek arzı ve enflasyon gibi ekonomik performans göstergeleri arasında ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Vergi türleri ile ekonomik performans göstergeleri arasında bir ilişkinin olması durumunda bu ilişkinin yönü saptanmıştır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Literatürde ekonomik performans göstergelerinden özellikle ekonomik büyüme ve vergileme arasındaki ilişki incelenmiş, diğer ekonomik performans göstergeleri ve

vergileme arasındaki ilişkiye az sayıda çalışmada değinilmiştir. Böylece bu çalışma literatürde daha önce toplu olarak incelenmemiş olan vergileme ve ekonomik performans ; ilişkisini inceleyerek hangi vergilerin ekonomik performansı olumlu ya da olumsuz etkilediğini tespit etmiştir.

3.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Tüm dünya ülkeleri verilerine ulaşamadığından dolayı ve ülkelerin bir kısmında bazı vergi çeşitlerinin bulunmamasından dolayı IMF ülke ayırımına göre yapılan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için örneklem alınmış ve bu iki ülke grubunun sonuçları birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Gelişmiş ülke grubunda kaynaklarına göre vergilerin hepsinin yer aldığı 28 ülke analize dâhil edilmiştir. Doğrudan yabancı yatırımlar ve vergileme ilişkisi incelenirken 27 ülke analize dâhil edilmiştir. Çünkü Lüksemburg'un 1990-2001 yılları arasında doğrudan yabancı yatırım verileri bulunmamaktadır. Finansal olmayan varlıklara yapılan yatırım ve vergileme arasındaki ilişki incelenirken 28 ülke ve 1990-2016 yılları arasındaki veriler analize dahil edilmiştir. Bunun nedeni 2017 ve 2018 yılları arasında finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların verilerinin mevcut olmamasıdır. Gelişmekte olan ülkelere; kişi başı GSYH, doğrudan yabancı yatırımlar, emek arzı ve vergileme ilişkisi incelenirken 34 ülke alınmıştır. Tüketim ve tasarruf ile vergileme arasındaki ilişki incelenirken 33 ülke (Trinidad ve Tobago hariç) analize dâhil edilmiştir, çünkü Trinidad ve Tobago için nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı ve net yurt içi tasarruflarının GSYH'ye oranı bilgileri mevcut değildir. Enflasyon oranı ile vergileme arasındaki ilişki incelenirken, Arjantin, Belize ve Kazakistan için enflasyon verisi olmadığından 31 ülke analize dâhil edilmiştir. Finansal olmayan varlıklara yapılan yatırım ve vergileme arasındaki ilişki incelenirken de 17 ülke verilerinden yararlanılmış ve 1990-2016 yılları arasındaki veriler alınmıştır. Bunun nedeni, alınamayan ülkelere ve 2017-2018 yılları arasında finansal olmayan varlıklara yapılan yatırım verilerinin eksik olmasıdır. Gelişmiş ülkelerin listesi ek 1'de, gelişmekte olan ülkelerin listesi de ek 2'de yer almaktadır. Analizde kullanılan vergi verilerinin çoğu veri kısıtından dolayı 1990-2018 yıllarını kapsamaktadır. Analizde kullanılan ülkelerin 1990-2018 yılları arasında vergi reformları yapmadıkları varsayılmıştır. IMF ülke ayırımının en son haline göre ülkeler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak kategorize edilmiştir. Bu kategorinin 1990-2018 yılları arasında değişmediği varsayılmıştır.

3.5. Araştırmanın Verileri

Ekonomik performans göstergeleri ile ilgili verilere Dünya Bankası İstatistik Veritabanı'ndan erişilmiştir. Ekonomik performans göstergeleri bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bunlar; kişi başı GSYH (US Dolar), nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı, net yurt içi tasarrufların GSYH'ye oranı, finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranı, net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı, istihdam oranı ve tüketici fiyatlarındaki yıllık değişim oranı yani enflasyon oranıdır. Bu ekonomik göstergelerin seçilmesinin nedeni; kişi başı ekonomik büyüme dışındaki ekonomik performans göstergeleri ile vergi türleri arasındaki ilişkinin daha önce literatürde çok az olarak incelenmiş olmasıdır. Bağımsız değişken olan vergi değişkenlerinin GSYH'ye oranına, OECD İstatistik Veritabanı'ndan ulaşılmıştır. OECD İstatistik Veritabanı'nda vergiler kaynaklarına göre Türkiye'den biraz farklı sınıflandırılmakta ve vergi gelirleri 4 grupta toplanmaktadır: 1) gelir üzerinden alınan vergiler, 2) sosyal sigorta primi, 3) bordro ve işgücü vergisi, 4) servet üzerinden alınan vergiler ve 5) mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler. Türkiye'de bordro ve işgücü vergisi bulunmadığından, bu vergi verisi analize dahil edilememiştir. Gelir üzerinden alınan vergiler; gelir vergisi ve kurumlar vergisi iken; servet üzerinden alınan vergiler emlak vergisi, VİV, finans ve sermaye işlemleri üzerinden alınan vergilerdir. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ise; KDV, gümrük ve ithalat üzerinden alınan vergiler ve MTV'dir. Bağımsız değişken olarak vergi değişkenlerinin seçilmesinin nedeni; bu vergilerin hangisinin ya da hangilerinin ekonomik performansı etkilediğinin saptanması ve vergi değişkenlerinin ekonomik performans göstergelerini etkilemesi durumunda bu etkinin yönünün tayin edilmesidir.

3.6. Araştırmanın Metodolojisi, Veri Seti ve Varsayımları

Ekonometrik araştırmalarda kullanılan üç çeşit veri bulunmaktadır. Bunlar; zaman serisi verisi, yatay kesit veri ve panel veridir. Zaman serisi verisi; ay, mevsim, yıl gibi zaman birimlerine göre farklılık gösteren verileri incelemektedir. Yatay kesit veri zamanın belli bir noktasından; birey, hanehalkı, firma, sektör, ülke gibi birimlerden toplanan verileri ifade etmektedir (Tatoğlu, 2018: 1-2). Panel veri ise bireyler, firmalar, hanehalkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerinin zaman içindeki değişimlerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Wooldridge, 2010: 6).

Yapılan çalışma birçok ülke ve bir çok birime ait verileri kapsadığından panel veri setidir. Panel veri modelleri ile ekonomik ilişkilerin tahmin edilme yöntemi panel veri analizi olarak adlandırılmaktadır. Panel veri ile ilgili çalışmalar ilk olarak Hildreth (1950), Kuh (1959), Grunfeld ve Griliches (1960), Zellner (1962), Balestra ve Nerlove (1966) ve Swamy (1970) tarafından yapılmaya başlanmış ancak uygulamalı olarak panel veri modeli 1990'lı yıllardan itibaren kullanılmıştır (Tatoğlu, 2018: 3). Panel veri modeli, panel veri ile tahmin edilen regresyon modelidir ve dolayısıyla regresyon modeli için geçerli olan fonksiyonel şekil, temel varsayımlar ve testler panel veri modelleri için de geçerlidir. N birim sayısının ve T dönem sayısının olduğu ve birimler için i, zaman için t indisinin yer aldığı panel regresyon modeli,

$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{it} + u_{it}$ $i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$ şeklinde yazılmaktadır. Bu modelde Y bağımlı değişkeni, X bağımsız değişkeni, α sabit parametreyi, β eğim parametresini ve u hata terimini ifade etmektedir. K sayıda parametre başka bir ifade ile değişken sayısının olduğu $k=1, 2, \dots, K$ panel doğrusal regresyon modeli,

$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{2it} X_{2it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$ kısaltılarak,

$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{k=2}^K \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$ şeklinde yazılabilir (Güriş, 2015: 4-5; Tatoğlu, 2018: 4-5).

Çalışmada her bir ekonomik performans göstergesi ve her ülke grubu için ayrı ayrı model oluşturulmuş ve toplamda 14 model kurulmuştur. Kaynaklarına göre vergi türlerinin temel vergileri; gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmet üzerinden alınan vergiler ve sosyal sigorta primidir. Temel vergilerin alt vergileri de yer almaktadır. Gelir üzerinden alınan vergilerin alt vergileri; gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Servet üzerinden alınan vergilerin alt vergileri; emlak vergisi, VİV ve finans ve sermaye işlemlerinden alınan vergilerdir. Mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin alt vergileri ise KDV, gümrük ve ithalat vergisi ve MTV'dir. Analizde kullanılan değişkenler ve açıklamaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Açıklamaları

Kısaltmalar	Değişkenlerin Açıklaması	Kaynak
GDP	Kişi başı GSYH (US Dolar)	Dünya Bankası/World Development Indicators (WDI)
C	Nihai tüketim harcamalarının GSYH'ye oranı	Dünya Bankası/WDI
S	Net yurt içi tasarruflarının GSYH'ye oranı	Dünya Bankası/WDI
I	Finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımların GSYH'ye oranı	Dünya Bankası/WDI
FDI	Net doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı	Dünya Bankası/WDI
ER	İstihdamın nüfusa oranı	Dünya Bankası/WDI
IR	Tüketici fiyatlarındaki yıllık değişim oranı yani enflasyon oranı	Dünya Bankası/WDI
IT	Gelir üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
PIT	Gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
CIT	Kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
SSC	Sosyal sigorta priminin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
PT	Servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
JT	Emlak vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
FCT	Finans ve sermaye işlemlerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
GST	Mal ve hizmet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
VAT	KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
CID	Gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics
MVT	MTV gelirlerinin GSYH'ye oranı	OECD/Revenue Statistics

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için analizde kullanılacak modeller aşağıdaki gibidir. Model 1, a ve b olmak üzere iki modelden oluşmuştur. Model 1a temel vergileri, model 1b ise temel vergilerin altında yer alan alt vergileri kapsamaktadır. Böylece ana ve alt vergilerden hangilerinin bağımlı değişkeni etkilediği tespit edilmiştir. Elde edilen veriler Stata programı yardımıyla analize tabi tutulmuştur.

$$\text{Model 1a: } \text{GDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Model 1b: $GDP_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} JT_{it} + \beta_{5it} FCT_{it} + \beta_{6it} VAT_{it} + \beta_{7it} CID_{it} + \beta_{8it} MVT_{it} + u_{it}$

Model 2: $C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} JT_{it} + \beta_{3it} VAT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + \beta_{5it} MVT_{it} + u_{it}$

Model 3: $S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} PT_{it} + u_{it}$

Model 4: $I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Model 5: $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Model 6: $ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Model 7: $IR_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} VAT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + \beta_{5it} MVT_{it} + u_{it}$

3.7. Ekonometrik Yöntem

3.7.1. Panel Veri Modelinin Anlamlılığının Test Edilmesi (Regresyon Analizi)

Panel regresyon modelinin anlamlılığı diğer ekonometrik yöntemlerde olduğu gibi regresyon analizi yapılarak tespit edilmiştir. Modelin anlamlılığı test edilmeden önce betimleyici istatistikler yardımıyla değişkenlerin standart sapmalarının yüksek olup olmadığı test edilmektedir. Gelişmiş ülkeler için betimleyici istatistik sonuçları Model 1a, 1b, 2, 3, 6 ve 7 için Tablo 2’de, Model 4 için ise Tablo 3’de, Model 5 için ise Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 2. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler
(Model 1a, 1b, 2, 3, 6, 7)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
GDP	31754.62	20232.35	0	118823.6	812/28
lnGDP	10.16567	0.7052819	7.750222	11.6854	812/28
C	73.13919	10.44934	0	91.66913	812/28
S	25.87559	7.909882	0	57.07711	812/28
ER	55.46334	5.864435	38.009	67.173	812/28
IR	5.429399	39.78411	-4.478103	951.6962	812/28
lnIR	0.549166	1.302845	-4.790736	6.858246	812/28
IT	10.9537	3.705955	0	28.939	812/28
PIT	8.83554	4.540195	0	26.282	812/28
CIT	3.009889	1.5089	0	12.594	812/28
SSC	9.196865	4.877076	0	19.343	812/28
PT	1.847618	1.076871	0	7.334	812/28
JT	0.9474251	0.829489	0	3.315	812/28
FCT	0.5039187	0.4257065	0	2.196	812/28
GST	10.68173	2.777112	0	16.226	812/28
VAT	6.295334	2.217039	0	10.009	812/28
CID	0.2213355	0.3527522	-0.014	2.976	812/28
MVT	0.5633717	0.2947414	0	1.9	812/28

Tablo 2 incelendiğinde GDP ve IR değişkeni dışındaki değişkenlerin standart sapmalarının küçük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı GDP ve IR değişkeni dışında değişkenlerin logaritmalarının alınmasına gerek yoktur ve modelin anlamlılığı test edilebilir. GDP ve IR değişkenlerinin logaritmaları alındıktan sonra standart sapmalarının oldukça düştüğü görülmektedir. Böylece model 1a, model 1b ve model 7;

$$\text{Model 1a: } \ln \text{GDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}.$$

$$\text{Model 1b: } \ln \text{GDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{VAT}_{it} + \beta_{7it} \text{CID}_{it} + \beta_{8it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

$$\text{Model 7: } \ln \text{IR}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

şeklinde değiştirilmiştir.

Tablo 3. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 4)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
I	1.510929	1.003836	-1.805236	5.822646	756/28
CIT	2.995674	1.531749	0	12.594	756/28
SSC	9.158763	4.885252	0	19.343	756/28
FCT	0.5036799	0.4254122	0	2.196	756/28
CID	0.2292651	0.3586549	-0.014	2.976	756/28

Tablo 3’de Model 4’ün betimsel istatistikleri yer almaktadır. Buna göre bütün değişkenlerin standart sapmaları küçük olduğundan değişkenlerin logaritmalarının alınmasına gerek yoktur.

Tablo 4. Gelişmiş Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 5)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
FDI	3.994447	7.501975	-26.19546	86.58909	783/27
CIT	2.910053	1.431684	0	12.594	783/27
SSC	9.158153	4.960726	0	19.343	783/27
FCT	0.497636	0.4308522	0	2.196	783/27
CID	0.2281448	0.3572355	-0.014	2.976	783/27

Tablo 4’de Model 5’in bütün değişkenlerin standart sapmalarının küçük olduğu saptanmıştır. Bundan dolayı değişkenlerin logaritmalarının alınmasına gerek görülmemiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için betimleyici istatistik sonuçları Model 1a, 1b, 5 ve 6 için Tablo 5’de, Model 2 ve 3 için Tablo 6’da, Model 4 için Tablo 7’de ve Model 7 için Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 5. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 1a, 1b, 5 ve 6)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
GDP	4684.83	4337.864	0	21204.1	986/34
LnGDP	7.960518	1.09954	4.843831	9.96195	986/34
FDI	3.456976	4.68618	-41.5082	54.64873	986/34
ER	56.77232	10.82821	36.498	90.447	986/34
IT	6.119103	3.309076	0.697	22.323	986/34
PIT	2.562879	1.998625	0	10.025	986/34
CIT	3.092547	2.226054	0	19.131	986/34
SSC	3.038269	3.221823	0	17.69	986/34
PT	0.6994589	0.6478918	0	3.001	986/34
JT	0.3331297	0.3435783	0	1.969	986/34
FCT	0.2670695	0.3966182	0	2.2	986/34
GST	9.836667	3.135095	3.015987	18.84	986/34
VAT	4.645253	2.52561	0	10.543	986/34
CID	1.558184	1.196473	0	9.54	986/34
MVT	0.2724277	0.3222474	0	2.246	986/34

Tablo 5 incelendiğinde model 1a, 1b, 5 ve 6’da GDP dışındaki değişkenlerin standart sapmalarının küçük olduğu tespit edilmiştir. GDP değişkeninin logaritması alındıktan sonra standart sapmaların düştüğü saptanmıştır. Böylece model 1a ve model 1b;

Model 1a: $\text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$

Model 1b: $\text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{VAT}_{it} + \beta_{7it} \text{CID}_{it} + \beta_{8it} \text{MVT}_{it} + u_i$ şeklinde değiştirilmiştir.

Tablo 6. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 2 ve 3)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
C	81.88803	12.32587	0	148.5079	957/33
S	17.17153	9.539465	-48.50794	48.67022	957/33
PIT	2.509282	1.997664	0	10.025	957/33
PT	0.7044466	0.6549316	0	3.001	957/33
JT	0.328492	0.3453053	0	1.969	957/33
VAT	4.664143	2.55952	0	10.543	957/33
CID	1.559215	1.213832	0	9.54	957/33
MVT	0.2667103	0.3240628	0	2.246	957/33

Tablo 6’da Model 2 ve 3’de yer alan değişkenlerin standart sapmasının yüksek olmadığı görülmektedir. Bundan dolayı değişkenlerin logaritmaları alınmamıştır.

Tablo 7. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 4)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
I	2.4668	2.0743	-7.9779	14.14629	459/17
CIT	3.1275	1.6994	0.587	8.8	459/17
SSC	3.8124	3.9370	0	17.69	459/17
FCT	0.2944	0.3710	0	1.75	459/17
CID	1.5995	1.4381	0	9.54	459/17

Tablo 7 incelendiğinde Model 4 için bütün değişkenlerin standart sapma değerlerinin küçük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı değişkenlerin logaritmalarının alınmasına gerek yoktur.

Tablo 8. Gelişmekte Olan Ülkeler için Betimleyici İstatistikler (Model 7)

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum	Gözlem Sayısı (N)/ Gözlenen Grup Sayısı
IR	26.93147	286.7358	-7.796642	7481.664	899/31
LnIR	1.375048	1.733613	-4.60517	8.92021	899/31
CIT	2.98415	2.144276	0	19.131	899/31
SSC	3.116073	3.301424	0	17.69	899/31
VAT	4.666451	2.518373	0	10.543	899/31
CID	1.48887	0.9975889	0	6.8328	899/31
MVT	0.2749519	0.3350969	0	2.246	899/31

Tablo 8 incelendiğinde Model 7’de IR değişkeni dışında bulunan bütün değişkenlerin standart sapmalarının küçük, IR değişkeninin standart sapmasının ise çok büyük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı IR değişkeninin logaritması alınmış ve model 7;

$$\text{Model 7: } \ln IR_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} VAT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + \beta_{5it} MVT_{it} + u_{it}$$

şeklinde değiştirilmiştir.

Betimsel istatistikten sonra modelin anlamlılığına geçilebilir.

Modellerin bütününün anlamlılığı F testinin olasılık değeri olan p ile sınanmaktadır. Aşağıda yer alan k değişkenli

$$Y_i = \beta_1 + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \dots + \beta_k X_{ki} + u_{it}$$

modelinde,

$$H_0: \beta_2 = \beta_3 = \dots = \beta_k = 0$$

hipotezini

H_1 : Bütün eğim katsayıları başka bir ifade ile açıklayıcı değişkenler ($\beta_2, \beta_3, \dots, \beta_k$) aynı anda sıfır değildir

hipotezine karşı sınamak için F'in p değeri aşağıdaki şekilde hesaplanır:

n: Gözlem sayısı.

$$F = \frac{R^2 / (k-1)}{(1-R^2) / (n-k)}$$

Yukarıdaki formül yardımıyla hesaplanan F'in p değeri anlamlılık düzeyi olan 0.05'den küçükse H_0 hipotezi reddedilir (Gujarati ve Porter, 2012: 242). Daha net bir şekilde ifade edilecek olursa gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı anlamına gelen H_0 hipotezine karşı, en az bir açıklayıcı değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisinin olduğunu ve modelin istatistiksel açıdan anlamlı olduğunu ifade eden H_1 hipotezi kurulmuştur.

Çok sayıda gözlem içeren yatay kesit verilerinde düşük R^2 değeri elde edilmesi olağandır. Modelin bütününün anlamlılığını sınamak için F'nin p değerine ve her bir açıklayıcı değişkenin katsayılarının p değerinin yüzde 5 ve daha iyi (%5'den daha düşük) bir seviyede istatistiksel açıdan anlamlı olduğuna bakılmalıdır (Gujarati ve Porter, 2012: 243).

Tablo 9'da gelişmiş ülkelerin modellerinin, Tablo 10'da ise gelişmekte olan ülkelerin modellerinin anlamlılık sonuçları yer almaktadır.

Tablo 9. Gelişmiş Ülkeler için Modelin Anlamlılığının Test Edilmesi

$$\text{Model 1a: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3809	124.13	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
IT	0.1510594	0.0099981	0.000
SSC	0.0541761	0.0074984	0.000
PT	0.362889	0.0345766	0.000
GST	0.0517866	0.013459	0.000

Model 1a incelendiğinde %5 anlamlılık düzeyinde genel açıdan modelin F testinin ve bütün bağımsız değişkenlerin (IT, SSC, PT ve GST) p değerinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir.

$$\text{Model 1b: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{VAT}_{it} + \beta_{7it} \text{CID}_{it} + \beta_{8it} \text{MVT}_{it} + u_i$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3570	55.74	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.088832	0.0092363	0.000
CIT	0.240977	0.0236268	0.000
SSC	0.0705277	0.0085056	0.000
JT	0.254805	0.0450351	0.000
FCT	0.5699323	0.0869917	0.000
VAT	0.029558	0.0193017	0.126
CID	-0.3985573	0.1053231	0.000
MVT	0.6112885	0.1208096	0.000

Model 1b incelendiğinde ise modelin genelinin ve VAT değişkeni dışındaki bütün bağımsız değişkenlerin %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. VAT değişkeni anlamsız olduğundan modelden çıkarılmıştır. Model 1b'nin en son hali;

$$\text{Model 1bd: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{CID}_{it} + \beta_{7it} \text{MVT}_{it} + u_i$$

olarak değiştirilmiştir.

$$\text{Model 2: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{JT}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (C)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2658	58.37	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-0.3131747	0.0778456	0.000
JT	5.1719	0.400332	0.000
VAT	1.622202	0.1620804	0.000
CID	2.80944	1.084976	0.005
MVT	6.702757	1.084976	0.000

Model 2’de modelin ve bütün açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir.

$$\text{Model 3: } S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{PT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (S)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0038	1.38	0.2530
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.1028917	0.0622043	0.098
PT	-0.0882277	0.2615794	0.736

Model 3’de açıklayıcı değişkenlerden PIT değişkeninin %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı iken PT değişkeninin anlamsız olduğu saptanmıştır. Model 3 genel olarak incelendiğinde F testinin de %10 anlamlılık düzeyinde anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bu sebepten dolayı model 3 incelenmeyecektir.

$$\text{Model 4: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{FCT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (I)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0762	15.49	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.1464684	0.0233739	0.000
SSC	0.035328	0.0074866	0.000
FCT	-0.1982121	0.0849471	0.020
CID	-0.0101584	0.1007198	0.920

Model 4’de genel açıdan modelin ve CID değişkeni dışındaki bütün açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Model 4’ün en son hali;

Model 4d: $I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + u_{it}$ olacak şekilde değiştirilmiştir.

Model 5: $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Bağımlı Değişken (FDI)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0331	6.66	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.1792123	0.1886257	0.342
SSC	0.492165	0.0557487	0.378
FCT	1.179415	0.6291751	0.061
CID	-3.533735	0.7640121	0.000

Model 5’de genel açıdan model ile FCT ve CID değişkenleri anlamlı çıkmıştır. Modelin en son hali;

Model 5d: $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} FCT_{it} + \beta_{1it} CID_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Model 6: $ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Bağımlı Değişken (ER)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2844	80.19	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.1020242	0.0425995	0.013
CIT	0.8972674	0.1207151	0.000
SSC	-0.4683444	0.0407919	0.000
CID	1.507817	0.5281459	0.004

Model 6 incelendiğinde modelin ve bütün açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

$$\text{Model 7: } \text{LnIR}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnIR)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.1110	20.13	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	-0.0481774	0.0291493	0.099
SSC	-0.0074432	0.0094065	0.429
VAT	0.062065	0.0210151	0.003
CID	1.156541	0.1312424	0.000
MVT	-0.7317679	0.1500537	0.008

Model 7’de modelin ve SSC değişkeni dışındaki bütün açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Model 7;

Model 7d: $\text{LnIR}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{VAT}_{it} + \beta_{3it} \text{CID}_{it} + \beta_{4it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Tablo 10. Gelişmekte Olan Ülkeler için Modelin Anlamlılığının Test Edilmesi

$$\text{Model 1a: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.4408	193.29	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
IT	0.114192	0.0079623	0.000
SSC	0.097681	0.0092931	0.000
PT	0.7153563	0.0508343	0.000
GST	-0.0449705	0.0102851	0.000

Model 1a’da genel açıdan modelin ve bütün açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır.

$$\text{Model 1b: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{VAT}_{it} + \beta_{7it} \text{CID}_{it} + \beta_{8it} \text{MVT}_{it} + u_i$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.5578	127.28	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.0425835	0.012932	0.001
CIT	0.1362587	0.0114078	0.000
SSC	0.0882027	0.0089536	0.000
JT	0.3088155	0.0906359	0.001
FCT	0.5524878	0.0643402	0.000
VAT	0.0046598	0.0110462	0.673
CID	-0.2298704	0.0206603	0.000
MVT	1.190718	0.087298	0.000

Model 1b’de VAT açıklayıcı değişkenleri dışındaki değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır. Bundan dolayı model 1b’nin en son hali;

$$\text{Model 1bd: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{CID}_{it} + \beta_{7it} \text{MVT}_{it} + u_{it} \text{ şeklindedir.}$$

$$\text{Model 2: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{JT}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (C)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.1293	28.24	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-0.2181627	0.1584042	0.267
JT	-13.98131	0.9540395	0.000
VAT	0.8719638	0.1596302	0.000
CID	0.8643626	0.3211082	0.007
MVT	4.794657	1.376656	0.001

Model 2’de modelin ve PIT dışındaki açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Model 2’nin en son hali;

$$\text{Model 2d: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{JT}_{it} + \beta_{2it} \text{VAT}_{it} + \beta_{3it} \text{CID}_{it} + \beta_{4it} \text{MVT}_{it} + u_{it} \text{ olarak değiştirilmiştir.}$$

$$\text{Model 3: } S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{PT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (S)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0511	25.67	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-0.070078	0.151321	0.643
PT	3.305489	0.4615574	0.000

Model 3’de modelin geneli ve açıklayıcı değişkenlerden PT değişkeni istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Model 3’ün en son hali;

Model 3d: $S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PT}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

$$\text{Model 4: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{FCT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (I)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3983	75.13	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.3813883	0.0471372	0.000
SSC	-0.0016352	0.0209768	0.938
FCT	-0.2880951	0.2077285	0.166
CID	0.8281037	0.0553597	0.000

Model 4’de model ile CIT ve CID açıklayıcı değişkenlerinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Model 4’ün en son hali;

Model 4d: $I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CID}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

$$\text{Model 5: } \text{FDI}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{FCT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (FDI)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0568	14.76	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.3982447	0.0666229	0.000
SSC	0.2577769	0.048197	0.000
FCT	-0.9191094	0.3786303	0.015
CID	0.1863392	0.1251087	0.137

Model 5’de modelin ve CID değişkeni dışındaki açıklayıcı değişkenlerin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Model 5’in en son hali;

Model 5d: $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Model 6: $ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$

Bağımlı Değişken (ER)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2373	76.30	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-2.009893	0.162658	0.000
CIT	-0.0238478	0.1414408	0.866
SSC	-0.6766529	0.1029433	0.000
CID	0.5182677	0.2601722	0.047

Model 6’da modelin geneli ve CIT değişkeni dışındaki açıklayıcı değişkenler anlamlı olduğundan model 6’nın en son hali;

Model 6d: $ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} CID_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Model 7: $\ln IR_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} VAT_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + \beta_{5it} MVT_{it} + u_{it}$

Bağımlı Değişken (LnIR)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0221	0.23	0.8737
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.017352	0.0277004	0.531
SSC	0.0483478	0.0195684	0.014
VAT	-0.0407616	0.0256039	0.112
CID	-0.1227206	0.060695	0.043
MVT	-0.1024855	0.1787749	0.567

Model 7’de modelin F testinin olasılık değerinin %5 anlamlılık düzeyinde anlamsız olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı model 7 incelenmeyecektir.

3.7.2. Modelin Tahmin Yönteminin Belirlenmesi

Modelin anlamlılığının belirlenmesinden sonra panel veri analizini tahmin etmek için klasik etkiler modeli, sabit etkiler modeli ve tesadüfi etkiler modeli olmak üzere üç yöntem kullanılmaktadır. Bu bölümde bu yöntemlere değinilecektir.

3.7.2.1. Klasik Model

Klasik modelde hem eğim katsayıları hem de sabit katsayılar birimlere ve zamana göre sabittir ve bütün gözlemler homojendir.

Klasik model aşağıdaki şekilde yazılmaktadır.

$$Y_{it} = \beta_0 + \sum_{k=1}^K \beta_k X_{kit} + \mu_{it}$$

ya da ;

$$Y_{it} = X_{it}\beta + \mu_{it} \quad i=1,\dots,N; t=1,\dots,T$$

β_0 sabit parametresini, β_k ise eğim parametresini ifade etmektedir (Tatoğlu, 2018: 37-40).

Araştırmada kullanılan modelin klasik olup olmadığını tespit etmek için bazı testler yapılmış ve bu testlere göre modelin klasik olup olmadığı saptanmıştır. Bu testler çok sayıda olup bunlardan en önemlisi F testidir. Araştırma modelinin klasik olup olmadığını belirlemek için kurulan hipotezler şu şekildedir:

H_0 : Tüm birim etkiler sıfıra eşittir ve birim etkiler yoktur.

H_1 : Tüm birim etkiler sıfıra eşit değildir ve birim etkiler vardır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için F testinin sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için F Testi

Gelişmiş Ülkeler			Gelişmekte Olan Ülkeler		
Modeller	F Değeri	Olasılık Değeri (p)	Modeller	F Değeri	Olasılık Değeri (p)
Model 1a	124.13	0.0000	Model 1a	193.29	0.0000
Model 1bd	63.26	0.0000	Model 1bd	176.44	0.0000
Model 2	58.37	0.0000	Model 2d	34.98	0.0000
Model 4d	20.67	0.0000	Model 3d	51.17	0.0000
Model 5d	12.59	0.0000	Model 4d	149.28	0.0000
Model 6	80.19	0.0000	Model 5d	18.92	0.0000
Model 7d	25.02	0.0000	Model 6d	104.86	0.0000

Tablo 11’de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin anlamlı modellerinin ve birden fazla açıklayıcı değişkene sahip modellerin F testi sonuçları yer almaktadır. Sonuçlar incelendiğinde modellerin p değerinin 0.05’ten küçük olduğu görülmektedir. Böylece H_0 hipotezi reddedilmektedir. Model klasik model değildir. Başka bir ifade ile modelde birim etkilerin varlığı tespit edilmiştir.

3.7.2.2. Sabit Etkili Panel Veri Modeli

Gözlenemeyen etki modeli olan $Y_{it}=c_i + \beta_{it}X_{it} + u_{it}$, $t=1, 2, \dots, T$ modelinde $1 \times K$ matrisine sahip olan X_{it} ; t zaman dilimine göre veya i birime göre veya hem t zaman dilimine hem de i birime göre farklı olabilen gözlenebilir değişkenleri bulundurabilir. Hata terimi olan u_{it} , zamana ve birime göre farklılık gösterebilir. Sabit parametre olan c_i ise her yatay gözleminde tahmin edilen bir parametre ise ve zaman içinde veya birimler içerisindeki farklılığı sabitse sabit etkili panel veri modeli söz konusudur (Wooldridge, 2010: 285-286). Sabit etkiler modelinin katsayıları zamana veya birimlere göre değişiklik gösterirse "Tek Faktörlü Sabit Etkiler Modeli", hem zamana hem de birimlere göre değişiklik gösterirse "İki Faktörlü Sabit Etkiler Modeli" söz konusudur. Tek faktörlü sabit etkiler modeli kendi içinde kukla değişkenli model ve sabit katsayılı model olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kukla değişkenli tek faktörlü sabit etkiler modelinde tek faktörlü sabit etkiler modeli olan $Y_{it}=c_i + \beta_{it}X_{it} + u_{it}$ için sabit katsayı olan c_i 'nin birimden birime değiştiği, eğim katsayıları olan β_{it} 'nin ise tüm zamanlar ve birimler için sabit kaldığı varsayılmaktadır. Kukla değişkenli tek faktörlü sabit etkiler modeli,

$Y_{it}=c_1D_{1t} + c_2D_{2t} + \dots + c_ND_{Nt} + \beta_2X_{2it} + \dots + \beta_KX_{Kit} + u_{it}$ olarak yazılabilir. Burada kukla değişkeni olan D_{it} i . birim için 1, diğer birimler için 0 değerini almaktadır. Kukla değişkenli iki faktörlü sabit etkiler modeli ise,

$Y=I_{Nt}a+c_iD_i+\lambda_tD_t + X\beta+u$ şeklinde yazılmaktadır. $I_{Nt}a$, $i=1$ ve $t=1$ durumunda kullanılan katsayıdır. D_i , i . birim için 1, diğer birimler için 0 değerini, D_t ise t . zaman için 1, diğer zamanlar için 0 değerini almaktadır.

Sabit katsayılı tek faktörlü sabit etkiler modelinde ise sabit katsayısı birimden birime eğim katsayılarını etkilemektedir. Sabit katsayılı tek faktörlü sabit etkiler modeli,

$Y_{it}=c_{ki}X_{it} + u_{it}$ şeklinde yazılmaktadır. Sabit katsayılı iki faktörlü sabit etkiler modeli ise,

$Y_{it}=X_{it}(\beta + c_i + \lambda_t) + u_{it}$ şeklinde olmaktadır (Güriş, 2015: 13-18).

3.7.2.3. Tesadüfi (Rassal) Etkili Panel Veri Modeli

Gözlenemeyen etki modeli olan $Y_{it}=c_i + \beta_{it}X_{it} + u_{it}$, $t=1,2,\dots,T$, modelinde $1 \times K$ matrisine sahip olan X_{it} , t zaman dilimine göre farklı olabilen fakat i birime göre farklı olmayan ya da t zaman dilimine göre farklı olmayan fakat i birime göre farklı olabilen gözlenebilir

değişkenleri bulundurabilir. Hata terimi olan u_{it} zamana ve birime göre farklılık gösterebilir. Sabit parametre olan c_i tesadüfi etkiye sahipse ve zaman içinde veya birimler içerisindeki farklılığı tesadüfi ise tesadüfi etkiler modeli söz konusudur (Wooldridge, 2010: 285-286). Tesadüfi etkiler modeli de sabit etkiler modeli gibi tek faktörlü veya iki faktörlü olabilmektedir. Tesadüfi etkiler modeli kendi içinde hata bileşenli tek faktörlü tesadüfi etkiler modeli ve tesadüfi katsayılı tek faktörlü tesadüfi etkiler modeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hata bileşenli tek faktörlü tesadüfi etkiler modelinde birim etkisi modelin hata terimine sabit katsayıyı etkileyecek biçimde bir birleşen eklenir. Hata bileşenli tek faktörlü tesadüfi etkiler modeli,

$Y_{it} = \delta_i + \beta_2 X_{2t} + \dots + \beta_k X_{kt} + v_{it}$, $\delta_i = \bar{\delta} + c_i$ ve $u_{it} = c_i + v_{it}$ şeklinde yazılabilir. Modelin sabit katsayısı olan δ_i , anakütle ortalama sabit parametresi olan $\bar{\delta}$ ve birim etkisi c_i 'den oluşmaktadır. Modelin hata terimi olan u_{it} ise birim etkisi c_i 'den ve önceki modelin hata teriminden oluşmaktadır. Hata bileşenli iki faktörlü tesadüfi etkiler modeli ise,

$Y_{it} = c_i + \lambda_t + \beta X_{it} + v_{it}$, $u_{it} = c_i + \lambda_t + v_{it}$ şeklinde yazılabilir.

Tesadüfi katsayılı tek faktörlü tesadüfi etkiler modelinde birim etkisi sabit katsayıyı veya tüm katsayıları etkilemektedir. Tesadüfi katsayılı tek faktörlü tesadüfi etkiler modeli,

$Y_{it} = X_{it}(\beta + c_i) + v_{it}$ şeklindedir. Tesadüfi katsayılı iki faktörlü tesadüfi etkiler modeli, $Y_{it} = X_{it}(\beta + c_i + \lambda_t) + v_{it}$ şeklinde yazılmaktadır (Güriş, 2015: 22-26).

3.7.2.4. Hausman Testi

Hausman'ın 1978 yılında geliştirdiği Hausman testi ile modelin sabit mi tesadüfi mi olduğu belirlenir. Hausman testinde $Y_{it} = X_{it}\beta + \mu_i + \varepsilon_{it}$, ($i=1, N$; $t=1, T$) modelinde tesadüfi etkiler tahmincisi ($\hat{\beta}_{GLS}$) ve sabit etkiler tahmincisi ($\hat{\beta}_{FE}$) arasında $\hat{q} = \hat{\beta}_{GLS} - \hat{\beta}_{FE}$ farkın olup olmadığı test edilir. Bu test için kullanılan hipotezler şu şekildedir (Hausman, 1978: 1261-1263).

$H_0: \text{corr}(\mu_i, X_i) = 0$: Rassal etkiler ve sabit etkiler tahmincileri arasında fark yoktur (Rassal etkiler modeli etkindir).

$H_1: \text{corr}(\mu_i, X_i) \neq 0$: Rassal etkiler ve sabit etkiler tahmincileri arasında fark vardır (Sabit etkiler modeli etkindir).

Hausman testi sonucunda belirlenen hipotezlere göre hesaplanan $p < 0.05$ ise H_0 red, $p > 0.05$ ise H_0 kabul edilmektedir. Buna göre Hausman testinin p değeri 0.05’den küçük ise rassal etkiler (random effect kısaltması RE) modeli, Hausman testinin p değeri 0.05’den büyük ise sabit etkiler (fixed effect kısaltması FE) modeli söz konusudur.

Hausman testinin sonuçları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için Tablo 12’deki gibidir.

Tablo 12. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Hausman Testi

Gelişmiş Ülkeler için Hausman Testi				Gelişmekte Olan Ülkeler için Hausman Testi			
Modeller	Chi_2	Olasılık Değeri (p)	Tahmin Yöntemi	Modeller	Chi_2	Olasılık Değeri (p)	Tahmin Yöntemi
Model 1a	24.83	0.0001	FE	Model 1a	14.49	0.0059	FE
Model 1bd	31.75	0.0000	FE	Model 1bd	29.29	0.0001	FE
Model 2	31.10	0.0000	FE	Model 2d	29.77	0.0000	FE
Model 4d	18.09	0.0012	FE	Model 3d	1.45	0.2291	RE
Model 5d	0.10	0.9511	RE	Model 4d	43.57	0.0000	FE
Model 6	8.07	0.0890	RE	Model 5d	1.54	0.6731	RE
Model 7d	35.82	0.0000	FE	Model 6d	23.91	0.0000	FE

Tablo 12’de görüldüğü üzere gelişmiş ülkelerde Hausman testinin p değerleri gelişmiş ülkelerde model 1ad, 1bd, 2, 4d ve 7d için 0.05’den küçüktür. Bu durumda H_0 hipotezi reddedilmekte ve H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Bundan dolayı model 1a, 1bd, 2, 4d ve 7d’de sabit etkili panel regresyon modeli söz konusudur. Model 5d ve model 6’da Hausman testinin p değerleri 0.05’den büyük olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmekte ve H_1 hipotezi reddedilmektedir. Bundan dolayı model 5d ve model 6’da tesadüfi etkili panel regresyon modeli söz konusudur. Gelişmekte olan ülkeler için %95 güven aralığında model 3d ve 5d için Hausman testinin p değeri 0.05’den büyüktür. Bu durumda model 3d ve model 5d için H_0 hipotezi kabul edilmektedir ve tesadüfi etkili panel regresyon modeli söz konusudur. Model 1a, model 1bd, model 2d, model 4d ve model 6d için H_0 hipotezi reddedilmektedir ve sabit etkili panel regresyon modeli söz konusudur.

3.7.3.3. Yatay Kesit Bağımlılığı (Birimler Arası Korelasyon)

Hausman testi yardımıyla sabit etkili ve tesadüfi etkili panel regresyon modelinin belirlenmesinden sonra, modellerde yatay kesit bağımlılığının bulunup bulunmadığının araştırılması gerekmektedir. Yatay kesit bağımlılığının bulunup bulunmamasına göre 1. nesil veya 2. nesil birim kök testlerine karar verilmektedir. Yatay kesit bağımlılığının olmaması durumunda 1. nesil, olması durumunda ise 2. nesil birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu bölümde sırasıyla yatay kesit bağımlılığı ve analizde kullanılan 1. nesil ve 2. nesil birim kök testlerine yer verilmektedir.

Yatay kesit bağımlılığının ölçülmesi için zaman (T) boyutu ve birim (N) boyutu önem arz etmektedir. Zaman boyutunun birim boyutundan daha fazla olması durumunda ($T > N$) Breusch ve Pagan (1980) tarafından geliştirilen LM testi kullanılmaktadır. Zaman boyutunun birim boyutundan daha az olması durumunda ($T < N$) ise Pesaran (2004) tarafından geliştirilen Pesaran's Cross-Sectional Dependence test (Pesaran's CD test), Friedman's (1937) ve Frees (1995) tarafından geliştirilen yatay kesit bağımlılığı testleri kullanılmaktadır (Tatoğlu, 2013: 240). Bu çalışmada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için zaman boyutu 27 (1990-2016) ve birim boyutu gelişmiş ülkeler için 28, gelişmekte olan ülkeler için ise 34 olduğundan dolayı yatay kesit bağımlılığının ölçülmesinde Pesaran's CD testi kullanılmaktadır.

Standart panel veri modeli olan $Y_{it} = \alpha_i + \beta'x_{it} + u_{it}$, $i=1, \dots, N$ ve $t=1, \dots, T$ için x_{it} bağımsız değişkenlerin $K \times 1$ vektörünü, β parametrelerin $K \times 1$ vektörünü, α_i ise zamana göre değişmeyen katsayıyı ifade etmektedir. H_0 hipotezinde hata terimi olan u_{it} 'nin zamana ve yatay kesite göre bağımsız ve özdeş dağıldığı kabul edilmektedir. Ayrıca u_{it} yatay kesitte korelasyonlu olabilir, ancak seride korelasyonsuz olmalıdır. H_0 hipotezine göre farklı birimlere sahip olan hata terimleri arasında korelasyon 0'dır ve yatay kesit bağımlılığı yoktur. H_1 hipotezine göre ise farklı birimlere sahip olan hata terimleri arasında korelasyon 0 değildir ve yatay kesit bağımlılığı mevcuttur. H_0 ve H_1 hipotezi,

$$H_0: \rho_{ij} = \rho_{ji} = \text{cor}(u_{ij}, u_{ji}) = 0, \quad i \neq j \text{ ve}$$

$$H_1: \rho_{ij} = \rho_{ji} \neq 0, \quad i \neq j \text{ şeklindedir.}$$

Dağılımın momentler çarpımı korelasyon katsayısı ρ_{ij} 'dir ve hata terimlerinin ikili korelasyonunun örneklem tahmini olan $\hat{\rho}_{ij}$,

$$\hat{\rho}_{ij} = \hat{\rho}_{ji} = \frac{\sum_{t \in T_{i \cap T_j}} (\hat{u}_{it} - \bar{\hat{u}}_i)(\hat{u}_{jt} - \bar{\hat{u}}_j)}{\left[\sum_{t \in T_{i \cap T_j}} (\hat{u}_{it} - \bar{\hat{u}}_i)^2 \right]^{1/2} \left[\sum_{t \in T_{i \cap T_j}} (\hat{u}_{jt} - \bar{\hat{u}}_j)^2 \right]^{1/2}}$$

şeklinde formülüle edilir.

Zaman serisi gözlem sayısı olan T_{ij} , i ve j birimi arasında değişmektedir.

Hata terimi ortalaması olan $\bar{\hat{u}}_i$ ise,

$$\bar{\hat{u}}_i = \frac{\sum_{t \in T_{i \cap T_j}} \hat{u}_{it}}{T_{i \cap T_j}}$$

şeklinde yazılmaktadır.

Pesaran's CD testi ise,

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \hat{\rho}_{ij} \right)$$

şeklinde ifade edilmektedir (Hoyos ve Sarafidis, 2006: 483-486).

Pesaran's CD testinin olasılık değeri olan p değerine göre yatay kesit bağımlılığının mevcut olup olmadığına karar verilmektedir. Olasılık değeri olan $p < 0.05$ ise H_0 hipotezi reddedilir ve yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Bu durumda 2. nesil birim kök testlerinin uygulamak gerekmektedir. Eğer $p > 0.05$ ise H_0 hipotezi kabul edilir ve yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmamaktadır. Bu durumda 1. nesil birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir. Tablo 13'de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için Pesaran testinin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 13. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran's CD Testi

Gelişmiş Ülkeler için Pesaran's CD Testi			Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran's CD Testi		
Modeller	Pesaran'ın Yatay Kesit Bağımlılığı Değeri	Olasılık Değeri (p)	Modeller	Pesaran'ın Yatay Kesit Bağımlılığı Değeri	Olasılık Değeri (p)
Model 1a	48.810	0.0000	Model 1a	62.427	0.0000
Model 1bd	26.869	0.0000	Model 1bd	43.938	0.0000
Model 2	16.086	0.0000	Model 2d	6.693	0.0000
Model 4d	6.470	0.0000	Model 3d	2.522	0.0117
Model 5d	11.759	0.0000	Model 4d	0.488	0.6258
Model 6	9.803	0.0000	Model 5d	13.182	0.0000
Model 7d	32.093	0.0000	Model 6d	2.598	0.0094

Tablo 13’de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için Pesaran testi sonuçları yer almaktadır. Anlamsız modeller için bu test yapılmamıştır. Gelişmiş ülkeler için model 1a, 1bd, 2, 4d, 5d, 6, 7d’de p değeri 0.05’den küçük olduğundan yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Bu durumda 2. nesil birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde model 1a, 1bd, 2d, 3d, 5d ve 6d için p değerlerinin 0.05’den küçük olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu modellerde de yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde Model 4d’de p değeri 0.05’den büyüktür. Bundan dolayı yatay kesit bağımlılığı sorunu bulunmamakta ve 1. nesil birim kök testlerinin uygulanması gerekmektedir.

3.7.3. Temel Varsayım Testleri

3.7.3.1. Durağanlık ve Birim Kök Testleri

Zaman serisi ve panel veri setlerinde durağanlık ölçümü birim kök testleri ile yapılmaktadır. Birim kök testleri 2 gruba ayrılmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri birimlere ait seriler arasında korelasyon olmadığını varsaymaktadır ve birimler arasındaki korelasyonu göz ardı etmektedir. Birinci nesil birim kök testleri: Levin, Lin ve Chu (2002), Harris ve Tzavalis (1999), Breitung (2000), Hadri (2000), Im, Pesaran ve Shin (2003), Fisher ADF (Maddala ve Wu, 1999) ve Fisher Philips ve Perron (Choi, 2001) testleridir. İkinci nesil birim kök testleri ise birimlere ait seriler arasında korelasyon olduğunu varsaymaktadır. Bu testlerden yaygın olarak kullanılan testler; Pesaran (2004), Bai ve Ng (2004), Philips ve Sul (2003) ve Moon ve Perron (2004) birim kök testleridir (Tatoğlu, 2013: 199).

Pesaran (2007), birimler arasındaki korelasyonu ortadan kaldırmak için "Yatay Kesit Genelleştirilmiş Dickey Fuller (CADF)" olarak adlandırılan yöntem ile ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş şeklini kullanmaktadır. CADF regresyon basit olarak,

$$Y_{it} = \alpha_i + \rho_i^* Y_{i,t-1} + d_0 \bar{Y}_{t-1} + d_1 \Delta \bar{Y}_t + \epsilon_{it}$$

şeklinde ifade edilir. $\bar{Y}_t$, tüm N gözlemlerinin zamana göre ortalamasıdır. Pesaran birim kök testini ölçebilmek için gerekli olan hipotezler şunlardır:

H_0 : Seride genel bir birim kök vardır, seri durağan değildir.

H_1 : Seride genel bir birim kök yoktur, seri durağandır.

Araştırma modelindeki değişkenlerin p değeri 0.05'den küçük ise H_0 reddedilmekte. Bu durumda seride genel bir kök bulunmamakta ve seri durağan olmaktadır. Ancak p değeri $p > 0.05$ olduğu durumda H_0 kabul edilmektedir. Bu durumda seride genel bir kök bulunmaktadır ve seri durağan değildir. Böyle bir durumda değişken durağanlaşana kadar farkları alınmalıdır. Fark alma ilk fark, ikincil fark vb. biçimde değişkene ait seri durağanlaşana kadar yapılmalıdır.

Tablo 14'de gelişmiş ülkeler için Pesaran CADF panel birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 14. Gelişmiş Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları
(Model 1a, 1bd, 2, 4d, 6, 7d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/Trendli	Testin İstatistik Değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişkenler	LnGDP	Düzey	Sabit	-1.907	0.028	I(0)
	C	Düzey	Sabit	-1.935	0.027	I(0)
	I	Düzey	Sabit	-5.141	0.000	I(0)
	ER	Düzey	Sabit	2.915	0.998	I(1)
		İlk Fark	Sabit	-10.758	0.000	
	LnIR	Düzey	Sabit	-10.613	0.000	I(0)
Bağımsız Değişkenler	IT	Düzey	Sabit	1.0602	0.855	I(1)
		İlk Fark	Sabit	-18.5509	0.000	
	PIT	Düzey	Sabit	-3.252	0.001	I(0)
	CIT	Düzey	Sabit	-3.919	0.000	I(0)
	SSC	Düzey	Sabit	12.4259	0.000	I(0)
	PT	Düzey	Sabit	-3.231	0.001	I(0)
	JT	Düzey	Sabit	-2.816	0.002	I(0)
	FCT	Düzey	Trendli	-1.760	0.039	I(0)
	GST	Düzey	Sabit	-2.102	0.018	I(0)
	VAT	Düzey	Sabit	-3.860	0.000	I(0)
	CID	Düzey	Sabit	-4.079	0.000	I(0)
	MVT	Düzey	Sabit	-1.411	0.079	I(1)
		İlk Fark	Sabit	-15.963	0.000	

Tablo 14’de model 1a, 1bd, 2, 4d, 6 ve 7d için panel birim kök testi sonuçları yer almaktadır. Bağımlı değişkenlerden ER değişkenlerinin ilk farkta, lnGDP, C, I ve lnIR değişkeninin ise düzeyde durağan oldukları görülmektedir. Bağımsız değişkenlerden de IT ve MVT’nin ilk farkta, diğer bağımsız değişkenlerin ise düzeyde durağan oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 15. Gelişmiş Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 5d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/ Trendli	Testin İstatistik Değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişken	FDI	Düzey	Sabit	-11.294	0.000	I(0)
Bağımsız Değişken	FCT	Düzey	Trendli	-3.098	0.000	I(0)
	CID	Düzey	Sabit	-3.662	0.000	I(0)

Tablo 15 incelendiğinde FDI bağımlı değişkeninin ve CID bağımsız değişkeninin düzeyde durağan, FCT değişkeninin ise düzeyde trendli olduğu görülmektedir.

Tablo 16, 17 ve 18 ve 19’da gelişmekte olan ülkeler için panel birim kök testi sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 16. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları
(Model 1a, 1bd, 5d, 6d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/ Trendli	Testin İstatistik Değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişkenler	LnGDP	Düzey	Sabit	-5.257	0.000	I(0)
	FDI	Düzey	Sabit	-9.495	0.000	I(0)
	ER	Düzey	Sabit	-1.916	0.028	I(0)
Bağımsız Değişkenler	IT	Düzey	Sabit	-3.688	0.000	I(0)
	PIT	Düzey	Sabit	-2.263	0.012	I(0)
	CIT	Düzey	Sabit	-4.628	0.000	I(0)
	SSC	Düzey	Sabit	-2.680	0.004	I(0)
	JT	Düzey	Sabit	-4.009	0.000	I(0)
	PT	Düzey	Sabit	-4.390	0.000	I(0)
	FCT	Düzey	Sabit	0.583	0.720	I(1)
		İlk Fark	Sabit	-15.277	0.000	
	GST	Düzey	Sabit	-3.816	0.000	I(0)
	CID	Düzey	Sabit	-6.433	0.000	I(0)
	MVT	Düzey	Sabit	-1.584	0.057	I(1)
		İlk Fark	Sabit	-19.875	0.000	

Tablo 16’da model 1a, 1bd, 5d ve 6d’de bağımsız değişkenlerden FCT ve MVT değişkenlerinin ilk farkta, diğer bağımsız değişkenlerin ve bütün bağımlı değişkenlerin düzeyde durağan olduğu görülmektedir.

Tablo 17. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları
(Model 2d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/ Trendli	Testin istatistik değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişken	C	Düzey	Trendli	-3.962	0.000	I(0)
Bağımsız Değişkenler	JT	Düzey	Sabit	-4.359	0.000	I(0)
	VAT	Düzey	Sabit	-4.636	0.000	I(0)
	CID	Düzey	Sabit	-6.214	0.000	I(0)
	MVT	Düzey	Sabit	-2.347	0.009	I(0)

Tablo 17’de bulunan Model 2d’nin panel birim kök testi sonuçları incelendiğinde bağımlı değişken olan C’nin düzeyde trendli, bağımsız değişkenlerin ise düzeyde durağan oldukları görülmektedir.

Tablo 18. Gelişmekte Olan Ülkeler için Pesaran CADF Panel Birim Kök Testi Sonuçları
(Model 3d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/ Trendli	Testin istatistik değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişken	S	Düzey	Trendli	-2.356	0.009	I(0)
Bağımsız Değişken	PT	Düzey	Sabit	-4.501	0.000	I(0)

Tablo 18 incelendiğinde model 3d’de bağımlı değişken olan S’nin düzeyde trendli, bağımsız değişken olan PT’nin ise düzeyde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 19. Gelişmekte Olan Ülkeler için Phillips Perron Panel Birim Kök Testi Sonuçları (Model 4d)

	Değişkenler	Test Seviyesi	Sabit/Trendli	Testin istatistik değeri	P değeri	Karar
Bağımlı Değişken	I	Düzye	Sabit	10.1614	0.0000	I(0)
Bağımsız Değişkenler	CIT	Düzye	Sabit	1.8084	0.0353	I(0)
	CID	Düzye	Sabit	0.8378	0.2011	I(1)
		İlk Fark	Sabit	45.3108	0.0000	

Tablo 19’da yer alan model 4d’ye bakıldığında bağımsız değişkenlerden CID’in ilk farkta durağan olduğu tespit edilmiştir. Diğer bağımsız değişken olan CIT’in ve bağımlı değişken olan I’nın düzeyde durağan olduğu saptanmıştır.

3.7.3.2. Heteroskedasite (Değişen Varyans):

Bağımsız değişkene bağlı olarak hata teriminin koşullu varyansı aynı kalıyorsa homoskedasite (sabit varyans), bağımsız değişkene bağlı olarak hata teriminin koşullu varyansı değişiyorsa değişen varyans söz konusudur (Gujarati ve Porter, 2012: 365).

Sabit etkiler modeli için yapılan heteroskedasite varsayım testi sonuçları tablo 20’de, tesadüfi etkiler modeli için yapılan heteroskedasite varsayım testi sonuçları ise tablo 21’de yer almaktadır.

Tablo 20. Sabit Etkiler Modelinde Heteroskedasitenin Değiştirilmiş Wald Testi ile Sınanması

	Model	Testin İstatistik Değeri	Olasılık Değeri (p)
Gelişmiş Ülkeler	Model 1a	32217.05	0.0000
	Model 1bd	40434.87	0.0000
	Model 2	49636.07	0.0000
	Model 4d	8557.14	0.0000
	Model 7d	992.15	0.0000
Gelişmekte Olan Ülkeler	Model 1a	3529.42	0.0000
	Model 1bd	913.45	0.0000
	Model 2d	50029.84	0.0000
	Model 4d	8587.96	0.0000
	Model 6d	7004.35	0.0000

Tablo 20 incelendiğinde sabit etkiler modelleri için yapılan heteroskedasite varsayım testi sonuçlarına göre heteroskedasitenin bulunduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21. Tesadüfi Etkiler Modelinde Heteroskedasitenin Levene, Brown ve Forsythe Testi ile Sınanması

	Model	Testin İstatistik Değeri	Olasılık Değeri (p)
Gelişmiş Ülkeler	Model 5d	W0= 17.767094	0.0000
		W50= 12.646504	0.0000
		W10= 15.757572	0.0000
	Model 6	W0= 9.9099100	0.0000
		W50= 7.7574379	0.0000
		W10= 9.4957768	0.0000
Gelişmekte Olan Ülkeler	Model 3d	W0= 15.285068	0.0000
		W50= 10.125740	0.0000
		W10= 13.614855	0.0000
	Model 5d	W0= 11.815249	0.0000
		W50= 10.082243	0.0000
		W10= 10.894660	0.0000

Tablo 21’de tesadüfi etkiler modellerinde heteroskedasite sorununun bulunduğu görülmektedir.

3.7.3.3. Otokorelasyon:

Otorelasyon, farklı dönemlerin hata terimleri arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir (Tatoğlu, 2013: 41).

Tablo 22’de otokorelasyon varsayım testleri sonuçları yer almaktadır.

Tablo 22. Otokorelasyonun Bhargava, Franzini ve Narendranathan'ın Değiştirilmiş Durbin Watson Testi ve Baltagi-Wu'nun Yerel En İyi Değişmez (LBI) Testleri ile Sınanması

Ülkeler	Model	Testin İstatistik Değeri
Gelişmiş Ülkeler	Model 1a	Modified et al Durbin-Watson= 0.29800412 Baltagi-Wu LBI= 0.47416978
	Model 1bd	Modified et al Durbin-Watson= 0.2841417 Baltagi-Wu LBI= 0.44272542
	Model 2	Modified et al Durbin-Watson= 0.38318394 Baltagi-Wu LBI=0.53733366
	Model 4d	Modified et al Durbin-Watson= 0.75631017 Baltagi-Wu LBI=1.2143037
	Model 5d	Modified et al Durbin-Watson= 1.0627476 Baltagi-Wu LBI= 1.1660032
	Model 6	Modified et al Durbin-Watson= 0.26711505 Baltagi-Wu LBI=0.38985236
	Model 7d	Modified et al Durbin-Watson= 1.0051763 Baltagi-Wu LBI=1.1238916
Gelişmekte Olan Ülkeler	Model 1a	Modified et al Durbin-Watson= 0.14408136 Baltagi-Wu LBI=0.27500934
	Model 1bd	Modified et al Durbin-Watson= 0.25693742 Baltagi-Wu LBI= 0.39155812
	Model 2d	Modified et al Durbin-Watson= 0.47180777 Baltagi-Wu LBI=0.70433221
	Model 3d	Modified et al Durbin-Watson= 0.40293532 Baltagi-Wu LBI=0.54862753
	Model 4d	Modified et al Durbin-Watson= 0.50797344 Baltagi-Wu LBI=0.63779823
	Model 5d	Modified et al Durbin-Watson= 1.2355635 Baltagi-Wu LBI=1.4250723
	Model 6d	Modified et al Durbin-Watson= 0.23262068 Baltagi-Wu LBI=0.44065472

Tablo 22 incelendiğinde otokorelasyon test sonuçlarının 2'den küçük olduğu görülmektedir. Bu da modellerde otokorelasyon sorununun bulunduğunu göstermektedir.

Heteroskedasite, otokorelasyon ve (olası) yatay kesit bağımlılığının olması durumunda Driscoll ve Kraay (1998) tarafından geliştirilen tahminci, büyük T ve N durumunda bile dirençli standart hatalar üretebilmektedir. Kalıntıların panel veri modellerinde birim içerisinde korelasyonlu ve kümeler arasında korelasyonsuz olduğu durumda dirençli standart hatalar geliştirilmiştir. Aşağıda bulunan panel veri modelinde,

$$Y_{it} = \beta X_{it} + u_{it}$$

Hata teriminin heteroskedastik, otokorelasyonlu ve olası yatay kesit bağımlı varsayımları altında, parametreler Pooled OLS yöntemi ile tutarlı bir biçimde tahmin edilebilmektedir.

$$\hat{\beta} = (X'X)^{-1}X'Y$$

olarak yazılmaktadır.

Parametre tahminlerinin Driscoll ve Kraay standart hataları,

$$V(\hat{\beta}) = (X'X)^{-1}\hat{S}_T(X'X)^{-1} \text{ olarak ifade edilmektedir.}$$

$\hat{S}_T$ ise,

$\hat{S}_T = \hat{\Omega}_0 + \sum_{j=1}^{m(T)} W(j, m) [\hat{\Omega}_j + \hat{\Omega}_j']$ şeklinde yazılmaktadır. Burada $m(T)$, otokorelasyon için gecikme uzunluğunu ifade etmektedir.

$(K+1)*(K+1)$ boyutlu $\hat{\Omega}_j$ matrisi,

$$\hat{\Omega}_j = \sum_{t=j+1}^T h_t(\hat{\beta}) h_{it}(\hat{\beta}) \text{ olarak yazılmaktadır.}$$

$h_t(\hat{\beta}) = \sum_{i=1}^{N(t)} h_{it}(\hat{\beta})$ eşitliğinde her bir birim için t moment koşullarının karesi olan $h_{it}(\hat{\beta})$, farklı T 'lere sahip N 'ler için hesaplanmaktadır (Tatoğlu, 2013: 266-267).

Buna göre gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin modelleri için Driscoll-Kraay'ın standart hatalarla Pooled OLS yöntemi ile F testi ile modelin anlamlılığı tahmin edilmiştir. Buna göre bütün anlamlı modellerin F testi anlamlı çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler için tahmin sonuçları ek 3'de, gelişmekte olan ülkeler için tahmin sonuçları ek 4'de yer almaktadır. Ek 3 incelediğinde gelişmiş ülkelerin anlamlı modellerinden model 1 bd, model 4d ve model 6'nın bütün değişkenlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Model 1a incelendiğinde GST değişkeninin anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ve model 1a'nın en son hali;

Model 1ad: $\text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + u_i$ olarak değiştirilmiştir.

Model 2'nin CID bağımsız değişkeninin anlamlı olmadığı saptanmıştır. Bundan dolayı model 2'nin en son hali;

Model 2d: $C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{JT}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Model 5d incelendiğinde FCT değişkeni anlamlı çıkmamıştır. Bundan dolayı model 5d'nin en son hali;

Model 5dd: $\text{FDI}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CID}_{it} + u_{it}$

olarak değiştirilmiştir.

Model 7d'de CIT ve VAT değişkeni anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebepten dolayı model 7d'nin en son hali;

Model 7dd: $\text{LnIR}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CID}_{it} + \beta_{2it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Ek 4 incelendiğinde ise gelişmekte olan ülkelerde bütün anlamlı modellerin genel açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Model 1a, model 1bd, model 3d, model 4d ve model 5d'de bütün bağımsız değişkenler anlamlı iken; model 2d'de CID ve MVT değişkeni anlamlı çıkmamıştır. Bu nedenle model 2d'nin en son hali;

Model 2dd: $C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{JT}_{it} + \beta_{2it} \text{VAT}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

Model 6d'de CID değişkeni anlamlı çıkmamıştır. Model 6d'nin en son hali;

Model 6dd: $\text{ER}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + u_{it}$ olarak değiştirilmiştir.

3.8. Bulgular

Durağan olmayan bağımlı ve bağımsız iki değişken arasında uzun dönemli ya da denge ilişkisi mevcutsa ve bu iki değişkenin farkı olan kalıntı durağan ise bu iki değişken arasında eşbütünleşme olduğu söylenir. Örneğin reel kişisel harcanabilir gelirin bağımlı, reel kişisel tüketim harcamasının da bağımsız değişken olduğu ve bu iki değişkenin de durağan olmadığı (I(1)) modelde, bu iki değişkenin farkı (reel kişisel harcanabilir gelir - reel kişisel tüketim harcaması) olarak tanımlanan ve kalıntı olarak da adlandırılan tasarruf durağan (I(0)) olabilir (Gujarati ve Porter, 2012: 762). Durağan olmayan bağımlı ve bağımsız değişkenler için Westerlund eşbütünleşme testi yapılır ve bu değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişkinin mevcut olduğuna bakılır (Westerlund, 2007: 709; 735). Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için kurulan modellerde hem bağımlı değişkenin hem de bütün bağımsız değişkenlerin durağan olmadığı bir model bulunmamaktadır. Bundan dolayı Westerlund eşbütünleşme testi yapılamamıştır.

Uzun dönem katsayıları tahmin etmek için İngilizce'de Autoregressive Distributed Lag (ARDL) olarak geçen ve Türkçe'ye Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış olarak çevrilmiş modeller kullanılmaktadır. Pesaran ve Shin (1995) ve Pesaran, Shin ve Smith (2001) eşbütünleşmeyi test etmek amacıyla ARDL modelini geliştirmişlerdir. Bu model için öncesinde değişkenlerdeki gecikmenin veya trendin olup olmadığını test eden birim kök testlerinin yapılmasına gerek yoktur (Bahmani-Oskooee ve Wing Ng, 2002: 150). ARDL modelinde değişkenler ya durağan (I(0)) olabilir ya da durağan olmayabilir (I(1)) ya da

model, durağan ve durağan olmayan değişkenlerden oluşabilir (Pesaran, Shin ve Smith, 2001: 289-290). Modeller için yapılan panel birim kök testi sonuçları incelendiğinde bağımlı değişkenlerin ve bağımsız değişkenlerin bazılarının düzeyde durağan olduğu, bazı değişkenlerin ise ilk farkta durağan oldukları görülmektedir. Bundan dolayı ARDL yöntemi kullanılmıştır.

Panel ARDL (p, g, g,....., g) modelinde bağımlı ve bağımsız değişkenlerin p. ve q. sıradan gecikmeleri eşitliğin sağ tarafında yer almaktadır. Buna göre panel ARDL modeli aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$y_{it} = \mu_i + \sum_{j=1}^{p_i} \lambda_{ij} y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q_i} \delta_{ij} x_{i,t-j} + \varepsilon_{it}$$

Bu denklemde zaman periyodu $t = 1, 2, \dots, T$ ve gruplar (ülkeler) $i = 1, 2, \dots, N$, μ_i = sabit etkileri, j = gecikme sayısını, x_{it} açıklayıcı değişkenler vektörünü ($k \times 1$), λ_{ij} bağımlı değişkenin gecikmelerine ait katsayıları, δ_{ij} ise ($k \times 1$) katsayılar vektörünü ifade etmektedir. Bilindiği üzere T'nin yeterince büyük olması panel ARDL yönteminde grupların ayrı ayrı çözülebilmeye olanak vermektedir. Yukarıdaki denklem tekrar düzenlenecek olursa;

$$\Delta y_{it} = \mu_i + \phi_i y_{i,t-1} + \beta_i' x_{i,t} + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{ij}^* \Delta y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{ij}' \Delta x_{i,t-j} + \varepsilon_{it}.$$

Denklemde yer alan ifadeler şu şekilde açıklanmaktadır.

$$\phi_i = -1(1 - \sum_{j=1}^p \lambda_{ij}).$$

$$\beta_i = \sum_{j=0}^q \delta_{ij}$$

$$\lambda_{ij}^* = \sum_{m=j+1}^p \lambda_{im}, j = 1, 2, \dots, p-1.$$

$$\delta_{ij}' = - \sum_{m=j+1}^q \delta_{im}, j = 1, 2, \dots, q-1.$$

Bu ifadeler gruplandırılıp yeniden yazılarak hata düzeltme denklemi elde edilebilmektedir.

$$\Delta y_{it} = \mu_i + \phi_i (y_{i,t-1} - \theta_i' x_{i,t}) + \sum_{j=1}^{p-1} \lambda_{ij}^* \Delta y_{i,t-j} + \sum_{j=0}^{q-1} \delta_{ij}' \Delta x_{i,t-j} + \varepsilon_{it}.$$

Burada $\phi_i = - \left(\frac{\beta_i}{\phi_i} \right)$ denklemi y_{it} ve x_{it} arasındaki denge ve uzun dönem ilişkisini tanımlamaktadır. Ayrıca λ_{ij}^* ve δ_{ij}' açıklayıcı değişkenler ve bağımlı değişkenin kendi gecikmelerine ait kısa dönem katsayıları ifade etmektedir. Son olarak, hata düzeltme

katsayısını ifade eden ϕ_i ise x_{it} 'deki bir değişikliği takiben, uzun dönem dengeye doğru y_{it} 'nin ayarlanma hızını ölçer. Uzun dönem ilişkiden söz edebilmek için $\phi_i < 0$ olma şartının sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle, istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ϕ_i 'nin değeri y_{it} ile x_{it} arasındaki eşbütünleşme kanıtı olarak ele alınmaktadır (Mamun, Sohag ve Akhter, 2013: 569-570).

ARDL yönteminde 3 adet tahminci yer almaktadır. Bunlar İngilizce'de mean group estimator olarak kullanılan ve Türkçe'ye ortalama grup (MG) tahmincisi olarak çevrilen, İngilizce'de pooled mean group estimator olarak kullanılan ve Türkçe'ye karma ortalama grup (PMG) tahmincisi olarak çevrilen ve İngilizce'de dynamic fixed estimator olarak kullanılan ve Türkçe'ye dinamik sabit etkiler (DFE) tahmincisi olarak çevrilen tahmincilerdir. MG tahmincisi her grup için farklı eşitlikleri tahmin etmekte ve grup çapında tahmin edilen katsayıların dağılımını araştırmaktadır. MG tahmincisi parametrelerin ortalamalarını tutarlı bir şekilde tahmin etmektedir. MG tahmincisi belirli parametrelerin grup çapında aynı olabileceği gerçeğini hesaba katmamaktadır. PMG tahmincisi ise karma ve ortalama tahmin yöntemini içermektedir. PMG tahmincisi kesişimlere, kısa-dönem katsayılarına ve grup çapında hata varyanslarının serbestçe değişmesine izin vermektedir, ancak uzun dönem katsayılarının aynı olmasını engellemektedir. Bu durumun geçerli bir nedeni ise değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisinin bütün gruplar çapında benzer olmasıdır. DFE tahmincisi ise bütün eğim katsayılarının ve hata varyanslarının aynı olmasını kısıtlamaktadır. Hausman testi MG, PMG ve DFE tahmincilerinin ayırt etmek için kullanılmaktadır. Hausman testinde MG ve PMG tahmincilerinin aynı sonucu verip vermediğine bakılır. H_0 hipotezine göre MG ve PMG tahmincileri arasında fark yoktur. H_1 hipotezine göre ise MG ve PMG tahmincileri arasında fark vardır. Eğer Hausman testinin sonucunun p değeri 0.05'den küçükse H_0 hipotezi reddedilir ve H_1 hipotezi kabul edilmektedir. Böylece MG ve PMG tahmincileri arasında fark bulunmaktadır. Eğer Hausman testinin sonucunun p değeri 0.05'den büyükse H_0 hipotezi kabul edilir ve H_1 hipotezi reddedilir. Böylece MG ve PMG tahmincileri arasında fark bulunmamaktadır (Pesaran, Shin & Smith, 1999: 621-628). Analizde N, T'den daha büyükse DFE tahmincisi etkin bir tahminci olmamaktadır. MG tahmincisi de büyük N ve T değeri için anlamlı çıkmakta ve küçük N ve T değeri için iyi bir tahminci olmamaktadır. Bu çalışmada gelişmiş ülkelerde model 1ad, 1bd, 2d, 4d, 6 ve 7dd için N, 28 ve model 5dd için N, 27 iken; gelişmekte olan ülkelerde N model 1a, 1bd, 5d ve 6d için 34 ve model 2d ve 3d için 33'dür. Model 7 için N, 31 iken; model 4 için N, 17'dir. T ise model 4 iki ülke grubu için 27 iken,

diğer modeller için 29'dur. Buradan da anlaşılacağı üzere T en az N kadar ve N'den daha fazladır. Bundan dolayı DFE tahmincisi etkin bir tahminci değildir. MG tahmincisi de N ve T değerleri küçük olduğundan iyi bir tahminci olmamaktadır. Bundan dolayı analizde PMG tahmincisi kullanılmıştır.

PMG tahmincisi kısa dönemdeki parametrelerin etkisini göz ardı ederek uzun dönem homojenliği araştırmaktadır ve uzun dönem katsayılarının homojen olması durumunda PMG tahmincisi tutarlı ve rasyonel bir sonuç vermektedir (Pesaran, Shin & Smith, 1999: 622, 627). Pesaran ve Yamagata (2008), eğitim parametrelerinin homojenliğini test etmek amacıyla Swamy testini geliştirerek delta (Δ) testini ortaya çıkarmıştır. Delta testi ile grup tahmincisine uygun olarak yatay kesitte yer alan bireysel eğitim tahmincisinin eğitim homojenliğindeki dağılımı panel veri modelinde hataların normal dağılımdan bağımsız olarak hesaplanmıştır. Delta testinin Δ ve Δ_{adj} olmak üzere iki ayrı testi bulunmaktadır. Δ testinde N ve T standart normal dağılıma yaklaşırken $(N, T \rightarrow \infty)$ ve N ve T'nin genişletilmesi ve $\sqrt{N}/T^2 \rightarrow 0$ kısıtı varken, Δ_{adj} testinde N ve T'nin genişletilmesi veya normal dağılım kısıtı bulunmamaktadır.

Δ testi ;

$$\Delta = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - k}{\sqrt{2k}} \right)$$

Δ_{adj} testi ise

$$\Delta_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\tilde{S} - E(\tilde{Z}_{IT})}{\sqrt{\text{var}\tilde{Z}_{IT}}} \right)$$

şekilde formulize edilmektedir;

Eşitlikte “N” kesit, “T” zaman, “k” açıklayıcı değişken sayısını ve “ $\tilde{S}$ ” Swamy istatistiğini ifade etmektedir. Δ ve Δ_{adj} testlerine ait sıfır hipotezi;

$H_0: \beta_i = \beta$ şeklinde yazılır ve yatay kesitte yer alan eğitim parametrelerinin eşit ve homojen olduğu, H_1 hipotezinde ise yatay kesitte yer alan eğitim parametrelerinin eşit ve homojen olmadığı kabul edilmektedir.

ve $H_1: \beta_i \neq \beta$ şeklinde yazılmaktadır (Pesaran ve Yamagata, 2008: 51-57).

Δ ve Δ_{adj} istatistiklerinin eğitim katsayılarının homojen olması durumunu kabul eden sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir. Tablo 23'de görüldüğü üzere gelişmiş

ve gelişmekte olan ülkelerin Gauss 10 programı tarafından ölçülen delta testleri sonuçlarının olasılık değerleri 0.05’den büyüktür. Bu durumda H_0 hipotezi, yani eğim parametrelerinin homojen olduğu kabul edilmektedir.

Tablo 23. Delta Testi Sonuçları

	Model	Test	Test istatistiği	Prob
Gelişmiş lkeler	1ad	Δ	- 2.724	0.997
		Δadj	- 2.985	0.999
	1bd	Δ	-0.784	0.618
		Δadj	-0.793	0.694
	2d	Δ	0.697	0.243
		Δadj	0.780	0.218
	4d	Δ	-1.408	0.920
		Δadj	-1.553	0.940
		Δadj	-2.954	0.999
	5dd	Δ	-4.918	1.000
		Δadj	-5.023	1.000
	6	Δ	-0.418	0.659
		Δadj	-0.472	0.689
	7dd	Δ	-0.631	0.871
		Δadj	-0.694	0.912
Gelişmekte Olan lkeler	1a	Δ	-2.482	0.993
		Δadj	-2.617	0.996
	1bd	Δ	-1.934	0.973
		Δadj	-2.039	0.979
	2dd	Δ	1.986	0.078
		Δadj	1.993	0.084
	3d	Δ	-1.349	0.911
		Δadj	-1.422	0.922
	4d	Δ	-0.341	0.634
		Δadj	-0.363	0.647
	5d	Δ	-3.417	1.000
		Δadj	-3.743	1.000
	6dd	Δ	-1.459	0.928
		Δadj	-1.538	0.938

Tablo 23’e bakıldığında elde edilen delta testi sonuçlarında modellerin homojen olduğu görülmektedir. ABD dâhil 29 gelişmiş ülke için yapılan delta testinde modellerin homojen olmadığı tespit edildiğinden, modeller ABD hariç yapılmıřtır²⁵. Böylece bu varsayım başarıyla tamamlanmıştır. Diğer bir varsayım ise normallik varsayımdır. (Spiegel ve

²⁵ Gelişmiş lkeler için ABD dahil yapılan delta testinde modellerin homojen olmadığı tespit edildiğinden delta testi ABD hariç yapılmış ve test sonucunda ABD hariç modellerin homojen olduğu tespit edilmiştir. Bundan dolayı bütün modellerden ABD ıkarılmıştır. Böylece sadece 28 gelişmiş ülke modele dahil edilmiştir.

Stephens, 2011; Oral Erbaş, 2008), merkezi limit teoremine göre sonlu bir yığından seçilen N çaplı örneklerde, N'nin çok büyük değerleri ($N \geq 30$) için, ortalamaların örnekleme dağılımlarının yığına bakılmaksızın yaklaşık olarak normal dağılıma sahip olduğunu belirtmiştir. Bu durum örnekleme dağılımının asimptotik normal olduğu olarak da ifade edilmektedir. Bu araştırmada model 1ad, 1bd, 2d, 4d, 6 ve 7dd için 28 gelişmiş ülke; model 5dd için ise 27 gelişmiş ülke alınmıştır. Model 1a, 1bd, 5d ve 6d için 34 gelişmekte olan ülke; model 2d ve model 3d için 33 gelişmekte olan ülke alınmıştır. Model 7 için 31 gelişmekte olan ülke, model 4 için ise 17 gelişmekte olan ülke analize dahil edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde model 1ad, 1bd, 2d, 5dd, 6 ve 7dd için 29 yıl; model 4d için 27 yıl alınmıştır. Gelişmekte olan ülkelere model 4d için 27 yıl diğer modeller için ise 29 yıl alınmıştır. Çalışmada örneklem sayısı başka bir deyişle gözlem sayısı en az 493 olduğundan, örneklemelerin ortalama değerinin normal dağılıma sahip olduğu varsayılmaktadır.

ARDL yöntemi için kurulacak hipotezler aşağıdaki gibidir;

H_0 : Vergi gelirleri ekonomik performans değişkenlerini etkilemektedir.

H_1 : Vergi gelirleri ekonomik performans değişkenlerini etkilememektedir.

Gelişmiş ülkeler için yapılan ARDL testinin sonuçları Tablo 24-Tablo 30'da yer almaktadır. Gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. Minimum gecikme uzunluğu 1'dir. Bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler için optimum gecikme uzunluğu belirlenirken bir sonraki gecikmenin t değeri bir önceki gecikmeden daha küçükse sonraki, büyükse bir önceki gecikme uzunluğu seçilmektedir.

Tablo 24. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1ad)

$$\text{Model 1ad: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔLnGDP		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
IT	0.905226	22.21378 (0.0000)
PT	0.127718	3.430351 (0.0006)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	0.011111	0.316634 (0.7516)
Δ (IT)	0.125427	2.122786 (0.0341)
Δ (PT)	-0.019589	-0.145570 (0.8843)
Sabit	0.046648	1.761763 (0.0785)

Tablo 24’de Model 1ad incelendiğinde uzun dönemde GDP bağımlı değişkenini, IT ve PT değişkenlerinin değiştirdiği saptanmıştır. Bunun sebebi bu değişkenlerin p değerinin 0.05’den küçük olmasıdır. IT değişkeninin %1’lik artışı GDP değişkenini yaklaşık %0.91 oranında artırmaktadır. PT değişkeninin %1’lik artışı ise GDP değişkeni üzerinde yaklaşık %0.13 oranında bir artışa neden olmaktadır. Kamunun alınan bu vergileri eğitim, altyapı ve araştırma geliştirme (ar-ge) faaliyetleri gibi alanlarda değerlendirerek ekonomiye pozitif katkı sunması sonrasında büyümeyi olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

Hata düzeltme teriminin negatif ve anlamlı çıkması, değişkenlerde kısa ve uzun dönem arasında hata düzeltme sisteminin işlediğini göstermektedir (Yamak ve Erdem, 2018: 342).

Hata düzeltme terimi 0.01 civarındadır ve bu katsayı %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlı çıkmamıştır. Kısa dönemde IT’nin ilk gecikmesinin %1 artışı GDP değişkenini %0.13 oranında artırmaktadır. Kısa dönemde PT değişkeninin GDP üzerinde etkisi bulunmamaktadır.

Tablo 25. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1bd)

$$\text{Model 1bd: } \ln \text{GDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{VAT}_{it} + \beta_{7it} \text{CID}_{it} + \beta_{8it} \text{MVT}_{it} + u_i$$

Bağımlı Değişken: $\Delta \ln \text{GDP}$		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
PIT	-0.219703	-6.762816 (0.0000)
CIT	0.385758	5.305638 (0.0000)
MVT	-0.781573	-2.190246 (0.0289)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.085248	-5.788790 (0.0000)
$\Delta(\text{PIT})$	0.036985	0.744060 (0.4571)
$\Delta(\text{CIT})$	-0.021994	-1.075118 (0.2827)
$\Delta(\text{MVT})$	-0.164860	-1.198606 (0.2311)
Sabit	1.017918	6.237007 (0.0000)

Tablo 25’de model 1bd incelendiğinde uzun dönemde PIT, CIT ve MVT değişkenlerinin GDP’yi istatistiksel açıdan anlamlı bir şekilde etkilediği görülmektedir. PIT değişkeninin %1’lik artışı GDP değişkenini %0.22, MVT değişkeninin %1’lik artışı ise GDP değişkenini %0.78 oranında azaltmaktadır. Gelir vergisi ve MTV gelirinde görülen artışın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemesinin nedeni; hanehalkının ve firmaların bu vergiler için

ödedikleri parayı kamu kesimine göre daha rasyonel olarak yatırımlar şeklinde değerlendirmesi ekonomik büyüme performansı üzerinde daha iyi sonuçlar verebileceğini göstermektedir. CIT değişkeninde görülen % 1’lik bir artış GDP değişkenini %0.39 oranında artırmaktadır. Bu sonuç, ilgili ülkelerde firma sayılarındaki genişleme sonrasında kurumlar vergisindeki artışlar ve ekonomik büyüme arasında doğru yönlü ilişkinin olduğunu göstermektedir. Hata düzeltme katsayısı -0.09 civarındadır ve bu katsayı %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Tablo 26. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 2d)

$$\text{Model 2d: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{JT}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔC		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
PIT	0.730019	4.206472 (0.0000)
JT	-3.843000	-3.732374 (0.0002)
VAT	0.156307	0.723870 (0.4694)
MVT	-10.73282	-6.142067 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.195183	-4.780598 (0.0000)
Δ (PIT)	0.155095	0.429380 (0.6678)
Δ (JT)	14.94481	3.676777 (0.0003)
Δ (VAT)	0.178077	0.389170 (0.6973)
Δ (MVT)	4.975844	2.014594 (0.0444)
C	15.08331	4.736808 (0.0000)

Tablo 26 incelendiğinde model 2 için uzun dönemde PIT, JT ve MVT değişkenlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. PIT değişkeninin %1 artışı C’yi %0.73 oranında artırmaktadır. Bu durum; özellikle hanehalkının gelirini ilgilendiren gelir vergisi gibi vergilerde görülen indirimin devletin gelir vergisi tahsilatında artışa neden olmasından ve vergi indirimi sonrası tüketim harcamalarını daha fazla teşvik etmesinden kaynaklanabilir. Bu sonuç, vergi indirimlerinin tüketim harcamalarını artırdığını savunan klasik, keynesyen, yeni keynesyen ve arz yanlı iktisadi yaklaşımı onaylamaktadır. JT değişkeninde görülen %1 artış C’yi %3.84, MVT değişkeninde görülen %1 artış ise C’yi %10.73 oranında azaltmaktadır. Bu sonucun iktisadi beklentilerle de uygundur. Hata düzeltme terimi anlamlıdır, kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra % 0.20 civarında azalmaktadır. Kısa dönemde JT’nin

ilk gecikmesinin %1 artışı C'yi %14.94 oranında, MVT'nin ilk gecikmesinin %1 artışı ise C'yi %4.98 civarında artırmaktadır.

Tablo 27. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 4d)

$$\text{Model 4d: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔI		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
CIT	0.043006	1.412266 (0.1583)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.373141	-9.369268 (0.0000)
$\Delta (CIT)$	-0.050471	-1.353781 (0.1763)
Sabit	0.533231	7.040129 (0.0000)

Tablo 27'de model 4 incelendiğinde; uzun dönemde CIT değişkeninin anlamlı olmadığı görülmektedir. Hata düzeltme katsayısı anlamlıdır, kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %37 oranında düşmektedir. Kısa dönemde CIT değişkeni anlamlı değildir.

Tablo 28. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 5d)

$$\text{Model 5d: } FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔFDI		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
CID	-0.748057	-2.012162 (0.0446)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.648478	-15.84753 (0.0000)
$\Delta (CID)$	2.181014	0.680647 (0.4963)
Sabit	2.579372	6.401676 (0.0000)

Tablo 28'de görüldüğü üzere model 5d'de uzun vadede CID değişkeni %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinde meydana gelen %1'lik bir azalmanın doğrudan yabancı yatırımları %0.75 oranında artırdığı görülmektedir. Bu durum gümrük ve ithalat vergilerinde yapılan indirim ile birlikte hammadde veya yarı mamul ithalatı yaparak üretim yapan doğrudan yabancı yatırımların

teşvik edildiğini göstermektedir. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra yaklaşık %65 oranında azalmaktadır.

Tablo 29. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 6)

$$\text{Model 6: } ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔER		
Optimum Gecikme Uzunluğu [2, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
CID	-7.331683	-5.975765 (0.0000)
CIT	3.801191	8.054709 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.125569	-6.865378 (0.0000)
$\Delta(ER(-1))$	0.243829	4.963460 (0.0000)
$\Delta(CID)$	1.236534	1.926150 (0.0545)
$\Delta(CIT)$	0.094414	0.929276 (0.3531)
Sabit	5.832238	6.886628 (0.0000)

Tablo 29’da model 6’da uzun dönemde CID ve CIT değişkenleri anlamlı çıkmıştır. CID değişkeninin %1 artışının ER değişkenini %7.33 oranında azaltmasının nedeni; ithalata bağlı olarak üretim yapan kurumların ödedikleri gümrük ve ithalat vergilerinin yüksek olması ile birlikte kurumların daha az işgücü istihdam etmesi olarak belirtilebilir. CIT değişkeninin %1 artışı ise ER’yi %3.80 oranında artırmaktadır. Bu durum; şirket sayılarının artması ile birlikte kurumlar vergisi gelirlerinin de artış göstermesinden ve geliri artan kurumların ve devletin, daha fazla kişi istihdam etmesinden kaynaklanabilmektedir. Bunun yanında kurumlar vergisinin düşürülmesi ile birlikte kurumların daha fazla istihdam artışına gitmeleri de başka bir etken olarak gösterilebilir. Bu durum dolaysız vergilerdeki indirimlerin daha fazla istihdama neden olacağını savunan keynesyen yaklaşım ve kurumlar vergisindeki indirimin kurumların yatırımlarında ve istihdamlarında artışa neden olacağını savunan arz yanlı iktisadi yaklaşımı ile uyumaktadır. Hata düzeltme terimi anlamlıdır ve kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %0.13 oranında azalmaktadır. Kısa dönemde ER’nin ikinci gecikmesinin %1 artışı ER’yi %0.24 oranında artırmaktadır.

Tablo 30. Gelişmiş Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 7dd)

$$\text{Model 7dd: } \text{LnIR}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CID}_{it} + \beta_{2it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔLnIR		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
CID	1.331022	6.010455 (0.0000)
MVT	-1.372454	-4.882250 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.598776	-14.45725 (0.0000)
Δ (CID)	0.453160	0.613827 (0.5395)
Δ (MVT)	-1.840934	-2.137597 (0.0329)
Sabit	0.571379	7.030213 (0.0000)

Tablo 30’da gelişmiş ülkeler için model 7dd incelendiğinde CID ve MVT değişkenlerinin anlamlı çıktığı görülmektedir. CID değişkeninin %1 artışı IR değişkenini %1.33 oranında artırmaktadır. Bu durum gümrük ve ithalat vergisi ödeyen kurumların bu vergileri fiyat mekanizması yoluyla tüketiciye yansıtması olarak yorumlanabilir. MVT değişkeninde görülen %1 artış ise IR değişkenini %1.37 oranında azaltmaktadır. Hata düzeltme terimi anlamlıdır. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %0.60 oranında azalmaktadır. Kısa dönemde MVT değişkeninde görülen %1’lik artış IR değişkeninin %1.84 oranında azaltmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan ARDL testinin sonuçları Tablo 31-Tablo 37’de yer almaktadır. Gelişmekte olan ülkelere model 2d için çoklu doğrusal bağlantı sorunundan dolayı ARDL testi sonuç vermemiştir.

Tablo 31. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1a)

$$\text{Model 1a: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔLnGDP		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
IT	0.296985	9.054076 (0.0000)
SSC	-0.027739	-0.373453 (0.7089)
PT	-1.102836	-4.998168 (0.0000)
GST	0.365203	5.661175 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.047416	-3.383883 (0.0009)
$\Delta(\text{IT})$	0.014695	1.684561 (0.1457)
$\Delta(\text{SSC})$	0.024806	0.637528 (0.5240)
$\Delta(\text{PT})$	0.266802	1.521447 (0.1286)
$\Delta(\text{GST})$	-0.005280	-0.696655 (0.4862)
Sabit	0.230027	4.165383 (0.0000)

Tablo 31 incelendiğinde model 1a'yı uzun dönemde IT, PT ve GST değişkenlerinin etkilediği görülmektedir. IT ve GST değişkenleri GDP'yi pozitif etkilerken, PT değişkeni GDP'yi negatif etkilemektedir. IT değişkeninde görülen %1'lik artış GDP'yi % 0.30, GST değişkeninde görülen %1'lik artış GDP'yi % 0.37 oranında artırmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin gelirlerinin ekonomik büyümeyi artırması bu gelirlerin devlet tarafından büyümeyi destekleyecek şekilde verimli kullanılmasından kaynaklanabilir. PT değişkeninde görülen %1'lik artış ise GDP'yi % 1.10 oranında düşürmektedir. Burada servet vergisi mükelleflerinin servet vergilerini değerlendirme bakımından kamu sektörüne kıyasla daha etkin kullandığı sonucuna ulaşılabilir. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra yaklaşık %0.05 oranında azalmaktadır.

Tablo 32. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 1bd)

$$\text{Model 1bd: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{CID}_{it} + \beta_{7it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔLnGDP		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
PIT	0.036177	0.699410 (0.4845)
CIT	0.472420	8.355493 (0.0000)
SSC	0.238465	4.426311 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.071826	-4.898849 (0.0000)
$\Delta(\text{PIT})$	0.037239	0.631398 (0.5280)
$\Delta(\text{CIT})$	0.010549	0.649765 (0.5160)
$\Delta(\text{SSC})$	-0.023689	-0.651978 (0.5146)
Sabit	0.474154	5.459460 (0.0000)

Tablo 32 incelendiğinde CIT değişkeninin GDP değişkenini %0.47, SSC değişkeninin ise GDP değişkenini %0.24 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Bu duruma artan işletme sayısı ile birlikte kurumlar vergisi ve sosyal sigorta primi gelirlerinde meydana gelen artış neticesinde bu gelirlerin devlet tarafından yatırımlara çevrilerek ekonomik büyümede kullanılmasının neden olduğu söylenebilir. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra yaklaşık %0.07 oranında azalmaktadır.

Tablo 33. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 2dd)

$$\text{Model 2dd: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{JT}_{it} + \beta_{2it} \text{VAT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔC		
Optimum Gecikme Uzunluğu [2, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
VAT	-0.313571	-2.241178 (0.0253)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.276803	-7.347978 (0.0000)
$\Delta(C(-1))$	0.026501	0.674788 (0.5000)
$\Delta(\text{VAT})$	-0.009422	-0.026348 (0.9790)
Sabit	23.37991	7.142441 (0.0000)

Tablo 33'e bakıldığında VAT değişkeninde görülen %1 artışın C'yi %0.31 oranında azalttığı görülmektedir. Hata düzeltme terimi anlamlıdır, kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra % 0.28 civarında azalmaktadır.

Tablo 34. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 3d)
Model 3d: $S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PT_{it} + u_{it}$

Bağımlı Değişken: ΔS		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p:Olasılık değeri)
PT	8.114979	5.503577 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.256444	-5.889912 (0.0000)
$\Delta(PT)$	3.193781	0.400984 (0.6885)
Sabit	3.102758	4.331991 (0.0000)

Tablo 34 incelendiğinde PT değişkeninde görülen %1'lik bir artış S değişkenini %8.11 oranında artırmaktadır. Bu sonuç serveti ilgilendiren mal alım satımları ile birlikte servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin arttığını ve bu kazançlara sahip olan ekonomik birimlerin kazançlarını tasarruflara dönüştürdüğünü göstermektedir. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra yaklaşık %0.26 oranında azalmaktadır.

Tablo 35. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 4d)

$$\text{Model 4d: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ΔI		
Optimum Gecikme Uzunluğu [2, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p: Olasılık değeri)
CIT	0.169695	6.261883 (0.0000)
CID	0.602367	14.14075 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.531055	-4.853847 (0.0000)
$\Delta(I(-1))$	0.092316	1.182767 (0.2379)
$\Delta(CIT)$	-0.010331	-0.098412 (0.9217)
$\Delta(CID)$	-0.058011	-0.186868 (0.8519)
Sabit	0.372827	2.702680 (0.0073)

Tablo 35’de CIT değişkeninin %1 artışı I’yı %0.17 oranında artırmaktadır. Bu sonuç; Gary, Moore, Sisneros ve Terando (2016), Wallis (2012) ve Arnold (2011)’un sonuçları ile aynıdır. Kurumlar vergisi gelirlerinde görülen artış; daha fazla işletmenin kurulduğuna ve daha fazla işletmenin kurumlar vergisi ödediğine ve bunun yanında kurumların daha fazla yatırım yaptıklarına işaret edebilmektedir. CID değişkeninin %1 artışı I’yı %0.60 oranında artırmaktadır. Bu durum; gelişmekte olan ülkelerde işletmelerin dış alıma bağlı olarak üretim yaptıklarını ve böylece yatırımlarını artırdıklarını göstermektedir. Bu sonuç vergi indirimlerinin yatırımları artırdığını savunan arz yönlü iktisat ve yeni keynesyen yaklaşımını ile uyusmaktadır. Hata düzeltme terimi anlamlıdır. Kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %0.53 oranında azalmaktadır. Kısa dönemde CIT ve CID değişkenleri anlamlı değildir.

Tablo 36. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 5d)

$$\text{Model 5d: FDI}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{CIT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{FCT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: FDI		
Optimum Gecikme Uzunluğu [1, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p: Olasılık değeri)
CIT	0.479817	5.125140 (0.0000)
SSC	-0.177797	-1.307624 (0.1914)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.542644	-12.50903 (0.0000)
Δ (CIT)	0.064712	0.240191 (0.8102)
Δ (SSC)	0.315172	0.353201 (0.7240)
Sabit	1.454106	5.208875 (0.0000)

Tablo 36’da model 5d için uzun dönemde CIT değişkeni anlamlıdır. CIT değişkeninin %1 artışı FDI’yı %0.48 oranında artırmaktadır. Kurumlar vergi gelirlerinin artması ile doğrudan yabancı yatırımın artmasının sebebi; gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı sermayeye yönelik pozitif kararlar ve yasal düzenlemelerin yanında ilgili ülkelerde yabancı sermayenin yüksek düzeyde karlılığa sahip olması olarak gösterilebilir. Hata düzeltme terimi anlamlıdır ve kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %0.54 oranında azalmaktadır.

Tablo 37. Gelişmekte Olan Ülkeler için ARDL Tahmin Sonuçları (Model 6dd)

$$\text{Model 6dd: } ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken: ER		
Optimum Gecikme Uzunluğu [2, 1, 1]		
Uzun Dönem Eşitliği		
Değişkenler	Katsayı	t istatistiği (p: Olasılık değeri)
PIT	4.692923	5.305650 (0.0000)
SSC	6.159215	5.378024 (0.0000)
Kısa Dönem Eşitliği		
Hata Düzeltme Terimi	-0.030173	-2.111824 (0.0350)
$\Delta (ER(-1))$	0.158507	3.030096 (0.0025)
$\Delta (PIT)$	-0.087067	-0.437250 (0.6620)
$\Delta (SSC)$	-0.206962	-0.607895 (0.5434)
Sabit	1.852794	2.844045 (0.0046)

Tablo 37’de model 6d incelendiğinde uzun dönemde PIT ve SSC değişkenlerinin anlamlı olduğu görülmektedir. PIT değişkeninin %1 artışı ER değişkenini %4.69 oranında, SSC değişkeninin %1 artışı ise ER’yi %6.16 oranında artırmaktadır. Gelir vergisi ve sosyal primi oranlarının indirilmesi ile birlikte istihdam artış gösterebilmektedir. Bu durum vergi indirimlerinin daha fazla istihdama neden olacağını savunan keynesyen yaklaşım ve arz yanlı iktisadi yaklaşımı ile uyushmaktadır. Hata düzeltme terimi anlamlıdır ve kısa ve uzun dönem dengesizliği bir dönem sonra %0.03 oranında düşmektedir. Kısa dönemde ER’nin ikinci gecikmesinin %1 artışı ER’yi %0.16 oranında artırmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için genel bir sonuç bulunamamakla birlikte değişkenler aynı modellerde dahi olsa farklı etkiyi yapabilmekte veya farklı ülke gruplarında aynı model için pozitif etkisi olan bir değişkenin diğer model için negatif etkisi olabilmektedir.

SONUÇ

Kamu gelirlerinin önemli bir payını oluşturan vergiler; devlet tarafından alınmakta ve mali, iktisadi ve sosyal amaçlara hizmet etmek için alınmaktadır. Toplumunu oluşturan kişi ve kurumlardan ödeme güçlerine göre ve karşılıksız olarak tahsil edilen vergiler hukuki cebre dayanarak alınmakta ve parasal nitelik taşımaktadır.

Vergiler; gelir üzerinden alınan vergiler, servet üzerinden alınan vergiler ve harcamalar üzerinden alınan vergiler olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Gelir üzerinden alınan vergiler; gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Servet üzerinden alınan vergiler direkt olarak servetten alınan emlak Vergisi, MTV ve dolaylı olarak servetin transferinden alınan VİV'dir. Harcamalar üzerinden alınan vergiler; KDV, ÖTV, BSMV, Şans Oyunları Vergisi, ÖİV, Damga Vergisi, Gümrük Vergisi ve Harçlardır.

Vergilerin ekonomik büyüme, tüketim harcamaları, yatırım, doğrudan yabancı yatırım, istihdam oranı ve enflasyon oranı gibi ekonomik performans göstergelerine çeşitli etkileri bulunmaktadır. Temel iktisadi yaklaşımlarda vergilerin ekonomiye olan etkileri incelenmeye başlanmış ve vergilendirme ile ilgili çeşitli görüşler savunulmuştur. Merkantalist yaklaşımın öncüsü Petty vergi konusunu ilk defa bilimsel olarak ele almıştır. Vergilerin kamu giderlerine yetecek kadar alınması gerektiği savunan Petty'e göre mutlaka baş vergisi alınmalıdır. Bunun yanında Petty; yatırım, tasarruf ve üretimi teşvik etmek amacıyla üreticiler yerine tüketicilerin vergilendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca lüks malların çok, günlük ihtiyaç mallarının ise az vergilendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fizyokratlara göre, üretim kaynağı olan tarım sektörünün tek vergi sistemine dayanması gerekmektedir. Klasik yaklaşıma göre, vergilendirme gelire uygun olarak ve eşit oranlı olarak alınmalıdır. Neo-klasik yaklaşımın öncüsü Knut Wicksell, artan oranlı vergilendirmeyi savunurken; Lindahl, Lindahl vergisi olarak adlandırılan denge noktasında kamu mallarından faydalanan iki kişiden kamu mallarından daha çok fayda sağlayan kişinin daha çok vergi ödediği görüşündedir. Ramsey, tüketim mallarının vergilendirilmesinde talebin fiyat esnekliği ile ters orantılı olarak vergilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pigou

da negatif dışsallıklara neden olan üreticinin dışsal maliyeti kadar vergi ödemesi gerektiği fikrine sahiptir. Keynes, dolaysız vergi indirimini savunmuştur. Keynes'e göre dolaysız vergi indirimleri tüketimi, tüketime olan talep de üretimin çıktı miktarını, geliri ve istihdamı artırmaktadır. Monetarist yaklaşımın öncüsü Friedman, negatif gelir vergisi ve enflasyon vergisi kavramını ortaya atmış ve stopaj vergi sistemini ve sabit oranlı vergiyi savunmuştur. Kamu tercihi yaklaşımı mali yanılısma ve mali anayasa kavramını geliştirmiştir. Arz yanlı iktisadi yaklaşıma göre, vergi indirimini hem bireylerin harcanabilir gelirlerini, hem de yatırımlarını artırmaktadır. Yapısalcı yaklaşıma göre vergiler adil gelir dağılımı için dolaysız olmalıdır. Yapısalcı yaklaşım bunun yanında Latin Amerika ülkelerindeki yüksek enflasyonun nedenlerinden biri olarak kamu açıklarına, kamu açıklarının en büyük nedeni olarak da yetersiz vergi toplanmasına işaret etmiştir. Yeni klasik iktisatçılar bir defalık vergi indiriminin hükümet borçlanmasını ve gelecekte toplanacak vergileri artırırken, toplam talebi azaltacağına işaret etmektedirler. Yeni Keynesyen yaklaşıma göre vergi indirimini tüketime ve böylece faizlerin yükselmesine neden olmakta, bu da özel kesim yatırımlarını azaltmaktadır. Post-keynesyen yaklaşım, vergi temelli gelirler politikasını savunmuş ve yüksek ücret artışına sebep olan firmaların daha çok, düşük ücret artırımına neden olan firmaların ise daha az vergi ödemesi gerektiği fikrini kabul etmektedir.

Vergi indirimleri çoğunluklu olarak ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmayı pozitif etkilemektedir. Keynesyen yaklaşım ve arz yanlı iktisadi yaklaşımı vergi indirimlerinin GSYH'yi artırdığını savunmaktadır. Vergilerin tüketim ve tasarruf üzerindeki etkisi bağlamında; Keynesyen yaklaşıma göre vergi indirimini tüketim harcamalarını artırmaktadır. Hicks tarafından geliştirilen IS-LM modeline göre vergi indirimleri, mal piyasasındaki toplam talebi ve milli geliri artırmaktadır. Para piyasasının da modele dâhil olması ile faiz oranında artış meydana gelmekte ve bu da dışlama etkisi meydana getirerek özel yatırım ve tüketim harcamalarını ve milli geliri azaltmaktadır. Tasarruf talebinin gelir esnekliği ile tüketim talebinin gelir esnekliği ise ters orantılı seyretmekte ve tasarrufun talep esnekliği arttıkça tüketimin talep esnekliği azalmaktadır.

Literatürde ekonomik performans göstergelerinden ekonomik büyüme ile vergi ilişkisini çeşitli ülke grupları üzerinde inceleyen çok sayıda araştırmaya rastlanılmıştır. Literatür çalışmaları incelendiğinde ülke gruplarına göre vergilerin etkilerinin farklılık gösterdiği görülmektedir.

Tüketim harcamaları, yatırım, doğrudan yabancı yatırım, istihdam oranı ve enflasyon oranı gibi diğer ekonomik performans göstergeleri ve vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür çalışması oldukça az sayıdadır. Bu çalışma hem yöntem bazında hem de dönemsel bazda geliştirilip tüm ekonomik performans göstergelerini kapsadığından literatüre katkı sağlamaktadır.

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da çeşitli kısıtları bulunmaktadır. Araştırma bulgularının genelleştirilmesindeki en büyük kısıt sadece OECD'nin resmi istatistik sitesinde yer alan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi gelirlerinin alınmasıdır. Bunun nedeni, başka resmi istatistik sitelerinde vergi gelirlerinin detaylı verilmemiş olmasıdır.

Diğer bir kısıt; OECD'nin resmi istatistik sitesinde yer alan her ülke yerine, 1990-2018 yılları arasında analizde kullanılan bütün vergi verileri mevcut olan ülkelerin analize dâhil edilmiş olmasıdır. Bundan dolayı bu tarihler arasında vergi verileri veya ekonomik performans göstergeleri verileri eksik olan ülkeler analize dâhil edilememiştir. Bu da ülke sayısının sınırlı tutulmasına neden olmuştur.

Başka bir kısıt, vergi gelirleri verilerinde vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının alınmış, vergi oranı verilerinin ise direkt olarak alınamamış olmamasıdır. Böylece vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının değeri analizde yorumlanmış ve vergi oranının artışı veya azalışı yerine vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının artışı veya azalışı analizde açıklanmıştır.

Buna ek olarak, açıklayıcı değişkenler olarak çeşitli vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı alınmıştır. Diğer açıklayıcı değişkenler analizin dışında tutulmuştur. Böylece sadece vergi gelirlerinin GSYH'ye oranının ekonomik performans göstergelerine olan etkileri göz önünde tutulmuştur.

Panel-ARDL analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmaya göre, gelişmiş ülkelerde uzun dönemde temel vergilerden gelir üzerinden alınan vergilerin ve servet üzerinden alınan vergilerin gelirlerinin GSYH'ye oranının kişi başı GSYH'yi pozitif etkilediği tespit edilmiştir. Alt vergiler incelendiğinde ise gelişmiş ülkelerde kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı, kişi başı GSYH'yi pozitif etkilemektedir. Burada ilgili ülkelerde bir taraftan firma sayısındaki genişleme sonucu kurumlar vergisinde iyileşme meydana gelirken diğer taraftan da artan ekonomik faaliyetler ile birlikte ekonomik büyümenin belirginleşmesi söz konusu değişkenler arasında doğru yönlü ilişkinin doğmasına vesile olmuştur. Buna mukabil gelir vergisi gelirleri ve MTV gelirlerinin GSYH'ye oranı ise kişi başı GSYH'yi negatif etkilemektedir. Gelir vergisi ve MTV gelirinde görülen artışın kişi başı GSYH'yi olumsuz

etkilemesinin nedeni olarak; hanehalkının ve firmaların bu vergiler için ödedikleri parayı yatırımlar için kaynak oluşturması ya da hanehalkının ve firmaların yatırımları kamu kesimine göre daha rasyonel gerçekleştirmesi gösterilebilir. Gelişmiş ülkelerde gelir vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranı nihai tüketim harcamalarını pozitif etkilemektedir. Bu durum; özellikle hanehalkının gelirini ilgilendiren gelir vergisi gibi vergilerde görülen indirimin devletin gelir vergisi tahsilatında artışa neden olmasından ve vergi indirimi sonrası tüketim harcamalarını daha fazla teşvik etmesinden kaynaklanabilir. Bu sonuç, vergi indirimlerinin tüketim harcamalarını artırdığını savunan klasik, keynesyen, yeni keynesyen ve arz yanlı iktisadi yaklaşımların görüşü ile örtüşmektedir. Emlak vergisi gelirlerinin ve MTV gelirlerinin GSYH'ye oranının artışı ise nihai tüketim harcamalarına olumsuz yansımaktadır. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergisi gelirinin GSYH'ye oranındaki artışlar doğrudan yabancı yatırımları azaltmaktadır. Bu bakımdan gümrük ve ithalat vergisi indirimleri özellikle hammadde veya yarı mamul ithalatı yaparak üretimde bulunan uluslararası düzeydeki firmaların yatırım kararlarına pozitif etki yapabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını azaltırken, kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını artırmaktadır. Bu sonuç; dolaysız vergilerdeki indirimlerin daha fazla istihdama neden olacağını savunan keynesyen yaklaşım ve kurumlar vergisindeki indirimin kurumların yatırımlarında ve istihdamlarında iyileşmelere vesile olacağını ifade eden arz yanlı iktisadi yaklaşım ile uyusmaktadır. Gelişmiş ülkelerde gümrük ve ithalat vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı enflasyon oranını artırmaktadır. Bu durum gümrük ve ithalat vergisi ödeyen kurumların bu vergileri fiyat mekanizması yoluyla tüketiciye yansıtması olarak yorumlanabilir.

Gelişmekte olan ülkelerde ise temel vergilerden gelir üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmet üzerinden alınan vergilerin gelirlerinin GSYH'ye oranındaki artışlar kişi başı GSYH'yi pozitif etkilerken, servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı kişi başı GSYH'yi negatif etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde servet üzerinden alınan vergilerin kişi başı GSYH'yi pozitif etkilerken gelişmekte olan ülkelerde servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin kişi başı GSYH'yi negatif etkilemesinin sebebi; gelişmiş ülkelerde servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin devlet tarafından daha rasyonel kullanılması ve büyümeyi destekleyecek yatırımlara dönüştürülebilmesi iken, gelişmekte olan ülkelerde kayıtdışı ekonominin olmasıyla birlikte vergi tahsilatının yapılamaması ve servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin devlet tarafından efektif kullanılamamasından kaynaklanabilir. Alt vergiler incelendiğinde ise gelişmekte olan ülkelerde kurumlar vergisi gelirlerinin ve sosyal sigorta

primi gelirlerinin GSYH'ye oranı kişi başı GSYH'yi artırmaktadır. Bu duruma artan işletme sayısı ile birlikte kurumlar vergisi ve sosyal sigorta primi gelirlerinde meydana gelen artış neticesinde bu gelirlerin devlet tarafından yatırımlara çevrilerek kişi başı GSYH artışında kullanılmasının neden olduğu söylenebilir. Gelişmekte olan ülkelerde KDV gelirlerinin GSYH'ye oranı nihai tüketim harcamalarını azaltmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin GSYH'ye oranı net yurt içi tasarruf oranını artırmaktadır. Bu sonuç serveti ilgilendiren mal alım satımları ile birlikte servet üzerinden alınan vergi gelirlerinin arttığını ve bu kazançlara sahip olan ekonomik birimlerin kazançlarını tasarruflara dönüştürdüğünü göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere kurumlar vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranındaki artış finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımları artırmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında daha fazla işletmenin kurulması ve daha çok işletmenin kurumlar vergisi ödemesi ve bunun yanında kurumların daha fazla yatırım yapması etkili olmuştur diyebiliriz. Gümrük ve ithalat vergisi gelirlerinin GSYH'ye oranındaki artışın da finansal olmayan varlıklara yapılan yatırımları pozitif etkilemesi durumu ise işletmelerin dış alıma bağlı olarak üretim yaptıklarını ve böylece yatırımlarını artırdıkları göstergesi olarak yorumlanabilir. Ulaşılan bu sonuç vergi indirimlerinin yatırımları artırdığını savunan arz yönlü ve yeni keynesyen iktisadi yaklaşımları ile de örtüşmektedir. Gelişmekte olan ülkelere kurumlar vergi gelirlerinin GSYH'ye oranındaki artış net doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki yabancı sermayeye yönelik pozitif kararlar ve yasal düzenlemelerin yanında ilgili ülkelere yabancı sermayenin yüksek düzeyde karlılığa sahip olması bunun sonucu olarak gösterilebilir. Gelişmekte olan ülkelere gelir vergisi gelirlerinin ve sosyal sigorta primi gelirlerinin GSYH'ye oranı istihdam oranını artırmaktadır. Gelir vergisi oranının ve sosyal sigorta priminin oranının indirilmesi ile birlikte istihdam oranı artış gösterebilir.

İktisadi ve sosyal amaçlı faaliyetlerini yerine getirebilmek için vergi almak durumunda bulunan devlet, toplamış olduğu vergileri kullanmak suretiyle sosyal açıdan iyileşmeler sağlayacağı gibi gelir düzeyi ve diğer ekonomik performans göstergeleri açısından da pozitif katkılar sunabilmektedir. Gelişmiş ülkeler ekonomik birimlerin gelir, servet ve harcama kaynaklarını daha doğru şekilde kullanarak ekonomik performans göstergelerini geliştirmekte olan ülkelere nazaran daha fazla arttırabilmektedirler. Bunun yanında özellikle geliştirmekte olan ekonomilerde kayıtdışı ekonomik faaliyetleri azaltma doğrultusunda idari ve hukuki düzenlemelerin yapılması önem arz etmektedir. Servetin produktif değerlendirme boyutunda yer aldığı durumlarda servet birikimini olumlu yönde destekleyen vergisel düzenlemelerin

gelişmekte olan ülkeler açısından pozitif sonuçlar doğuracağını ifade edebiliriz. Öte yandan toplanan vergilerin rasyonaliteden ayrılan politik tercihler doğrultusunda değil, ekonominin öngörülerini çerçevesinde etkin ve verimli kullanılması mukabilinde ekonomik performans göstergelerini iyileştirici yönde katkı vereceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Aaron, H. (1976). Inflation and the income tax. *The American Economic Review*, 66 (2), 193-199.
- Acosta Ormaechea, S. & Yoo, J. (2012). Tax composition and growth: A broad cross-country perspective. *IMF Working Paper*, 12 (257), 1-36.
- Açıkgöz, Ş. (2008). Türkiye’de vergi gelirleri, vergi yapısı ve iktisadi büyüme ilişkisi: 1968-2006. *Ekonomik Yaklaşım*, 19 (68), 91-113.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akıncı, M., Akıncı, G. & Yılmaz, Ö. (2014). Lale Çılgınlığı’ndan Mortgage Krizi’ne spekülatif balonlar. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(19), 719-749.
- Akıntürk, T. & Ateş Karaman, D. (2015). *Medeni hukuk*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Aksoy, Ş. (2010). *Vergi hukuku ve Türk vergi sistemi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, C. C. (1991). Vergi indirimleri ekonomik büyüme ilişkisi: Teorik ve ampirik bulgular. *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 50-71.
- Aktan, C. C. (2009). Arz-yönlü iktisat teorisi ve Haldun-Laffer etkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 40-54.
- Aktan, C. C. (2018). *Vergileme vergi teorisi ve vergi politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alam, A. & Shah, S. Z. A. (2013). Determinants of foreign direct investment in OECD member countries. *Journal of Economic Studies*, 40 (4), 515-527.
- Alesina, A. & Ardagna, S. (2010). Large changes in fiscal policy: Taxes versus spending. *Tax Policy and the Economy*, 24 (1), 35-68.
- Anastassiou, T. & Dritsaki, C. (2005). Tax revenues and economic growth: An empirical investigation for Greece using causality analysis. *Journal of Social Sciences*, 1(2), 99-104.

- Arnold, J. (2008). Do tax structures affect aggregate economic growth? Empirical evidens from a panel of OECD countries. *OECD Economic Department Working Paper*, 643 (51), 1-28.
- Arnold, J., Brys, B., Heady, C., Johansson, A., Schwellus, C. & Vartia, L. (2011). Tax policy for economic recovery and growth. *The Economic Journal*, 121, 59-80.
- Arslan, C. M. (2011). Vergilemede amaç, vergileme ilkeleri ve Türk vergi sistemi mevzuatı. *Vergi Dünyası*, 363, 19-32.
- Asakura, H. (2003). *World history of the customs and tariffs*. Brussels: World Customs Organization.
<https://books.google.com.tr/books?id=qlD0zOupzOUC&printsec=frontcover&dq=customs+duty+in+world&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwir-973zIjbAhUBD5oKHWkcBEMQ6AEIJzAA#v=onepage&q=customs%20duty%20in%20world&f=false> sayfasından 16 Mayıs 2016 tarihinde erişilmiştir.
- Ataç, B. (2013). *Maliye politikası gelişimi, amaçları, araçları ve uygulama sorunları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Attanasio, O. P. & Wakefield, M. (2010). The effect on consumption and saving of taxing asset returns. *Dimensions of Tax Design: the Mirrlees Review*, 635-736.
- Auerbach, A. J. & Hassett, K. (1993). Taxation and foreign direct investment in the United States: A reconsideration of the evidence. In A. Guavannini, R. G. Hubbard & J. Slemrod (Eds.), *Studies in International Taxation* (pp. 119-148). Chicago: University of Chicago Press.
- Ay, H. & Haydanlı, M. L. (2017). Vergi yükü ekseninde toplumsal yapının gelir dağılımı ve yoksullukla ilişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 136-153.
- Babar, Z. A. & Awan, M. S. & Nadeem, M. (2017). Relationship between corporate tax and private investment in Pakistan: An empirical analysis. *Pakistan Business Review*, April, 157-175.
- Bahmani-Oskooee, M. & Wing Ng, R. C.(2002). Long run demand for money in Hong Kong: An application of the ARDL model. *International Journal of Business and Economics*, 1(2), 147-155.

- Bai, J. & Ng, S. (2004). A panic attack on unit roots and cointegration. *Econometrica*, 72(4), 1127-1178.
- Balcerzak, A. P. & Rogalska, E. (2014). Crowding out and crowding in within Keynesian BNH87K framework. Do we need any new empirical research concerning them?. *Economics & Sociology*, 7 (2), 80-93.
- Balestra, P. & Nerlove, M. (1966). Pooling cross section and time series data in the estimation of a dynamic model: The demand for natural gas. *Econometrica*, 34(3), 585-612.
- Balseven, H. (2003). Vergilerin emek arzı üzerindeki gelir, ikame ve mali etkileri. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 217-238.
- Baltas, N., Tsionas, M. G. ve Baltas, K. (2018). Foreign direct investment in OECD countries: A special focus in the case of Greece. *Applied Economics*, 50 (52), 5579-5591.
- Barro, R. (1999). Notes on growth accounting. *Journal of Economic Growth*, 4(2), 119-137.
- Barro, R. & Redlick, C.J. (2011). Macroeconomic effects of government purchases and taxes. *The Quarterly Journal of Economics*, 126(1), 51-102.
- Bartkus, A. (2017). The impact of taxes on consumption to income ratio. *Ekonomika*, 96 (2), 7-27.
- Bauert, A. K. (2014). *Finanzkrise seit 2008 im kontext ausgewaehlter marktteilnehmer: Konsequenzen und auswirkungen auf banken und privatanleger*. Hamburg: Diplomica Verlag GmbH.
- Baumol, W. J. & Blinder, A. S. (2009). *Macroeconomics principles and policy*. USA: South-Western Cengage Learning.
- Bernanke, B. S. & Gertler, M. (1995). Inside the black box: the credit channel of monetary policy transmission. *Journal of Economic Perspectives*, 9(4), 27-48.
- Bernheim, B. D. (1987). Ricardian equivalence. *NBER Working Paper Series*, 2330, 1-91.
- Bernheim, B. D. (2002). Taxation and saving. In A. J. Auerbach & M. Feldstein (Eds.), *Handbook of Public Economics* (pp. 1174-1249). Volume 3, Chapter 18.

- Bick, A., Brüggemann, B., Fuchs-Schündeln, N. & Paule-Paludkiewicz, H. (2018). Long term changes in married couples' labor supply and taxes: Evidence from Europe since the 1980s. *NBER Working Paper Series*, 24995, 1-35.
- Bilici, N. & Bilici, A. (2016). *Kamu maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Bıyan, Ö. ve Yılmaz, G. (2012). Ücretlerin vergilendirilmesine ilişkin karşılaştırılmalı bir öneri: beyanname yükümlülüğü. *Maliye Dergisi*, 162, 184-218.
- Blanchard, O. & Perotti, R. (2002). An empirical characterization of the dynamic effects of changes in government spending and taxes on output. *Quarterly Journal of Economics*, 117 (4), 1329-1368.
- Bleaney, M. F., Gemmell N. & Kneller, R. (2001). Testing the endogenous growth model: public expenditure, taxation and growth over the long run. *Canadian Journal of Economics*, 34 (1), 36-57.
- Bocutoğlu, E. (2013). *Karşılaştırmalı makro iktisat teoriler ve politikalar*. Ekin Yayınevi: Bursa.
- Bovenberg, A. L. (2003). Tax policy and labor market performance. *CESifo Working Paper*, 1035, 1-62.
- Breitung, J. (2000). *The local power of some unit root tests for panel data*. In: B. Baltagi (Ed.), *Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels*, *Advances in Econometrics*, 15, 161-178.
- Breusch, T. S. & Pagan, A. (1980). The lagrange multiplier and its applications to model specification in econometrics. *Review of Economic Research*, 47(1), 239-253.
- Breuss, F. (2013). Europa als global player. *Oesterisches Institut für Wirtschaftsforschung*, 455, 1-77.
- Brümmerhoff, D. (2011). *Finanzwissenschaft*. München: Oldenbourg Verlag.
- Buchanan, J. M. (1999a). *Public finance in democratic process fiscal institution and individual choice*. United States of America: Liberty Fund, Inc.
- Buchanan, N. H. (1999b). Taxes, saving, and macroeconomics. *Journal of Economic Issues*, 33(1), 59-76.
- Bulutoğlu, K. (1962). *Vergi politikası*. İstanbul: Sermet Matbaası.

- Bulutoğlu, K. (2004). *Türk vergi sistemi*. İstanbul: Bayı Türkeli Yayıncılık.
- Cardia, E. (1997). Replicating Ricardian equivalence tests with simulated series. *American Economic Review*, 87(1), 65-79.
- Cassou, S. P. (1997). The link between tax rates and foreign direct investment. *Applied Economics*, 29(10), 1295-1301.
- Cezanne, W. (2005). *Allgemeine volkswirtschaftslehre*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag.
- Chamley, C. (1986). Optimal taxation of capital income in general equilibrium with infinite lives. *Econometrica*, 54(3), 607-622.
- Chenery, H. B. (1952). Overcapacity and the acceleration principle. *Econometrica*, 20 (1), 1-28.
- Chirinko, B. (1993). Business fixed investment spending: Modeling strategies, empirical results and policy implications. *Journal of Economic Literature*, 31(4), 1875-1911.
- Choi, I. (2001). Unit roots tests for panel data. *Journal of International Money and Finance*, 20, 229-272.
- Clark, H. B. (1917). Business acceleration and the law of demand: A technical factor in economic cycles. *Journal of Political Economy*, 25(3), 217-235.
- Cloyne, J. (2013). Discretionary tax changes and the macroeconomy: New narrative evidence from the United Kingdom. *American Economic Review*, 103(4), 1507-1528.
- Cummins, J. G., Hassett, K. A. & Hubbard, R. G. (1996). Tax reforms and investment: A cross-country comparison. *Journal of Public Economics*, 62 (1-2), 237-273.
- Cummins, J. G. & Hassett, K. A. (1992). The effects of taxation on investment: New evidence from firm level panel data. *National Tax Journal*, 45 (3), 243-251.
- Çakıcı, Ö. & Ceylan, M. (2014). *Banka ve sigorta muameleleri vergisi: Teori-uygulama-mevzuat*. İstanbul: G.M. Matbaacılık. https://www.tbb.org.tr/content/upload/dokuman/2144/bsmv_ocmc_kitap.pdf sayfasından 8 Mayıs 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Çakır, C. (2012). *Tanzimat dönemi Osmanlı maliyesi*. İstanbul: Küre Yayınları.

- Çakmaklı, C., Demiralp, S., Yeşiltaş, S. & Yıldırım, M. A. (2018). How do indirect taxes on tobacco products affect inflation ?. *Koç University- TUSİAD Economic Research Forum Working Paper Series*, 1811.
- Deloitte. (2011). Global mobile tax review 2011. 1-75. Londra.
<https://www.gsma.com/publicpolicy/wp-content/uploads/2012/03/gsmaglobaltaxreviewnovember2011.pdf> sayfasından 13 Mayıs 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Deloitte, Verginet.net. (2019). 20.11.2019 tarihinde
https://www.verginet.net/dtt/1/GumrukveDisTicaretilelgiliSikcaSorulanSorular_8376.aspx#serbest%20dola%C5%9F%C4%B1mda sayfasından erişilmiştir.
- Devereux, M. P. & Freeman, H. (1995). The impact of tax on foreign direct investment: Empirical evidence and the implications for tax integration schemes. *International Tax and Public Finance*, 2, 85-106.
- Di Sanzo, S., Bella, M. & Graziona, G. (2017). Tax structure and economic growth: A panel cointegrated VAR analysis. *Italian Economic Journal: A Continuation of Rivista Italiana degli Economisti and Giornale degli Economisti*, 3(2), 239-253.
- Djankov, S., Ganser, T., McLiesh, C., Ramalho, R. & Shleifer, A. (2009). The effect of corporate taxes on investment and entrepreneurship. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 2(3), 31-64.
- Dreßler, D. (2012). The effect of corporate taxes on investment. *Centre for European Economic Research Discussion Paper*, 12-040, 1-31.
- Due, J.F. & Friendlaender, A. F. (1973). *Government finance*. United States of America: Richard D. Irwin, Inc.
- Dura, C. & Atik, H. (2000). *Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Durkaya, M. & Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Economou, F. & Hassapis, C. (2015). Foreign direct investment inflows detereminants in four South European economies. *Investment Management and Financial Innovations*, 13(3-1), 182-189.

- Edame, G. E. & Okoi, W. W. (2014). The impact of taxation on investment and economic development in Nigeria. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 3 (4), 209-218.
- Edizdoğan, N. & Çelikkaya, A. (2012). *Vergilerin ekonomik analizi*. Bursa: Dora Yayınları.
- Edizdoğan, N. (2004). *Kamu maliyesi-2*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Ehrlicher, W. (1957-1958). Die wirkung der unternehmungssteuern auf investitionen, gewinne und löhne. *Finanzarchiv*, 18 (3), 373-412.
- Engen E. M. & ve Gale, W. G. (1997). Consumption taxes and saving: the role of uncertainty in tax reform. *The American Economic Review*, 87 (2), 114-119.
- Engen, E. & Skinner, J. (2008). Taxation and economic growth. *National Tax Journal*, 49(4), 617-642.
- Eker, A., Altay, A. & Sakal, M. (2007). *Maliye politikası teori, ilkeler ve yöntemler*. İzmir: Birleşik Matbaacılık.
- Ekinci, F. (2012). Gelir vergisi tarifesi: Almanya ve Türkiye uygulamasının karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 191-200.
- Elçin, A.B.& Saraçöz, M. M. (2012). Vergileme ve iktisadi etkinlik, Merit Yeminli Mali Müşavirlik. <http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/vergileme-etkinlik.pdf> sayfasından 24.05.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Engelkamp, P. & Sell, F. L. (2005). *Einführung in die volkswirtschaftslehre*. Heidelberg: Springer-Verlag.
- Erdem, M., Şenyüz, D. & Tatlıoğlu, İ. (2013). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erim, N. (2014). *İktisadi düşünce tarihi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Erişir, S. (2010). Damga vergisi kanunundaki istisna (ve muafiyet) hükümleri ve uygulamaya ilişkin değerlendirmeler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 231-255 (Basım Yılı:2012).
- European Commission, Taxation and Customs Union. (2018). 7 Mayıs 2018 tarihinde https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/excise-duties-alcohol-tobacco-energy/general-overview sayfasından erişilmiştir.
- Fayda, M. (1995). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt:12, 511-513.

- Fazzari, S. M. (1993). *The investment-finance Link*. New York: The Jerome Levy Economics Institute.
- Feldstein, M. (1986). Supply side economics: Old truths and new claims. *NBER Working Paper Series*, 1792, 1-11.
- Ferede E. & Dalby, B. (2012). The impact of tax cuts on economic growth: Evidence from the Canadian provinces. *National Tax Journal*, 65(3), 563-594.
- Fischer D. C., Pifko B. & Walker, C. (2010). *Das Schweizerische steuersystem*. Zürich: CompendioBildungsmedien.
https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=6E2JzwuwxIC&oi=fnd&pg=PA11&dq=einf%C3%BChrung+der+besonderen+verbrauchssteuer+&ots=6JyIKmtPYB&sig=diHEerwCyzeC-b9Kj4ihAhaGUxU&redir_esc=y#v=onepage&q=verbrauchssteuer&f=false
sayfasından 7 Mayıs 2018 tarihinde erişilmiştir.
- Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest*. New York: Macmillan.
- Foley, D. K. & Sidrauski, M. (1970). Portfolio choice, investment and growth. *American Economic Review*. 60(1), 44-63.
- Follin, J. W. (1924). Taxation of motor vehicles in the United States. *American Academy of Political and Social Sciences*. 116, 141-159.
- Formaini, R. L. (2004). Knut Wicksell the birth of monetary policy. *Economic Insights Federal Reserve Bank of Dallas*, 9(1), 1-4.
- Fölster, S. & Henrekson, M. (2001). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries. *European Economic Review*, 45(8), 1501-1520.
- Frees, E. W. (1995). Assessing cross-sectional correlation in panel data. *Journal of Econometrics*, 69, 393-414.
- Friedman, B. M. (1978). Crowding out or crowding in? Economic consequences of financing government deficits. *Brookings Papers on Economic Activity*, 3, 593-641.
- Friedman, M. (1957). *A theory of the consumption function*. Princeton: Princeton University Press.
- Friedman, M. (1937). The use of ranks to avoid the assumption of normality implicit in the analysis of variance. *Journal of the American Statistical Association*, 32, 675-701.

- Furceri, D. & Karras, G. (2008). Tax changes and economic growth: Empirical evidence for a panel of OECD countries. *ECB Public Finance Workshop*, 1-29.
- Gabriel, P. & Reiff, A. (2006). The effect of the change in VAT rates on the consumer price index. *MNB Bulletin*, 14-20.
- Gale, W. G. & Orszag, P. R. (2004). Budget deficits, national savings, and interest rates. *Brookings Paper on Economic Activity*, 2, 101-210.
- Gary, R. F. & Moore, J. A. & Sisneros, C. A. & Terando, W. D. (2016). The impact of tax rate changes on intercorporate investment. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*, 1-9. <http://iranarze.ir/wp-content/uploads/2016/10/E94.pdf> sayfasından 08.11.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Gedik, M. A. (2013). Determinants of foreign direct investment for OECD countries: Evidence from dynamic panel data analysis. *British Journal of Economics, Finance and Management Sciences*, 7(2), 119-140.
- Gehm, M. H. (2009). Die entstehung der reichsumsatzsteuer Deutschlands aufbruch in das moderne steuerrecht. *Zeitschrift der Savigny- Stiftung für Rechtsgeschichte: Germanistische Abteilung*, 126 (1), 235-268.
- Gemmell, N., Kneller, R. & Sanz, I. (2011). The growth effects of corporate and personal tax rates in the OECD. *OECD Working Paper Series*, 49, 1-33.
- Giavazzi, F. Jappelli, T. & Pagano, M. (2000). Searching for non-linear effects of fiscal policy: evidence from industrial and developing countries. *European Economic Review*, 44 (7), 1259-1289.
- Giavazzi, F. & Pagano, M. (1995). Non-Keynesian effects of fiscal policy changes: International evidence and the Swedish experience. *NBER Working Paper Series*, 5332, 1-48.
- Giray, F. (2001). *Maliye tarihi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Glarner, A., Linder, T., Müller-Studer, L. & Korner, A. (2018). Gaming in Switzerland: Overview. *Thomson Reuters Practical Law*, 1-21.
- Gober & Burns (1997). The relationship between tax structures and economic indicators. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 6(1), 1-24.

- Goodwin, R. W. (1948). Secular and cyclical aspects of the multiplier and accelerator. In L. A. Metzler (Ed.), *Income, employment and public policy: Essays in honor of Alvin H. Hansen*. New York: Norton.
- Gould, J. P. (1968). Adjustment costs in the theory of investment of the firm. *Review of Economic Review*, 60, 44-63.
- Göçer, İ., Mercan, M., Bulut, Ş. & Dam, M. M. (2010). Ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişki: Sınır testi yaklaşımı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 97-110.
- Gökbunar, A. R. & Uğur, A. (2016). Osmanlı vergiciliği: “inekleri besleyerek daha fazla süt alma sanatı”. R. Gökbunar & A. Uğur (Eds.), *Sümerlerden Türkiye Cumhuriyetine maliye tarihi içinde*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Gözler, K. (2017). *İngilizce karşılıklarıyla hukukun temel kavramları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Grunfeld, Y. & Griliches, Z. (1960). Is aggregation necessarily bad?. *Review of Economics and Statistics*, 42(1), 1-13.
- Gujarati, D. N. & Porter, D. C. (2012). *Temel ekonometri*. (Ü. Şenesen & G. Günlük Şenesen, Çev.). İstanbul: Ezgi Matbaacılık.
- Güriş, S. (2015). Panel veri modelleri. S. Güriş (Ed.), *Stata ile Panel Veri Modelleri içinde* (ss. 3-38). İstanbul: Der Yayınları.
- Güzel, A. (2009). *Katma değer vergisi, esasları- iade işlemleri-istisnalar*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panels. *Econometrics Journal*, 3, 148-161.
- Hakim, T. A., Karia A. A. & Bujang, I. (2016). Does goods and services tax stimulate economic growth? International evidence. *Journal of Business and Retail Management Research*, 10(3), 137-146.
- Hakim, T. A. & Bujang, I. (2012). The impact and consequences of tax revenues' components on economic indicators: Evidence from panel group data. creative commons community, chapter 5, 99-116. <https://www.intechopen.com/books/international-trade-from-economic-and-policy-perspective/the-impact-and-consequences-of-tax-revenues-components-on->

economic-indicators-evidence-from-panel-gr sayfasından 23.10.2018 tarihinde erişilmiştir.

- Hall, R. E. & Jorgenson, D. (1967). Tax policy and investment behaviour. *American Economic Review*, 57, 388-401.
- Hallwirth, V. (1998). Zur lösung des beschaeftigungsproblems Keynes neu entdecken. *Wirtschaftsdienst*, 11, 654-659.
- Harris, R. & Tzavalis, E. (1999). Inference for unit roots in dynamic panels where the time dimension is fixed. *Journal of Econometrics*, 91(2), 201-226.
- Hartman, D. G. (1982). Tax policy and foreign direct investment in United Staates. *NBER Working Paper Series*, 967, 1-30.
- Hausman, J. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46 (6), 1251-1271.
- Hayashi, F. (1982). Tobin's Marginal q and average q: A neoclassical interpretation. *The Economic Society*, 50(1), 213-224.
- Hedtkamp, G. (1988). Eine allgemeine persönliche vermögenssteuer in einem rationalen steuersystem. *Finanzarchiv*, 46 (2), 323-343.
- Heyer, F. (1927). Der britischen staatseinnahmen. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 83(3), 531-552.
- Hildreth, C. (1950). Combining cross-section data and time series. *Cowles Commission Discussion Paper*, No. 347.
- HM Treasury & HM Revenue & Customs (2013). *Analysis of the Dynamic Effects of Corporation Tax Reduction*. <https://www.gov.uk/government/publications/analysis-of-the-dynamic-effects-of-corporation-tax-reductions> sayfasından 22.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Holcombe, R. & Lacombe, D. (2004). The effect of state income taxation on per capita income growth. *Public Finance Review*, 32 (3), 292-312.
- Hoyos, R. D. & Sarafidis, V. (2006). Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *Stata Journal*, 6(4), 482-496.
- Ihori, T. (2017). *Principles of public finance*. Japonya: Springer Texts in Business and Economics.

- Im, K., Pesaran, H. & Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics*, 115(1), 53-74.
- Index Mundi. (2017). 20.03.2019 tarihinde <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/GC.TAX.YPKG.RV.ZS> sayfasından erişilmiştir.
- International Consultancy Services. (2016). 20.11.2019 tarihinde <http://ics.com.tr/2016/01/konsinye-nedir-ve-muhasebe-kayitlari/> sayfasından erişilmiştir.
- Jorgenson, D. W. (1971). Econometric studies of investment behavior: A survey. *Journal of Economic Literature*, 9(4), 1111-1147.
- Judd, K. L. (1985). Redistributive taxation in a simple perfect foresight model. *Journal of Public Economics*, 28(1), 59-83.
- Karaman Coşgun, Ö. (2014). Gümrük antrepoları, eşyanın tasfiyesi ve antrepo ücretinden sorumluluk. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 17 (1-2), 377-392.
- Karamursal, Z. (1989). *Osmanlı mali tarihi hakkında tetkikler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da vergi sistemi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- King, R.E. (1993). "New classical macroeconomics", in D. R. Henderson (Ed.), *The concise encyclopedia of economics* (pp.139-144). USA: Liberty Fund, Inc.
- King, R. E. & Rebelo, S. (1990). Public policy and economic growth: Developing fortune encyclopedia of economics neoclassical implications. *Journal of Political Economy*, 98(5), 126-151.
- Kirmanoglu, H. (1994). "Türkiye'de vergi reformları, siyasal iktidarlar ve iktisat politikaları". *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 36, 55-82.
- Kneller, R., Bleaney, M. F. & Gemmell N. (1999). Fiscal policy and growth: Evidence from OECD Countries. *Journal of Public Economics*, 74(2), 171-190.
- Koester, R. B. & Kormendi, R. C. (1989). Taxation, aggregate activity and economic growth: Cross-country evidence on some supply-side hypotheses. *Economic Inquiry*, 27(3), 367-386.

- Kormendi, R. C. (1983). Government debt, government spending and private sector behavior. *The American Economic Review*, 73(5), 994-1010.
- Koskela, E. & Viren, M. (1983). Social security and household saving in an international cross section. *The American Economic Review*, 73 (1), 212-217.
- Koutsouvelis, P. & Papastathopoulos, A. (2013). The impact of indirect taxes on consumer prices: Empirical evidence for Greece. *Advanced in Management & Applied Economics*, 3(1), 61-76.
- Kuh, E. (1959). The validity of cross-sectionally estimated behaviour equations in time series applications. *Econometrica*, 27, 197-214.
- Kurz, H. D. (2018). *İktisadi düşünce tarihi*. (H. Bilir & E. Değirmenci Çev.). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Küçükkalay, A. M. (2015). *İktisadi düşünce tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Küçükkutlu, N. (1998). Gümrük mevzuatı. *İstanbul Ticaret Odası*. 1-79. 10.04.2017 tarihinde <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0010891.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Lampe, A. (1930). Zur problematik der kraftfahrzeugsbesteuerung. *Finanzarchiv*, 47(1), 1-91.
- Landreth, H. & Colander, D. C. (2001). *History of economic thought*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Laures, J. & Seligman, E. R. A. (1928). *The Political Economy of Juan de Mariana*. New York: Fordham University Press. 08.05.2019 tarihinde https://mises-media.s3.amazonaws.com/The%20Political%20Economy%20of%20Juan%20De%20Mariana_2.pdf?file=1&type=document sayfasından erişilmiştir.
- Lindahl, E. (1919). *Die Gerechtigkeit der Besteuerung*. Dissertation, University of Lund.
- Lee, Y. & Gordon, R. H. (2005). Tax structure and economic growth. *Journal of Public Economics*, 89, 1027-1043.
- Levi, M. (1982). *Ökonomie ohne raetsel. Ein wegweiser im wirtschaftslabyrinth*. Birkhaueser Verlag: Basel.
- Levin, A., Lin, C.-F. & Chu, C.-S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics*, 108(1), 1-24.

- Ljungqvist, L. & Uhlig, H. (2000). Tax policy and aggregate demand management under catching up with the Joneses. *The American Economic Review*, 90 (3), 356-366.
- Lucas, R. E. (1967). Adjustment costs and the theory of supply. *Journal of Political Economy*, 75(4), 321.
- Maastricht Anlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı. (2017). 4 Nisan 2017 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/AB/Maastricht_Anla%C5%9Fmasi.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Macek, R. (2015). The impact of taxation on economic growth: Case Study of OECD Countries. *Review of Economic Perspectives*, 4(14), 309-328.
- Maddala, G. S. & Wu, S. (1999). A comparative study of unit root tests with panel data and a new simple test. *Oxford Bulletin of Econometrics and Statistics*, 61, 631-652.
- Mamun, M. A., Sohag, K. & Akhter, A. (2013). A dynamic panel analysis of CSR in Bangladeshi banking industry. *Asian Economic and Financial Review*, 3(5), 560-578).
- Mankiw, N. G. (1981). The permanent income hypothesis and the real interest rate. *Economic Letters*, 7, 307-311.
- Marshall, A. (2013). *Principles of economics*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- McNabb, K. & LeMay Boucher P. (2014). Tax structures, economic growth and development. *ICTD Working Paper* 22, 1-38.
- Meghir, C. & Phillips, D. (2010). Labour supply and taxes. In Mirrlees and others (Eds.), *Dimensions of tax design* (pp. 202-274). United Kingdom: Oxford University Press for Institute for Fiscal Studies.
- Mendoza, E., Milesi-Ferretti, G. M. & Asea, P. (1997). On the effectiveness of tax policy in altering long-run growth: Harberger's superneutrality conjecture. *Journal of Public Economics*, 66, 99-126.
- Mendoza, E. G., Assaf, R. & Linda, L. T. (1994). Effective Tax Rates in Macroeconomics: Cross-country estimates of tax rates on factor incomes and consumption. *Journal of Monetary Economics*, 34(3), 297-323.
- Mertens, K. & Ravn, M. O. (2013). The dynamic effects of personal and corporate income tax changes in the United States. *American Economic Review*, 103 (4), 1212-1247.

- Meyer, R. (1908). Das wesen des urkundenstempels. *Finanzarchiv Public Finance Analysis*, 25(1), 1-50.
- Miller, S. & Russek, F. (1997). Fiscal structures and economic growth: International evidence. *Economic Inquiry*, 35(3), 603-613.
- Modigliani, F. & Brumberg, R. H. (1954). Utility analysis and aggregate consumption function: an interpretation of cross-section data. In K. K. Kurihara (Ed.), *Post-keynesian economics* (pp. 388-436). New Brunswick: NJ. Rutgers University Press.
- Mooij, R. D. & Ederveen, S. (2003). Taxation and foreign direct investment: A synthesis of empirical research. *International Tax and Public Finance*, 10, 673-693.
- Moon, H. R. & Perron, B. (2004). Testing for a unit root in panels with dynamic factors. *Journal of Econometrics*, 1, 81-126.
- Mozdzierz, A. (2017). The impact of changes in indirect tax rates on inflation in selected OECD countries. *Pobrane z czasopisma Annales H – Oeconomii*, 4, 257-267.
- Musgrave, R. A. (1976). Taxation, inflation and growth. Belsley, D.A., Kane, E. J., Samuelson, P. A. & Solow R. M. (Eds.), *Inflation, trade and taxes* (pp. 181-193). United States of America: Ohio State University Press.
- Mutlu, A. (2009). *Tanzimattan günümüze Türkiye’de vergileme zihniyetinin gelişimi*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Mutluer, K., Herekman, A., Heper, F. ve Dönmez, R. (2010). *Türk vergi sistemi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Myles, G. D. (2009). Economic growth and the role of taxation. *OECD Economics Department Working Papers*, 713, 1-202.
- Nadaroğlu, H. (2000). *Kamu maliyesi teorisi*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Nason, J. (2015). Understanding telecommunications taxes-introduction, history, overview. telecommunications Deloitte tax LLP, 1-140. 12 Mayıs 2018 tarihinde https://telestrategies.com/tax/Presentations2015/Wednesday/Deloitte%20101%20PAPER%20May-15_Final.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Neumark, F. (1949). Internationale entwicklungstendenzen auf dem gebiete der einkommensbesteuerung. *Finanzarchiv*, 63, 1-48.

- Neumark, F. (1965). *Vergi politikası* (İ. Feyzioğlu Cankorel Çev.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Nowotny, E. (1980). Inflation and taxation: reviewing the macroeconomic issues. *Journals of Economic Literature*, 18(3), 1025-1049.
- OECD. (2018). Revenue statistic 1965-2017 Interpretative Guide. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/oecd-classification-taxes-interpretative-guide.pdf> sayfasından 20.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- OECD. (2016). Consumption tax trends 2016. VAT/GST and excise rates, trends and policy issues. <http://dx.doi.org/10.1787/ctt-2016-en> sayfasından 06.05.2018 tarihinde erişilmiştir.
- OECD. (2007). Tax effects on foreign direct investment recent evidence and policy analysis. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264038387-en.pdf?expires=1538469099&id=id&accname=oid023186&checksum=3C17758526AAEDF38480CC378CA6AC7E> sayfasından 02.10.2018 tarihinde erişilmiştir.
- European Communities, Decision No 1/95 of the EC-Turkey Association Council of 22 December 1995 on implementing of the final phase of Customs Union, 96/142/EC (1996). *Official Journal of the European Communities*. 39, 1-47. 05.04.2016 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1996:035:FULL&from=EN> sayfasından erişilmiştir.
- Olson, M. (1991). *Aufstieg und Niedergang von Nationen* (G. Fleischmann Çev.). Tübingen: Mohr Siebeck.
- Online Betting UK, Tax on Betting & Gambling- Do I Need To Pay Taxes? What Tax Do Operators Pay?. (2019). 9 Mayıs 2018 tarihinde <http://www.onlinebetting.org.uk/betting-guides/gambling-and-betting-tax-in-the-uk.html> sayfasından erişilmiştir.
- Oral Erbaş, S. (2008). *Olasılık ve istatistik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Organ, İ. & Çiftçi, T. E. (2015). Türkiye’de emlak vergisi uygulamasından kaynaklanan sorunlar ve çözüm önerileri. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 127-147.
- Öncel, M., Kumrulu, A. & Çağan, N. (2016). *Vergi hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öncel, Y. S. (1992). *Mahalli idareler maliyesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Öner, E. (2017). *Kamu maliyesi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Öner, E. (2008). Türkiye’de 1990’lı yıllardan günümüze kadar iktisadi istikrar açısından maliye politikası uygulamaları. *Vergi Dünyası*, 27(319), 133-141.
- Özdemir, N. (2013). Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de yol vergisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 213-247.
- Özdemir, Z., Sever, E., Mercan, B. & Ustaoglu, M. (2013). *Mikro iktisadi analiz*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Özel, S. (2005). *Global finansal krizler*. İstanbul: DenizKültür Yayınları
- Özmen, İ. (2016). *Tarihsel olarak vergi gelirlerinin belirleyicileri ve BRIC-T üzerine ekonometrik bir analiz*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztürk, N.(2016). *Kamu maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, N.(2012). *Maliye politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Paepe, P. (2016). Gaming in Belgium: Overview. *Thomson Reuters Practical Law*, 1-19.
- Padovano, F. & Galli, E. (2001). Tax rates and economic growth in the OECD countries (1950-1990). *Economic Inquiry*, 39 (1), 44-57.
- Pakalın 3, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pakalın 2, M. Z. (1993). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Parker, J. A. (1999). The reaction of household consumption to predictable changes in social security taxes. *American Economic Review*, 89(4), 959–973.
- Pehlivan, O. (2016). *Kamu maliyesi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Pehlivan, O. (2006). *Vergi hukuku genel ilkeler ve türk vergi sistemi*. Trabzon: Derya Kitabevi.

- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *Cambridge Working Papers in Econometrics*, 435, 1-39.
- Pesaran, M. H. & Shin, Y. (1995). An autoregressive distributed lag modelling approach to cointegration analysis. *Cambridge Working Papers in Econometrics*, 9514.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. P. (1999). Pooled mean group estimation of dynamic heterogeneous panels. *Journal of the American Statistical Association*, 94(446), 621-634.
- Pesaran, M. H., Shin, Y. & Smith, R. P. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142, 50-93.
- Petru Ovidiu, M. (2015). Tax composition and economic growth. A panel-model approach for Eastern Europa. *Economy Series*, 1(2), 89-101.
- Philips, P. & Sul, D. (2003). Dynamic panel estimation and homogeneity testing under cross section dependence. *Econometrics Journal*, 6(1), 217-259.
- Poterba, J. M. & Rotemberg, J. J. (1990). Inflation and taxation with optimizing governments. *Journal of Money, Credit and Banking*, 22(1), 1-18.
- Poterba, J. M., Hall, R. E. & Hubbard, R. G. (1987). Tax policy and corporate saving. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 455-515.
- Pınar, A. (2011). *Maliye politikası teori ve uygulama*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Premer, M. (2011). *Grundzüge der volkswirtschaftslehre: Makroökonomik und mikroökonomik*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag GmbH.
- Prescott, E. C. (2002). Prosperity and depression. *American Economic Review*, 92(2), 1-15.
- Prescott, E. C. (2004). Why do Americans work so much more than Europeans?. *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quartely Review*, 28(1), 2-13.
- Razin, A. & Rubinstein, Y. & Sadka, E. (2005). Corporate taxation and bilateral FDI with threshold barriers. *National Bureau of Economic Research*, 11196, 1-19.

- Reed, R. (2008). The robust relationship between taxes and U.S. state income growth. *National Tax Journal*, 61(1), 57-80.
- Rennwett- und Lotteriegesetz, Ein Service des Bundesministeriums der Justiz und für Verbraucherschutz sowie des Bundesamts für Justiz- <https://www.gesetze-im-internet.de>. (1922). 11 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.gesetze-im-internet.de/rennwLottg/RennwLottG.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Rolfe, S. E. & Furnes, G. (1957). The impact of changes in tax rates and method of collection on effort: Some empirical observations. *The Review of Economics and Statistics*, 39 (4), 394-401.
- Romer, M. P. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94(5), 10–19.
- Rosenberg, J. (2019). History of income tax in the U.S.. ThoughtCo., 27.04.2019 tarihinde <https://www.thoughtco.com/history-of-income-tax-in-u-s-1779205> sayfasından erişilmiştir.
- Runkle, D. E. (1991). Liquidity constraints and the permanent income hypothesis. Evidence from panel data. *Journal of Monetary Economics*, 27, 73-98.
- Sağbaş, İ. (2010). *Vergi teorisi*. Ankara: Ece Matbaası.
- Sancar, C. & Şentürk, M. (2012). Artan oranlı vergi tarifelerinin vergi ödeme gücünün kavranması bakımından değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Akademik Bakış Dergisi*, 28, 1-13.
- Savaş, V. (2000). *Politik iktisat*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Schanz, G. (1896). Einkommensbegriff und einkommensteuergesetze. *Finanzarchiv*, 13(1), 53-195.
- Schanz, G. (1900). Studien zur geschichte und theorie der erbschaftssteuer. *Finanzarchiv*, 17(1), 1-62.
- Schanz, G. (1901). Studien zur geschichte und theorie der erbschaftssteuer (fortsetzung und schluss). *Finanzarchiv*, 18(2), 53-195.
- Schclarek, A. (2007). Fiscal policy and private consumption in industrial and developing countries. *Journal of Macroeconomics*, 29(4), 912–939.

- Schmarsoch, H. (1938). Der schwedische kraftfahrzeugmarkt unter besonderer berucksichtigung der Deutschen absatzmöglichkeiten. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 48, 177-206.
- Schmölders, G. (1976). *Genel vergi teorisi* (S. Turhan Çev.). İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Schwellnus, C. Arnold, J. (2008). Do corporate taxes reduce productivity and investment at the firm level?. *OECD Economics Department Working Papers*, 641, 1-26.
- Seligman, E.R.A. (1890). The general property tax. *Finanzarchiv*, 5(1), 24-64.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası iktisat*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Shapiro, M. D. (1986). Investment, output and the cost of capital. *Brookings Papers on Economic Activity*, 17(1), 111-164.
- Shapiro, M. D. (1984). The permanent income hypothesis and the real interest rate some evidence from panel data. *Economic Letters*, 14, 93-100.
- Silva, A. C. (2008). Taxes and labor supply: Portugal, Europe and United States. *Portuguese Economic Journal*, 7, 101-124.
- Siverekli Demircan, E. (2003). Vergilendirmenin ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etkisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21, 97-116.
- Solow, M. R. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70 (1), 65-94.
- Spiegel, M. R. & Stephens, L. J. (2011). *İstatistik* (S. Çelebioğlu, Çev.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Spremann, K. (2018). *Öffentliche finanzwirtschaft : Vom staatlichen Leistungsangebot zu beitragen, transfers und staatsverschuldung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien.
- Stamp Duty Calculator, UK Stamp Duty. (2018). 16 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.stampdutycalculator.org.uk/uk-stamp-duty.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Stisser, R.(1936). Der niederländische kraftfahrzeugmarkt unter besonderer berucksichtigung der deutschen absatzmöglichkeiten. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 44, 372-408.
- Stoilova, D. (2017). Tax structure and economic growth: Evidence from the European Union. *Condaturia y Administracion*, 62, 1041-1057.

- Stoilova, D. & Patonov, N. (2013). An empirical evidence for the impact of taxation on economic growth in the European Union. *Tourism & Management Studies*, 3, 1031-1039.
- Stöwhase, S. (2005). Tax-Rate differentials and sector-specific foreign direct investment: Empirical evidence from the EU. *FinanzArchiv/ Public Finance Analysis*, 61 (4), 535-558.
- Summers, L. H. (1981). Capital taxation and accumulation in a life cycle growth model. *The American Economic Review*, 71(4), 533-544.
- Susam, N. (2016). *Kamu maliyesi temel kavram ve esaslar*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Sümer, K. K. (2013). *Ekonometriye giriş*. İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Swamy, P. A. (1970). Efficient inference in a random coefficient regression model. *Econometrica*, 38(2), 311-322.
- Swan, T. W. (1956). Economic growth and capital accumulation. *Economic Record*, 32, 334-361.
- Szarowska, I. (2013). Effects of taxation by economic functions on economic growth in European Union. In E. Jircikowa, A. Knapkova & E. Pastuszkova (Eds.) *Proceeding of the 6th International Scientific Conference: Finance and the performance of Firms in Science, Education and Practice* (pp. 746-758). Zlin: Tomas Bata University.
- Şahin, H. (2013). Osmanlı vergi sisteminde reform ve temettü vergisi. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 37(1), 45-57.
- Şen, H. & Kaya, A. (2016). Tax and private consumption expenditures: A component- based analysis for Turkey. *Turkish Studies*, 17(3), 474-501.
- Şen, H. & Sağbaş, İ. (2017). *Vergi teorisi ve politikası*. Ankara: Barış Arıkan Yayınları.
- Şener, A. (2007). *Sana doğru Osmanlı*. Birleşik Kitabevi: Ankara.
- Şenyüz, D. (2000). *Türk vergi sistemi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Takumah, W. & Iyke, B. N. (2017). The links between economic growth and tax revenue in Ghana: An empirical investigation. *International Journal of Sustainable Economy*, 9(1), 34-55.

- Tanzi, V. & Zee, H. H. (1998). Taxation and the household saving rate: Evidence from OECD countries. *IMF Working Paper*, 36, 1-16.
- Tatoğlu, Yerdelen, F. (2018). *Panel veri ekonometrisi Stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Tatoğlu, Yerdelen, F. (2013). *İleri panel veri analizi Stata uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- TBMM Tutanağı (1931). Kazanç vergisi hakkında 1/173 numaralı kanun lâyihası ve iktisat, maliye, bütçe ve adliye ve dâhiliye encümenlerinden mürekkep muhtelit encümen mazbataları. *Kazanç Vergisi Kanunu Projesi Hakkında Esbabı Mucibe Umumi Mütaleat* (6/4090).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Adalet, veraset ve velayet işlemleri, 1-84. 25.11.2019 tarihinde http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Veraset%20ve%20Velayet%20%C4%B0%C5%9Flemleri.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Temiz, D. (2008). *Türkiye’de vergi gelirleri ve ekonomik büyüme ilişkisi: 1960-2006 dönemi*, 2. Ulusal İktisat Kongresinde Sunulmuş Bildiri, DEÜ, İzmir.
- The Institute of Chartered Accountants of India, GST and Indirect Taxes Committee, The Taxable Event in GST- “Supply”. (2019). 19.03.2019 tarihinde <http://idtc-icai.s3.amazonaws.com/download/knowledgeShare18-19/Taxable-event-in-GST-Supply.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Thuronyi, V. (1996). Drafting tax legislation. In V. Thuronyi (Ed.), *Tax law design and drafting* (pp. 1-40). Volume 1, Chapter 3. International Monetary Fund Publications. <https://www.imf.org/external/pubs/nft/1998/tlaw/eng/ch13.pdf> sayfasından 25.07.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Tobin, J. (1969). A general equilibrium approach to monetary theory. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1(1), 15-29.
- Tomljanovich, M. (2004). The role of state fiscal policy in state economic growth. *Contemporary Economic Policy*, 22 (3), 318-330.
- Treadway, A. B. (1969). On rational entrepreneurial behavior and the demand for investment. *Review of Economic Studies*, 36, 227-239.

- Troatman-Dickenson, D., I. (2005). *Economics of the public sector*. London: Macmillan Press.
- Turanlı, R. (2017). *İktisadi düşünce tarihi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Turhan, S. (1998). *Vergi teorisi ve politikası*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Tüğen, K. (2008). *Devlet bütçesi*. İzmir: Bassaray Matbaası.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2019). 26.11.2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Türk, İ. (2009). *Maliye politikası*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Tweneboah, E. & Senzu, H. (2018). The economic evidence in the relationship between corporate tax and private investment in Ghana. *MPRA paper*, 84729, 1-74.
- Ulusoy, A. (2007). *Maliye politikası*. Trabzon: Eflatun Matbaası.
- Utgoff, K. C. & Brechling, F. (1979). Taxes and inflation. *Professional Paper*, 266, 223-248.
- Uzawa, H. (1969). Time preference and the penrose effect in a two-class model of economic growth. *Journal of Political Economy*, 77, 628-652.
- Üyümez, E. M. & Gültekin R. (2016). Gümrük denetimi: Türkiye uygulamalarının analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14) , 343-365.
- Valleur, M. (2015). Gambling and gambling-related problems in France. *Addiction National Gambling Experiences*, 110(12), 1872-1876.
- Vatansever Öztürk, M. (2015). Vergilerin kanuniliği ilkesinin tarihi gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 4815-4841.
- Venkadasalam, S. (2014). *Implementation of goods and service tax (GST): An analysis on ASEAN states using least squares dummy variable model (LSDVM)*. International Conference on Economics, Education and Humanities (ICEEH'14), 10-11, Bali, Endonezya.
- Vergara, R. (2010). Taxation and private investment: Evidence for Chile. *Applied Economics*, 42(6), 717-725.
- Wahid, A. N. M. (2000). Stagflation and stability of the Keynesian consumption function: An empirical analysis. *Applied Economics Letters*, 7(6), 357-359.

- Wallis, G. (2012). *Essays in understanding investment*. Doctoral thesis, University College London. 07.11.2018 tarihinde http://discovery.ucl.ac.uk/1369637/1/GW_Thesis.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Waugh, D. (2016). Budd revisited- gambling in Great Britain 15 years on. *UNLV Gaming Research & Review Journal*. 20(2), 1-23.
- Weber, W. (1959). Klassische nationalökonomie gestern und heute. *Zeitschrift für Nationalökonomie*, 19(4), 476-484.
- Wei, S. J. (2000). How taxing is corruption on international investors?. *The Review of Economics and Statistics*, 82 (1), 1-11.
- Wendt, S. (1968). *Geschichte der volkswirtschaftslehre*. Berlin: Walter de Gruyter & Co. 08.05.2019 tarihinde <https://books.google.com.tr/books?id=KRrpBQAAQBAJ&pg=PA31&lpg=PA31&dq=Physiokraten+und+steuer&source=bl&ots=nlBhZ-iDjs&sig=ACfU3U3GJXpBAmRm0xO00n2d3V7zuEVn-w&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiQmo-atoviAhXoyKYKHWbxC5g4ChDoATAAegQIBRAB#v=onepage&q=Physiokraten%20und%20steuer&f=false> sayfasından erişilmiştir.
- Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.
- Wilke, G. (2002). *John Maynard Keynes*. Frankfurt: Campus Verlag.
- Wind, I. (2008). HS codes and the renewable energy sector. ICTSD programme on trade and environment. *International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD)*. 1-59.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric analysis of cross section and panel data*. London: MIT Press.
- Yamak, R. & Erdem, H. F. (2018). Türkiye ekonomisinde Armey eğrisi geçerli midir?. *International Journal of Economic and Administrative Studies Prof Dr. Harun Terzi Özel Sayısı*, 335-346.
- Yaşar, R. (2017). Yargı işlemlerinde harç uygulaması: Genel bütçeye dâhil idarelerin yargısal işlemleri yargı harçlarından (istisna)mı?. *Vergi Dünyası*, 36(428), 143-158.

- Yelvington B. (1997). Excise taxes in historical perspective, In William F. Schugart II. (Ed.), *Taxing choice the predatory politics of fiscal discrimination* (pp.31-56). United States of America: Transaction Publishers.
- Yeniçeri, C. (1984). *İslâm'da devlet bütçesi*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Yıldırım, K. & Karaman, D. & Taşdemir, M. (2014). *Makro ekonomi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, B., Yılmaz, C. & Akbulut, G. (2016). Türkiye’de basit usulde vergilendirme ile toplam vergi gelirleri arasındaki nedensellik ilişkisi. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5 (10), 24-37.
- Zank, W. (1993). Reiche bauern, reiches land. *Zeitonline*, 8, 1-3. 08.05.2019 tarihinde <https://www.zeit.de/1993/08/reiche-bauern-reiches-land/komplettansicht> sayfasından erişilmiştir.
- Zellner, A. (1962). An efficient method of estimating seemingly unrelated regressions and tests for aggregation bias. *Journal of American Statistical Association*, 57, 348-368.
- Zheng, C. (2007). The effect of taxes on saving: evidence from 29 OECD Countries. *All Theses Clemson University Tiger Prints*, 89, 1-54.
- Zidar, O. M. (2015). Tax cuts for whom? Heterogeneous effects of income tax changes on growth and employment. *Nber Working Paper Series*, 21035, 1-95.
- Zschiedrich, H. (1993). *Binnenmarkt Europa: Einführung in die Grundlagen*. Wiesbaden: Gabler.
- <https://books.google.com.tr/books?id=4HyABwAAQBAJ&pg=PA98&dq=VERBRAUCHSSTEUER+in+europa&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwj05-KKvfXaAhUJOJoKHcv6CksQ6AEILjAB#v=onepage&q=VERBRAUCHSSTEUER%20in%20europa&f=false> sayfasından 08.05.2018 tarihinde erişilmiştir.
- Zoll, Im einsatz für bürger, wirtschaft und umwelt. (2018). 7 Mayıs 2018 tarihinde http://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Steuern/Verbrauchssteuern/Grundsatzliche-Regelungen/Allgemeine-Einfuehrung/hintergrundbox_maginalspalte.html sayfasından erişilmiştir.

EKLER

EK 1. Gelişmiş Ülkeler Listesi

Modeller	Ülkeler
Model 1ad, 1bd, 2d, 4d, 6 ve 7dd	Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık
Model 5dd	Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Litvanya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık

EK 2. Gelişmekte Olan Ülkeler Listesi

Modeller	Ülkeler
Model 1a, 1bd, 5d ve 6dd	Şili, Hırvatistan, Meksika, Polonya, Türkiye, Arjantin, Barbados, Belize, Brezilya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Guyana, Jamaika, Panama, Peru, Trinidad ve Tobago, Uruguay, Kamerun, Fildişi sahilleri, Mısır, Kenya, Mali, Morityus, Fas, Niger, Ruanda, Senegal, Güney Afrika, Esvatini, Tunus, Kazakistan, Malezya ve Filipinler
Model 2dd ve 3d	Şili, Hırvatistan, Meksika, Polonya, Türkiye, Arjantin, Barbados, Belize, Brezilya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Guyana, Jamaika, Panama, Peru, Uruguay, Kamerun, Fildişi sahilleri, Mısır, Kenya, Mali, Morityus, Fas, Niger, Ruanda, Senegal, Güney Afrika, Esvatini, Tunus, Kazakistan, Malezya ve Filipinler
Model 4d	Şili, Hırvatistan, Polonya, Belize, Brezilya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Jamaika, Peru, Uruguay, Mısır, Morityus, Güney Afrika, Tunus, Malezya ve Filipinler

EK 3. Gelişmiş Ülkeler İçin Driscoll-Kraay’ın Standart Hatalarla Pooled OLS ile Tahmin Edilmiş Regresyon Sonuçları

$$\text{Model 1a: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3809	29.36	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
IT	0.1510594	0.0265049	0.000
SSC	0.0541761	0.0124838	0.000
PT	0.362889	0.096546	0.001
GST	0.0517866	0.0277064	0.072

$$\text{Model 1bd: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{CID}_{it} + \beta_{7it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3552	1289.95	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.0948514	0.0172866	0.000
CIT	0.242866	0.0372196	0.000
SSC	0.0741509	0.025277	0.007
JT	0.2461834	0.0740687	0.002
FCT	0.5376295	0.2005117	0.012
CID	-0.4339571	0.118121	0.001
MVT	0.6318534	0.213807	0.006

$$\text{Model 2: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{JT}_{it} + \beta_{3it} \text{VAT}_{it} + \beta_{4it} \text{CID}_{it} + \beta_{5it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (C)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2658	121.65	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-0.3131747	0.0851571	0.001
JT	5.1719	0.3649923	0.000
VAT	1.622202	0.2118848	0.000
CID	2.80944	1.657322	0.101
MVT	6.702757	1.074102	0.000

$$\text{Model 4d: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (I)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0762	47.92	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.1464893	0.0230925	0.000
SSC	0.0354721	0.0066587	0.000
FCT	-0.1989661	0.1369778	0.029

$$\text{Model 5d: } FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} FCT_{it} + \beta_{2it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (FDI)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0313	6.48	0.0049
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
FCT	1.177811	0.576381	0.051
CID	-3.625439	1.072236	0.002

$$\text{Model 6: } ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} CIT_{it} + \beta_{3it} SSC_{it} + \beta_{4it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (ER)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2844	243.46	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.1020242	0.0284784	0.001
CIT	0.8972674	0.111872	0.000
SSC	-0.4683444	0.0355422	0.000
CID	1.507817	0.2199251	0.000

$$\text{7d: } \ln IR_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} VAT_{it} + \beta_{3it} CID_{it} + \beta_{4it} MVT_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnIR)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.1103	96.67	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	-0.0452423	0.0510534	0.383
VAT	0.0588671	0.0446308	0.198
CID	1.17233	0.1475726	0.000
MVT	-0.7183548	0.2063119	0.002

EK 4. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Driscoll-Kraay'ın Standart Hatalarla Pooled OLS ile Tahmin Edilmiş Regresyon Sonuçları

$$\text{Model 1a: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{IT}_{it} + \beta_{2it} \text{SSC}_{it} + \beta_{3it} \text{PT}_{it} + \beta_{4it} \text{GST}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.4408	988.51	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
IT	0.114192	0.0077208	0.000
SSC	0.097681	0.0114627	0.000
PT	0.7153563	0.0776701	0.000
GST	-0.0449705	0.0065529	0.000

$$\text{Model 1bd: } \text{LnGDP}_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{PIT}_{it} + \beta_{2it} \text{CIT}_{it} + \beta_{3it} \text{SSC}_{it} + \beta_{4it} \text{JT}_{it} + \beta_{5it} \text{FCT}_{it} + \beta_{6it} \text{CID}_{it} + \beta_{7it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (LnGDP)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.5581	2710.06	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	0.0434393	0.0137537	0.004
CIT	0.1357556	0.0142954	0.000
SSC	0.0888427	0.0066938	0.000
JT	0.3143258	0.0890369	0.001
FCT	0.5603145	0.1102971	0.000
CID	-0.231352	0.040189	0.000
MVT	1.193976	0.098746	0.000

$$\text{Model 2d: } C_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} \text{JT}_{it} + \beta_{2it} \text{VAT}_{it} + \beta_{3it} \text{CID}_{it} + \beta_{4it} \text{MVT}_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (C)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.1281	54.91	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
JT	-14.25354	4.014217	0.001
VAT	0.8416609	0.2209984	0.001
CID	0.8828828	0.8084796	0.284
MVT	4.906373	2.60677	0.070

$$\text{Model 3d: } S_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PT_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (S)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0509	108.71	0.0000
Bağımsız Değişken	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PT	3.284746	0.3150479	0.000

$$\text{Model 4d: } I_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (I)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.3957	27.78	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.3907123	0.055273	0.000
CID	0.822808	0.137333	0.000

$$\text{Model 5d: } FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} CIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} FCT_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (FDI)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.0546	22.75	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
CIT	0.3879786	0.1256241	0.005
SSC	0.2414352	0.1175243	0.049
FCT	-0.9121954	0.2092037	0.000

$$\text{Model 6d: } ER_{it} = \alpha_{it} + \beta_{1it} PIT_{it} + \beta_{2it} SSC_{it} + \beta_{3it} CID_{it} + u_{it}$$

Bağımlı Değişken (ER)	R-sq	F Testi Değeri	Olasılık Değeri (p)
	0.2373	488.93	0.0000
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Direçli Standart Hata	Olasılık Değeri (p)
PIT	-2.015816	0.0866264	0.000
SSC	-0.67262	0.0285836	0.000
CID	0.5223362	0.3161574	0.110

EK 5. Tez Değerlendirme Formu

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapakta ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası